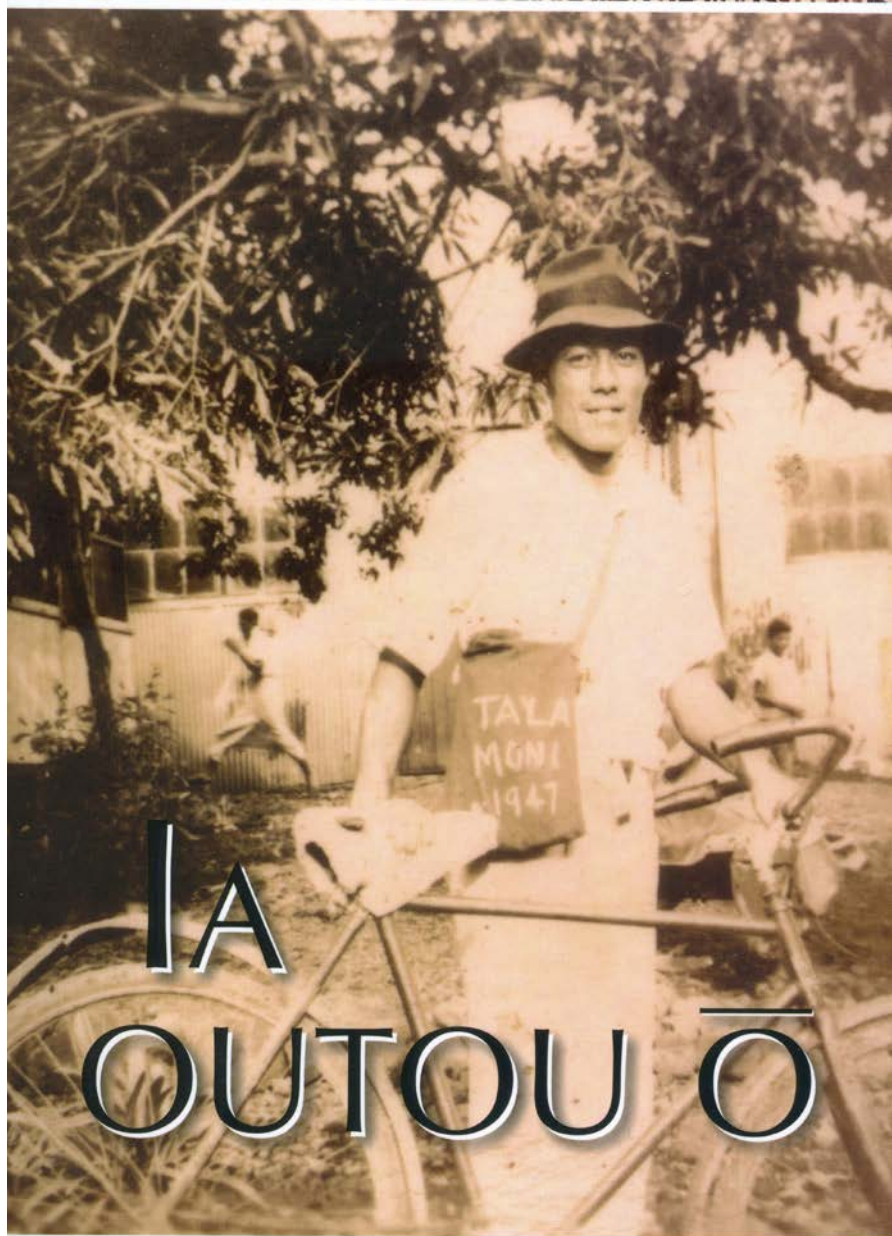

ABBIE LE'ALA LAM YUEN WATT

O LE FA'ASINO MATĀ'UPU

Matā'upu

Itulau

Fa'aaloalo Fa'apitoa

Fa'ailoa atu le Loto Fa'afetai

Upu Fa'apitoa

Upu Tomua

Amataga: Se Nofoāga Itiiti i Parataiso

1. Tini	1
2. Ua Ulufale mai le Ekalesia Aso Fitu	6
3. Ua Manuia le Galuega	9
4. O le Fa'atuatua, Fa'amanuiāga, ma le Fa'ama'i	13
5. O Āla sa faia ai le Galuega	23
6. "O Matou o le 'Au Fa'amisionare"	28
7. Vala'auina i Lona Finagalo	30
8. Manumalō ona o Lona Alofa	37
9. O Tausima'i ma Faia'oga: Olaga ua Fa'afouina	45
10. Luga o Mauga ma Ōna Tua Atu	54
11. O le Toe Fo'i i Tua ma le Faletua o Fuea	61
12. Le Ekalesia ua Fa'ataunu'uina	64
13. Manu'a, Amerika Samoa	67
14. O Ma'a, Tala Fa'atusa ma Pulou Samana	71
15. O se Matā'upu mo le Sapati	74
16. Atina'e i le Mālō Tele	77
17. Ua Toe Fo'i i Upolu	79
18. O le Afi Saisai	83
19. O Rosario ma le Taupou o Maria	86
20. Fetaui ma le Afā	88
21. Palapala mase'ese'e ma le Tala'iga	92
22. O Nu'u Pogisā ma Tala i Aitu	96
23. Savai'i: Motu Telē, Galuega Telē	100
24. Manono, o le Lu'iga ma le Loli	104
25. Fa'amalamalamaina i le Tala Lelei	107
26. "Ia Outou Ō!"	110
27. Tala'iga: O Faia'oga ma Fa'au'uga	114
28. O Failauga ma Pagotā	117
29. Galuega mo le Lelei Lautele	121
30. O le Malaga Fa'ai'u a se Tinā	125
31. Motu o Uea: Galuega Fa'apitoa	131

O le Fa'ai'uga	137
Manatu Mulimuli	140
Toe Fa'aaliga	141
Fa'aaliga Fa'aopoopo	143
O le Fa'avaeina o le Ekalesia i Amerika Samoa	144
'Au Papatiso i Tutuila e o'o i le 1957	147
O le Fanau se'i o'o i le 1957	149

Fa'amatalaga o āta o le fa'ava'a:

Luma:

**Ua amata le galuega i Amerika Samoa. Sauni Tini e asiasi ma tufa
"Tala Moni." 1946 - 1947.**

Tua:

**luga: Ulua'i vasega a failauga nofo aiga i Am. Samoa. 1955.
ogātotonu: Vasega a failauga nofo aiga i Savai'i. 1959.
lalo: Tini ma le 'au fa'au'u o le A'oga Fa'afaife'au i Vailoa,
Saoluafata. 1962.**

FA'AALOALO FA'APITOA

O lenei tusi ua saunia ma le alofa tele e fa'aailoa atu ai le fa'aaloalo fa'apitoea i o'u mātua, o Tini ma Fuea, i o'u uso ma tuagane, o Florence, Puna, Man-Ha, Lam Yuen, Etenaugaaleuitoga, Arthur, Tini Jr., Elaine, ma Hannacho, o ē sa ōla ma tutupu a'e ma fesoasoani mai ai i tala i mea na tutupu i le galuega, e fa'apea ma ali'i ma tama'ita'i uma sa galulue fa'atasi ma o'u mātua i le ta'uina atu o le Fe'au a Agelu e To'atolu i totonu o motu ma alalafaga o Samoa.

FA'AILOA ATU LE LOTO FA'AFETAI

Ou te fa'afetai atu i lo'u tamā ma lo'u tinā mo le olaga 'au'auna atu mo le lelei o isi ma fa'aa'oa'oga lelei na oulua tu'uina mai.

E lē lava 'upu e avatu ai le fa'afetai i ē na lima mafola e fesoasoani i Āna 'au'auna a o galulue e totōina fatu o le tala lelei i itū uma o Samoa. Mai tulaga faigatā i le amataina o le galuega i Amerika Samoa, i fa'afitauli ona o le fete'ena'i o talitonuga, ma lu'iga e afāina ai itū fa'ale-tino, a e o le fa'atasi mai o le Agaga Pa'ia ua i'u ai i le manuia. E fa'afetai tele i uso sa fesoasoani e fa'aauau tala o 'aulotu ma aiga na autū i ai le atina'eina o ekalesia i nu'u 'ese'ese; o uso ia e i ai Tusipa ma Ema, Ta'e, Siniva, Saofa'i, Leutu, Mary, Elisapeta, Aso, ma Tupu.

Ou te fa'afetai atu fo'i ma le loto fiafia i le ta'ita'iga ma le fesoasoani tele mai o la'u tane o Jon, ma la'u fanau o Brandon, Jonathan, Shawn, ma Michelle na faitauina ulua'i fuafuāga ma tusitusiga i le gagana Peretania, a e fa'apitoea iā Michelle mo lana galuega o le tu'ufa'atasia ma fa'atonutonuina o ata.

Fa'afetai i le faletua o Alcyon Fleck i lona fesoasoani mai i le fuafuaina ma le tusiga o le tusi, o le Faife'au o David Hay mo lou malamalama fa'ale-agaga ma fautuāga lelei, Pulou Samana mo le fa'amalamalamaina mai o mea na tutupu, auā o 'oe sa e i ai i nisi o mea na tutupu i le galuega. E avatu le fa'afetai i le Susuga a Oliva Safotu ona o lou loto galuega ma le fiafia ina ua talosagaina e fa'aliliuina i le gagana Samoa lenei tusi o le tala'aga o le galuega a le Atua i le Ātu Samoa.

I le fa'ai'uga a e lē fa'aititia ai le loto o'otia i le fiafia ma le fa'afetai i le Susuga a Hans Voigt, o sē fa'amatala 'upu ma o ia sa teuina tala tusia o le amataga o le galuega i Amerika Samoa, o lo'u uso matua o Florence mo le fa'atonutonuina o matā'upu ma le gagana o le tusi, e fa'apea fo'i ma lo'u tuagane o Lam mo fautuāga ma lana fesoasoani malosi.

UPU FA'APITOA

E lē o i ai se fa'alētonu e fa'atautau i le fa'ataunu'uina ato'atoa o lenei auala malamalama. O Tini Inu Lam Yuen, e aloa'ia i le lisi o muā'au o misionare o le galuega a le Atua. O le tala tusia o lona olaga e molimau mo ia lava. O le fa'avaeina ma le atiina'e o le Ekalesia Aso Fitu o le Toe Afio Mai i Amerika Samoa o se tala e molimauina ai lona sogasogā ma le galue punoua'i ma lona loto atoa ona o le alofa i lona Matai ma Lana galuega. Na amata mai i le 1944 e o'o ina si'itia i Samoa i Sisifo i le 1957, na fa'amanuiaina lava lana galuega.

O le tele o Ekalesia o lo'o i ai nei i Tutuila ma isi motu o Samoa ma nu'u i fafo atu, na amata lava e Tini. O tala'iga faitele ma su'esu'ega o le Tusi Pa'ia na fa'ailoa atu ai lona tomai ma lona naunau, na fa'alototele atu ai i le tele o tagata e alolofa i le 'upu moni, e i ai matai ma taulele'a ina ia fa'avaeina ai le Ekalesia Aso Fitu i ō latou aiga ma alalafaga.

E o'o fo'i i Samoa i Sisifo i le ofisa o le Ekalesia, e i ai āna galuega e fa'aopoopo mai i ai, o le va'aiga o le tala'iga ma le A'oga o le Sapati, e lē gata i Sisifo, a e fa'apea Amerika Samoa, ma o lona naunau i le tala'iga e le'i fa'aititia lava. E fesoasoani mai i ai tagata o le lotu i le tala'iina o le 'upu moni mai le Afioga a le Atua, na ia fa'avaeina fo'i 'aulotu fou o tagata ua talitonu, i le itū i saute i sasa'e o le motu o Upolu. A o ia naunau e fa'atulagaina se vaega lelei mo le molimau atu, na ia a'oa'oina loa tagata Ekalesia o lo'o fiafia mai alalafaga ese'ese o Savai'i, Upolu, ma Tutuila mo tala'iga i nu'u ta'itasi.

O le fa'amanatuina o le selau tausaga talu ona taunu'u mai le va'alotu o le Pitikeni i Samoa i le 1991, na manatuaina ai fo'i lenei 'au'auna a le Atua ona o lana tautua ma le alofa ma lona 'au'auna ma le fa'amaoni i le amataina o le Ekalesia Aso Fitu o le Toe Afio Mai. Na ia 'auai ma na lagonaina lava nei sauniga uma e ui lava o lenā taimi ua ia lagona le vaivai ina ua gasegase ma ua faigatā fo'i ona gaoioi peita'i lo'o lelei lava lana va'ai. Ioe, na malōlō lelei o ia, a o le afi o le tala'iga, o lo'o mumū pea ma malamalama i totonu i lona loto, o lo'o fa'apea fo'i ona mausalī ai pea.

Na ou maua le avanoa lelei ma te galulue fa'atasi ai ma lenei tagata o le Atua mo le sefulufitu tausaga, ma ou te fiafia tele i lona afafine o Le'ala, i lona tusia o le tala ofoofogia o lana galuega mo le Atua. I le tele o taimi ou te fa'alologologo ai i ōna matua o fa'amatala mea na tutupu i le galuega i tausaga ua mavae ma le tele o taimi e malaga ai ma ōna mātua i tala'iga, o lea ua ia mautinoa lelei ai tala sa'o i mea na tutupu ma soifuāga o tagata ese'ese. Ou te avatu le fa'afetai ma le fa'amalō i le faletua o Tini, o Fuea lea, i lona alofa ma lona tausī fa'amaoni iā Tini, e o'o lava i taimi faigatā, ua lē gata ina fesoasoani i le fa'amalosia o le

va'ai atu a Tini i le lumana'i, a e fa'aleleia atili ai fo'i ma lona olaga manumalō.

David E. Hay

Peresetene, Ekalesia Aso Fitu i Samoa. 1965-1974

Peresetene, Tu'ufa'atasiga o Ekalesia Aso Fitu i le Pasefika i Totonu. 1994-1995

UPU TOMUA

O lenei tala fa'afiafia loto i se tagata, i lona agava'a ma lona fa'autauta i galuega sa ia faia i nofoāga uma e i ai ma lona uiga sa ola ai, e moni ma fa'amaoni lava. O le tala fo'i lenei i tagata moni na filifili e tu'u atu o latou ola e tala'i ai le tala lelei iā Iesu Keriso.

O o'u mo'omo'oga, ma'imau pe 'ana 'ou mauaina le tele o le poto masani i le tusitusi mo le tusia o lenei tala, auā o lo'o tu'uina mai ai le fe'au o le alofa ma le ta'ita'iga, o vavega ma le olaga manumalō. E sili atu i lō lenā, o lo'o ta'u mai ai le manumalō mai le lotovaivai ma le fo'i i tua, a e maise tau e maua mulimuli mai ona o le tumau ma le lē fa'avaivai i mea faigatā ma fa'aosoosoga e o'o mai. A o le mea e aupito i sili i nei mea uma, ia fa'atupuina ai le naunau o i latou uma o lo'o fa'amoemoe e fia tau'aveina le fe'au a Keriso, pe a faitau i ai i lenei tala. O lo'u lagona loloto ma lo'u mitamitaga silisili 'ou te taumafai ai e fa'aaloalogia ma fa'amalō atu iā i latou uma o lo'o 'auai i le fa'asalalauina o le tala lelei o le alofa o le Atua i lenei tulimanu o le Pasefika i Saute.

O le uiga o le igoa o Tini i le fa'a-Samoa, o le taunu'uga o se mea o fa'amoemoe i ai i se tausiniōga. E masani lava Tini ona tautala ma fai mai, a'o talavou lava sa fa'apea o le tini po'o le taunu'uga o lona fa'amoemoe o lona olaga, ia na ta'ita'i se agaga e to'atasi ina ia fa'aolaina. Ou te talitonu na ia ta'ita'i tagata e to'atele iā Keriso ma fa'asino atu i le tele o agaga le ala o Lana fa'aolataga. Ina ua malōlō mai o ia ma le galuega, 'ou te fai atu ma le fa'aaloalo tele, ua taunu'u moni o ia i le "tini".

O le tele o le agava'a ma le fa'autauta mai le Atua o lo'o fa'aioaina 'ou te iloa ma fa'amaonia, ma e tumau pea i lo'u loto. Na 'ou ola a'e i totonu o nei mea uma na tutupu mai ma 'ou va'ai i ai. O Tini Inu Lam Yuen o la'u uō e sili ona latalata mai, o ia fo'i o lo'u tamā pele.

O le tusitala

“E matuā matagofie i luga o mauga o vae o lē ua fai mai le tala lelei, o lē logologo mai le manuia, ua tala mai le tala lelei, ua fa'aioa mai le olataga; ua fai mai iā Siona, ‘O lo'o pule lo'u Atua.’” Isaia 52:7.

Tini ma Fuea Lam Yuen

AMATAGA: O SE NOFOĀGA ITIITI I TOTONU O PARATAISO

A o e faitauina le tala i le aiga misionare talavou a o latou fa'ailoaina atu le tala lelei i tagata Kerisiano fa'amaoni o lo'o naunau mai, ia e tu'uina atu 'oe ma lau va'ai fa'ale-maufaufau ia e pei o se tagata ātumu o lo'o alu malaga. Muamua, ia e manatu fa'apea o 'oe lea ua e i luga o le va'a ua tu'ua Samoa i Sisifo, ma lona taulaga papa'u o lo'o va'aia ai ni vaega o va'atau mālepelepe o malō o Siamani, Peretania, ma Amerika. O nei va'atau mai le taua o lo'o tau sa'ilia se malō na te pulea Samoa, peita'i na fa'ai'uina i le afā tele o le tausaga e 1889.

O le tele o le lau'ele'ele o motu o Samoa i Sisifo e 1130 maila fa'atafafa, o lo'o aofia ai motu tetele e lua o Upolu ma Savai'i, o motu masaga e lua o Apolima ma Manono, ma isi motu laiti e lima. O lenei malō e ititi a e tū to'atasi i le ogātonu o le Vasa Pasefika, e pei lona telē o le setete o Rhode Island i Amerika. O Samoa i Sisifo, e lata i le 180,000 le aofa'i fa'atasi o tagata e aumau i nei motu sa i lalo o le pule'aga a le malō o Siamani, ona 'avea lea ma malō e puipuia e Peretania. Mulimuli ane ona tu'u ane lea i le pule'aga a Niu Sila i lalo ifo o le fa'atonuga a le Fono a Malō 'Aufa'atasi, ma i'u ai ina 'avea ma Malō Tū to'atasi o Samoa i Sisifo i le tausaga 1962.

O Tutuila, o le motu aupito i telē ma le lauiloa i motu e fitu o Amerika Samoa, e valu sefulu (80) maila le vā i sasa'e o le motu o Upolu. O Pago Pago o le laumua lea o lo'o i ai le taulaga tele ma le malu puipuia, o lo'o i le motu o Tutuila. O isi motu i lalo ifo o le fu'a a le Malō o Amerika e i ai Ōfu, Olosega, ma Ta'ū, e ta'ua o Manu'a, ma le motu o Aunu'u. O le lau'ele'ele o ātu motu o Amerika Samoa e lata i le fitu sefulu valu (78) maila fa'atafafa. O le aofa'i o tagata e fa'aainā nei motu e tusa e 55,000 (tusiga igoa o le 2000).

O le Ātu Samoa e i le Vasa Pasefika, i luga o le laina i le vā o Hawai'i ma Niu Sila. O Samoa e 4,400 maila i sauté i sisifo o le a'ai tele o San Francisco, Kalifonia, ma e 1,500 maila i matū i sasa'e o Aukilani, Niu Sila. E ta'oto i le 14 tikeri i sauté o le Ekueta, fa'atasi ai ma le laina i le vā o malō e iloa ai le faitauina o aso, e na'o nai minute lo lā vā i sisifo. O le mamafa o timuga i le tausaga e tusa e 125 inisi, fa'atasi ai ma lona tau e iloa ai le vevela ma le malūlū e tusa e 78 tikeri (78 degrees F.), ma le tele o le vai i le vānimonimo e o'o i le 80 pasene (80%) le maualuga. O lona tau mafanafana e fesuisuia'i lava i le matagi mai sauté i sasa'e e agi lava i le tausaga atoa.

O motu o Samoa na tutupu mai i mauga mū, o le tele o lau'ele'ele i luga o mauga e le'i fa'ato'aina, o lo'o ufitia i le vaomaoa ma le togāvao. E tele itū'aiga o la'au 'aina ese'ese e ola ai i le tausaga atoa. O le fuafuaina o lau'ele'ele ma le fa'aaogāina o laufanua i tala ane o le sami,

e fa'aioa mai ai le ala o lo'o soifua ai ma le 'oa o lo'o maua mai i itūmalō ta'itasi. O tagata Samoa e naunau tele ma le fa'amaoni e galulue ma taumafai ia fa'aleleia o latou lau'elele.

O le faia o fa'ato'āga, o le galuega tāua lea a tagata i motu tetele o Samoa i Sisifo. E fa'atauina atu fo'i i atunu'u i fafo le popo ua mago, o le koko, ma fa'i. O Amerika Samoa, e lē lafu lemū tele le lau'ele'ele mo ni fa'ato'āga ona e tele atumauga. E lua fale i'a o kamupani tetele mai Amerika o lo'o tu'u 'apa ai i'a e faigaluega ai le tele o tagata. O le kamupani i'a muamua na amata i tausaga o le 1950.

O Samoa o le atunu'u e mitamita ma naunau e fa'afeiloa'i, fa'afiafia, a e maise le fa'aali o la latou aganu'u, le fa'a-Samoa, i tagata e asiase mai. O le soifuāga e masani ai o le fai fa'ato'āga ma le fagota e tausi ai i latou. O Samoa, o le aiga o le vaega e sili ona tele o tagata Polenesia i le Pasefika.

O le pule o mea uma i le fa'a-Samoa, o le matai lea, na te pulea ma ta'ita'iina le aiga, alalafaga ma mea tau fanua. E tusa lava po'o le aiga e sefulu pe selau tagata, e va'aia uma lava e le matai. E lē tatau ona mativa pe fia 'ai se tagata o se aiga, auā e faitioina ai lenā aiga atoa.

O se tasi e fia malamalama i le fa'a-Samoa, e tatau ona malamalama i le aogā o le galuega a le lotu i olaga o tagata. A o le'i taunu'u mai misionare ma lotu i Samoa, sa tofu lava le aiga ma lo latou atua ma le agaga sa ifo i ai. O le ali'i o le alalafaga po o le ūlu o le aiga, o ia lea o le faitaulaga e faia tapuā'iga.

I le amataga o tausaga o le 1830, na taunu'u mai ai le ali'i misionare o Ioane Viliamu (John Williams), o ia o le sui o le fa'apotopotogao lotu e ta'ua o le Sosaiete a Misionare mai Lonetona (London Missionary Society or L.M.S.). O lea misionare na folau ma tala'i atu le fa'a-Kerisiano i atunu'u ese'ese ma taunu'u mai ai i Samoa. I totonu o ni nai tausaga, na liua ai le to'atele o tagata Samoa i le fa'a-Kerisiano, ma o le soifuāga lava lea o lo'o soifua ai e o'o mai i aso nei. I Samoa i Sisifo, o le 'upu teu loto a le malō, "Fa'avae i le Atua Samoa," ua fa'aalia mai ai o le lotu e tāua i le fa'avaeina o le malō.

O Ropati Lui Sitivenisone (Robert Louis Stevenson), o le ali'i Tusitala mai Sikotilani na o'o mai i Samoa ona o lona soifua malōlōina, auā e le'i ato'atoa lona malosi. Na lelei lona vā feāloa'i ma tagata Samoa ma e pele fo'i o ia i tagata o le atunu'u. O ia fo'i lea o se tasi e tāua ma ta'uta'ua i vaega ese'ese o tala fa'a-anamua o le Vasa i le itū i Saute. Na taunu'u lenei ali'i i Apia i le tausaga e 1889. Na va'ai o ia i le manino o le sami lanu moana, o mauga maualuluga lanu meamata e o'o i le lagi, ma manatu ai loa oinei ua na mauaina ai le Parataiso. Na faigofie iā te ia ona iloa ma malamalama i le mafanafana o le fiafia ma le

loto alofa o tagata, auā na alolofa ma fa'aaloalo iā te ia. E le'i masani ai lenei ali'i i ni uiga po'o ni amio fa'apea.

TINI

“**U**a sau le faife'au,” o le musumusu atu lea a Fuea i le faife'au o Tini. Na toe fai atu lava Fuea i lona leo fa'anatinati, “Ua sau le faife'au.”

O Tini o lo'o va'ai mai i tua o le tusi mafiafia o lo'o ia faitauina. O le va'ai mai o ōna foliga e iloa ai na te le'i lagonaina le fe'au, “Ua sau le faife'au,” e pei ona fai fa'atolu atu ai Fuea.

O le tausaga lea e 1944. O lenei aiga talavou e le'i fa'ate'ia ina ua taunu'u le 'ave fe'au e a'ami i la'ua ia ō atu i le ofisa o le Ekalesia. “E tatau ona tatou ō i Apia ma fa'alogi i le mea o lo'o fia talanoa mai ai le komiti a le Ekalesia.” Na fai atu loa Tini iā Fuca, “Ai po'o se talanoāga i se fesi'ita'iga o le a fai o le 'au faigaluega.”

I le ofisa ūlu o le Ekalesia Aso Fitu o le Toe Afio Mai i Apia, na i ai aso na fono ai le Komiti Fa'atonu Tumau. O motu o Amerika Samoa, o le mata'upu lea sa talanoaina. I le totonugalemū o le tausaga ua tuana'i, e to'atolu ali'i faife'au na filifilia, o Neru Nu'uiali'i, Sauni I'iga Kuresa, ma le faife'au talavou o Tini, na a'auina atu i Pago Pago e sa'ilia ma tau fuafua se nofoāga e fa'amautū ma amata ai le galuega a le Ekalesia Aso Fitu. A o i ai nei ali'i i Pago Pago, na latou asiasi ma fa'amautū i le aiga o le susuga a George Bird ma lona faletua o Ufanua. Na feiloa'i ma taliaina lelei e lenei aiga le 'au asiasi.

I le taimi na taunu'u ai ali'i faife'au i Tutuila, na taunu'u ai fo'i ma se fitafita Amerika, o se ali'i talavou e lotu Aso Fitu e suafa iā Sylvester Francisco. Ina ua o'o i le Sapati na alu Francisco e sa'ili se falesā Aso Fitu, a e na te le'i maua; a o lana sa'iliga na feiloa'i ai ma ali'i faife'au mai Apia.

Na fa'apea atu Francisco ma lona naunau, “Ua mana'omia tele ia fa'avae le galuega a le Ekalesia Aso Fitu o le Toe Afio Mai i lenei motu. 'Ou te mautinoa o le a aogā fo'i mo nisi o le a asiasi mai, ē e fa'ataisi ai i lenei fa'atuatuāga.” Mulimuli ane i le aso lava lea na toe fo'i ane Francisco ma se isi ana uō fitafita, se ali'i Katoliko e suafa iā Clyde Purdue ma tu'u se ta'aigātupe iā Tini ma fa'apea ane, “O le selau talā lenā ma le mā talosaga ma la'u uō e fesoasoani ai, a e ia amata loa le galuega a le lotu iinei.” O lenei meaalofo ma le talosaga ua tu'u mai sa pei o se fa'amalosia'aga auā ulua'i taumafaiga i le amataina o le galuega i Amerika Samoa. Ua manatu nei Tini o le tula'i mai o lenei tagata loto alofa mai nu'u 'ese o se fa'ailoga ua o'o i le taimi e tatau ai ona folafolaina le tala lelei i lenei itū o Samoa. O le mea na faia e lenei uso o se vaega e

matuā fa'apitoa ma tāua lea i le tala fa'asolopito o le galuega i nei motu. O le tala na maua i se taimi mulimuli ane, o lenei tupe na foa'iina mai, o le taulaga ōfo lava a se tagata 'ese e loto galue ma āna uō fa'amaoni.

E le'i umi lenei asiasiga ona amataina loa lea o le galuega sa fa'aaogāina ai lenei tupe mai i le ali'i foa'i agalelei o Francisco. Sa mafai e Tini ona fauina se fale o le misiona mo lona aiga ma fa'aaogāina mo sauniga 'ese'ese ua amata nei ona faia. Sa mafai ona fa'atau mea e tatau mo le faia o le galuega, ma na maua e ia i se ofo fa'apitoa, ua ta'ua o fa'amanuiāga, ni ta'avale "sipi" mai le mālō.

O le mea na faia e lenei tagata sa fa'ailoa atu ai lona loto naunau ma le fa'amaoni mo le amataina o le galuega i ia motu. Sa talitonu ma le 'ato'atoa o ia i le poloa'iga a Iesu ia ō atu e fai nu'u uma ma Ōna so'o. O lona fa'anaunau ia faia sana vaega mo le folafolaina o le tala lelei i lenei itū o le atulaulau. O se tala i lenei tagata fa'amisionare o Sylvester Francisco, ina ua toe fo'i i lona aiga ma nu'u, sa fa'asaga loa ia i a'oa'oga ma 'avea ai ia o se faife'au o le tala lelei i lona olaga atoa.

Ina ua taunu'u Tini ma Fua Lam Yuen i le ofisa ūlu o le lotu i Apia, e le'i fa'ate'ia i la'ua ina ua ta'u mai e le komiti le nu'u fou ua tofia e galulue ai. O tala tusitusia na fa'amatala mai iā i la'ua, "Ia lua iloa e le'i i ai sa tatou galuega i totonu o motu o Amerika Samoa. O se lu'iga sili lava lenei ona telē, a e e tatau ona fa'ataunu'uina." O lenei fa'amatalaga o le lapata'iga lava lea ma le fa'amoemoe mo le lumana'i o lenei aiga talavou.

O le komiti na latou fa'amalosia mai auā e fa'a'pea e lelei Tini e i ai ni ōna aiga i Tutuila. "Atonu e fesoasoani ane i latou i lo latou aiga talavou a o tau amataina le latou galuega," o le 'upu lenā a le isi sui o le komiti na fa'alototele mai ai i le latou fono muamua.

O le lu'iga na fa'ailoa mai na telē na'uā, a e o le filifiliga, e le'i faigofie ona fai. A e peita'i ane, e le'i i ai se fa'alētonu ma ua sauni loa Tini ma lona aiga e malaga i le va'a mo Pago Pago, le laumua o Amerika Samoa.

"Na tatou tatalo mo le ta'ita'iga a le Atua i mea uma tatou te faia." Na manatua lava e Tini le tatalo fai so'o a lona aiga to'aititi e talanoa ai i le galuega a le lotu ma aiga o lo'o galulue i le tala'iga o le tala lelei. Ua foliga ua uma ona fa'atulaga mea uma o le olaga e tatau ona latou faia, ma ua mafaufau loa Tini ma le mautinoa lelei, "O le a tatou faia lenei galuega, a e tu'u atu i le Atua Na te fa'asino le āla."

E sili atu i le sefulu itulā le umi o le malaga. Ua te'a nei i tua Apia. O i inā na tupu a'e ai Tini ma ola ai o ia e o'o mai i le taimi o lenei malaga. O ia o le tama i le ogātotonu o le aiga e lima tama, o Sione,

Pupi, Tini, Poe ma Sae, ma le ui'i o lo latou tuafāfine e to'atasi, o Moana. O le isi ōna tuafāfine na maliu a o la'ititi lava.

Na 'avea Tini o se tagata o le Ekalesia Aso Fitu o le Toe Afio Mai a'o talavou. Ua na'o ia lava na 'ese le lotu na alu i ai. O le taimi muamua lava na fa'alogu ai i le fe'au mai le Ekalesia Aso Fitu, a o a'oga i le Felela, Marist Brothers' School, o le a'oga a le Ekalesia Katoliko mo tama i Apia. Na a'o'oga ai fo'i ma ōna uso o Sione, Pupi, ma Poe i le a'oga lava lea e tasi. I le tasi o āna vasega, o le faia'oga e atamai tele i mata'upu fa'ale-Tusi Pa'ia, ma na lu'i atu i tamaiti a'oga e fa'ataua i le Poloa'iga o le Sapati. Sa fa'alologologo lava Tini a o felafolafoa'i le faia'oga, o Brother Francis ma tama a'oga, o Walter Voigt ma Willie Betham i lea matā'upu. Ona ia fai atu ai lea o le fesili e mafaufau ma su'esu'e i ai, ma se'i faia ai sa latou filifiliga mo le tali, e fa'apea: "Na fa'apefea ona tausia le Sapati pei ona ta'ua e le Tusi Pa'ia, ma aiseā fo'i ua outou manatu ai na suia, e pei ona tausia i aso nei?"

Na tele fesili a tamaiti a'oga e fia malamalama ai i nei matā'upu e i le Tusi Pa'ia, a o le tele lava o fesili na le'i taliina. Ua naunau tele lava Tini i lona fia iloina o ni tali ma ia mana'omia loa e su'esu'eina atili ia matā'upu. E lē gata i lea, ua 'avea nei matā'upu o se lu'iga mo le su'esu'eina o 'upu o lenei tusi tāua. Sa fiafia le ali'i faia'oga ona o le loto fia malamalama o lenei talavou.

Na amata loa e Tini ona su'esu'e ma le loto naunau i Poloa'iga uma ma isi matā'upu o le Tusi Pa'ia, e iloilo ai le ala o lona mafaufau. O lona faia'oga, ua 'avea ma ana uō pele. O lenei Kerisiano a'oa'oina lelei i le Tusi Pa'ia, ua fa'amalosia tele ai le olaga o Tini ma o lenei faia'oga atamai e fesili atu i ai Tini pe a i ai ni matā'upu e lē malamalama ai. Mulimuli ane, o lenei faia'oga agalelei ma le onosa'i ua 'avea ma mea faigaluega e fesoasoani iā Tini i lana filifiliga ina ia mulimuli i le Afioga a le Atua ma Ōna a'oa'oga.

E lē gata i lea, o lona tinā pele o Umu sa fa'apea ona tosina atu i ia a'oa'oga tāua ma na liua lona loto e mulimuli fo'i i le 'upu moni. Ina ua mulimuli ia i le fe'au o le tala lelei na fa'atinoina lava lona talitonuga. O ia o se tinā alofa i so'o se tagata, ma sa fa'atumulua lo latou aiga i tagata 'ese'ese a e maise talavou e mana'omia le fesoasoani. O uiga agalelei ma tulaga fa'aaloalo ia na ola a'e ai Tini mai lona aiga ma lana faia'oga. Peita'i o le tulaga o le si'osi'omaga lautele sa faigatā pea.

Ina ua uma le fa'au'uga o Tini i le tulaga muamua o lana vasega ma na ia maua ai le pine auro fa'apitoa o lea tulaga, DUX, ona alu loa lea i le Kolisi Fa'a-misionare i Vailoa i le 1934. Sa vala'auina o ia e tauvā i su'esu'ega e aofia ai a'oga uma o le motu, ma sa ia maua ai le fa'aailoga

mo le tulaga aupito sili le maualuga. Peita'i na ia lē taliaina avanoa na ōfoina e le malō ma kamupani mo a'oga maualuluga i atunu'u i fafo e alu i ai mo le fa'alateleina o lona atamai. O le a'oga nofo tumau a le Ekalesia Aso Fitu e i le isi itū o le motu o Upolu, e tusa e sefulu lima maila i sasa'e o Apia. Ua tupu a'e nei lona fiafia i le Tusi Pa'ia ma a'oa'oga a le Ekalesia, ma ua filifili loa e su'esu'e fa'apitoa i le matā'upu fa'a-faife'au.

I le Fono tele a le Ekalesia i le tausaga e 1935, na asiasi mai ai le faife'au o A.G. Stewart mai Ausetalia. A o tu'uina atu e le faife'au lana lu'i i le 'au talavou mo le galuega a le Atua, na lagona e Tini i lona loto le vala'au fa'apitoa ma gaoioi atu loa i ai. Ua sefulu fitu ōna tausaga, a ua mana'o e tu'u atu ato'atoa lona ola e folafola ai lenei fe'au. O le fa'ai'uga o le Fono na papatiso ai loa Tini i totonu o le Ekalesia e le faife'au o Raimond Reye (Misi Raiē), le peresetene o le Ekalesia Aso Fitu i Samoa, ma o ia o se tasi o faife'au Samoa muamua mo le galuega i le tau amataina o le Ekalesia Aso Fitu i nei ātu motu.

Ina ua mae'a su'esu'ega a Tini, ona tofia lea e faia'oga i le a'oga a tamaiti o le 'aulotu i le alalafaga o Satomai i le tausaga e 1936. O le taimi lava lea na atoa fo'i i ai le tausaga o lana galuega fa'a-faifea'u i lalo ifo o le ta'ita'iga a le faife'au o Sanika Afa'ese, o le faife'au i le vā fealoa'i.

I le tausaga e 1937, na vala'aulia ai Tini e faia'oga i Vailoa. O le taimi fo'i lea o lo'o faia'oga ai le ali'i faifea'u o Neru Nu'uiali'i i Vailoa, o ia e aiga ma Fuea. Ma o le tausaga lava lea na feiloa'i ai Tini ma Fuea ma lā fa'aipoipo ai. O Fuea, o ia o le ālo o Tagaloa, o le ali'i o Saoluafata, a e sa ola a'e i lalo o le tausiga a le faife'au Metotisi o Tanielu ma lona faletua o Loimata, le uso o lona tinā. O le taimi nei o lo'o a'oga ai fo'i Fuea i le a'oga i Vailoa.

Na 'avea Tini ma pule a'oga i Vailoa i le 1939, i le taimi tonu o le Taua lona Lua o le Lalolagi, ma ua toe fo'i ai nisi o faife'au ma misionare mai fafo, e i ai W.W. Petrie. O le faife'au o John Howse, o le isi muā'au mai Ausetalia, ua ta'ita'i nei i le Ekalesia i Samoa, ma ua fa'aleleia atili ai a'oga a le ekalesia. Ua amata nei ona a'o'oga fa'atasi ali'i ma tama'ita'i talavou i le a'oga nofo tumau ma ua tofia Tini e va'aia le aiga o tama'ita'i o le a'oga i Vailoa.

O le isi galuega ua fa'aopoopo atu iā Tini o le amataina lea o le Kalapu Fa'amisionare a le 'Au talavou Laiti, Junior Missionary Volunteers, e a'oa'o i le faiga o tala'iga i le 'au talavou. O le taimi lea ua matuā fa'ato'ateleina lenei vaega i 'au lotu ta'itasi o Samoa i Sisifo. O le Susuga a Sauni I'iga Kuresa, le ali'i fatupese lauiloa, o ia fo'i lea na

fatuina le vi'i o le fu'a o le Malō Tū To'atasi o Samoa, na vala'auina e fesoasoani ma failautusi i lenei matāgaluega fou fa'ale-'au talavou a le Ekalesia.

A o solosolo lemū atu le va'a i tala ane o le uafu i Pago Pago, o Tini ma Fuea ma le lā fanau teine laititi e to'atolu, o Florence Tupito, Puna, ma Man-Ha, ua sauniuni a latou 'ato na ō atu ma latou. "O lenei nu'u e fou ma e ese'ese ma le nu'u sa tatou nonofo ai. A o le a lelei lava inei mo i tatou, ma o le a 'avea ma o tatou nu'u ma aiga mo sina taimi," o le 'upu lea a Tini e tau fa'afiafia ma fa'aitiitia ai le fefefe o si ana fanau.

Ua tutū nei Tini ma lona aiga ma va'ava'ai atu i tagata o lo'o fa'afeiloa'i o latou aiga na malaga mai i le va'a, a e latou te le'i va'ai atu lava i ni foliga e masani ai. Na tatalo lē leoa Tini, ma fai atu loa i lona leo filemū, "E fesoasoani mai le Atua iā i tatou." Sa latou savavali atu loa i le fale e fa'atali ai se ta'avale e ō ai. "Ioe, o lo'o tataua lava ma lelei mea o lo'o tatou faia, ma o le a fesoasoani mai lava le Atua iā i tatou." O le leo filemū ma foliga fiafia o Tini ua 'avea ma āla e fiafia ai lona aiga o lo'o va'ava'ai atu iā te ia.

UA ULUFALE MAI LE EKALESIA ASO FITU

O Tini ma lona aiga ua talia nei i le aiga o le susuga a George Bird ma lona faletua o Ufanua. O Ufanua e aiga ma le Susuga a Sauni I'iga Kuresa, ma o le taimi lea ua 'avea lenei ali'i ma ta'ita'i o le 'au talavou ma o ia fo'i o se ta'ita'i lauiloa i le Ekalesia Aso Fitu i Apia. O le faletua o Ufanua ma ōna alo o Mikaio, John, Sosene, ma Marie o Kerisiano Aso Fitu, a e o George e lē mautinoa se tapua'iga e fa'atasi i ai.

O lo latou Sapati muamua i Tutuila, na fa'ailoa atu ai e Tini le fe'au o le Toe Afio Mai e pei ona tusia i le tusi o Fa'aaliga (Revelations), i lenei 'aulotu to'aititi i Amerika Samoa. "Ua toe ititi afio mai Iesu. O lea ua tatau ona tatou matuā galulue malosi ma le fa'amaoni e fa'asalalau atu lenei fe'au." Na maligi loimata o le faife'au a o ia tautala atu ma mafaufau i lu'iga tetele i le galuega ua feagai nei ma ia i lenei nu'u fou.

I totonu o nei lau'ele'ele, o le Sosaiete a Misionare mai Lonetona (L.M.S.) na latou muamua aumaia le tala lelei fa'a-Kerisiano e sili atu i le selau tausaga talu ai, a e e foliga mai e tele a'oa'oga faigofie o lo'o fa'alētonu ai. Ua taunu'u nei le Ekalesia Aso Fitu o le Toe Afio Mai i Amerika Samoa, ma o lo'o tatalo le 'au faigaluega a le Atua mo le loto tele e nofo sauni ai mo so'o se mana'oga po o se lu'iga e tula'i mai.

Ina ua mavae nai vaiaso sa nonofo ai Tini, Fuea, ma le lā fanau i le aiga o le faletua o Ufanua Bird i Fagatogo, ona ō loa lea o Tini ma lona aiga i Taputimu, o le alalafaga lea e i le itū i sisifo o Tutuila. Na fiasia le aiga o Ufanua i lenei mafutaga, ma ua fai atu Tini, "O outou o ni uō pele ma ua sili ona alolofa. Ua outou talia i matou e pei lava o tagata o lo outou aiga." Na fa'afetai atu Tini i lo latou agalelei, ma o lenā mafutaga na le'i toe motusia a e na fa'aauau pea e ui ina ua fa'amautū i lona aiga i Taputimu ma e mulimuli ane ua amataina loa le galuega i Satala.

O le mea muamua ua faia e Tini ma Ufanua, ua fuafuaina se sauniga fa'atala'i. Na fa'apea atu Tini, "O aso o le vaiaso, o le a 'ou nofo iinei ma 'ou galue i tagata o le taulaga. O le a 'ou alu fo'i e tufa atu pepa a le ekalesia, o le TALA MONI i alalafaga i le itū i sasa'e o le motu." Na fa'ailoa mai e Tini lona fiasia i le talileleia o ia e tagata e to'atele e o'o mai i lenei taimi.

Toe ititi lava atoa le tausaga o faia pea sauniga o le Sapati i Fagatogo i lenei aiga agalelei. O fa'ai'uga o vaiaso e fo'i mai ai le aiga o Tini i le taulaga e tapua'i fa'atasi ai i le aiga o Ufanua. I le ulua'i sefulu masina, sa tufa atu ai e Tini TALA MONI e maua mai pe a taunu'u mai i le va'a

mai Apia. O le uila vili vae lava sa fa'aaogāina mo le femālagaa'iga a Tini i itū uma lava o Tutuila, e amata mai le alalafaga o Tula i sasa'e e o'o i Leone i le itū i sisifo. Sa lē tele ni ta'avale mo femālagaa'iga i nā ōna pō.

O le Taua lona Lua o le Lalolagi ua tetele lava i le taimi lea. I nei ulua'i tausaga, na o le TALA MONI lava le pepa a le Ekalesia i le gagana Samoa o lo'o tufa atu. O āta pu'e e fa'aali i le masini ma isi mea faigaluega a le lotu e fa'aaogā i le tala'iga, o lo'o taofia uma ma su'esu'eina e le malō ona o le taua. E tele ni vaiaso e su'esu'e ai e le malō nei mea faigaluega a le lotu pe tatau ona aumaia e fa'aaogā, ma o isi lava mea faigaluega ma āta sa lē fa'atagaina mai i tua.

O le auala tele o Tutuila, e ui lava i tala ane o le sami ma e na'o ta'avale fo'i a vaega 'au mo le taua a Amerika o lo'o feoa'i ai i ia tausaga. O Tutuila i le taimi lea o lo'o teu ai mea tau ma nonofo ai tagata faigaluega ma fitafita a le malō tele o Amerika mo le taua i le Pasefika.

E lua pasi la'u pasese a le malō e malaga ai tagata lautele. E tofu le itū o le motu ma le pasi e malaga i ai e aumai pasese i le taulaga, o nisi lava e fa'ato'ā fo'i i ō latou aiga pe a toe malaga le pasi i le isi aso. O le tele o tagata malaga e savavali, e ō i paopao, ma ō i uila vili vae, auā o ala ia sa fa'aaogā i lenā vaitaimi.

I ni nai masina, o le fe'au o lo'o tala'i atu e le Ekalesia Aso Fitu ua o'o atu nei i itū uma o Tutuila, e amata mai i Tula i sasa'e e o'o i Amanave i sisifo, i le mea e gata ai le auala o ta'avale. I tausaga mulimuli ane ina ua tau fa'ai'ui'u le Taua Lona Lua a le Lalolagi ma o'o atu i le uma o le taua, na malosi tele le tufaina atu o pepa fa'atala'i a le Ekalesia, ma ua 'avea o se mea faigaluega tāua tele i le tala'iina atu o lea fe'au. Na o'o i le fā selau (400) i latou sa faia feagaiga mo le TALA MONI i lea vaitaimi.

E fa'aopoopo atu i le tufaina o le TALA MONI le faia o sauniga fa'atala'i ma le fa'ateleina o vasega mo le su'esu'eina o le Tusi Pa'ia i alalafaga 'ese'ese o Tutuila. O vavega na molimauina i nei galuega uma a le Ekalesia ma mea na fa'aaogā ai, e itiiti lava se tupe na fa'aaluina ai. E luga atu i le tolu tausaga e le'i fa'aogaina lava se tupe a le lotu i le faiga o le galuega.

I le taimi na latou taunu'u ai i Tutuila, na amata sa'ili ai e Tini se fasi fanua mo le Ekalesia e fau ai se falesā. O le taimi lea e lē tele ni fanua fa'atau. O le fa'afitāuli ona o le atunu'u e tu'u fa'asolo lava i le aiga i tupulaga uma ō latou fanua.

O le fa'ai'uga o le tausaga na maua ai le fanua e 'afa eka lona telē i Satala, o le vaega o le alalafaga o Pago Pago, i le tasi itū o le taulaga. O

lenei fanua na fa'ataga ona lisi mai iā Lina le faletua o le Susuga a B.F.Kneubahl (Nupo), o se isi fai pisinisi lauiloa i Amerika Samoa. Na talia e Tini ma lona fa'atuatua tele i le ta'ita'iga a le Atua, e \$60 (ono sefulu talā Amerika) e totogi e le Ekalesia i le tausaga. O se tau sili lenei ona lelei mo se fanua laulelei i se nofoāga mana'omia.

O le failauga nofo 'aiga o Pasi Tuiloma mai le a'oga i Vailoa ua ōfo mai e fesoasoani i le galuega. O Tini ma Pasi ua amata loa le galuega ma ua ō i Tafuna i le itū i sisifo o Tutuila e tā mai ai la'au i le vao. O le loli (truck) a le malō na fa'anoi ma fesoasoani e la'u mai la'au i Satala mo le fauina o le fale o le lotu. O lau (thatch) na āto ai le fale, na aumai i le togāniu o se tuā'oi na agalelei mai.

UA MANUIA LE GALUEGA

O lau e āto ai le fale, e lalaga i launiu, pe su'i fa'atasi lau o le tolo e fai ai, a e e fia sauni muamua a o le'i uma ona fauina le fale. O lenei fale fou a le ekalesia e fia fauina i Satala, e lata atu lava i le fanua o le susuga a Papu Siofelē, o se faia'oga a le malō, ma o lona fanua e tele ai niu.

E talitonu Tini na ta'ita'iina o ia e le Atua i lenei fasi fanua ma manatu e fa'anoi iā Papu mo ni launiu e āto ai le fale. I le aoauli o le tasi Sapati, na ō ai loa Tini ma Pasi e asiasi i le aiga o le tuā'oi fou, o Papu ma le faletua o Fa'auliuli.

Ina ua uma ona feiloa'i ona fai atu lea o Tini, "O matou e fou mai i Tutuila. O lo'u aiga ma le matou malō lea e asiasi mai, o lo'o matou iinei mo le lotu." O Papu, e na o le 'ioe mai lava a e le'i gaoioi pe fa'a'iloa mai pe o tāua se tala o fai atu e uiga i le galuega a le lotu. Na fai atu fa'avave loa Tini, "Ua matou naunau e amata ona fai lo matou fale ma le falesā i le fanua lea e soso'o mai lava i lou fanua." Ona talosaga atu loa lea Tini, "Ua i ai a matou la'au, a e mana'omia ni lau e āto ai le fale. Pe 'e te malie, fa'amolemole, e fa'atauina mai iā i matou ni launiu o lou togāniu?" E talitonu ia o lenei āla e atili ola lelei ai le niu pe a 'ave 'ese nisi launiu.

Na tali leleia mai e le aiga le lā asiasiga, e tele fo'i fesili na tali atu i ai. Sa lā fa'a'iloa atu iā Papu ma lona aiga lo lā fiafia ma le fa'afetai mo le agalelei. Ona toe fo'i lea o i la'ua ma le loto tatalo auā se tali lelei mai iā Papu.

O le aso na soso'o ai na toe ō ai Tini ma Pasi e asiasi i le aiga tuā'oi, e taunu'u atu o fai le to'ona'i a le aiga i le afiafi o le Aso Sā (po'o le Ulua'i Aso lea), a o Papu ma āna uō o lo'o fai le latou inuga 'ava i le isi itū. Ina ua tau vevela le latou talanoāga, na tula'i loa Papu ma alu 'ese mai le laulau. Ona fai atu lea o Papu i faife'au asiasi, "Ia 'ave so'o se mea o lo'o mana'omia mo le lua galuega. A mana'omia ni isi mea po'o se fesoasoani, ia fa'a'iloa mai." Sa fa'aaloalo pea Papu i āna uō, ma lona lē iloa o le feiloa'iga lava lenei o le a suia ai lona olaga mo le lumana'i.

Na lē fiafia le faletua o Fa'auliuli i le ō mai o nei tagata 'ese ma galulue i lo latou fanua i lo latou sapati. "O se solitulafono sili lenei ona leaga," o le 'upu atu lea a Fa'auliuli iā Papu. Peita'i e ui lava ina lē malie a e sa onosa'i pea ona sa ia mana'o e fa'aali atu lona itū lelei ma lona agaga fiafia i ōna tuā'oi fou.

O le aumaia o launiu e lalaga e āto ai le fale, ua fa'aaogā ai le tele o le taimi i Aso Sā ta'itasi. Ua iloa e Papu ua tau lē mafai o na taofi le lē malie tele o Fa'auliuli. Ua fia fesoasoani nei Papu i le galuega a ōna tuā'oi ia vave ona uma ma ua avatu i ai lau na ia saunia mo lona ia lava fale. Ua vave nei loa ona fa'auma o le fale o le lotu.

Na mavae le tausaga e tasi na fesoasoani ai Pasi i le fa'avaeina o le galuega a le Ekalesia i Tutuila, ona toe fo'i ai lea o ia i Samoa i Sisifo.

O le masina o Me, 1945, na ō atu ai loa Tini ma lona aiga i le fale fou o le lotu, e ui ina e le'i mae'a lelei. Sa tele le taimi na femalagaa'i ai lenei aiga i le la'uga o ā latou mea mai Taputimu i Satala, a e peisea'i o lea le amataga o le a fa'amaonia ai nei le fa'afitāuli o le a fetaia'i ma le faletua o lo'o tuā'oi. E le'i manatu Fa'auliuli o le taimi lea o le a i'u ina malamalama lelei ai o ia i le tala'iga o lo'o faia. Sa tauemu pea o ia i galuega e faia i Āso Sā, a e ua amata tu'ufesili fo'i i lona lava mafaufau pe 'aiseā e lolotu ai nei tagata i Aso To'ona'i.

A o'o i le Aso To'ona'i ona 'ave lea meāfale a le aiga o Tini i fafo ma le isi itū o le fale, a e fai le lotu i le isi itū. A mavae fo'i le goto o le lā, ona toe 'ave fo'i lea o meāfale ma teu le fale e pei ona masani ai. Na umi lava le taimi sa fai ai lenei galuega o le tapenaga mo le Sapati.

Sa pei lava o se mea e 'ese i le va'ai a le faletua o Siofelē lenei falelotu fou. I le taeao o le Sapati o le vaiaso na soso'o ai, na ō ai Papu ma ōna atali'i o Joe ma Willie e asiasi i le lotu. Na fo'i mai i latou, ua fa'ate'ia i le va'ai atu ua saei ma ta'oti uma i le seleulu e Fa'auliuli lavalava o Papu, ma ua lafo i fafo.

Na fai mai ia ma le ita tele, "O sa'o 'ea o outou mafaufau ua outou ō ai i lenā sauniga valea?" Ua lē fiafia lava Fa'auliuli, a e ua masiasi fo'i auā ua masani Papu ma nei tagata 'ese o lo'o latou tuā'oi. Fai mai a Fa'auliuli, "Ou te lē taitai ona 'ou fia alu atu i nā sauniga e leai se aogā po'o se mea e maua mai ai."

Ua fiafia nei Papu i le fe'au o lo'o ta'u atu e le lotu Aso Fitu fa'atasi ai ma lona 'auai pea i su'esu'ega o le Tusi Pa'ia, a e ua matuā galue malosi fo'i le ti'āpolo e fa'atupu le vevesi. O le taimi lea o lo'o ma'itaga le faletua o Fa'auliuli ma o lo'o faitau o lona masina o Iuni. Sa taumafai Papu e fa'aleleia le tulaga fa'alētonu i lona aiga ma tausī lelei pea lona vā ma le lotu fou.

Ina ua fanau mai le pepe fou, o le teine o Elisa, ua atili ai ona naunau Papu e mulimuli i 'upu moni o le Tusi Pa'ia ua ia maua ma malamalama i ai. O le Aso To'ona'i muamua na te'a ai le tinā ma le pepe mai le

falema'i, na latou fa'amanatuina ma sa 'avea ma āla na suia ai olaga o lenei aiga.

I le afiafi o le Aso Faraile, na fa'apotopoto ai e Tini lona aiga mo la latou tapuā'iga i le goto o le lā. O le fa'aeteete o le faletua o Papu i sauniga masani a le lotu, na ia 'ave lana pepe ma ua ō i lo latou fale'o o i tala ane o le fale lotu ma fa'alologologo mai ai i le faigā lotu. Ina ua amata pesepesega, na mana'o loa Fa'auliuli e toe fo'i i lo latou fale tele ne'i ui ane nisi ma va'ai atu iā te ia.

O Fuea, na taumafai lava i aso e asiasi i lona tuā'oi ma vala'aulia i sauniga ma su'esu'ega o le Tusi Pa'ia, a e le'i manuia lana taumafaiga. A e o le taimi la lea ua iloa e ia e maua ai le avanoa e asiasi ma fesoasoani ai i lona tuā'oi. Mulimuli ane na ia vala'auina Fa'auliuli i le sauniga pe afai e i ai sona avanoa. Na tali mai le faletua o Fa'auliuli, "E 'ese lou lelei, fa'afetai, a e e leai ni a'u mea o fai. O le a 'ou alu atu e talia le vala'au." Na fa'ailoa e Fa'auliuli iā Papu lana filifiliga ua fai, o le a latou ō fa'atasi se'i asiasi i le lotu. O Papu ma Fa'auliuli, o Joe ma Willie, fa'apea le pepe o Elisa ua latou ō fa'atasi loa i le sauniga.

O lenei mea ua tupu mai na 'avea ma auala sa amata ai le galuega a le Ekalesia Aso Fitu ma fai ma fa'ailoga e iloa ai i Amerika Samoa, a e lē gata i lea, na fai fo'i ma amataga o le olaga ua fa'afou mo le aiga o Siofelē. Ua tu'u nei le inu 'ava o Papu ma āna uō ina ua alu i le lotu i le Sapati, ma ua naunau e su'esu'e fa'amaoni i le Tusi Pa'ia.

Ina ua uma le tapuā'iga ma le taumafataga o le afiafi, ona a'oa'o lea o ā latou pese fou auā sauniga ma faigā lotu. Ina ua ma'ea le fa'atasiga ma ua ta'ape tagata i le afiafi a e sa lagona e Fa'auliuli se mana'oga e lē masani ai mo le aso e soso'o ai.

I le vaveao o le aso na soso'o ai, na ala ai Papu ma sauni le mea e tatau ai mo lona aiga i lenā aso auā o ia ma ōna atali'i e fia vave ō i le lotu. E le'i toe ta'ua e Papu iā Fa'auliuli āna fuafuāga mo le aso Sapati. Na tatalo lemū o ia i le Atua, "Ia 'avea lenei suiga ma fa'ataunu'uga o lo'u fa'amoemoega fou. Ua ou fa'atuatua ma lo'u loto atoa i Lau ta'ita'iga."

A o sauni Papu ma ōna ālo e tu'ua le fale, a e savali atu i fafo i le faitoto'a Fa'auliuli e muamua iā i latou, e aunoa ma se 'upu, o lo'o si'i le pepe ma lana 'ato i lona lima. Ua tū i fafo o le fale ma fai atu, "Ua mā filifili tatou te ō ma outou i le lotu."

"Fa'afetai le Atua mo nei fa'amanuiāga," o le tatalo lemū lea a Papu a o va'ai atu i lona aiga o savavali muamua atu i ōna luma e ō i le lotu. Ua ia lagona pei ua tu'u atu se 'avega sa ia tau'aveina, ma ua o'o mai nei le lagona fou o le sa'olotoga ma ua maligi ai ōna loimata.

O le matā'upu o le Tusi Pa'ia na su'esu'eina i le A'oga o le Sapati, "O le Sapati, o le fa'amaufa'ailoga a le Atua; a o le Aso o le Lā, lea ua ta'ua e tagata fai mai o le aso sā, o le fa'ailoga lea a le manu fe'ai."

"Ou te le'i iloa, 'ou te le'i manatu fo'i e i ai se mea fa'apenei i totonu o le Tusi Pa'ia," o le 'upu lea a le faletua o Fa'auliuli na fai ane mulimuli ai, e fa'ataua i nei a'oa'oga sa fa'atupu ai le ita, a o lea ua fiafia ai o ia.

O le lauga i lea Sapati, na ta'uina atu e Tini le lu'iga a Keriso i ōna tagata o lo'o mulimuli mai iā te Ia: "Ua 'Ou 'avatu mea uma mo 'outou, a o le ā se mea ua 'outou faia mo A'u?"

Ua lē toe i ai nei se fa'alētonu i le mafaufau o Fa'auliuli Siiofelē e fa'ataua i le 'upu moni. O lo'o i ai lava nei 'upu ma folafolaga uma i totonu o le Tusi Pa'ia, a e na le'i malamalama ato'atoa i ai. Ua tū loa i luga, ua maligi ōna loimata ma fai lana ta'utinoga e fa'ailoa ai lona malamalama fou ua maua e fa'ataua i le Tusi Pa'ia ma le tala o le fa'aolataga. "Sa 'ou inoino ma faifai 'upu i nei tagata, ma tauemu i le 'ese o le fe'au o lo'o latou laugaina fa'ataua i le Sapati."

Sa ia fa'amatala mai lona lē talitonu i matā'upu o lo'o a'oa'oina e lotu, a e manatu lava ia e leai nisi e sili atu lo latou iloa o le Tusi Pa'ia nai lo ōna lava mātua Kerisiano. O ōna mātua na a'oa'oina o ia i mea uma e tāua e tataua ona ia iloa i totonu o le Tusi Pa'ia, na amata mai lava i lona la'itiiti, a e ina ua malamalama nei i le ese'esega ua fa'ate'ia ai o ia ma ua fa'afiafiaina ai lava lona lotu.

Ina ua aulia le tausaga fou, 1946, na papatisoina ai Papu ma Fa'auliuli, Ta'aitūmalō Taufao, Salatua, ma Siniva Tafeāga. O i latou nei o tagata muamua o le lotu fou ua fa'avaeina i Amerika Samoa o le Ekalesia Aso Fitu o le Toe Afio Mai. O le faife'au o H.B. Christian (Misi Kirisi), le Peresetene o le Ekalesia i Samoa, na fa'ataunu'uina lenei sauniga fiafia.

I se taimi pu'upu'u na mulimuli ane, ua ulufale ai loa le aiga o Siiofelē i le galuega a le Ekalesia ma si'itia loa i Samoa i Sisifo, ma faia'oga ai Papu i totonu o a'oga a le Ekalesia i ni nai tausaga. Mulimuli ane, na fa'au'uina o ia i le galuega fa'afaife'au a le Ekalesia, ma ua faife'au i 'aulotu ese'ese i itūmalō ese'ese o Samoa i Sisifo fa'apea Amerika Samoa se'ia o'o ina fa'amalōlō mai le galuega i le amataga mai o tausaga o le 1970.

I le taimi lava lea ua malolō ai mai le galuega, na malaga loa Papu ma Fa'auliuli i Amerika i le mea o i ai nisi o o lā ālo o lo'o i ai ma o latou aiga i Kalifonia. Na umi lava se taimi o gasegase le faletua pele o Fa'auliuli Siiofelē ma maliu ai o ia i le tausaga e 1990.

O LE FA'ATUATUA, FA'AMANUIĀGA, MA LE FA'AMA'I

O le tasi asiasiga a Tini ina ua taunu'u i Tutuila, na afe ai i Vaitogi, o le alalafaga e i le itū i sisifo o le motu. E ta'uta'ua Vaitogi i le tala fa'a-Samoa mai anamua i le Laumei ma le Malie. I lenei taimi, na tele āna ata e fa'aaogāina e fa'aali i le masini i taimi o āna tala'iga e fa'amalamalamaina ai matā'upu o lo'o su'esu'eina. Ua taliaina Tini ma Fuea i le aiga o le susuga a John Ufuti. Na fiafia tele o ia ma lona aiga ma talitonu ua ta'ita'iina atu le faife'au Aso Fitu iā i latou e le Agaga Pa'ia.

“Ua matou mautinoa na ta'ita'i mai 'oe e le Atua i lo matou aiga auā ua leva ona matou sa'ili i le fia maua o se malamalamaga e sili atu i lo le mea ua matou iloa,” o le tali atu lea a Ufuti ma lona naunau tele i le fia iloa atili o mea e fa'atatau i le Atua.

“Ua na'o se amataga lenei o le tala lelei a le Atua, a e o le Tusi Pa'ia atoa o le tala lea i le alofa o le Atua,” o le fa'aopoopo atu lea a Tini i lenei ali'i o Ufuti ma lona faletua o Aimeāmiti.

Sa faia pea sauniga o le tala'iga i Vaitogi i ni nai masina, a e ua lē fiafia le alalafaga. Na fai loa la latou fono ma ta'u mai le fa'ai'uga i le tasi afiafi, "Afai 'e te lē usita'ia le finagalo o le alalafaga, o le a fa'ate'a 'oe ma le nu'u.”

Na fautuaina lemū Ufuti e Tini ina ia tumau pea i le fa'atuatua, ma ua lē tali atu ai o ia ma le ita i ē o lo'o taupulepule ma fa'asaga tau mai. Na alu 'ese Ufuti ma ua mafaufau. Sa alu loa lea e fa'afeso'ota'i Tini ma ua fai atu i ai, “Na matou tatalo ma lo'u aiga mo se tali o lenei matā'upu faigatā ua tula'i mai. 'Ou te manatu ua sili ai ona matou tu'ua lo matou aiga ma le atunu'u.” Ua toe mafaufau Ufuti ona fai mai loa lea ma lona fa'anoanoa tele, “O le a matou ō i Amerika.”

Mulimuli ane ona tu'ua lea e Ufuti ma lona aiga Samoa a e malaga atu ma alaala i le motu o Oahu i Hawai'i. Na tala'i atu loa e Ufuti le alofa o le Atua i ōna aiga, o āna uō ma ōna tuā'oi, ma latou fa'atasi ai i le Ekalesia Aso Fitu i le a'ai o Aiea. O le ekalesia lenā i Aiea na papatiso ai John Ufuti ma lona faletua o Aimeāmiti. Na amataina le lālā o le A'oga o le Sapati i lona aiga i Nanakuli, se'ia o'o ina fa'atūina le lotu fou i le a'ai o Maile.

Ua mavae ni nai tausaga na i ai Ufuti ma lona aiga i Hawai'i ona toe malaga lea i Kalifonia i Saute i le a'ai o Oceanside. Na latou toe tala'i atu fo'i i uō, o tuā'oi, ma aiga i lea a'ai le fuafuāga tele a le Atua o le fa'aolataga o le tagata, o le fe'au lava lea o lo'o pele i lona loto. O Ufuti

na ia fa'apotopotoina fo'i i latou uma ua talitonu i le tala lelei o le fa'aolataga ma fa'avaeina loa le lotu Samoa o le Ekalesia Aso Fitu o le Toe Afio Mai i le a'ai o Vista i Kalifonia.

Sa galue pea le Agaga o le Atua i tagata ma aiga o ē sa fa'alologologo i le tala'iga ma su'esu'ega o le Tusi Pa'ia sa faia i le maota o Ufuti i Vaitogi, e ui ina ua malaga Ufuti ma lona aiga i atunu'u mamao. O le tele o nei uso na i'u lava ina latou talia le fe'au a le Atua, ma na papatiso ai nisi o i latou ma o latou aiga, e aofia ai Samoa Utuga ma Tala, Siaumau Samatua ma Siniva, Samatua Leao ma Maria, ma tama'ita'i talavou o Ta'e Samatua ma Moana Faleāfine, Ūluga'ono ma lona aiga, o le tinā o Leutu, ma isi lava o ō latou aiga. Sa matuā to'atele lava le fanau ma le 'au talavou i nei aiga, e i ai Joe Samatua, Mary Faleafine, Paneta Samoa, Taetuli Ūlu ma isi. Na fa'auau pea e Tini sauniga fa'atala'i ma su'esu'ega o le Tusi Pa'ia ma asiasi le "fatu" sa totōina i tausaga ua mavae.

E le'i faigofie le amataga o le Ekalesia Aso Fitu i le alalafaga o Vaitogi. E ui ina ua to'atele lava uso na talia le 'upu moni ma sa papatisoina fo'i nisi, a e ona o le tete'e malosi mai a ta'ita'i o le nu'u, fa'apea le ekalesia Kerisiano o lo'o ua mautū ai, sa 'avea lea ma fa'afitauli i le faia o sauniga i totonu o le 'a'ai. Ua malaga atu i fafo Ufuti ma lona aiga, a e o su'esu'ega o le Tusi Pa'ia e le'i fa'aitiitia.

Ona ua fa'asā ona faia o tapua'iga i totonu o le 'a'ai i le Sapati, o lea ua amata ai ona fa'atasi lea 'au uso i uta i le togāva. O nisi taimi pe a o lē fa'atasi atu i sauniga i Satala, ona fa'atasi lea i isi nu'u, e i ai uso i Malaelloa, i Leone i le aiga o Fa'atiu Ilaoa, po o Pulou Samana i se taimi mulimuli ane. O se tasi Sapati sa tupu ai se fa'alētonu ina ua lē fiafia le tamā o Fa'atiu, ona sau lea o ia ma lana solofanua ua fa'avevesi ai le sauniga. Ona ta'apena lea o le faigā lotu ma ua fa'auau le sauniga i le aiga o le uso iā Fa'apepele i le 'a'ai o Futiga.

Ina ua toe fo'i mai Ufuti ma lona aiga to'atele i Samoa i tausaga na mulimuli ane, na tu'uina atu e ia se vaega o lona fanua mo lana Ekalesia, ma sa fauina ai se malumalu mo le Ekalesia. "E moni lava e mafai e le Atua ona atia'e le mauga mai le leai o se mea. A e e tasi le auala e mafai ai, pe a tatou fa'atuatua," o le 'upu atu lenā a Ufuti ma 'ata'ata lemū, a e ua malamalama fo'i Tini i le mea e fa'atatau i ai 'upu a lenei uō fa'amaoni.

A o gasolo pea le aga'i i luma o le galuega i Tutuila, sa fa'atasi ai i le 1944 le aiga o (Fausia) Iato ma Fita (AhSiu) Ole'iato mai Samoa i Sisifo. O Vera le la tama teine sa i ai o ia i le a'oga i Vailoa i le 1941, le taimi a o faia'oga ai Tini ma Fuea ma o la'ua sa tausia tama'ita'i o le a'oga. I

lenei taimi ua nonofo lenei aiga i Pago Pago i le aiga o le tamā. O Iato ma Fita o uso mai le ekalesia o Satomai i Upolu, le nu'u sa faia'oga ma faife'au fesoasoani ai Tini ina ua amata ona galue mo le ekalesia i Samoa, i lalo o le faife'au o Sanika 'Afa'ese. Ina ua fa'alogo lenei aiga o lo'o faia sauniga a le Aso Fitu i Satala i Sapati, sa fa'afiafiaina lava o latou loto ma ua ō atu ma tapua'i ai fa'atasi ma le 'au uso. Peita'i e le'i umi sa latou mafutaga ma ia uō fou, ona ua toe fo'i lo latou aiga i Upolu i Faleāsi'u, ma sa toe fo'i i la latou ekalesia i Satomai.

Sa lē umi ona i ai i Upolu, ona toe fo'i lea i Tutuila ma ua nonofo nei i le alalafaga o Malaeloa. E umi ni tausaga sa i ai le aiga i lea nofoāga ma ua fa'a'pea ona tupu a'e ai Vera iinei i lea vaitaimi. O le fo'iga fa'alua i Upolu sa nonofo mau ai loa Iato ma Fita i lo latou aiga i Samoa i Sisifo, a e o Vera ua fa'aipoipo ma sa nofo ai i Tutuila ma lona ia aiga.

Ina ua vavae 'ese atu Vera ma ua fa'aopoopo mai i lona aiga le fanau laiti, sa vavae 'ese ai fo'i o ia mai lana ekalesia na tupu a'e ai ona o fa'afitauli i le lē ō gatasi o talitonuga ma le tamā o le aiga. Peita'i a o tuputupu a'e le fanau a Vera, sa tele taimi e asiasi atu ai i lona aiga i Upolu. O lea aiga sa tausia ai le aso Sapati, ma sa tāua le a'oa'oina o matā'upu 'ese'ese o le Tusi Pa'ia. I lo latou fo'i aiga sa taumafai Vera e tausisi i a'oa'oga e fa'ata'au i mea e afāina ai le soifua malōlōina. O lea na lē saunia ai e ia mea 'ai o lo'o fa'asāina mai i le Tusi Pa'ia, fa'apei o mea ua ta'ua mai e 'inosia i le silafaga a le Atua.

Ona o le tū fa'amaoni pea o le tinā o Vera i nei talitonuga tāua, sa tumau i lona loto a'oa'oga sa mautinoa e ia ua tu'u maia i le Afioga a le Atua ina ia tata'au ona usita'i i ai. Fa'a'pea a ia, a fa'amaoni pea i ia fa'atonuga, o le a fa'amanuia mai le Atua i lana savaliga, tusa po o ā faigatā e o'o mai, pe o fa'alavelave e lē taupulea. I lea taimi umi, sa i ai Vera ma lona aiga i Utulei, ma sa faigaluega o ia mo le aiga o se foma'i mai nu'u mamao sa galue i Tutuila mo nai tausaga.

I tausaga amata o le 1970, sa malaga atu ai le aiga o Vera i fafo ma sa fa'amautū i Hawai'i i ni tausaga e tele. O isi o le fanau tama matutua sa i ai pea i matua o Vera i Samoa i Sisifo. Sa nonofo tumau ai lava, e o'o mai i le taimi nei. E ui ina suia lo latou nofoāga, a e sa le'i suia uiga o le tamā e fa'ata'au i talitonuga o lo'o tāua i le tinā.

Na o'o ina fa'agasegasea le tamā o le aiga, ma na maliu ai lava i le tausaga e 1984. Mulimuli ane, sa nofo fa'amautū le tinā o Vera i le aiga o lana tama teine o Suitupu. Ina ua matua Tupu ma ua faia lona aiga, sa fa'atasi atu ia i se ekalesia Kerisiano; peita'i na sa'ili'ili pea ia mo se ala ia mautinoa ai o lo'o mulimuli ia i le mea moni.

I se tasi aso na fa'alogo Tupu o lo'o faia sauniga fa'atala'i i le Honolulu Central Church, le falesā lea a le Ekalesia Aso Fitu, ma ua mana'o e alu se'i fa'alogologo ai. O le aso lea o le tau fa'ai'u o sauniga a le faife'au tala'i Aso Fitu o Kenneth Cox, a e ua fa'atasi atu i ai Vera ma Tupu. O le matā'upu o le su'esu'ega e fa'ataua lea i le tausiga o poloa'iga a le Atua. Sa fesili Tupu i le faife'au ma lona loto naunau e fia iloa pe o ai tonu le lotu moni. O le tali a le faife'au mai le Tusi Pa'ia, o ē alolofa i le Atua e usita'i ma faia Āna poloa'iga, o i latou ia o lo'o tapua'i i le lotu moni. Sa manatu Tupu i le tele o ekalesia o lo'o tapua'i i le Ulua'i Aso, a e o le poloa'iga o lo'o ta'u mai ai e fa'amamalu le Sapati, le aso fitu, sa fa'apa'iaina e le Atua mai le amataga. Na fa'aauauina su'esu'ega fa'ale-Tusi Pa'ia a Vera ma Tupu ma sa papatiso ai i totonu o le Ekalesia Aso Fitu i le Central Church i Honolulu i tausaga fa'ai'u o le 1980.

Ina ua si'itia atu le faife'au o To'ese AhSam ma ua fauina le ekalesia mo Samoa/Tokelau i Honolulu lava, ona fa'atasi atu lea i ai o le aiga o Vera ma tapua'i ai se'ia o'o ina ua toe fo'i ma nofo mautū ai i lana fanau i Mala'eloa, Amerika Samoa i le tausaga e 2000. O Tupu sa malaga i Samoa i le 1999 ma fefo'ifo'ia'i ai i le vā o Hawai'i ma Samoa, se'i o'o ina toe fo'i i Samoa ma nofo mau ai i se taimi mulimuli. O le molimau a Tupu e iloa lava le lotu moni ona e tausi poloa'iga a le Atua ma tausisi i Āna afioga. Sa ia maua se fa'ata'ita'iga tāua mo lona olaga i uiga maualalo ma le fa'amaoni o lona tinā o Vera.

I le totonugalemū o le tausaga e 1946, na malaga ai Tini i Apia i le fono a le Ekalesia mo fuafuāga o le galuega. Na'o ni nai aso na i ai i Apia ina ua toe vala'au fa'afuase'i atu ona o se mafua'aga lē ma'alofia ma ua toe fo'i mai loa i Tutuila. E taunu'u mai o ta'oto lona afafine o Florence i le maota gasegase o lo'o ma'i tigāina ai lava. Mai le amataga lenei, sa nofo Tini i le falema'i mai le taeao se'i o'o i le afiafi, ona alu ai lea i le uila vili vae i Satala auā le feagai ai ma sauniga fa'atala'i e faia i le pō. A mae'a le sauniga ona toe fo'i lea i le falema'i ma malōlō ai i le pō i tala ane o lona afafine ma'i.

O nei mea faigatā na fai ma lu'iga iā Tini, a e na 'avea o ni avanoa ma ni fa'amanuiāga iā te ia. I lenei lava taimi, na taofia fa'atasi ai i le maota o gasegase Florence ma le ali'i e suafa iā Lokeni Laupola. Na matuā tigāina fo'i Lokeni i le gasegase fiva vela i ni aso, o lea sa i ai fo'i ma lona faletua o Va'aiga i talane o lona moega e fesoasoani ma tausi ma'i ai. O Tini sa i ai fo'i o ia i tala ane o le moega o lona afafine ma sa tatalo i le taeao ma le afiafi mo i latou uma o lo'o mafatia. E lē gata i lea a e sa tatalo fo'i mo aiga o lo'o lagona le tigā alofa mo tagata o ō latou aiga o lo'o gasegase e pei fo'i o ia i lona alofa i lona afafine.

Ua te'a ni vaiaso e tele, ma ua solosolo i le manuia le gasegase o Lokeni. A o va'aia pea e Lokeni le masani a Tini, na amata loa ona fiafia o ia i lenei ali'i faife'au talavou ma lona fa'atuatua, ma ua fesili atu loa i ai, "Pe mata 'ea e mafai ona e tu'uina mai ia ma'ua ni su'esu'ega o le Tusi Pa'ia i le taimi nei lava?" O le fa'anaunaga o Lokeni ina ia fa'amatala atu le fe'au o le tala lelei ia i la'ua ma Va'aiga.

Na tali atu lava Tini ma le leai o se fa'alētonu, "Ioe, e mafai; a e o le Atua o le a fesoasoani mai i la tatou su'esu'ega ia malamalama ai i Lana Afioga."

E fitu masina na i ai Lokeni i le maota o gasegase ma sa i'u ina toe manuia, a'o masina fo'i ia na faia ai e Tini su'esu'ega o le Tusi Pa'ia mo lenei aiga. O le tasi aso na ta'utino ai Lokeni afai e te'a o ia i tua, o le a papatisoina loa ia ma lona aiga. O lenei aiga fa'amaoni, na lā tausia le Sapati o le poloa'iga ina ua lā a'oa'oina ma malamalama ai i le matā'upu e fa'ataui i lenei 'upu moni.

Ina ua te'a Lokeni i lona aiga i Nu'uuli, na amataina ai loa le lālā o le A'oga o le Sapati (Sabbath School). Sa fa'aauai ai lava ma su'esu'ega o le Tusi Pa'ia i isi pō o le vaiaso, fa'atasi ai ma ata e fa'aali o le "malamalama." Na fa'alogi Talauna Solaita, o se tasi talavou o lenei lava nu'u, fa'ataui i nei sauniga o le a faia e lē mamao mai lona aiga. Sa manatu ia e savalivali i ai e va'ai po o ā uiga tonu o ia sauniga ma o ā itū'aiga ata o le a fa'aali ai. E taunu'u atu ia ua ofo i le tumu o tagata i totonu o le fale ma fafo fo'i.

Mo le tele o vaiaso na faia ai su'esu'ega, sa fa'atasi ai lava Talauna e le'i misia se sauniga. Peita'i o ia e le'i ulu i le fale ona o le tumu a e sa nofo mai fafo ma fa'alogologo mai ai. Mai le amataga sa talitono lenei uso o le Agaga Pa'ia na ta'ita'iina o ia ia fa'alogi i le 'upu moni mai le Afioga a le Atua. O lea Agaga na tosina ai lona loto e fa'atasi mai pea ma su'esu'e atili i matā'upu tāua na tu'u atu e mafaufau i ai, ma sa fa'apea ona ia avatu nei a'oa'oga i lona aiga. O le faletua o Ema sa fa'amuli lava i le fale ma lana pepe fou, a e o afiafi uma e fa'asoa atu e Talauna matā'upu uma na faia i le a'oa'oga.

Sa filifili lenei ulugali'i talavou e mulimuli i le Fa'aola ma sa papatisoina ina ua fa'ai'u nei sauniga fa'atasi ai ma Lokeni ma Va'aiga Laupola. Mo ia tausaga o le fa'ato'ā amataina o le galuega, o le taimi e avanoa ai Tini mo le fa'atūina o lālā o A'oga o le Sapati, e na o le Ulua'i Aso. O lea ua afāina ai nei lenei 'au uso fou. O le mea ua fai e aiga o Lokeni ma Talauna o le taumafai e malaga i Satala e fa'atasi ai mo sauniga o le Sapati. A e o le taeao o le Ulua'i Aso e fai ai lava le A'oga

o le Sapati mo le 'au uso i Nu'uuli se'ia o'o ina mafai ona tapua'i i le Sapati i se taimi mulimuli ane.

Na fauina se fale lotu e ia ulua'i aiga i le alalafaga o Nu'uuli i le fanua o le aiga o Talauna, ma sa tapua'i ai i tausaga e tele. E to'atele aiga sa fa'aopoopo atu ma tapua'i fa'atasi ai i lea nofoāga, se'ia o'o ina si'itia le tulaga o le falesā i le fanua o lo'o i ai le aiga o Lokeni, i le tausaga e 1967.

Mulimuli ane ua si'i le aiga o Talauna ma Ema ma fa'atasi atu i Leone ma Pulou ma Fa'aitū. Ma o Talauna o se tasi na galue malosi, ina ua fauina le falesā a le ekalesia i Leone i le fanua o le aiga o Pulou Samana.

O le alalafaga o Malaeloa o le isi lea lu'iga mo Tini. O le ali'i e suafa iā Palafu Falana'i ma lona faletua o Saofa'i sa alaala i le a'ai o Pago Pago. I le tausaga e 1948, sa fa'atasi atu ai Saofa'i ma lana pepe o Eseta i le papatisoga o Fuata'i ma Fa'ai'u, o matua ia o Saofa'i. O nai Sapati na soso'o ai sa fa'atasi atu ai fo'i ma le tamā o Palafu, ma sa fai fesili lava ia ona o le 'ese'esega o fa'amatalaga ma uiga o talitonuga. A e maise ai lava le mata'upu i le Sapati, auā o lana ekalesia ma le to'atele o lotu e tapua'i latou i le Aso Sā. Ua fia malamalama atili ma na fa'atasi atu ai e fa'alogologo i sauniga ma tala'iga sa faia i Satala. E le'i umi se taimi a e ua talosaga lenei ali'i ia fa'aopoopo lona igoa i le lisi o tagata o le A'oga Sā. O le tinā matua o Palafu, o Saunoāga, na fa'atasi atu ai fo'i i sauniga, ma ua papatisoina ai tagata matutua e to'atolu i le fa'ai'uga o nei sauniga. E tele lava aso na asiasi atu ai le faife'au o le ekalesia sa tapua'i ai lenei tinā ina ia toe fo'i atu i lana talitonuga moni.

Ina ua toe fo'i Palafu i lo latou aiga i Pago Pago i se tasi afiafi, na fa'afeilo'ai e le matai o lo latou aiga ma le to'atama'i tele ma na fa'apea mai ua leai so latou avanoa i totonu o le nu'u. "Ua outou fa'aleaga le igoa o lo tatou aiga i luma o le nu'u," na ia sasa ma tutuli atu i fafo lenei aiga. Ua toe fai atu, "O le mea e sili ona lelei mo outou o le ō 'ese ma i'inei ma ia 'aua lava ne'i tou toe fo'i mai."

I lenā lava afiafi na toe fo'i filemū mai ai Palafu ma lona aiga i le nofoāga o i ai le lotu i Satala, ma sa nonofo ai fa'atasi ma le aiga o Tini e sili atu i le lua masina. Mulimuli ane, ua i ai nei le ese'esega i le mea ua tupu mai i le fa'ai'uga o lenei taimi, ina ua 'auina mai e le matai lava lea le talosaga iā Palafu ia toe fo'i atu i lo latou aiga i Pago Pago.

E le'i fa'alētonu le manatu o Palafu, ma ua filifili loa e alu e feiloa'i ma le matai o lona aiga. "Ua fai la'u filifiliga, ou te lē toe fo'i mai ma lo'u aiga i lenei itū o lo'u aiga fai tele." Na talanoa atu Palafu i le matai i lona talia ma le fa'aaloalo o lana vala'au atu. "O le taimi nei, ua ou

mana'o ai ou te fo'i i le nu'u o lo'u tamā i Malaeloa. O lo'o iā te a'u le fe'au o le fa'amoemoe e fa'ailoa atu i lenā vaega o lo'u aiga."

Ona o nei mafaufauga ma le agaga naunau mo le lumana'i, na tu'ua ai loa e Palafu le aiga o lona tinā i Pago Pago a e alu atu i le alalafaga o Malaeloa ma nofo ai i lona soifuāga atoa.

"E te manatu 'ea ua lava le malosī o lo'u fa'atuatua matou te tumau ai i totonu o taimi faigatā o lo'o i luma?" O le fesili atu lea a Palafu iā Tini a o la talanoaina ana fuafuāga mo le lumana'i.

Na lagona e Tini le fīafia i le filifiliga maumaututū a lenei tagata e fia fai mea e fa'afaigofie ai. Na tali atu Tini i lona leo filemū, "E tausia ma fa'atumau 'oe e le Atua pe a e fa'atuatua iā te Ia." Na toe fa'amalosī atu Tini, "O āu fa'atatauaga mo le lumana'i e mautū ona o 'oe o se tagata fa'atamali'i, e fa'ataunu'u e le Atua āu fuafuāga."

Ina ua mautū atu Palafu ma lona aiga i Malaeloa, ona amata loa fo'i lea o osofa'iga a le ti'āpolo ia tau taofia ai le folafolaina o le tala lelei i lenei itū i sisifo o Tutuila. Ua amata nei sauāga mai lona aiga ma ua faifai pea lava. I le tasi vaega o le nu'u, o nisi o le aiga faitele fa'atasi ma le matai o lona aiga ua latou molia Palafu ma lona aiga i le fa'amasinoga a le malō. Ua ta'u e latou o Palafu ma lona aiga Aso Fitu ua fa'alavelave tele i mea e fai a le nu'u. Ina ua mae'a lenei fa'afitāuli na fa'ataga lava lea o Palafu e aumai lana lotu i Malaeloa; peita'i na fa'atagaina na o lo latou lava fale e mafai ona tapua'i ai. Ua fau loa le fale o Palafu ma le fuafuāga e mafai ona talia ai uma uso o lo'o fia tapua'i atu i Malaeloa mai isi nu'u lata mai.

Na faia lenei mea mo nai tausaga, peita'i o le fili e le'i fa'avaivai ai. Sa toe molia Palafu e le aiga faitele i le mālō; ma o le fa'ai'uga fo'i o lenei moliaga e pei o le taimi muamua. O Palafu e mafai lava ona tapua'i ia i lona fale, a e leai se isi e tatau ona fa'alavelave atu i ai. Sa si'i le aiga o Palafu ia mamao i tua atu o le 'a'ai. Ua toe fauina fo'i se fale o Palafu ua telē atu i lo o le fale muamua.

O le moliga fa'atolu o Palafu ma lona aiga Aso Fitu e le aiga faitele ma le matai na i'u fo'i ina toe si'isi'i ua atili mamao i tua atu o le 'a'ai ma le mea o lo'o to'atele ai tagata. Na fauina loa e Palafu se fale e fa'asoso'o atu ai ma se isi itū na fa'aaogā mo sauniga ma tapua'iga. I nei mea uma e le'i fa'avaivai ai Palafu. Sa manatu ia ona o lo'o fa'ataga mai pea e le fa'amasinoga ia e nofo i Malaeloa, e mafai fo'i ona sa'oloto ia i so'o se ala e mana'o e fai ai lana tapuā'iga. O Palafu sa tumau pea lona talitonu e malō auala a le Atua, e tusa pe taumafai malosī tagata e fa'alavelave i Lana galuega. Sa 'auina mai Upolu le aiga o Samu Sauni, se tasi failauga

nofo aiga e fesoasoani i le tausiga o le 'au uso i le itū i sisifo o le motu, o le to'atele o lo'o tapua'i i Malaeloa.

I lea taimi ua fa'ato'ateleina le 'au tapua'i i lenei nofoāga ona o nisi mai nu'u tuā'oi, a e maise ē sa fa'alavelavea fo'i i tulaga faigatā ona o lo latou fa'atuatuāga. O uso mai Vaitogi na fa'atasi atu i Malaeloa ma tapua'i ai mo nai tausaga ona o fa'afitauli i le tete'e mai o ta'ita'i o le nu'u ma isi ekalesia o i ai.

Na faia lava sauniga ma tapuā'iga i Malaeloa na fa'atasi atu i ai fo'i ma uso mai Leone e aofia ai Pulou ma Fa'aitū, Fa'atiu ma Taofaga, Fa'apepele ma Fa'aafe, Talalelei ma Felāmata'i, Vaolotu atoa ma nisi mo se taimi se'ia o'o ina faia fo'i tapuā'iga i Leone a e ua malaga Palafu ma lona aiga i le a'oga i Vailoa i le tausaga e 1955. Ina ua mae'a le taimi i le a'oga sa tofia loa Palafu ma lona aiga mo le galuega a le Ekalesia i le alalafaga o Sale'aumua ma galulue ai mo se taimi. Peita'i na fo'i mai i Tutuila i le tausaga e 1958 ina ua gasegase le tinā matua o Saunoāga. Sa fa'aauau le tautua malosi ma le fa'amaoni a lenei aiga loto galuega i Malaeloa ina ua toe talii mai Upolu. O nisi o ālo o Palafu ma Saofa'i ua malaga i atunu'u i fafo ma o lo'o galulue ai i ekalesia o lo'o fa'atasi ai, a e o nisi o lo'o lagolago ma fesoasoani malosi i le tautuaina o le galuega a le Atua i Amerika Samoa.

E soso'o mai ma le alalafaga o Vaitogi, o Futiga, o le tasi o nā vaega e tū i luga o le papa o le tolotolo lau oneone, e si'omia le tele o ōna itū e le sami, e ta'ua lea lau'ele'ele o Fagatele. A o galue Tini ma tagata o 'aulotu a Vaitogi ma Malaeloa i le fa'amaopoopoina o nei alalafaga, na ia fa'afeso'ota'i atu i se matai lauiloa o Futiga, o le ali'i ma lona aiga e tele o latou fanua. O Aumavae Toloumu, o ia o se failauga i se tasi o ekalesia Kerisiano.

Na talia lelei Tini e lenei aiga Kerisiano e amata mai i le taimi muamua lava na latou feiloa'i ai. I le amataga sa faia le lālā o le A'oga o le Sapati i le Ulua'i Aso i Fagatele. A e afai e lē avanoa Tini, ona tofia lea o nisi o failauga nofo aiga e latou te fesoasoani i le galuega. O nisi o i latou o Filiki Foster, Hans Voigt, ma So'o Tuitama. Na soso'o ma le vala'aulia o le faife'au Aso Fitu ia fai sauniga fa'atala'i i lo latou aiga i Futiga, ma ua faia fo'i sauniga i le Sapati. Ina ua mavae ni nai Sapati, ona ō ai lea o Tini ma Fua i Fagatele ma e taunu'u atu ua tumu lava tagata i le maota o le aiga. O lo'o fa'atasi ai tuafāfine o Aumavae, o Malama ma Fetuia'i, ma nisi e to'atele o le aiga. Ua fa'aali mai e i latou fo'i le naunau i le su'esu'eina o le lesona o le A'oga o le Sapati.

E lua Sapati soso'o o sopo pea ma faia tapuā'iga o le Sapati i Fagatele, ona talanoa mai lea Malama ma Fetuia'i iā Tini e fa'apea, "Ua

faigatā ona ma ō mai pea i lenei nofoāga tu'ufua. Ua mamao tele le āla ma e gaoā fo'i. Fa'amolemole lau susuga, ia e sau i le 'a'ai o Futiga i le mea o lo'o nonofo ai le to'atele o matou."

Na fiafia tele Aumavae i le taliaina e lona aiga le fe'au o le tala lelei. Na vave ona to'atele lenei fa'apotopotoga ona manatu ai lea o ia ina ia avatu la latou fa'apotopotoga i le isi fanua o lona aiga ma ua fau ai loa le fale e fai ai le lotu. O le tausaga lea e 1947.

Sa vave ona fa'ato'ateleina o uso e fa'atasi mai i lenei nofoāga e tapua'i ai. I tausaga amata o le 1970 sa vala'auina le faife'au o Tini e le Komiti Tumau a le ekalesia mo se asiasiga i Tutuila. Ona malaga lea o Tini ma Pastor Hay ma fono ai ma Aumavae ma Malama e fa'ataui i se fasi fanua e fauina ai se falesā mo le ekalesia, ua matuā fa'ateleina lava i lenei itū o le misiona Samoa.

Sa filifili Aumvae e fa'aaogāina lona fanua ua uma ona totōina fa'afa'ato'aga mo lenei mana'oga, e lē mamao mai le 'a'ai. I lea Ulua'i Aso, sa ō loa Tini ma Hay, fa'atasi ma Aumavae e va'ai i lea fanua, ma sa talia lelei lea ōfo. Sa faia fetu'utu'una'iga ma talanoaina ai lea fa'ataui; mulimuli ane ona tu'u atu lea e Aumavae ma Malama nei fuafuāga uma i luma o le matai matua o le aiga. Sa fa'aalia le loto gatasi o i latou uma na fa'atasi ai i lea fonotaga, ona o le talosaga ua fa'atū mai e le ekalesia. E fā eka sa fa'ataga mai e fa'aaogāina e le Misiona Samoa. A e sa toe fa'aopoopo mai ma se isi lau'ele'ele mo le fauina o le falelotu mo le ekalesia o i ai iinei. Ina ua mae'a le falesā, e to'afitu sefulu uso sa fa'atumuina lenei malumalu i lana mua'i sauniga, ma sa ave a'e lava le fa'afetai i le Atua ona o mea uma ua fa'ataunu'uina e o'o mai i lenei taimi.

Sa amata loa ona fa'aputuina o le tupe mo le atina'eina o se fale mo fa'apotopotoga auā fuafuaga i le lumana'i mo se a'oga mo le fanau o le ekalesia i Amerika Samoa. O le taimi nei o lo'o fa'atasi vasega uma i falea'oga i Satala, ma o le ali'i faife'au o Brother Satchell ma lona aiga o lo'o ta'ita'i ai i le matāgaluega. I le fa'ai'uga o le 1973, sa malaga 'ese atu ai lenei aiga ina ia fa'aauau ana a'oa'oga.

I lea lava taimi sa fa'aalia mai e le 'au uso i Ili'ili le leai o se falesā e mafai ona fa'atasi ai le ekalesia atoa mo fa'atasiga tetele. E i ai taimi e mana'omia ai ia potopoto fa'atasi 'au lotu uma. Ona faia lea o se talosaga i le ofisa ulu i Apia fa'ataui i lea matā'upu, ma sa tu'u mai ai se vaegā tupe mo le fa'atelēina o le falesā o lo'o i ai. O lea taimi ua i ai le ti'ākono o Poe mai le ekalesia i Apia, ma o ia sa ta'ita'i tufuga i le 'au uso sa fesoasoani i lea galuega. Sa atina'e fo'i ma se falea'oga mo vasega mauualuluga a'e, o lo'o aofa'i uma i Satala i lea vaitaimi. Ina ua mae'a ma

fa'ataunu'uina nei fuafuāga uma, sa fa'aigoa ai loa le lau'ele'ele ua i ai le falesā ma le a'oga o IĀKINA.

Ua fa'ai'u le 1974 ma fa'asolo le 1975, ma sa fuafua ai o le a faia le Fono tele a le Misiona Samoa mo le tausaga e 1976 i Iākina. O se la'asaga tāua leni i le atina'e atili o le galuega a le Ekalesia Aso Fitu o le Toe Afio Mai i motu o Amerika Samoa.

Ua o'o i le taimi e fa'amalōlō ai le ali'i faife'au o Tini mai le galuega a le ekalesia, a e sa toe vala'auina ma talosagaina lana fesoasoani i le fa'amautūina o le ulu o le galuega o le a si'itia mai Satala i Iākina. Sa toe fo'i Tini ma Fuea i Tutuila ma galulue ai mo nai tausaga fa'apei ona mana'omia ai. Sa 'avea 'au lotu i Nu'uuli ma Iākina o ekalesia fa'avacina i le tausaga e 1977. Ona malōlō ai loa lea o Tini ma Fuea i le tausaga e 1978.

Ia manatua, e sili atu i le lua sefulu tausaga na mavae, ona foa'i atu lea e Aumavae ma ōna tuafāfine o Mālama ma Fetuia'i atoa ma lo latou aiga le isi vaega tele o lo latou fanua ua fa'aigoaina nei o Iakina, i Iliili, mo le Ekalesia o lo'o pele iā i latou. O le fa'apopotoga i Ili'ili, o lona fā lea o Ekalesia na fa'avacina i Tutuila. O Iakina na 'avea ma ofisa ulu o le Ekalesia Aso Fitu o le Toe Afio Mai i Amerika Samoa ina ua sui mai i ai i le tausaga e 1979.

O ĀLA SA FAIA AI LE GALUEGA

Na amata mai lava i le amataga o lenei galuega, na faia ai e Tini su'esu'ega i matā'upu ta'itasi, ma fa'aaogāina avanoa uma e talanoaina ai le Tusi Pa'ia ina ia fa'ailoa atu ai le fe'au o le toe afio mai o Iesu i alalafaga 'ese'ese. Na ia fa'aaogāina ala ese'ese lava na te iloa e faigofie ai ona fa'afeso'ota'i atu i tagata mo sauniga o mulimuli mai. Na taumafai fo'i e fa'aaogā mea faigaluega uma o le tala'iga na te iloa e mana'omia ma maua gofie.

O Tini na talia lelei e le tele o tagata, ma o le fe'au o lo'o ia ta'uina atu e amata ai ona gaoioi mafaufau o le to'atele. O nisi o i latou e fa'atasi mai ona e naunau i le fia iloa o matā'upu e 'ese i la latou fa'alogo, a e o le to'atele lava o lo'o fia maua ni tali mo fesili ese'ese. Na mafai e ia ona tosina mai tagata e amata mai ē matutua e o'o lava i le 'au talavou ma le fanau, a e lē gata i lea o ē ese'ese o latou talitonuga fa'ale-lotu.

I ulua'i sauniga na faia i Satala, e to'atele nisi mai isi ekalesia Kerisiano mai nu'u ese'ese lava na asiasi i ai. Na latou fiasia ma naunau lava i le fe'au ua latou fa'alogologo i ai. Ina ua uma le tasi sauniga, na ō loa nisi o i latou aumai le ta'ita'i o le latou lotu, o ia lea e agava'a ma atamai tele i a latou matā'upu ma talitonuga.

“Ua matou maua se ala e fa'atupu ai lo matou fiasia i le su'esu'eina o le Tusi Pa'ia, ma ua fou ai lo matou malamalama iā Iesu ma Āna a'oa'oga,” na fai atu nei uso i lo latou ta'ita'i ma lo latou naunau ma le fa'aga'e'etia, ua fa'ailoa mai ai le si'itia i luga o le fa'afouina o lo latou malamalama fa'ale-agaga. Ua fa'aali mai ai lava foliga fa'amaoni o i latou i le sa'ili atu i le 'upu moni o le Tusi Pa'ia. Na latou vala'aulia loa la latou ta'ita'i, le ali'i o Vaoali'i Fanene ia latou fa'atasi i le sauniga ma le su'esu'ega o lo'o soso'o mai.

Na talia e lenei ta'ita'i le vala'aulia ma ua fa'atasi atu loa i le sauniga na soso'o ai. Na fa'alogologo o ia i a'oa'oga i le amataga, ona tete'e malosi lea ma finau mai. E pei o le agi a se matagi malosi le sau o āna fesili ma faitiōga e tusa lava pe fetau i le matā'upu o lo'o su'esu'e pe leai. A e sa tali lemū atu lava i ai Tini i mau mai le Tusi Pa'ia e fa'amalamalamaina ai āna fesili.

Ina ua fa'ai'uina nei sauniga, na to'atele ali'i ma tama'ita'i na latou filifili e talia le 'upu moni ma mulimuli iā Keriso e āla lea i le sauniga o le papatisoga. O nisi o i latou ia e i ai Atimani Alo, Eli ma Fa'api'o, o

Ta'a ma Taufao, o Falefatu Utu, Tafeāga ma Siniva, Sifea, Faīga ma isi. Ua amata lemū lava ona fa'atumulia le fale lotu i Sapati ta'itasi.

E ui ina solosolo lelei la'asaga o le galuega, a e na i ai lava taimi na lagona ai le fa'avaivai ma tau tu'umuli i tua o nisi, ona ua faigatā o na maua mea e mana'omia mo le tausiga o le tino i aso ta'itasi, e pei o mea taumafa, o vaila'au, o mea e mana'omia mo le soifua malōlōina, ma le suāvai mamā e inu ai. E foliga mai o lo'o galue mai ai le ti'āpolo i nei itū uma ina ia taofia ai le fa'asalalauina atu o le tala lelei.

O le isi faigatā sa feagai ai, o auala e femalagaa'i ai auā e tele ina savavali tagata i nu'u ese'ese o le motu. Peita'i e tusa lava po o ā nei tulaga faigatā, a e sa vave lava ona salalau le tala i tala'iga a le Aso Fitu i alalafaga uma. E i ai alalafaga e pei o Vatia ma Fagamalo na talosaga mai mo ni sauniga ma sa talia loa. I Fagamalo, sa sau le vala'au mai le tinā o Fa'ai'u Fuata'i mo ni sauniga e faia i le aiga o Taliiloa. O alalafaga nei e le'i o'o i ai le ālatele o le malō ma sa na'o auala sopo na fa'aaogāina. O nei ala sopo e ui atu i mauga ma vanu, e lauleāga fo'i ma mase'ese'e. E fā vaiaso, o le Aso Faraile ma le Ulua'i Aso, sa faia ai su'esu'ega fa'ale-Tusi Pa'ia i lea itū.

O ala sopo i nei alalafaga uma e vā iti ma e tau leai nisi e feōa'i ai pe a tetele timuga. Sa tele itulā e malaga ai Tini ma 'ave le masini e fa'aoso ai ata o le malamalama, o le ma'a o le uila e sulu i ai le masini, o tusi ma pepa, ma āta e fa'aali e fa'amalamalama ai matā'upu. O nisi fo'i taimi e 'ave ai fo'i ma ōna lavalava pe a tele ni aso e nofo ai mo le tala'iga. O le tele o sauniga e ō ai fo'i ma le fanau laiti o Florence ma Puna, e sefulu tausaga o le isi a e valu tausaga o le isi, e fesoasoani malosi lava iā te ia i le sauniga. E lē gata i lea o la'ua sa tau'ave sa'esa'e le ma'a uila mo le masini fa'aali ata. O taimi la fa'apenei, e lauga Tini a e pepese teine ma fesoasoani i le su'esu'ega a le 'au talavou.

Mo nu'u e faigofie auala ma e tū i tai, sa fa'aaogā e Tini le uila vili vae mo lana galuega. Na faia sauniga fa'atala'i i le nu'u o Alao i le aiga o Faga Pasā, sa fa'amanuiaina ma na to'atele tagata sa asiasi mai ma talosaga ia fa'aumiumi lea fa'atasiga. Peita'i, sa fa'asolo atu ai ma su'esu'ega fa'a-Tusi Pa'ia i le maota o Titi i le alalafaga o Alofau. O le uso failauga nofo aiga o Taufao sa fesoasoani iā Tini i lea galuega.

Ina ua tuputupu le lotu ma papatiso tagata i vaega ese'ese o Tutuila, ona fa'avae loa lea o A'oga o le Sapati i le tele o alalafaga e i ai Nu'uuli, Vaitogi, Ili'ili, Malaelo, ma Leone i le itū i sisifo, a e o Alao ma Masefau i le itū i sasa'e. O Satala o le ofisa ūlu lea i Amerika Samoa. O le taimi atoa lava mai le amataga ma le fa'amaopoopoina o nei lālā o le

Ekalesia, na faia pea e Tini feso'ota'iga ma sauniga i nei 'aulotu ta'itasi ua fa'atūina.

O Uta Isaia ma lona aiga mai Savai'i na 'auina mai ina ua fo'i Pasi i Samoa i Sisifo, e fesoasoani iā Tini ona ua vave tele le tupu o le galuega. O nei 'au'auna nofo aiga sa aogā tele lava le malaga mai ua fa'ateleina ai su'esu'ega o le Tusi Pa'ia ma tala'iga, ma ua atili fa'aopoopo ai fo'i ma tagata e fa'atasi mai i le lotu. Ina ua fa'avae le Ekalesia i Satala, ona toe fo'i lea o le aiga o Uta i Upolu, a e toe fo'i mai i Tutuila le aiga o Pasi Tuiloma e fesoasoani.

Na i ai fo'i se fa'afouga e sili ona lelei na tupu mai ai i nei lava taimi i le alalafaga o Afono. O Afono e i le itū i matū o Tutuila, ma o le ala sopo na malaga ai tagata i lea alalafaga.

O Tafeāga ma lona faletua o Siniva e 'aulotu i la'ua i Satala, ma o Tafeāga o le tasi lea o ulua'i ta'ita'i toea'ina o le Ekalesia i Amerika Samoa. O le tasi aso na gasegase tigāina ai lava le tinā o Siniva, ua gagase uma lona tino ma faigatā ai ona māvava i nisi taimi. Na 'ave ia i le maota gasegase ma tofia ai mo se taimi a o tau togafiti o ia. Ona toe aumai lea i tua auā ua manatu ua leai se fa'amoemoe e toe i'u i se lelei. Ona 'ave loa lea Siniva i lona aiga i Afono e tu'u ai ina ia maliu filemū ai o ia.

O Sapati uma lava a tu'ua le lotu i Satala ona sopo lea Tini i Afono e asiasi i lenei tinā matua o lo'o gasegase. Ua mavae se taimi, ona malaga lea Tini i Apia i le fono a ta'ita'i matāgaluega na faia mo le vaiaso atoa. A e le'i tu'ua Tutuila na tofia Hans Voigt, o le failauga talavou, ma nisi uso mai le Ekalesia ina ia asiasi pea i lenei tinā mafatia.

Ina ua fo'i mai Tini mai Apia ona fai lea o le sauniga tu'ufa'atasi mo le Fa'amanatuga i le Sapati i Satala. Na tu'ua le sauniga ona ō malaga lea o Tini ma Fuea ma nisi e 'ave le areto ma le uaina o le Fa'amanatuga iā Siniva i Afono. Na lagona ma talitonu lava Tini i le mana e maua ona o le fa'atuatua ola e fa'amalosia ai uma i latou na fa'atasi ai i lea asiasiga ma le sauniga. Ua faia loa a latou talosaga fa'apitoa mo le tinā ma le aiga ona toe fo'i mai lea le 'au asiasi i Satala.

I le taeao o le Aso Gafua, na fa'ate'ia ai Tini i na ua tū mai Tafeāga ma fa'amatala mai le vavega na tupu. "E pei lava na liligi ifo le fa'afoūga i luga o Siniva ina ua outou te'a 'ese mai i le Sapati," o 'upu muamua ia a Tafeāga na pei o lo'o tau fai fuafua mai. "E tou te ō 'ese mai i le Sapati, a e fesili mai loa Siniva mo se mea e 'ai ma sona vai. Ina ua o'o i le pō, na moe lelei lava ia pei e le'i mafatia."

Na maligi loimata o le toea'ina ma toe fai mai, "O le taeao ananafi, na mafai ai na tū Siniva i luga ma gaoioi. O ōna vae sa vaivai ma gagase, ua fa'asolosolo lemū mai le malosi i aso ta'itasi."

Sa fa'alologologo Tini i le tala a le toea'ina ma ua talitonu i ai ma la tatalo fa'afetai ai loa i le Atua. "E lē tataua ona tatou masalosalo i le mana fai vavega o le Atua, a e maise e fa'apitoa lava pe a i ai ni fuafuāga a le Atua mo o tatou olaga," o le toe fa'amanatu atu lea e Tini iā Tafeāga folafolaga a le Atua.

Na malosi ato'atoa Siniva ma toe fo'i mai i Satala ma galue malosi mo le Ekalesia mo tausaga uma o lona soifuāga, ma maliu ai o ia i le valu sefulu o ōna tausaga. O lona soifuāga ma lana molimau o le fa'amaoniga maumautū lea i tagata o le Atua. O le galuega a le Atua e aga'i pea i luma e ui ina tele faigatā e tau fa'avaivai ma tu'umuli ai ōna tagata i nisi taimi.

O le taimi lea, ua mafai ai e Tini ona fa'atau mai se ta'avale tuai mai le malō, o le sipi, e o ai i alalafaga e o'o i ai auala ta'avale, a e afai e leai ni ala ta'avale, e sopo lava i ai e fai ai sauniga. O le tele o taimi, e taunu'u atu le sopo i alalafaga e fai ai sauniga ua lagona lava le tino vaivai ma mana'omia se malōlō. O alalafaga faigatā fa'apenei e fa'a'umi'umi ai nai aso o su'esu'ega ma sauniga fa'ato'ā toe fo'i ai lea le 'au tala'i i aiga.

Sa faia fa'alausoso'o pea e Tini lenei galuega ma atili fa'ateleina ai tagata o le Ekalesia. O le 'au failauga nofo aiga ma le 'au talavou na fesoasoani malosi i le galuega. O le 'au talavou ma o latou olaga liua fa'a-Kerisiano o uiga tosina ia ma le lelei mo le galuega a le Atua.

O isi 'aulotu e i le itū i sisifo o Tutuila, a e e i ai vaiaso sā ma Sapati sa mana'omia e fa'atasi uma mai ai i sauniga i le laumua o le Ekalesia ua fa'avaeina i Satala. O aso fa'apenei, e vave usu Tini i le taeao e la'u mai uso salalau o 'au lotu. E to'aono le pasese masani a le ta'avale, a e o nisi malaga e silia le pasese. O nisi uso ua i ai a latou ta'avale po o ni ala e malaga mai ai, a e o isi fo'i e savavali mai lava ina ia maua le taimi o le sauniga.

O le ala lenei sa mafai ai e Tini ona la'u mai tagata uma i le lotu i le fitu po o le valu o āna malaga ona latou fa'atali lea se'i tā mai le lali e amata ai le A'oga o le Sapati i le tā o le iva. E uma loa le sauniga i le afiafi, ona toe amata fo'i lea o le galuega a le sipi o le la'uina o tagata i o latou aiga.

I le tele o sauniga fai fa'atasi mulimuli ane, ua mana'omia ai e tagata ia fa'ateleina sauniga ina ia fa'atasi mai ai pea tagata uma mai le afiafi o le Aso Faraile ona o le faigatā o auala. O le to'atele lava e nonofo e o'o i

le aso sã, ma ua fiafia ai tagata uma i fa'amanuiāga ua maua mai i le mafutaga i le fa'atuatua ma fa'afeso'ota'i atu ai le tasi i le isi.

“O MATOU O LE ‘AU FA’AMISIONARE”

Ao tuputupu a’e le Ekalesia i Tutuila, sa fa’aogāina pea e Tini ‘auala ma mea faigaluega uma a le Ekalesia e fesoasoani i lana galuega. O lona aiga talavou ua tau matutua a’e, ma ua iloa e Tini le fiafia i le aogā o nei olaga talavou ua fa’amanuiaina ai i la’ua.

O Florence ma Puna ua amata ona masani i le tele o malaga mai i le tasi motu i le isi motu, o le tasi nu’u i le i si nu’u auā e galulue lo latou aiga i le galuega a le Atua. O teine e fitu tausaga o le tasi a e lima tausaga o le tasi i le taimi na amata ai le latou galuega fa’atala’i. O Tini e faia le su’esu’ega o le Tusi Pa’ia ma fa’amatala āta o lo’o fa’aali i le masini. Afai o nu’u i le itū i matū o Tutuila, e leai ni ta’avale e mafai ona o’o i ai a e e sopo lava i luga o mauga i totonu o le togāvao i le tetele o timuga i isi fo’i aso.

Na a’oa’o e Tini lona afafine matua o Florence pe a sauni se malaga, “O ‘oe e ‘aveina le tusi pese ma pepa o le TALA MONI.” A e na tago atu loa si’i lona afafine la’ititi i luga o ona vae ua ‘ata’ata ma ia fai atu loa i ai, “A e o ‘oe Puna, e te ‘aveina o tatou lavalava.”

O Tini ma Fuea na masani lava ona fa’amatala atu i teine e uiga i le faigatā o le ō a’e i luga i le ala umi, a e peita’i e fa’ai’u ifo i lalo i le nu’u matagofie i tala ane o le sami i le tasi itū o le mauga. Na fesili atu Puna, “Papa, e mata e tele ni tamaiti i lenei nu’u pe a tatou o’o atu i ai?” O le taimi lea ua fia moe Puna auā ua o’o i le taimi ua tataua ona momoe ai latou.

“O le a tatou feiloa’i ma nisi tagata e te le’i va’ai muamua i ai, ma e i ai a latou fanau,” o le musumusu atu lea a Tini i le taliga o Puna. Na va’ai atu Tini i ōna mata ua fia moe ma ua toe fai atu, “O le a tatou fa’amatalaina i ai tala o le Tusi Pa’ia ma a’oa’o i latou i pese mālīe ua oulua iloa.” O le tali atu lea a Tini i teine ma ua tago atu fusi mai i la’ua iā te ia.

O mata o Puna na pupula lelei a’e i luga ina ua ta’u pese, auā o lana masani e pese ma feālua’i ta’amilo i lo latou fale, a e o Florence o lo’o fesili mai pea i le tele o mea na te fia iloa e uiga i tala’iga ma mea e fia malamalama i ai.

“Ai se ā tatou te mana’omia ai ia a’oa’o tagata e fa’ataua i le Sapati ma lona tāua?” O le fesili lea a Florence i lona tamā i le tasi aso. Ona toe fai mai lea o ia, “Ua ‘ou fiafia tele lava ona ua tatou ō i le tatou Lotu Aso Fitu, a ‘ea Papa?”

I le tausaga e 1947 na amata ai e Tini se galuega fou, o le fa'avaeina lea o sosaiete a le 'Au Talavou Laiti (Junior Missionary Volunteers, po o le JMV) ma le 'Au Matutua (Missionary Volunteers po'o le MV), e òfo atu mo galuega fa'a-misionare. O le 'Au Talavou Laiti e tasi pe lua aso o le vaiaso e fai ai a latou fa'atasiga, a e o sauniga a le 'Au Matutua e faia i aoauli o Sapati ma o lo'o faia lava i le taimi nei a e ua ta'ua o le Adventist Youth pe o le AY. O Florence ma Puna ma nisi o ālo a le Ekalesia ua tau matutua a'e, o i latou ia e fa'aaogā i le faia o nei tala'iga.

O le taimi lea na taunu'u ai i Tutuila se talavou mai le malō o Samoa i Sisifo mo se galuega fa'apitoa i le malō Amerika Samoa. O Hans Voigt sa masani na galue i le fa'apotopotoga a le 'au talavou i la latou Ekalesia i Apia. Ua maua nei e Tini le fesoasoani a se ta'ita'i agava'a mo lenei galuega auā ua matuā fa'ateleina le 'au talavou o 'au uso mai nu'u ese'ese o Tutuila. Mulimuli ane, na 'avea o ia ma ti'ākono, fa'asolo atu i le toea'ina, ma galue ai i so'o se matāgaluega a le Ekalesia o lo'o pele iā te ia.

Ina ua tau fa'ai'ui'u tausaga o le 1940 ma amata fa'asolo mai i tausaga o le 1950, ua tele alalafaga e mamao ma le taulaga ua faia ai su'esu'ega o le Tusi Pa'ia. Ua fa'ateleina fo'i malaga a Tini i nei alalafaga e ui ina faigatā ona o'o i ai. O Puna ua tupu ma ua matua feololo, o lana uō lea i le tele o nei faigā malaga, ma o ia se tama'ita'i lelei ma le fiafia i nei faigā malaga, a'o Florence ua 'avea ma se fesoasoani malos iā Fuea i le fale fa'atasi ai ma le isi vaega ua tuputupu a'e o le aiga.

O le 'au talavou ma le numera o tamaiti i sauniga o le Sapati i Satala ua matuā vave le fa'ato'ateleina. Ua latou a'oa'oina le pese, "O matou o le 'au tala'i fa'amisionare," a o latou 'auai i fa'agaoioiga i le aoauli o le Sapati. O nei fa'agaoioiga e aofia i ai le tufatufaina atu o pepa a le Ekalesia ma le faia o su'esu'ega o le Tusi Pa'ia. O galuega fa'amisionare fa'ale-sapati ia a le 'au talavou na fesoasoani tele i le amataina o le galuega i Amerika Samoa.

Na 'avea Tini ma faife'au fa'au'uina o le tala lelei i le tausaga e 1947, a e ua mavae ni tausaga talu ona galue i Amerika Samoa.

VALA'AUINA I LONA FINAGALO

O le tausaga e 1945, e ui ina e le'i mae'a lelei ona fauina le fale mo le galuega a le Ekalesia Aso Fitu i Satala i le lau'ele'ele na lisiina mai le faletua o Lina Kneubahl, a e sa amataina lava fa'atasiga mo su'esu'ega o le Tusi Pa'ia i le itū ua uma ona āto ma ua malu. O afiafi uma sa va'aia ai se ali'i talavou o nofo i luga o ma'a i fafo ma fa'alogologo mai ai i le matā'upu o lo'o fa'amatalaina.

O Filiki Noma Foster o se ali'i talavou e 22 ōna tausaga ma sa nonofo ma ōna matua i lo latou fale e tuā'oi ma le fanua lisi o le ekalesia. O lenei taule'ale'a sa faigaluega i le fale inisia e fesoasoani ai i tagata e toe fa'aleleia ta'avale a le malō o lo'o leaga. Mai le amataga sa va'aia lava lea talavou e fa'atasi ane ma ōna lavalava palapalā sa galue ai, e savali tau pa'ū ma e sasala lava le manogi o le 'ava malosi. E lē gata i lea, o taimi uma e va'aia ai ia ma le tapa'a sikā e mau i ōna laugutu o lo'o ulaula.

E 'atoa le tausaga sa galulue malosi ai lava Tini ma Pasi i le tufaina o le TALA MONI ma sa fa'asalalauina fo'i le amataina o sauniga fa'a-tala'i ma su'esu'ega fa'ale-Tusi Pa'ia o lo'o fuafua mo le lumana'i. Sa fa'atumulia lenei fale fa'atauva'a i uso na asiasi mai 'au lotu Kerisiano ese'ese ma ē malaga mai i alalafaga ese'ese o Tutuila. Ua fa'alogo nei tagata manatu ese'ese i fa'amatalaga o le Afioga a le Atua, ma na fa'amalamalamaina ai matā'upu ese'ese e aofia i le atoāga o le Tusi Pa'ia. O Filiki, ua lagona ifo lava i lona loto le galuega a le Agaga o le 'upu moni, ma ua filifili ai e suia lona olaga. E le'i umi, a e ua va'aia loa le taule'ale'a ua lē toe savali tau pa'ū, o lo'o nofo mai lava i fafo a e o ōna lavalava ua mamā ma ua lē toe ulaula atu lana tapa'a.

A o fa'asolo pea sauniga ma su'esu'ega, sa to'atele uso ua molimau i lo latou lagonaina o fa'amanuiāga ona ua malamalama lelei i a'oa'oga mai le Afioga a le Atua. Ua ō nei uso i ta'ita'i o a latou ekalesia ma ua fa'amatala i ai "mea ua manino lelei o le Tusi Pa'ia ma le manaia o le taliina o ā matou fesili e le faife'au tala'i Aso Fitu."

Sa fa'afofoga se tasi ta'ita'i e maualuga lona tulaga i se tasi ekalesia, ona ia ōfo mai lea o le a alu i le sauniga e soso'o mai a le Aso Fitu. Sa fa'apea lana ta'utinoga, "O le a va'ai nei la lenā faife'au Aso Fitu o le a 'ou alu atu se'i ta'u i ai lona sesē." Ua o'o i le pō fuafuaina, ua tumu le fale e fai ai le sauniga ma ua lē ofi a e maise fo'i le to'atele o uso asiasi mai le ekalesia Kerisiano ma lo latou ta'ita'i.

O matā'upu na su'esu'eina i lea pō e aofia ai “Le papatisoga,” “O le Sapati,” ma le matā'upu, “O le tulaga o tagata ua oti.” O le to'atele o ē na fa'atasi ma fa'alologologo ai, sa latou fa'aalia le fenumia'i o nei matā'upu i o latou talitonuga, ma ua molimau mai nei ua atili ai lo latou naunau i le fia malamalama. Sa fa'aavanoa pea le taimi mo fesili ma tali i fa'ai'uga o sauniga i pō uma lava, ma sa to'atele ē na fa'atasi ai na fa'aaogāina ia avanoa.

Ua o'o i le tasi aso ona fa'afeso'ota'i lea Tini e Filiki ma fa'apea ane i ai, “Ua 'ou matuā talitonu lava i le folafolaga o le fa'aolataga auā ou te iloa e leai so'u lelei e tatau ai ona taliaina a'u e Iesu.” Na talitonu lava fo'i ia o lona ola e ā le Atua lea, ma o lea ua tatau ona fai sona aogā mo Lana galuega. Sa va'aia lava e Tini se suiga i lenei talavou, i ōna uiga fa'apea ma lana amio. Sa molimau Filiki i fa'amanuiāga e tele ua ia maua ona o a'oa'oga mai i le Feagaiga Fou, i le tala i le olaga o se tasi Filiki (Felix), le Kovana Roma o Iutaia. O ia lea lē na fa'ama'imauiina lava lona soifua ma i'u i le lē fa'aolaina ina ua fa'atuai ona fai lana filifiliga, auā sa ia manatu e fa'atali mo se taimi e avanoa ai. Sa ia te'ena ai fo'i ma le meaalofa foa'i fua a le lagi.

I le fa'atasiga a le Aposetolo o Paulo ma Filiki ma le avā Iutaia a lenei ta'ita'i o le malō, sa fa'amamafaina lava e le aposetolo lenei fa'anaunauga a o latou talanoa. Sa ia a'oa'o ma fa'amalamalama atu le uiga o le agasala, o le amiotonu a le Atua, ma le fa'amasinoga tele o i le lumana'i (Galuega 24:24- 26).

Ua iloa e Tini le mana'oga i le loto o le taule'ale'a i lona fia maua o lea meaalofa foa'i fua a le Atua, ma sa malamalama le faife'au ina ua fai atu Filiki e mana'omia e fia iloa se auala ia maua atili ai se malamalamaga o 'upu o le Afioga a le Atua. Na ōfoina atu loa lesona ta'itasi o lo'o su'esu'eina ai matā'upu fa'asolo i sauniga ma su'esu'ega o le Tusi Pa'ia. A e o le fa'aaliga a Filiki iā Tini, o ia e i ai lona fa'afitāuli auā na te lē iloa faitau tusi. O le tali lemū a Tini iā Filiki, “E saunia e le Atua auala mo le ulufale o le Agaga Pa'ia i le loto o lē ua talia Lana 'upu moni ma fa'amanuiāga e i'u i ai, o le ola lea e fa'avavau.”

O le to'atele o ē na fa'alogi i a'oa'oga o le tala lelei, na latou maua le fa'amalosi'aga ona o le Agaga Pa'ia, ma sa ta'utino i latou i le ofoofogia o lenei fe'au ua ulufale mai. Ua lagona i o latou loto le suiga, ona ua maua se malamalamaga sili ma tāua o 'upu ma folafolaga mai le Afioga a le Atua. Sa manino fo'i iā i latou le fe'au o Lona alofa tunoa, ma ua i'u ai ina filifili le to'atele e mulimuli i le Ali'i Fa'aola. Ua talitonu ma mautinoa i le maoa'e o le mea alofa ua foa'i fua mai ma amata ai loa la latou savaliga ma Ia.

Na suia ai fo'i lava le olaga o le taule'ale'a o Filiki, ma 'avea ia o se uō ma sa fesoasoani malosi ma le fa'amaoni iā Tini ma lona aiga. Mai le fa'amalosi'aga ma se fesoasoani mai iā Fuea ma teine o Florence ma Puna, na amata fai loa a'oa'oga o le faitau ma le tusitusi a le talavou, ma fa'aauau fo'i āna su'esu'ega fa'ale-Tusi Pa'ia. Ua lagona lava e ia le ta'ita'iga a le Agaga ma na mautinoa ua fa'aalia mai le auala ua saunia e tatau ona savali ai ia i lona olaga atoa. E le'i toe fa'atuai, a e ua filifili e Filiki le ola e fa'avavau ma Iesu, ma sa papatisoina ai o ia ma uso e to'a lima i le sauniga o le papatisoga lona tolu i Amerika Samoa i le tausaga e 1948.

A o faia nei mua'i sauniga i le fale fa'ato'ā mae'a o le lotu, sa fa'atasi ane ma fa'alologologo ai i su'esu'ega fa'ale-Tusi Pa'ia se tama'ita'i talavou mai le motu o Upolu o lo'o asiasi mai i lona aiga i Satala. Na feiloa'i ma masani ai ma ua fa'auō ai le tama'ita'i o Fa'ataitaia Sopo'ese iā Filiki ma sã fa'aipoipo ai la'ua ina ua uma le papatisoga o Filiki. Sa fa'aauau pea fo'i su'esu'ega a le tama'ita'i, ma e le'i umi se taimi ona filifili fo'i lea o ia i le olaga manumalō e savavali ai ma lona ali'i fa'atasi ma Keriso.

Sa fa'amanuiaina e le Atua Filiki ma lona aiga. O la latou ta'utinoga, ia ola tumau i le fa'atuatuāga e i'u ai i le manuia ua folafola mai e Iesu. O le 'upu moni na suia ai olaga o ia mātua, o lo'o molimau ai pea le fanau ma le aiga o lo'o tutupu a'e ma ua fa'ato'ateleina.

O isi uso na fa'atasi ai i mua'i sauniga i Satala, o Pupuali'i Fuaali'i ma le faletua o Emelē, o ia o le tuafafine o Filiki. Na papatisoina lenei aiga talavou iā Mati, 1947, o le papatisoga lona lua lea i Amerika Samoa. Ina ua fa'alogo ma malamalama lenei aiga i le tala lelei i le alofa o le Atua, sa fa'anaunau i la'ua ia faia se lā vaega ia tala'i atu ai i nisi lenei fe'au matagofie ua lā maua. Sa 'avea i la'ua ma ta'ita'i na fesoasoani i le 'au talavou auā ua fa'ateleina lo latou numera a e maise fo'i uso fou o lo'o ulufale mai i le ekalesia.

E le'i umi se taimi, a e ua tupu le ekalesia ma ua to'atele ē ua filifili le 'upu moni ma sa papatisoina. Ona manatu lea o le faife'au o Tini e mana'omia ia a'oa'oina le 'au uso i le agava'a fa'atala'i, a e maise ia saunia ai i latou o lo'o naunau e fia galulue mo le Ali'i ma Lana Ekalesia. O uso ali'i uma lava na ulufale mai i le amataga o lenei fa'apotopotoga sa 'auai i latou i nei a'oga fa'afailauga, ma sa amata ai ona fa'aaogāina nisi ina ia fesoasoani ai i sauniga ma le galuega fa'atala'i. Sa vala'auina le uso o Pupuali'i ma lona aiga mo Manu'a, o motu ia e le'i o'o i ai i le taimi nei le fe'au a le Atua, le galuega lea a le Ekalesia Aso Fitu o le Toe Afio Mai. Mulimuli ane sa toe si'itia lenei

aiga i le galuega sa mana'omia tele ai le fesoasoani i itūmalō tetele o motu o Samoa i Sisifo.

Ina ua taunu'u Pupuali'i ma lona aiga i Manu'a, sa fa'asaga e tufa atu le pepa o le TALA MONI ma tala'i i tagata o alalafaga e uiga i sauniga o lo'o lata mai o le a fa'aali ai ata e fa'amalamalamaina ai matā'upu o le a su'esu'eina mai le Tusi Pa'ia. Sa tele lava fa'afitāuli na feagai ma ia uso a o taumafai e fetaia'i ma tagata ese'ese, ona o le tete'e malosi mai o nisi o ta'ita'i fa'ale-agaga fa'apea ūlu o isi aiga ma alalafaga, a e maise fo'i o manatu ma talitonuga ma aganu'u e masani ai.

E ui i lea, o nei taumafaiga e le'i i'u vale, auā o fatu o le 'upu moni na totōina e i latou na mua'i tau'ave le fe'au a le Atua i nei motu, ua tutupu a'e ma fa'amanuiaina. O lo'o ola ma ua fa'alauteleina pea le galuega i Manu'a, o le molimau lea i le manumalō o le fe'au o le alofa tunoa.

O Pupuali'i ma lona aiga o nisi 'auauna fa'amaoni i so'o se itū na vala'auina ai i tausaga e tele i le galuega a le Atua i Upolu ma Savai'i, se'ia o'o ina toe fo'i i Tutuila ma malaga atu ai i Hawaii ma Amerika. Sa tumau pea iā i latou le agaga galulue mo le Fa'aola, ma sa fa'aauau ai lava le tala'i atu o le 'upu moni i 'a'ai ma alalafaga sa fa'amautū ai i nā atunu'u mamao.

Sa fa'atasi ai fo'i i ulua'i sauniga se tamā ma se tinā e matutua lava, e tuā'oi lo lā fale i le fale lotu fou a le Aso Fitu. O nei uso Kerisiano sa lā talia fiala lava le vala'au ia asiasi atu i sauniga ma su'esu'ega fa'ale-Tusi Pa'ia. O le molimau a Tafeāga ma Siniva Auelua, ua leva ona lā iloa le Tusi Pa'ia ma e masani ona faitau i tusi o le Feagaiga Fou, auā o le vaega lea e fa'atatau mo aso nei. Peita'i ua fa'asino mai nei le tāua o fetalaiaga a le Atua i Ōna tagata mai le amataga, ua naunau ai o lā loto e fia maua se malamalamaga o matā'upu ma a'oao'aga uma o lo'o i le Afioga a le Atua. Ina ua fa'alogi ma su'esu'e i la'ua i 'upu moni o le fa'aolataga, sa lā filifili loa e talia le fa'amoemoe ua ofo mai e Iesu mo le ola e fa'avavau.

E le'i toe fa'asoesā ni tū ma talitonuga sa masani ai i la'ua auā ua i ai le fa'anaunauga e manumalō pe a tula'i mo Iesu. Sa papatisoina le tinā matua o Siniva i le ulua'i papatisoga lava i Amerika Samoa i le tausaga e 1946. O le papatisoga lona lua sa faia na papatiso ai le tamā iā Tafeāga.

E lē gata i lea, o le taimi fo'i lenā na fa'amautū atu ai iā Tafeāga ma Siniva le atali'i o Fuata'i ma lona aiga. Sa asiasi ane fo'i lenei aiga i sauniga fa'atala'i o lo'o fa'asolo. Na fa'aali lo latou loto naunau e fia tausia 'upu ma a'oa'oga ua maua mai i su'esu'ega o le Afioga a le Atua. Sa molimau fo'i i latou ua leva ona ta'ua i latou o Kerisiano, a e le'i

fa'alogo lava i se sapati aso fitu, ma e le'i iloa fo'i se isi e tausia lea aso sã 'ese. O lenei ua su'esu'eina le Tusi Pa'ia i se malamalamaga fou, ma ua fa'a'iloa mai e lenei faife'au talavou, o fesili uma e fa'amalamalamaina mai lava e 'upu mai i Lana Afioga. O le tele o matã'upu e fofolaina i luma o ia uso, o le tele fo'i lea o fesili i o latou mafafau ma ua atili fa'ateteleina ai le fia malamalama.

O Fuata'i ma lona aiga sa talitonu ato'atoa i le galuega a le Agaga Pa'ia i o latou loto, ma e le'i toe fa'atuai le taliaina o le vala'au a le Ali'i Fa'aola ina ia tula'i mo le 'upu moni. O 'upu molimau a Fuata'i ma le tinã o Fa'ai'u, o le ta'ita'iga a le Atua na fa'asino mai ai ia si'i mai i lenei itũ o le aiga i se taimi ua matuã tãua lava. A o fa'asoloina pea matã'upu su'esu'e, sa fa'apea fo'i ona 'au ai le fanau ua matutua a lenei aiga ma sa filifili ai e savavali fa'atasi ma Keriso i le olaga fou ua Ia ôfoina mai mo i latou.

Ina ua vala'auina Fuata'i ma lona faletua o Fa'ai'u mo le galuega a le Atua i Upolu sa talia ma le fialia. Fai mai la la'ua ta'utinoga, "E so'o se taimi ma so'o se galuega e mana'omia ai lenei aiga, ua nofo sauni e talia le vala'au." Sa fa'amautũ Fa'ai'u ma Fuata'i e 'avea ma ta'ita'i i le vaega a tama'ita'i o le a'oga a le ekalesia i Vailoa, Saoluafata, ma galulue ai se'ia o'o ina tapunia òna faitoto'a i tausaga amata o le 1960. Na toe si'itia lenei aiga i se isi itũ o lenei lava motu o Upolu, ma na galulue fa'amaoni ai mo ni tausaga e tele. E lē gata i nei mātua, a e o lā ālo uma sa tu'u atu fo'i o latou soifua ia 'au'auna i le Atua ma Lana galuega. O le teine o Fa'ataga, ina ua uma ona papatiso sa fa'aipoipo iā Pasi Tuiloma, le failauga sa fesoasoani iā Tini i le amataga o le galuega, ona malaga ai lea o lona aiga i Samoa i Sisifo ma galulue fo'i i tausaga e tele i le fe'au a le Atua i alalafaga ese'ese sa tofia ai.

O Pemasa, o le tasi fo'i o lā ālo sa faia'oga i a'oga a le malō o Amerika Samoa. Ina ua maua e ia le 'upu moni, sa tu'ua lana galuega ina ua vala'uina o ia e galue mo le Atua i le a'oa'oina o ālo ma fanau i a'oga a le ekalesia i Upolu ma Savai'i. Na galue fa'amaoni lenei 'au'auna a le Atua mo ni tausaga e tele.

Sa toe fo'i Pemasa ma lona aiga i Tutuila, ona feiloa'i ai lea ma lona uso o Ieti, o ia fo'i o se faia'oga mo le malō o Amerika Samoa. O le taimi fo'i lea o lo'o sauni Ieti ma lona faletua o Laumua ma le aiga e faimalaga i Samoa i Sisifo mo le galuega ua tofia e galulue ai. Ua malaga loa i latou ma sa fa'amautũ muamua i le a'oga i Vailoa ma fa'asolo atu ai i isi vaega o le galuega i alalafaga ese'ese na vala'auina ai. E fa'aauau le tala o lenei aiga i se vaega mulimuli o le tusi.

O Saofa'i, o ia le tama'ita'i e ulumatua o ālo o le tinā o Fa'ai'u. Sa fa'aipoipo lenei tama'ita'i iā Palafu Falana'i, ma sa fa'amautū i latou i le aiga o Palafu i Pago Pago. Mai le taimi o le tau amataina o le galuega a le ekalesia i Amerika Samoa, sa a'afia ai fo'i ma tala i la'asaga ese'ese o soifuāga o nei uso. O lo'o fa'amatalaina i lona ato'atoāga o fa'afitāuli ma fa'amanuiāga, o tofotofoga ma lu'iga e tau o'o mai ai le fa'avaivai o loto fa'ale-tagata. A e o le ta'ita'iga a le Atua ma le naunau ia savavali fa'atasi ma Iesu, o le tau'i lea o le tumau ma le fa'atuatua e i'u ai i le olaga manumalo, ua ta'utinoina ai lenei aiga. O lo'o maua le tala o Saofa'i ma Palafu i se isi vaega o le tusi.

O le ali'i talavou o Ve'ave'a o se isi fo'i na soifua a'e i le aiga o Tafeāga ma Siniva i lea lava vaitaimi o le amataga o le galuega o le lotu i Satala. O lenei talavou, o ia o se tasi mai le ulua'i vasega ina ua amataina le A'oga Maua'uga o Amerika Samoa (High School of American Samoa po o Samoana High School i le taimi nei), i le fa'ai'uga o le Taua Tele lona Lua i le tausaga e 1945. Ina ua si'itia le Maota Gasegase o Amerika Samoa mai lona nofoāga sa i ai i Fagatogo i le maota fou i Utulei, ona fa'aaogāina ai lea o nei fale mo le a'oa'oina o talavou ina ua tatalaina le a'oga maua'uga i le tausaga e 1946.

Sa amata ona fa'atasi atu Ve'ave'a i sauniga ma su'esu'ega fa'ale-Tusi Pa'ia i afiafi i le tu'ua o a'oga, ma ua mana'o ai e fia su'esu'e atili i le fe'au o le fa'aolataga. Ua ia mafaufau pea i le matagofie o fa'amalamalamaga o matā'upu o le Afioga a le Atua ma le fa'aaogāina o ona lava fuaiupu, ma ua fa'afaigofie ona tali o fesili a ē sa i ai fa'afitāuli ma tau fai manatu tete'e i le 'upu moni. E le'i toe i ai se fa'alētonu, a e na tula'i atu fo'i lenei talavou ma ua fa'aali lona fia mulimuli iā Iesu. Sa ia molimau ua lagona le filemū i lona mafaufau ona ua malamalama nei i le galuega o le fa'aolataga na saunia e le Atua talu mai le pa'ū o le tagata i le amataga. O Ve'ave'a se tasi o uso na ulufale i le ekalesia i le papatisoga lona tolu i Amerika Samoa.

Ua manatu fo'i Ve'ave'a e fia tu'u atu lona ola e galue ai mo le Ali'i ma tala'i atu lenei fe'au tāua ua ia maua. Sa malaga atu loa o ia ma fa'aauau āna a'oga i le a'oga a le ekalesia i Vailoa i Upolu, ma ua fetauti ma fa'aipoipo ai ma le tama'ita'i o Tusi. Sa fa'amautū lenei aiga i Vailoa ma faia'oga ai Ve'ave'a i vasega laiti se'ia o'o ina tapunia le a'oga i tausaga amata o le 1960. Mulimuli ane sa si'itia lenei 'au'auna i le a'oga a le ekalesia i Apia, ma sa 'avea fo'i o se ta'ita'i mo 'au talavou i ekalesia sa tofia e galulue ai. Sa toe fo'i Ve'ave'a ma lona aiga i Tutuila i Satala ina ua mavae tausaga e tele i le galuega a le Atua.

E ui ina tele fa'afitāuli ma fa'alavelave sa feagai ma lenei aiga, a e o lo latou fa'atuatua sa tumau lava lea i le Ali'i. Ua mavae nai tausaga, ona faimalaga ai lea o Ve'ave'a ma lona aiga i Hawai'i ma sa fa'aaogā lava lo latou agaga molimau e galulue ai e tala'i pea le fe'au a le Atua i nofoāga na aumau ai.

Ina ua fa'avaeina le Ekalesia Aso Fitu o le Toe Afio Mai i Amerika Samoa i Satala iā Aukuso, 1949, sa fa'aulufaleina ma fa'amaonia ai suafa e to'a 29, o ulua'i uso papatiso ia o nei motu. E to'asefulu uso o le ulua'i aofa'i mai le aiga o Tafeāga ma Siniva. Ina ua faia filifiliga o ta'ita'i o le ekalesia fou sa tofia ai le tamā matua o Tafeāga. O Tafeāga o le ulua'i ti'ākono na fa'au'uina o le ekalesia, a e ina ua mavae nisi tausaga ona filifilia fo'i lea e 'avea ma toea'ina ta'ita'i o le ekalesia.

O le tala fa'asolo i le soifuāga o lenei aiga, o se tala na amata fa'atasi mai i le amataga o le galuega a le Ekalesia Aso Fitu i Amerika Samoa. O lo'o fa'aauau pea lo latou agaga galulue mo le Atua ma Lana Ekalesia, ma e lē o fa'atuā'oia vaega o le galuega e vala'auina i ai, ua tumau le loto fa'amaoni e molimau i ē o fia iloa le 'upu moni, a e maise le tala'iina o le tala i le fa'aolataga ma le fa'amoemoe ua lata ona fa'ataunu'uina mo le fanau a le Atua.

Mo uso ma i latou uma o ē sa galulue i le tau amataina o lenei galuega faigatā, ma i latou o lo'o 'au'auna e fa'asalalau atu pea le tala lelei o Lona alofa tunoa, o lo'o fa'amalosi mai lava le 'au'auna a le Atua ma lana folafolaga o fa'amanuiāga, "Ua tatou iloa fo'i e galulue fa'atasi mea uma e lelei ai i latou ē ua alofa atu i le Atua, o ē ua vala'auina i Lona finagalo" (Rom. 8:28).

MANUMALŌ ONA O LONA ALOFA

I na ua amataina sauniga mo le tala'iina o le 'upu moni i Amerika Samoa, sa fa'ateteleina ai ma le tufaina atu o le pepa o le TALA MONI i nu'u ma alalafaga uma e asiasi atu i ai Tini. Sa i ai se ali'i ma lona faletua i le taulaga o Pago Pago na talosagaina e i la'ua se su'esu'ega fa'ale-Tusi Pa'ia i lo lā aiga. Ua leva ona maua e lenei aiga le TALA MONI ina ua fa'asolo tufaina atu i aiga o le taulaga, ma ua faitau i ai ma le fiafia i matā'upu o le Tusi Pa'ia pei ona fa'aalia ai.

O Taufao ma lona faletua o Ta'aitūmalō, o se aiga Kerisiano ua leva ona talitonu i a'oa'oga mai le Afioga a le Atua. I o lā soifuāga a o tutupu a'e, na a'oa'oina lava i talitonuga e masani ai e fa'apea o le Feagaiga Tuai ua lē o toe aogā mo aso nei a e na o tusi o le Feagaiga Fou. Peita'i ina ua faitau ma su'esu'e i matā'upu o le TALA MONI, ua fa'aalia mai lava o le alofa o le Atua o se mea e mautū, e le'i suia mai le amataga. Ua mautinoa i o lā loto le uiga ua tu'uina mai ai le Tusi Pa'ia i lona ato'atoa. Na ta'utino Taufao ma Ta'a ona ua fia maua atili e i la'ua se malamalamaga o lenei tala lelei ofoofogia ma ia sa'ili le ala ia maua vave ai. E lē gata i lea ua talitonu lenei aiga o lo'o i ai se fuafuāga ua fa'amoemoeina mo o lā olaga i le galuega a le Atua.

E le'i toe fa'atuai se lā filifiliga, a e ua fa'asaga atu loa lenei aiga i le su'esu'eina o le Tusi Pa'ia. I le ulua'i sauniga o le papatisoga i Amerika Samoa i le tausaga e 1946, sa filifili ai Ta'a ia ta'utino atu lona fia mulimuli i lona Fa'aola, ma o ia o se tasi o le to'alima na papatisoina ai.

Sa fa'aaui lava su'esu'ega a Taufao, ma ua naunau pea ia mo se malamalamaga ma se fa'amalosi'aga ina ia tumau lona fa'atuatua i lona Ali'i. Sa ia talia lelei le fesoasoani mai a le faife'au tala'i o Tini, ma ua fa'afaigofieina lava lana filifiliga e talia ai le ato'atoāga o le Afioga a le Atua. Sa lagona lava e ia le suiga o lana va'ai i mea fa'ale-agaga, ma na ia ta'utino i lona loto ina ia saunia e mulimuli fo'i i lona Faaola. A o le'i mae'a lea lava tausaga, na papatisoina ai Taufao ma isi uso i le sauniga lona lua i le motu o Tutuila.

I le tausaga e 1949, na fa'apa'iaina ai ma tu'ufatasia le fa'alapotopotoga o le Ekalesia Aso Fitu i Amerika Samoa. Na filifilia i lenei taimi ta'ita'i ma le 'au ofisa o lea matāgaluega o le Misiona Samoa, ma o Ta'a ma Ufania Bird sa filifilia i la'ua e 'avea ma ti'ākono tama'ita'i muamua lava o le ekalesia i Amerika Samoa.

Sa lagona pea le ta'ita'iina a le Agaga Pa'ia i la'asaga uma o lenei ekalesia fou, a e maise fa'amalosiga i uso ta'itasi, o latou olaga ma le vā

feāloa'i i totonu i o latou aiga. I se tasi aso na fa'atagi mai ai Ta'a ma Taufao ona o so lā mo'omo'oga i le ekalesia, auā o lenei aiga ua leva tausaga talu ona fa'aipoipo a e le'i fa'amanuiaina le lā fa'atasiga i se fanau. Ua fai loa tapuā'iga a le 'au uso, ua anapogi ma fai talosaga atu i le Atua mo lenei mana'oga. O o lā ola ua tu'u atu ina ia fa'apa'iaina auā se galuega e tofia ai mo le 'aveina o le fe'au lea ua pele i o lā loto. O Taufao o lana taleni o le kamuta, ma sa filfilia o ia o se tufuga ina ua fauina le falesā Aso Fitu muamua o Amerika Samoa i Satala. A e o le faletua o Ta'a, sa agava'a o ia i le su'isu'i ma isi galuega na mana'omia ai lona fesoasoani.

E le'i umi se taimi a e o lo'o faia pea tapuā'iga a le 'au uso ma le ekalesia mo mana'oga ua tu'uina mai. Ua talia talosaga ma ua fa'amanuiaina tapuā'iga; ua fanau le teine na fa'aigoaina iā "Fa'afetai," ma ua si'i taulaga fa'afetai le ekalesia ona o nei fa'amanuiāga ma vavega mautinoa. Na te'a ni tausaga, ua toe fa'aopoopo le isi teine, ma ua fa'aigoaina o "Fa'afofoga," ona ua talitonu e fa'afofoga ma tali mai le Atua i so'o se olega ma fa'anaunaga e fai ma le loto fa'amaoni ma le fa'atuatua.

Ina ua vala'auina Taufao ma Ta'a mo le fa'asalalauina o le fe'au o le tala lelei a le Atua, sa lā talia ma galulue ai o failauga nofo a'iga fa'atasi ma Pasi i le alalafaga o Fusi i le motu o Upolu. E le'i tele ni tausaga i le galuega, a e ua fa'agasegasea ai le tinā o Ta'a ma na maliu ai i le tausaga e 1956. Ua manatu fa'avaivai le tamā o Taufao, ona malaga ai lea o ia ma ōna ālo laiti i lona aiga i le alalafaga o Vaoala, sa fa'apea atonu ia maua ai se fesoasoani ma se fa'amalosi'aga. Pagā, o lona aiga e le'i manatu fiafia i latou i le suiga ina ua 'avea lenei aiga ma tagata Kerisiano Aso Fitu. O le fesoasoani po'o se tigā alofa na mana'omia e le'i maua, a e na o le tali ua maua atili ai le fa'aloto vaivai. Sa tumau le fa'amaoni o lenei tamā i lona talitonuga i a'oa'oga a lona Matai e ui i le tele o fa'afitāuli. E le'i leva a e maliu le susuga a Taufao, a e o laiti lava Fa'afetai ma Fa'afofoga.

O mana'oga o aiga o Taufao ma Ta'a ia fa'agalo atu i la'ua mai mafaufau o tagata, a e maise lo lā taumafai e 'au'auna fa'amaoni i le Atua ma Lana galuega. O a ni mea fa'a-lenei lalolagi e fa'amanatu ai nei uso, sa latou taumafai e soloia. A e ui lava i ia fa'alētonu, sa galue pea le Agaga o le Atua, ma Na te le'i tu'ulafoa'i le fanau o Fa'afetai ma Fa'afofoga. Ina ua tutupu a'e i la'ua ma ua faia o la'ua aiga, sa alu le tagata i le mea ua aumau ai ma lona aiga. Peita'i, o nei tama'ita'i na manatua pea le talitonuga ma a'oa'oga o le 'upu moni na lā iloa sa suia ai

olaga o lā mātua, ma sa tautua i le ekalesia i galuega ma tiute sa vala’auina ai.

O le tama’ita’i o Fa’afetai o lo’o fa’amautū ia i lona aiga i le alalafaga o Pago Pago ma malaga atu fo’i ma asiasi i isi taimi i Hawai’i ma nu’u mamao. O ia ma lona ali’i o Taisali ma o la ālo fa’atasi ai ma nisi o aiga na tu’ua le Ekalesia i Satala ina ua amataina le ekalesia fou i le alalafaga o Pago Pago. O lo’o tumau i lona loto le ola molimau atu mo Keriso. O Fa’afofoga na malaga atu ia i Amerika ma o lo’o i ai ma lona aiga, o ia fo’i o se Kerisiano fa’amaoni ma le tautua i lana ekalesia. E molimau pea nei tama’ita’i i le faamoemoe mautū o lo’o i o lā loto, i le folafolāga e toe fa’atasi ma mātua ua leva ona tete’a pe a toe afio mai Iesu.

E ‘ese fo’i tulaga ma uiga o se aiga na tupu ma ola a’e ai se teine Kerisiano i lona nu’u o Mato’otua i Upolu. O lana molimau lava e fa’apea, “E le’i i ai so’u manatu e ‘avea a’u o se tagata lotu Aso Fitu. Peita’i, e lē ma iloa lava le finagalo o le Atua mo o tatou olaga.” O Siniva sa nonofo ma ōna mātua i Mato’otua, a e fa’atasi atu ia i le a’oga a le malō i Malifa. Sa tū le fale telē o le aiga papalagi e igoa iā Howse i le ‘auala e ui atu aga’i i le a’oga.

I se tasi aso Faraile sa manatu lava Siniva e afe ai latou ma āna uō i le fale o le aiga papalagi lea, auā e i ai le fanau a le ulugali’i e latou te tupulaga. A e le’i taunu’u atu Siniva, a e ua savali aga’i mai le ali’i papalagi (Sa fa’atoa iloa mulimuli e Siniva o ia o se faife’au) ua fa’afetaui ma fai ane iā Siniva pe mata e fia alu atu latou te ō i Vailoa i le aso a taeao (o le Sapati, Aso To’ona’i lea).

“O fea e i ai Vailoa? Ou te le’i fa’alogo lava i lea nu’u,” ua fa’apea ifo le manatu o Siniva iā te ia lava. A e ua tali atu i le ali’i faife’au, ‘Se’i ‘ou alu e fa’anoi i lo’u tamā.”

E le’i toe fa’atuai, a e ua alu loa le ta’avale a le faife’au ma lana fanau, ma Siniva, aga’i i lona aiga. E o’o atu le malaga a e va’aia le tamā o lo’o fai lana galuega sasa vao i le pā la’au i tafatafa o le alatele. Ua tū le ta’avale ona momo’e atu loa lea o le tama’ita’i i lona tamā ma ua ta’u atu le tala a le faife’au iā te ia. Na tali le tamā, “Ia ua e iloa o taeao e tele ai a tatou fe’au; o le a e alu lā a e fa’apefea a tatou fe’au? O le lotu Aso Fitu lenā e tausi le Aso To’ona’i, e fai mai o le Sapati o le Atua.” O Siniva e le’i iloa e ia le tāua o le Sapati aso fitu po’o se ese’esega o tagata e tausia lea aso.

Na savali atu le faife’au ma ua feiloa’i ma talanoa ma le tamā o Siniva ma e mulimuli ane sa malie lava le tamā ma ua tu’u atu ia e malaga ma le faife’au ma lona aiga i Vailoa i le aso e soso’o ai.

O lenei malaga muamua, o le amataga lea o le masani i vaiaso uma lava mo se taimi a o tupu a'e lenei tama'ita'i talavou. Sa femalagaa'i fa'atasi ai lava ia ma lenei aiga i alalafaga ese'ese e tofi lauga i ai le ali'i faife'au. Ua tuputupu a'e pea Siniva ma ua maua luga fo'i lana vasega i le a'oga, ona talanoa lea i ai le faife'au ma lona faletua i le fia fesoasoani atu ina ia mafai ona fa'aauau pea ana a'oa'oga. Ua malie Siniva e galue ma fesoasoani i fe'au fa'ale-aiga i lo latou fale, a e maua ai le fesoasoani e pei ona mana'omia e ia. E atoa lava le tausaga ma le afa o faia lea fuafuāga se'ia o'o ina uma lenei vaega o le a'oga ma soso'o atu i se la'asaga fou i le olaga o lenei tama'ita'i talavou.

Ua alu pea aso, ma ua 'avea Siniva ma talavou. O se tasi aso na malaga atu le tuagane o lona tinā, o Ben Pedro lona suafa, mai le alalafaga o Faganeanea i le motu o Tutuila. I na ua toe fo'i le asiasiga, ona malaga fa'atasi ai lea o le tama'ita'i o Siniva ma le tuagane o lona tinā ma ua nofo ai i lona aiga.

I le taimi a o fa'atasi Siniva ma le aiga o Howse, sa tele lava lesona mai le Tusi Pa'ia na ia maua, a e maise fo'i pese ma vi'iga na masani ona pepese ai i sauniga ese'ese. O se isi la aso sa usuusu pese lava le tama'ita'i a o fa'alogone i ai le tuagane o lona tinā. Na iloa e le ali'i 'upu o le pese ona alu ane lea ma le tusi pese ma fa'apea ane, "Ou te lē iloa pe o ai na aumai ai lenei tusi pese, a e o lo'u fiamia ia e usuusu pese ai." Na iloa lelei lava e Siniva o le tusi lea o pese a le Ekalesia Aso Fitu sa masani ona ia fa'aaogaina a o mafuta ai i le aiga o le faife'au o Pastor Howse.

Sa i ai pea Siniva i lenei aiga i se taimi, a e mulimuli ane ua lā feiloa'i ma fa'aipoipo ai ma le taule'ale'a o Siaumau Samātua, o se faia'oga a le malō mai le alalafaga o Vaitogi. O ia lea o se tasi o ālo o Samātua Kitara ma Malia. Ua fa'amautū atu i ai le aiga fou i Vaitogi.

Ua o'o i le isi aso, sa fai su'esu'ega fa'ale-Tusi Pa'ia ma le malamalama a le faife'au o Tini i le fale o Utuga Samoa ma lona faletua o Tala. Sa sau le vala'aulia pe fia fa'atasi atu i ai nisi o le aiga o Siniva, auā o aiga e felātā'i o latou fale. Na talia e le tama'ita'i le vala'au, ma na maua le fiamia ina ua matamata ma fa'alologologo i 'upu mai le Afioga a le Atua. E lē gata i lea, na ia fa'amatala nei mea uma iā Siaumau lona ali'i, ma na ia talia fo'i le vala'au ma ua lā ō fa'atasi ai loa nei i sauniga i le aso na soso'o ai.

Na le'i toe i ai se fa'alētonu i mafaufau o nei uso na fa'atasi ai i le su'esu'ega. Sa talitonu ma mautinoa i o la loto le ta'ita'iga a le Agaga Pa'ia, auā sa manino le fa'amalamalamaina o le Afioga a le Atua ma Lana 'upu moni. Sa fa'amamafaina lava le talitonuga e mautū le Tusi

Pa'ia i le fa'amaoni o ōna fa'avae ma āna a'oa'oga, e lē mafai fo'i e se tagata ola ona suia se mata'upu lava se tasi. O lenei aiga talavou na filifili ai i lea taimi e mulimuli i le Fa'aola.

I le amataga o le tausaga, sa papatisoina ai le tamā o Utuga Samoa ma lona faletua o Tala, a e o sauniga na fa'aauau pea i lo lā aiga. Sa fa'atasi atu pea Siaumau ma Siniva i su'esu'ega ma sauniga na faia, ma na fa'amauiina le la'ua filifiliga e mulimuli iā Iesu i le papatisoga, fa'atasi ma isi talavou e to'alua iā Aukuso 1956. O le sauniga lenei na faia i lona sefulu tausaga talu le papatisoga muamua i Amerika Samoa.

Na lē fiafia le aiga o Siaumau i lenei suiga, a e maise fo'i ta'ita'i o le ekalesia Kerisiano sa fa'atasi atu i ai lenei aiga i le taimi ua mavae. Sa amata loa ona asiasi ane lenei ta'ita'i i le aiga ona o le taumafaiga lava ia toe tu'u ma fa'auma atu lea mea ua fai. O se isi taimi na ia tautalagia ma fa'afesiligia le tamā matua o Samatua ona o le "lē pulea lelei e ia o lona aiga." Peita'i e le'i toe fo'i i tua manatu o Siaumau ma Siniva, ma na filifili i la'ua ia tumau ma fa'amaoni i le 'upu moni ma talitonuga ua vala'auina ai i la'ua.

Ua amata nei la'asaga fou i le savaliga fa'ale-agaga a lenei aiga. Sa fa'aauau pea le tiute faia'oga a Siaumau. O le aso Sapati, e malaga Tini i le taeao pō i lana ta'avale sipi, ona 'ave a'e lea o aiga o Samoa ma Tala, ma Siaumau ma Siniva ma latou malaga i le nu'u o fai ai le lotu o lo'o tofi lauga i ai le ali'i faife'au. Ona o le fa'afitauli lava i le tete'e mai o ta'ita'i o isi ekalesia Kerisiano o lenei nu'u, e ala mai i ūlu o aiga, sa faigatā ona fa'apotopoto nei uso e fai se sauniga pe tapua'i i le Aso Sapati i totonu o le 'a'ai.

O uso lava ma aiga na manatuaina i le tau fa'avaeina o le Ekalesia Aso Fitu i Amerika Samoa, e fa'atāuaina fo'i i le tau'aveina o le tala lelei. E le'i 'avea fa'afitauli ma mea e fa'avaivai ai nei agaga, a e sa fa'aaogā isi auala e fa'aauau ai pea tapua'iga ma le fa'amaoni. O lea sa faia lava sauniga i mea ua ta'ita'iina ai e le Atua. A lē o le maota o Palafu ma Saofa'i i Malaeloa, o le maota o Fa'apepele ma Fa'aafe i Futiga, o le maota o Fa'atiu Ilaoa ma Taofaga i Leone, se'ia o'o ina ua faia tapuā'iga i le maota o Malae Talalelei ma Felamata'i i Leone lava. Mulimuli ane ua fa'aopoopo i ai Pulou Samana ma Fa'aitū, atoa ma nisi o lea lava aiga.

Mai nei amataga fa'atauva'a, sa talitonu lava Siniva o lo'o i ai le vaega o le galuega ua tofia i ai la'ua. O a'oa'oga ma lesona uma ua lā maua mai a o feoa'i i ekalesia ese'ese, o lo'o saunia ai i la'ua mo le galuega o i lumana'i.

Na vala'auina le aiga o Siaumau ma Siniva i le galuega lautele a le ekalesia i le vaega o a'oga. Ina ua taliaina lea vala'au, sa amata mai i

Si'ufaga i Savai'i, soso'o ai ma Lalovaea i Upolu. Sa aofia fo'i i le 'au failauga nofo aiga i alalafaga ese'ese lava. Sa tele tausaga o le tautua a nei 'au'auna fa'amaoni, ma ina ua toe fo'i mai i lo latou aiga i Vaitogi i Tutuila ina ua malōlō mai le galuega a le Atua, sa fa'aauauina pea lea tautua i lā latou ekalesia.

A o i ai i Upolu, sa molimau atu le tinā o Siniva i ōna aiga i le alalafaga o Afega, e i ai lona tamā o Vao Fineaso ma lona tuafafine o Tofili atoa ma ōna ālo, o ōna uso o Rosa ma Makerita fa'apea ma ōna tuagane o Siosē, Samoa, ma Iakopo. E le'i gata i Upolu, a e na ia molimau ma fa'aailoa atu le alofa o le Atua i ōna aiga i Tutuila.

I le tausaga e 1991, na faia ai sauniga o le fa'amanatuina o le selau tausaga talu ona taunu'u le Ekalesia Aso Fitu i Samoa. Sa fa'ate'ia lava Siniva ina ua va'aia e ia o lo'o fa'atasi ai le ali'i faife'au matua lava o Pastor Howse. Sa manatua e ia lenei ali'i alofa sa tāua i lona tupu a'e, a e maise e talitonu ia ma lona aiga o i latou o ni uō fa'apitoa fa'amaoni ma le agalelei a'o itiiti o ia. Sa taumafai lava le tinā e feiloa'i ma le ali'i faife'au ina ua mae'a le sauniga o le lauga o le Sapati. Na fesili i ai i le ali'i faife'au matua pe o ia manatua ia. Na taumafai lava le ali'i faife'au e taumate, se'ia o'o ina ta'u atu i ai e Siniva lona igoa. Na le'i toe fa'alētonu i lona mafaufau ina ua iloa, ma ua va'ai fiafia a'e le ali'i faife'au i le tinā auā sa leai se manatu o le a lā toe feiloa'i i se sauniga matagofie fa'apitoa fa'apea.

Ua mafaufau Siniva i fa'amanuiāga o lona olaga na ala mai ona o lenei ali'i faife'au ma lona aiga alolofa ma ua fa'apea ifo lona manatu, "O le taimi nei i le ta'amilosaga o lo'u olaga, ua 'ou toe taunu'u i le so'oga e ato'atoa i ai ta'amiloga i la'u malaga fa'ale-agaga." O lona ia lava talitonuga, e lē iloa e le tagata auala a le Atua e tosina ai lona loto ia faia Lona finagalo.

O Leao Siaumau Samatua, o se 'au'auna sa tautua fa'amaoni i le Atua i le tele o lona soifuāga. Sa ta'utino pea ia e leai se isi mea na sili iā te ia. Na pele iā te ia le ekalesia ma sa naunau e faia mea lelei mo le galuega a le Atua, o le fa'asalalauina lea o le 'upu moni. E o'o lava i lona taimi mulimuli, na ia talanoa atu pea i le tinā ma le fanau ina ia tautuanā le galuega a le Atua. Ua malōlō lenei 'au'auna e fa'atalitali ai lona Ali'i, a e o lo'o taumafai pea ē o lo'o totoe ina ia tumau le fa'atuatua ma ia fa'amaoni. O le tinā o Siniva o lo'o tumau lava i lona loto le fa'anaunauga ina ia faia pea sana vaega ia aogā ai mo le fa'aauauina o le galuega a le Matai.

Sa soifua a'e fo'i i Vaitogi i le aiga o Samatua Kitara ma Malia le teine o Ta'e, fa'atasi ai ma lona tuagane o Siaumau. O lo'o manatua pea

e ia le taimi a o la'ititi, sa masani ona ia va'aia le faife'au o Tini ma lana uila vili vae e asiasi atu i lo latou aiga ma na tufaina atu le pepa o le TALA MONI. I se taimi mulimuli ane, ua malamalama ai loa Ta'e o Tini o le faife'au tala'i a le Ekalesia Aso Fitu.

I se tasi aso a o la'ititi lava lenei teine, sa latou ō ai ma ōna mātua i le aiga o lona tinā i le alalafaga o Afao, e i le itū i sisifo o le motu o Tutuila. Sa va'aia ai fo'i le faifeau lava lea o asiasi atu ma āna pepa lotu e tufa atu. O asiasiga uma lava a le faife'au sa talia lelei ma le fiafia i lo latou aiga.

Na o'o i se tasi aso sa fa'alogo ai lenei teine i lona tinā o Malia o fa'apea, "O le faife'au Aso Fitu lea o lo'o tala'i mai le fe'au moni, auā o le Sapati moni o le aso lona fitu lava lea." Na iloa e le teine o lona tinā ua talitonu o le Aso To'ona'i o le Sapati lea o le Atua. Sa talitonu fo'i ia o lona tinā ua ia tausia e lē gata i le Aso Sā (Sunday) e pei ona masani ai, a e fa'apea fo'i ona ia tausia ma fa'amamalu le Sapati Aso Fitu (Saturday).

E le'i leva se taimi ona malaga lea Ta'e ma lona tinā o Malia i se Aso Sā (Uluai Aso) e asiasi i lona aiga e i le taulaga i Malaloa, o le pitonu'u o Fagatogo. O Malaloa e fa'afesaga'i ma Satala i le isi ituvai o le taulaga o Pago Pago. O Ta'e ua fa'ate'ia ina ua fa'apea ane lona tinā, "Ua e va'ai atu i le asu o lo'o alu a'e i le ituvai? O tagata Aso Fitu la ia ai o lo'o fai sa latou galuega. E sa'o tagata nā, auā o ananafi le Sapati o le Atua."

O le taimi lava lenei o lo'o tapua'i pea le tamā o Samatua i le ekalesia Kerisiano fa'apei ona masani ai, auā o ia fo'i o se tasi o tagata sa mautofi i le ekalesia. A e o le taimi fo'i lava lea ua maua le 'upu moni e Siaumau ma lona aiga, ua uma ona papatisoina i la'ua i totonu o le Ekalesia Aso Fitu. Ua amata loa fa'afitāuli ua tau fa'alavelavea ai ona o talitonuga ua sui mai i lenei aiga.

Sa o'o i se tasi Aso Sā ua fa'atasi atu le tamā o Samatua i le sauniga o le tapua'iga e pei na masani ai. Peita'i sa fa'ate'ia o ia ina ua tautalagia ia ma lona aiga i le lauga a le faife'au. Ua molia lenei tamā i le fa'alapotopotoga tele e fa'apea ua ia lē mafai ona taofi manatu sesē ua fa'aofi mai i lona aiga, ma ua lē pulea lelei i latou ina ia tasi pea le tapuā'iga e fa'apei ona masani ai.

Ua lagona ma ua malamalama le tamā o Samatua, ua iloa e ia o lo'o i ai se fuafuāga ua saunia e le Atua mo ia ma lona aiga. Ua amata ona su'esu'e atili le Tusi Pa'ia, ma ua fa'ateleina lona naunau ia malamalama i folafolaga a le Atua ua tu'uina mai mo ē ua fia mulimuli atu iā te Ia. O le tala lelei ua 'avea ma ta'iala iā te ia e ui ina malosi mai galuega

fa'afelavei a le fili. E le'i gata iā Samatua Leao ma lona aiga na latou maua ma faitau le TALA MONI, a e o isi fo'i o le alalafaga, ma sa galue pea le Agaga Pa'ia mo le suiga o latou olaga. Sa i'u ina papatisoina nei mātua ma o lā ālo talavou i le tausaga e 1957, ma o lo'o tumau pea i le 'upu moni.

Ua tupu a'e le tama'ita'i o Ta'e, ua ia 'au'auna i le galuega a le Atua e lē gata i lā latou ekalesia i Vaitogi a e ua 'avea ma faia'oga i le a'oga a le ekalesia i Satala. Mulimuli ane ua feiloa'i ma fa'aipoipo o ia i se taule'ale'a loto galuega mo le Atua, o le ali'i o Alele Mo'aga. O lenei aiga ua tele tausaga o galulue e tau'ave pea le fe'au o le tala lelei e lē gata i le galuega fa'a-faia'oga i Samoa a e fa'apea fo'i i le galuega fa'a-faife'au i Hawaii, ma ua tele agaga ua liua ma olaga ua suia mo Keriso ona o lā la'ua tautua.

A o'o i taimi ua tele fa'afitāuli, o i latou e tumau le fa'atutua i le Fa'aola latou te tau'ave pea le 'upu moni ma tala'i atu i ē o lo'o sa'ili i le malamalama. E leai se toe la'a i tua auā ua latou molimauina le ola e i'u manuia ona o le alofa tunoa o le Tamā o i le lagi. E talitonu i latou i 'upu o le Afioga a le Atua, ma ua ta'utino pei o le aposetolo o Paulo, "A ua tatou manumalō a'ia'i i nei mea uma lava, ona o Ia ua alofa mai iā te i tatou" (Roma 8:37).

TAUSIMA'I MA FAIA'OGA: OLAGA UA FA'AFOUINA

O se tasi galuega fa'apitoa muamua na amataina e lenei Ekalesia talavou, o le asiasi atu lea i le maota gasegase. A o ma'i tigāina lava le afafine o Tini, o Florence, sa masani ona alu ai o faigā asiasiga i Sapati uma; sa faia ai se sauniga pu'upu'u, a e maise pesega na fa'a'pea ona fa'afiafiaina ma fa'amalosia ai ē o gasegase.

O Leutu o se tama'ita'i tausi ma'i na fa'alogo i se sauniga na faia e le 'au lotu mai Satala i se tasi Sapati. Sa fesili o ia i se tasi po o ai nei tagata asiasi, ma na maua le tala o i latou o ni tagata Iutaia (Jews), e tapua'i i le Aso To'ona'i. E le'i malamalama lenei tama'ita'i i lea tali, auā o lona talitonuga e tasi lava le aso tapua'i, e na'o o le Aso Sā lea o lo'o ta'ua mai i lana Tusi Pa'ia. Peita'i, o lenei fa'amatalaga ua uiga 'ese i le mafaufau o le tama'ita'i, ma ua manatu ia e fia malamalama i lenei mata'upu. I se taimi mulimuli ane, na iloa ai e Leutu o le 'au failotu o Kerisiano Aso Fitu mai le Ekalesia fou o lo'o potopoto i Satala, le isi itū o Pago Pago.

Na te'a ni vaiaso, ona malaga lea o Leutu i se Aso To'ona'i e asiasi i lona aiga i le taulaga o Fagatogo, ma feiloa'i ai ma Ufanua le faletua o George Bird, le tagata o lona aiga. E taunu'u atu Leutu a e o lo'o sauni le tinā o Ufanua ma ōna ālo e malaga i Satala mo sauniga o le Sapati. Ua manatu le tama'ita'i e tataua ona i ai se fa'amalamalamaga i le uiga o lenei tapuā'iga ua faia i se aso e 'ese mai le Aso Sā, ua atili ai ona fenumia'i lona mafaufau. E foliga mai so'o se itū e fa'asaga i ai, o lo'o fa'afetaia'i pea ia ma lenei matā'upu. Ua ia fa'a'upuina loa ōna manatu iā Fanua (o le fa'apu'upu'uina o le igoa).

Na lagona lava e le tinā lenei agaga fia malamalama o iā Leutu ua fesili ai, ma sa tali atu loa, "O le Aso To'ona'i o le aso fitu o le vaiaso, o le Sapati lea o le Atua o lo'o matou tapua'i ai. O lea aso na poloa'i mai le Atua ia fa'apa'iaina, ma o lo'o i Lana Afioga." Na vala'aulia loa e Fanua le tama'ita'i tausima'i e asiasi atu ina ia fa'alogologo ai i su'esu'ega ma sauniga o le Sapati.

O le Aso To'ona'i muamua na malolō ai Leutu mai lana tiute, na asiasi ai loa i Satala ma le aiga o Fanua. O lenei tama'ita'i ua masani ia i tapuā'iga ma sauniga e faia i fale sā tetele ma le matagofie. A e o lenei 'au lotu e foliga fiafia ma feālofani, o le latou sauniga sa faia i se fale fa'atauva'a lava. O le taimi na feiloa'i ai le tama'ita'i ma le faife'au talavou o Tini, sa lagona se to'afilemū i lona mafaufau.

Ina ua fa'ai'uina sauniga o le aso, sa lagona e Leutu se fiafia ma manatu ifo i lona lava loto, ua malie ona o matā'upu na fa'alogo i ai. Na tali leleia o ia e le 'au uso fa'apei o se tasi o i latou, o se tagata o lo latou aiga fa'ale-agaga. Ua iloa e ia o a'oa'oga uma ma tali o fesili na si'i mai lava lea mai le Tusi Pa'ia. Na va'aia le loto fiafia ma le sogasogā o tagata uma i le su'esu'eina o le Afioga a le Atua. O Tini ma Fuea sa fa'aalia lo lā fiafia ona o le asiasi mai o le tama'ita'i i lenei Sapati, ma na toe vala'auina ma fa'amalosi atu iā te ia ia fa'atasi mai lava i so'o se taimi e mafai ai. A e o Leutu ua filifili i lea lava taimi o ia o le a taumafai e fa'atasi mai i Sapati uma.

Ina ua amata ona su'esu'e malosi le tama'ita'i i le Tusi Pa'ia, na atili ai fo'i le fa'ateleina o āna fesili i matā'upu e le'i masani ai, ma na 'avea ma lu'iga i lona mafaufau. O Leutu o se tama'ita'i e matuā atamai lava. E lē gata i lea, o ia su'esu'ega ua 'avea ma auala ua fa'aalia mai ai tali ma fa'amalamalamaga o matā'upu o lo'o fa'afitāuli iā te ia. O le matā'upu na sili ona fa'alētonu i lona mafaufau, o le Sapati lea, ma na fesoasoani pea Tini ina ia su'esu'e ma ia malamalama lelei i ai, a e maise fo'i ia iloa ai le tāua o lenei poloa'iga ua fa'anunumiina i talitonuga a tagata.

A o sa'ili pea Leutu i ni tali o fesili ua fa'atumulia ai lona mafaufau, sa amataina ai fo'i ma fa'afitāuli na tau fa'avaivai ai lona agaga taumafai. E le'i leva ni tausaga talu ona maliliu nai ōna mātua a o talavou lava ia, ona filifili lea o ia e toe fo'i i le nu'u o lona tinā, o lo'o matai ai i le aiga le tuagane o lona tinā.

Sa maua le tala e le aiga ma le nu'u o lo'o su'esu'e le tama'ita'i i ni talitonuga a se ekalesia e lē talafeagai ma lo latou fa'atuatuāga. I se tasi aso na ia fa'ailoa atu i le aiga o lo'o taupule se asiasiga mai a lana faife'au o Tini. Ua vala'auina loa se fono e le matai o lona aiga ina ia talanoaina ai lenei fa'alētonu. Ina ua mae'a le fono, na fa'ailoa atu e le matai iā Leutu e fa'apea ua tataua ona ia filifili e fa'auma ma fa'ate'a atu nei su'esu'ega fou, ma ia 'aia fo'i ne'i toe fa'atasi atu i lea lotu. Na tatalo lemū le tama'ita'i mo le ta'ita'iga a le Agaga Pa'ia, ma na manino lana tali atu, "O 'outou lo'u aiga pele, e tumau pea lo'u fa'aaloalo ma lo'u alofa mo 'outou. A e malilie ia, ua 'ou filifili ma lo'u loto atoa lava ia 'ou mulimuli i lo'u Fa'aola o Iesu."

E lua tausaga o fa'asolo pea su'esu'ega fa'a-Tusi Pa'ia a lenei tama'ita'i tausima'i. Na matuā talitonu ia i le fa'amaoni o 'upu mai le Afioga a le Atua, ma ua naunau ia malosi pea lona fa'atuatua ina ia mulimuli ai iā Iesu pei ona ia molimau ai, ma tausi Āna poloa'iga. A o fai le lā su'esu'ega i se tasi aso, sa lagona lava e Tini fa'apei o i ai se mea

o fa'alētonu i le loto o le tama'ita'i, ma peisea'i o lo'o i ai se mea o fa'alavelavea i lona mafaufau ma ua fefe ai. Sa ia fesili ma fa'amalosia atu i ai.

Ona fa'apea mai lea o Leutu iā Tini, "O a'u ua matuā fiafia tele i le 'upu moni, ma ua suia lava lo'u olaga talu ona 'ou tausī 'upu o Lana afioga ma ou taumafai ia 'ou ola i se olaga fa'a-Kerisiano. A e o lo'u manatu, o a'u e lē atoa so'u lelei ina ia mafai ai ona 'avea ai a'u ma se tasi o le fanau a le Atua. E fa'apefea 'ea ona 'avea a'u o se tasi o le aiga o le Atua?"

Ua malamalama lava Tini i le fa'anaunauga o Leutu, ona tali lemū atu lea i ai, "O 'oe o se Kerisiano lelei ma le fa'amaoni; ua leva ona e mulimuli iā Iesu. O le taimi nei o lo'o galue malosi lava le ti'āpolo ina ia fa'asesē ma fa'avaivaia lou mafaufau ia taia ai lau savaliga fa'ale-agaga, ma ua taumafai e liliu 'ese lau va'ai mai lou Fa'aola."

O lenei fa'aaliga ua fa'afouina ai lona loto naunau, ma ua fa'amalosia ai lona mafaufau, ona toe fa'apea atu lea o Leutu, "O lea tausaga ua te'a sa 'ou su'esu'e ma 'ou malamalama ai i le vala'au a Iesu mo a'u, e ui ina e leai so'u lelei. O lenei tausaga, ua ou maua atili fa'amanuiāga mai su'esu'ega, ma ou talitonu ato'atoa fo'i i 'upu o Lana Afioga. A e peita'i, 'ou te manatu o lo'o leai lava so'u aogā ia tatau ona 'avea ai a'u ma se tasi o le fanau a le Atua."

Ua va'ai atu Tini iā Leutu ma na lagona lava ōna mo'omo'oga na fa'aleoina i lenei taimi atoa, ma ua toe tali atu loa, "Leutu e, o Iesu lava na fetalai 'ia e sau iā te A'u i so'o se tulaga o lo'o e i ai i lou olaga, ona 'Ou fesoasoani atu ai lea iā te oe.'"

Na lē toe i ai se fa'alētonu i le mafaufau o Leutu, a e ua fa'aali lona fiafia ma ta'utino atu lona taliaina o le vala'au a Iesu. Ua malamalama fo'i i le vala'au alofa e tu'u atu lona loto atoa ona suia ai lea ma 'avea o se tasi o le fanau a le Atua. Na papatisoina ai loa lenei tama'ita'i i le fa'ai'uga o le tausaga e 1950.

Sa fa'auau pea lana galuega tausima'i, a e na vala'aulia fo'i e le a'oga fa'a-tausima'i a le Maota Gasegase o Amerika Samoa e faia'oga ma saunia i latou o lo'o ulufale mai mo lea faiva. Na manatunatu ifo le tama'ita'i i aso a o la'ititi lava ia, na mafaufau ma mana'o e a'oga fa'a-faia'oga, a e ina ua tupu a'e, na ta'ita'iina pea lona olaga e le Atua. Na 'avea o ia e lē gata o se faia'oga lelei ma le loto maulalo, a e o ia fo'i o se tama'ita'i tausima'i fa'amaoni ma le alofa.

Na mavae nai tausaga, ua mafai ona maua se avanoa, ona malaga lea o Leutu i Amerika mo le fa'auauina o āna a'oa'oga. E tele lava fa'afitāuli sa fetaia'i ma ia ona o le tulaga e faia pea a'oa'oga a a'oga a le

mālō i le Sapati. Mai le amataga, sa talitonu pea ia i le ta'ita'iga a le Atua ua o'o mai ai i lenei tulaga i lona olaga. E le'i i ai se masalosalo i lona mafaufau. Sa teu pea i lona loto folafolāga ma 'upu fa'amalosi na ui mai i Lana au'auna, "Ia e manatua o Ia i ōu āla uma, ona fa'atonuina ai lea e Ia lava ōu āla" (Fa'ata'oto 3:6). ("In all thy ways acknowledge Him, and He will direct your paths." Proverbs 3:6). Sa tu'u e ia le a'oga mo sina taimi la'ititi lava.

Na fai talosaga Leutu ma lona loto naunau ina ia fa'asino mai e le Atua le ala e tatau ona ia savali ai. O ā tofotofoga po o ni fa'alētonu e tau fa'avaivai mai, a e na tali le Atua ma saunia se ala fa'apitoa mo ia lava. O se ali'i talavou Kerisiano e i le vaega'au a le Malō o Amerika na lā feiloa'i ma le tama'ita'i o Leutu i sauniga o le Sapati. O lea ali'i o se talavou agalelei ma le fa'aaloalo lava na ta'utino iā Leutu i le fa'amaoni o lona alofa i le lā masaniga. O lea le fa'amanuiāga na ia maua, o se tali mo āna talosaga, o na o le lā savaliga fa'a-Kerisiano ma le lā fa'atasiga i lā olaga atoa, ua fa'ai'uina i le fiafia ma le manumālō.

O Rose Leutu Alai, o ia o le tama'ita'i tausima'i fa'au'u Samoa muamua lea na mauaina le fa'ailoga Registered Nurse (R.N.), tagata tausima'i resitara, atoa ma le fa'ailoga mai le kolisi (B.S.) ina ua fa'ai'uina a'oa'oga i le kolisi na feagai ai ma ia. I lona olaga atoa, na molimau lava ia i le ta'ita'iga a le Atua ia fa'ataunu'uina ai fuafuāga na fa'ata'atia mo ia. E talitonu lava ia o le tagata e filifilia le āla e ui ai, a e o le Atua Na te fa'asinoina la'asaga o le āla e savali ai.

Na ui ina tele fa'afitāuli ma le mau faigatā, a e na fa'amaoni pea Leutu i lona Fa'aola ma le Ekalesia na ta'ita'iina lona olaga e mulimuli ai iā Keriso, ina ia i'u ai i le manuia e fa'avavau pei ona folafolaina. O le olaga o lenei tama'ita'i fa'atauva'a, o se ta'utinoga lava lea i le uiga moni o le ola ua fa'apa'iaina, o le Kerisiano fa'amaoni ma le ola e auaina, e a'afia ai fo'i soifuāga o nisi.

I nei lava tausaga o le tau amataina o le galuega i Tutuila, sa taunu'u ai se tama'ita'i talavou i le Maota Gasegase o Amerika Samoa ina ia a'oa'oina ai i le atamai fa'a-tausima'i. Na ia mua'i fa'alogo ai fo'i i ni tala e uiga i se tasi o ōna faia'oga e fa'apea e 'auai ia i se tapuā'iga 'ese. O lea tama'ita'i e suafa iā Laumua, o se talavou sa tupu a'e i se aiga fa'amisionare, ma o lona talitonuga e mautū lava o le Aso Sā (Uluai Aso) o le aso tapua'i o tagata uma. O lenei faia'oga o Rose Leutu Alai, sa foliga mai lava o se tama'ita'i talavou fo'i, ma o ōna uiga na fa'aalia ua manatu ai Laumua o lona faia'oga o se tagata agalelei. A o fa'asolo pea a'oa'oga ma le su'esu'eina o matā'upu fa'a-tausi ma'i, na fa'alogo

Laumua o lo'o talanoa pea isi e fa'atautau i lana faia'oga ma le lotu fou o lo'o fa'atasi atu i ai.

O le tausaga e 1948 na fa'ai'uina ai a'oa'oga fa'a-tausima'i a le tama'ita'i o Laumua. A e le'i uma lea tausaga, ua vala'auina o ia ina ia malaga i Manu'a e galue ai i le maota talavai mo gasegase e i le alalafaga o Sili. O le tama'ita'i tausima'i o lenei itū na malaga 'ese atu mo ni vaiaso, ma ina ua toe fo'i ane, ona si'itia ai fo'i lea Laumua i le maota talavai i Ōfu.

I se tasi aso, na feiloa'i ai Laumua ma se taule'ale'a faia'oga i le a'oga a le malō o i Ōfu. O Ieti Faletofo sa tofia ma malaga ai loa fo'i mo le a'oa'oina o ālo ma fanau i lenei motu o Manu'a. O le taimi na feiloa'i ai nei talavou e to'alua, o se taimi fo'i lea o le amataga o le lā masaniga se'i o'o ai ina fa'aipoipo i la'ua i le tausaga e 1949. Na fa'aauau pea le lā tautua i Ōfu e fa'apei ona tofia ai.

I le tausaga e soso'o ai na vala'auina ai Ieti e faia'oga i le motu o Aunu'u, soso'o ai ma le alalafaga o Alao. Ina ua si'itia i la'ua i le motu o Tutuila, ona toe fo'i lea o Laumua i lana galuega fa'atausima'i i le Maota Gasegase o Amerika Samoa i Utulei. Ona o le faigatā o auala e femalagaa'i ai mai alalafaga e tū mamao ma le taulaga, na toe fo'i ai Laumua i le aiga o ōna mātua i Tafuna ma tausavali ai i lana galuega.

Na toe vala'auina le ali'i o Ieti e faia'oga i le alalafaga o Pago Pago. Peita'i o le taimi lea na gasegase ai ia ma taofia ai i le maota gasegase mo togafitiga i le tausaga atoa. Ina ua manuia ma te'a i tua, ona toe fo'i loa lea i lana galuega faia'oga i Pago Pago. O se taimi fiafia iā Ieti ona ua toe fa'atasi i latou ma Laumua ma o lā ālo e to'alua ma na fa'amautū ai loa i le aiga o mātua o Ieti i Satala.

O Fuata'i ma Fa'ai'u o mātua o Ieti, ma o ni mātua Kerisiano fa'amaoni. O i la'ua o nisi na mua'i papatisoina i totonu o le Ekalesia Aso Fitu i Amerika Samoa. I le fa'ato'ā taunu'u atu o le aiga o Ieti ma Laumua, na vala'aulia ai i latou e asiasi i sauniga o le Sapati. Na talia ma le fiafia e Laumua le vala'au, ma na amata ai ona fa'atasi atu lenei tinā ma le fanau i su'esu'ega o le Tusi Pa'ia ma isi sauniga, a o Ieti na filifili ia e fa'atasi i fono a faia'oga o le malō, sa faia lava i Aso To'ona'i uma. O nei fa'atasiga e aofia ai ma fa'afiafiāga ese'ese, o ta'aloga e fai i tupe, ma ni inuga o 'ava ma mea malosi. E le'i leva se taimi o nei fa'apotopotoga, a e ua mātatauina e Laumua fa'afitāuli ua o'o i ai le tamā. O tupe uma o lona totogi mai i lana galuega ua alu i ta'aloga pelē tupe ma ua amata nei ona fai aitalafu e totogiina ai fa'afiafiāga ma ta'aloga.

Sa fa'amaoni pea le tinā o Laumua i sauniga o le Sapati, ma na maua e ia se to'afilemū i le mafutaga ma uso iā Keriso o lo'o fa'amalosi le tasi

i le isi. Na lē aunoa ona maua o fa'amanuiāga mai su'esu'ega o le Afioga a le Atua, ma ua na iloa le ese'esega o le 'upu moni ma talitonuga ua masani ai. O fesili ma mea e lē malamalama ai, sa tu'u atu lava iā Tini ina ia maua ai se fesoasoani ma se fa'amalamalamaga lautele, ma i'u ai ina talitonu lenei tinā i le folafolāga o le fa'aolataga. O lea fo'i le taimi na iloa ai e Laumua e uiga i lona faia'oga fa'atausima'i, o ia o se tama'ita'i Kerisiano fa'amaoni, ma o ia se tasi o le 'au uso mai le ekalesia i Satala.

Na lata i le fa'ai'uiga o le tausaga lea, ona malaga mai lea i Tutuila le ali'i faife'au o Misi Kirisi (Pastor H.B. Christian) mai le misiona i Apia, ma na faia ni sauniga fa'afouina mo lenei ekalesia fou. I le taeao o le Sapati, na feiloa'i Tini ma Laumua i le āla i le falesā. Na fesili lea o Tini pe e fa'atasi mai le tamā o Ieti i le sauniga. Ua iloa e Laumua le uiga o lea fesili, ma na tali atu o lo'o mulimuli mai.

O lenei aso ma ōna sauniga e peisea'i sa matuā fa'apitoa i le olaga fa'ale-agaga o lenei aiga, ona ua fai le filifiliga a Ieti o le a fa'atasi i le sauniga, o le taimi muamua lea na fa'atasi ai i se tapuā'iga i le Sapati. Ina ua mae'a le sauniga, ona vala'aulia lea ē ua filifili e fia mulimuli iā Iesu, ma latou o ē fia su'esu'e atili i le Tusi Pa'ia ina ia fa'amuli mai mo nai minute pu'upu'u lava ma faife'au a e le'i ta'ape mo le to'ona'i. O lenei vala'au na faia mo so'o se tasi, o le vala'au mai le Tamā alofa mo i latou ē ua talia Lana mea alofa, o se olaga sili a'e le maualuga. E le'i fa'atali Ieti, a e ua tū a'e ma fa'aalia lona agaga fia mulimuli i le Fa'aola. O le taimi lava lea ua fa'agaloina ai lona loto naunau i fa'afiafiāga ma fono na masani ona fa'atasi atu i ai i Aso To'ona'i.

Ina ua ta'ape le fa'atasiga ma ua fai sauniuniga o le taumafataga o le Sapati, ona fesili lea o Laumua iā Ieti e uiga i le sauniga. Ua 'ata'ata Ieti ma tali mai, "Se o a'u ua matuā lavea lava i le lauga a le faife'au. Na 'ou nofo lava ma fa'alologologo, a e ua 'ou iloa na tusi fa'asino sa'o mai lava le lima o le Atua iā te a'u!"

O lenei fa'aaliga sa ta'utino mai ai lava lona lagona o le musumusu mai o le Agaga Pa'ia. Na ia fa'ailoa mai ua matuā malie lona loto, ma ua maua nei e ia se fiafia e lē ma-fa'atusaina ona o le taimi muamua lava lenei ua fa'atasi ai i lona aiga i le aso Sapati. O lenei fo'i le amataga o le suiga o le olaga o lenei aiga. Sa amataina su'esu'ega o le Tusi Pa'ia ma fa'atasi fo'i i sauniga ese'ese fa'ale-lotu.

Iā Tesema o le tausaga e 1952, na papatisoina ai Ieti ma Laumua Faletogo ma ulufale ai i totonu o le Ekalesia Aso Fitu o Amerika Samoa.

Na mavae se taimi, ona lā maua lea se vala'au ina ia galulue mo le Ali'i i le galuega lautele a le Ekalesia. Na si'itia loa i Samoa i Sisifo i

alalafaga na mana'omia e 'au'auna ai. O Ieti na faia'oga i a'oga a le ekalesia, ma o Laumua fo'i ua fa'aogāina lona agava'a i galuega fa'atausima'i.

E sili atu i le valu tausaga na galulue ai lenei aiga i le tovine a le Ali'i Fa'aola, na toe fo'i mai lea i Tutuila ina ua malōlō. I le tausaga e 1961, na malaga ai Ieti ma lona aiga i Amerika ma ua fa'amautū ai. Ina ua suia lona olaga, na mafuta fa'amaoni lenei 'au'auna i lona Atua, ma o lona olaga atoa na ia fa'aauau pea lana galuega o le tala'i lea o le 'upu moni i ē o i ai i nofoāga ua aumau ai.

I lea lava tausaga o 1948, na ta'oto mafatia ai lava se taule'ale'a Kerisiano Katoliko i le Maota Gasegase i Utulei, ma o ia fo'i o se faia'oga i a'oga a le malō o Amerika Samoa. Na tau loto vaivai lava lenei ali'i o Filipino Lepulu, ona o fa'afitāuli ua o'o i ai lona olaga talavou. Peita'i i se tasi aso, na fa'alogo ia i se talanoāga o lo'o fai mai i le isi itū o le potu o lo'o ta'oto ai. Na tula'i ia ma aga'i atu ua fa'atasi ai ma fa'alologologo i su'esu'ega o matā'upu o le Tusi Pa'ia o lo'o fai.

O Filipino e le'i masani i le tagata o lo'o ta'ita'i i le su'esu'ega, a e na filifili lava ia o le a 'auai i fa'atasiga uma. O le taimi nei ua amata fa'atupu fesili i lona mafaufau, ua ia fia iloa ni tali. I le taimi muamua, sa na'o na fa'alologologo Filipino i matā'upu o lo'o tautalagia. Peisea'i ua ta'utino lava ia iā te ia i lona loto, i le tele ma le matagofie o a'oa'oga mai le Afioga a le Atua o lo'o fa'alogo i ai, ma na amata loa ona su'esu'e lava ia ina ia ōna fa'amaonia ai le sa'o o tali o lo'o fai mai.

I le tele o fesili na fa'aleoina, sa fa'asaga atu lava Tini, le ta'ita'i o le su'esu'ega, ina ia tali malamalama mai i le Tusi Pa'ia. Na ōfo Filipino i le faigofie o le fa'amalamalamaina o matā'upu ta'itasi o lo'o folafolaina mai e le 'upu moni, ma ua ia lagona le ta'ita'iga a le Atua i auala uma o lenei a'oa'oga. Sa manatu Filipino, o ia o se ali'i a'oa'oina, ma o le tala lelei i le alofa tunoa o le Atua o se tala e faigofie ona malamalama i ai e āla i le fesoasoani mai o le Agaga Pa'ia.

A o faia pea nei su'esu'ega fa'ale-Tusi Pa'ia i le Maota Gasegase, na taofia ai fo'i se tama'ita'i talavou na gasegase. Sa asiasi le tama'ita'i o Meleane i le sauniga o lo'o fai ai le su'esu'ega i se tasi aso ma ua feiloa'i ai ma Filipino. O lea feiloa'iga o le amataga o se faiga uō fa'apitoa, ma o le lā mafutaga na tumau mo le soifuāga atoa.

E tasi le tausaga na i ai Meleane i le maota gasegase, ona te'a ai lea i tua i lona aiga. E le'i gata ai lona naunau i a'oa'oga o le Afioga a le Atua, ma na fa'aauau pea lava āna su'esu'ega mo le isi tausaga atoa. Na o'o i le taimi na te'a mai ai Filipino i tua mai le maota gasegase, ma ua lā su'esu'e fa'atasi ai loa i le aiga o Meleane.

Ina ua tu'ua e Filipino le maota gasegase, na ia lagona lava le ta'ita'iga a le Atua i fuafuāga mo lona olaga, ua ia iloa ua fa'avasegaina la'asaga ta'itasi uma ina ia mulimuli i ai. Na ia sa'ilia pea le fesoasoani a le faife'au o Tini ina ia fa'amalamalamaina le āla ua fofolaina mai mo lona lumana'i.

E le'i toe tepa i tua lana va'ai, ma na ia tula'i ma talia le vala'au a Lana auauna, "Sau ia, inā savavali ma le Atua." O le fa'aolataga ua foa'iina fua mai e le Fa'aola mo so'o se tasi e talia, o se fa'amanuiāga ua lē mafai ona fa'atusaina, ma o le fa'anaunauga lea o Filipino a o ia tu'uina atu lona loto atoa mo Iesu. I le tausaga e 1952, na papatisoina ai lenei uso ma ulufale ai i le Ekalesia Aso Fitu i Satala, Amerika Samoa. O le taimi fo'i lea ua toe sauni ai ia e toe fo'i i lana galuega fa'a-faia'oga.

Na faia pea e Tini su'esu'ega fa'ale-Tusi Pa'ia mo Meleane, ma na lagolago fo'i lona aiga i lana filifiliga ina ua ia taliaina le 'upu moni o lo'o fa'aalia i matā'upu uma o Lana Afioga. Na ia molimau lava ua leva ona a'oa'oina o ia i vaega o le Feagaiga Fou, a e o lea ua malamalama nei i le tāua o a'oa'oga mai le Tusi Pa'ia atoa.

O le tausaga e 1954 na fa'aipoipo ai lenei aiga talavou e le faife'au Kerisiano i le alalafaga o i ai Meleane. Na fa'aauau pea su'esu'ega o le Tusi Paia a le tama'ita'i ma na mavae ni nai masina, ona ia ta'utino fo'i lea o lona fia mulimuli i le Fa'aola, ma tu'uina atu lona loto iā te Ia. I le 1955 na papatisoina ai lenei tama'ita'i ma ua ulufale ma fa'atasi ai ma Filipino i le Ekalesia ua pele iā te ia.

Na vala'auina lenei aiga mo le galuega lautele a le Ekalesia. Peita'i ona o le faigatā tau i le soifua malōlōina, sa tofia ai loa i la'ua e galulue fa'a-failauga nofo aiga i motu o Manu'a, ma sa fa'aaogā ai fo'i le tiute fa'a-faia'oga o Filipino. Ina ua taunu'u i Manu'a, sa fesāga'i fo'i latou ma fa'afitāuli ona o talitonuga fa'a-Kerisiano o nei motu. E ui i nei fa'alētonu, a e na tumau pea lo latou agaga naunau mo le tau'aveina o le tala lelei iā i latou o lo'o fia fa'alogo i le 'upu moni.

Sa galulue pea nei 'au'auna e fa'asalalau le TALA MONI atoa ma le faia o su'esu'ega fa'ale-Tusi Pa'ia. Na mautinoa le fa'atasi mai o le Atua i la'asaga uma a'o latou totōina le fatu o le 'upu moni i loto o ē na faitau ma fa'alogo i ai.

Ina ua malaga 'ese mai lenei aiga mai Manu'a, sa latou fa'aauau pea le galuega o le tau'aveina o le tala lelei i nu'u ma alalafaga ua aumau ai. Mulimuli ane na tu'ua Amerika Samoa a e malaga atu i nu'u mamao ma o lo'o tumau lo latou loto 'au'auna atu i so'o se vaega e vala'auina ai i Ekalesia o lo'o latou fa'atasi atu i ai.

E fa'amaonia lava i soifuāga o i latou ua filifili e mulimuli i le Fa'aola ma latou talia le vala'au ia tepa taula'i pea i Lona fa'aali mai, ona lē fa'alavelavea ai lea i le tele o fa'afitāuli o lenei lalolagi. Ina ua ulufale le Agaga Pa'ia i o latou loto, ua latou mautinoa ai e na'o le 'upu moni a le Atua e maua ai le olaga manumalō, ma o se amataga e o'o i se i'uga manuia.

Na folafolaina mai e le Atua lenei fa'amoemoe mautū e auala mai i Lana auauna, “A o ē fa'atalitali iā Ieova, e toe fa'afouina lo latou malosī. Latou te si'i a'e 'apa'au e pei o aeto; latou te femo'ei, a e lē vaivai; latou te savavali, a e lē tigāina” (Isaia 40:31).

Pe o se tausima'i po'o se faia'oga, o le folafolaga a le Fa'aola ua tu'uina mai lava mo tagata uma o lo'o filifili e talia le olaga ua fia fa'afouina.

O LUGA O LE MAUGA MA ŌNA TUA ATU

O Masefau, o le a'ai i le itū i matū o le atu mauga o Tutuila, ma Utuloa lona tuā'oi, e lē faigofie fo'i ona o'o i ai auā e fa'aaogā le auala sopo fa'ato'ā o'o i ai. A o faia e Tini su'esu'ega o le Tusi Pa'ia mo Lokeni a o i ai ia i le maota gasegase, fa'apea ma tala'iga i afiafi i Satala, a e o aoauli o Sapati e malaga ai i Utuloa. O Tini ma Fuea, po'o lona afafine o Puna, ua masani ona malaga i lenei āla sopo faigatā pe a mae'a le sauniga i Satala.

Ona o Utuloa ma Masefau e i le itū i tua o mauga, e masani Tini ona malaga atu i lana sipi ma tu'u i se tasi aiga agalelei i le alalafaga o Faga'itua e amata ai le sopo, se'ia o'o ina toe fo'i mai. E sili atu ma le itulā e a'e ai i luga o le mauga, ma o le tele o taimi e taunu'u atu lava ua lagona le vaivai ona o le faigatā o le ala. E tusa fo'i pe leaga le tau ma timuga e lē mafai lava ona fa'avaivai ai auā e lua nai aiga o lo'o fa'atali mai i Utuloa, o ē ua talia le fe'au o le toe afio mai o Iesu.

I le aiga o le ali'i matua o Eli, o lo'o faia ai le su'esu'ega o le Tusi Pa'ia, e fa'atasi mai fo'i i ai ōna tuā'oi i le naunau i le fia malamalama. I le tasi Sapati, na fa'atumulia le fale o le aiga o lo'o fai ai le sauniga i fofoga ese'ese lava, a e ua va'aia ai ma se tasi tagata tino malosi ma ōna foliga fa'asauā. Na lagona e Tini le fesoasoani mai le mana o le Agaga o le Atua e feiloa'i ai ma lenei tagata leo tele ma le paū, ma e peiseā'i ua fa'aילוa lona sauā i āna 'upu ma fesili e fai.

O Eliapo To'a na fa'ato'ā te'a mai i tua mai le falepuipui, sa na ia fia iloa pe o ai lenei faife'au Aso Fitu tino la'ititi o lo'o ia fa'atupuina le pisa i ōna tuā'oi i luga o le mauga. Na i le to'ese Eliapo ona o lona fa'ao'olima i se tasi tagata, a e o lea ua fa'alogi nei i se a'oa'oga fou e le'i masani ai. Ua fia malamalama nei o ia auā e le'i fa'alogi muamua i lenei lotu ma lana matā'upu o lo'o tala'i. O le va'ai a Tini i lenei ali'i, o lo'o ia naunau tele e finau malosi ma se tasi e fesiligia pe tau fa'aleagaina ōna talitonuga fa'ale-lotu ua masani ai.

I le taimi o le su'esu'eina o le matā'upu o le Tusi Pa'ia, sa fa'autauta lava o ia i āna fesili, e pei lava e na'o ia ma Tini le su'esu'ega o le matā'upu. Sa tali lemū atu lava Tini mai mau o le Tusi Pa'ia i fesili uma a Eliapo e fa'ataui i le fa'atuatua, o le olaga liua, ma le fa'amagaloina o agasala. O lenei tagata malosi na umi le taimi na ia fa'amatalaina ai lona lē fiafia i lona olaga, ma ua na mautinoa ua lē toe i ai lava se isi avanoa mo ia, o ia ua lē sao ona o lana agasala. "Na 'ou fasiotia se isi tagata;

ona fai mai lea o la'u faife'au, e malaia le i'uga o lo'u olaga ma ua 'ou malamalama e leai lava se isi o'u toe avanoa."

Na fa'amatala lemū atu e Tini le taulaga ōfo a Iesu i luga o le satauro ma le fuafuāga o le fa'aolataga. "O le fuafuāga a le Atua e aofia ai tatou uma lava," o le tali mautinoa atu lea a Tini, ma ua tauau nei ina lē o toe so'ona malosi mai le leo o Eliapo. "E tasi lava la tatou vaega e fai, o le talia lea o Ia ma Lana mea alofa," o le fa'aopoopo atu lea a le faife'au.

Ua naunau nei Eliapo i le fe'au manino e fa'ataua i le Atua Lē e fa'amagalo. Na amata mai i lenei sauniga muamua ona ta'utino lenei tagata loto malosi ma le fa'atupu fa'alavelave o le a tu'u atu lona ola atoa mo le Atua. "Ua 'ou talitonu fa'amaoni na ta'ita'i mai a'u e le Atua i lenei su'esu'ega ma lenei mata'upu ofoofogia 'ou te le'i masani ai ma 'ou te le'i fa'alogi ai muamua," o lana ta'utinoga lea ina ua tū'ua le sauniga. "Na 'ou ta'utino i ē e pulea le tulafono ua liua lo'u olaga i le taimi na 'ou i ai i le fale puipui. A e o nei ua 'ou iloa ai, o Iesu, ua na'o Ia lava e to'atasi Na te suia lo'u olaga ma fa'asa'olotoina a'u."

A o lata ina fa'ai'u le su'esu'ega o le Tusi Pa'ia, na talosaga mai tagata pe mafai ona toe fa'aumiumi atu ma fa'aauau le su'esu'ega. "E te manatu 'ea e mafai ona tatou faia pea lenei a'oa'oga ma soso'o atu ai i le amataina o le A'oga o le Sapati?" O le fesili mai lea a tagata iā Tini ma lo latou popole, ina ua tu'ua le sauniga i le tasi Sapati.

"Lau susuga Tini, 'ou te fiefia tele pe a fai le tatou sauniga i lo'u fale i Masefau i le Sapati lea o i luma," o le talosaga mai lea a Eliapo i le faife'au. Na fiefia lava Tini e talia lea mana'oga.

O Eliapo ma lona aiga na sauni lelei lava mo le sauniga. Ina ua taunu'u Tini ma Fua i le aoauli o le Sapati na soso'o ai, ua tumu le fale i fofoga fiefia ma le sagisagi mai. Ua sauni lelei le laulau e fai ai le lauga ma fala e alala ai le fa'apotopotoga. E le'i toe i ai se fa'alētonu ona o agaga ua fia inu ma fia 'a'ai i mea lelei o le 'upu moni.

Na mavae ni vaiaso, ona fai loa lea o le sauniga tumau o le Sapati i Masefau. O Eli ma lona faletua o Fa'api'o ma nisi o o la'ua aiga, o Eliapo ma lona faletua o Tala ma o lāalo ua talia le fe'au o le toe afio mai, na papatisoina loa i totonu o le Ekalesia. O nei aiga fa'amaoni ma o latou uiga lelei, na amata ai le fa'avae malosi o le galuega a le Ekalesia Aso Fitu i lenei vaega o Tutuila, Amerika Samoa.

O lenei amataga fa'atauva'a ma le faigofie na fai ai lava le lotu i Masefau mo tausaga e tele. O lenei 'aulotu, ma isi 'aulotu uma o Tutuila e fa'atasi ane i Satala pe a i ai sauniga fa'apitoa e faia i nisi Sapati. E faia nei fa'atasiga fa'apitoa e ta'ita'iina e Tini mo Fa'amanatuga, o Papatisoga, po'o sauniga tu'ufa'atasi pe a asiasi mai faife'au mai atunu'u

mamao. I le tele o tausaga, o Tini lava sa faia le galuega o le aumai o tagata i le lotu ma toe momoli i o latou aiga.

O Eliapo na fuafuaina le ala faigofie e fe'avea'i ai lona aiga pe a sopo mai le mauga faigatā i le auala tele o ta'avale. Ua lalaga 'ato ona tu'u lea i ai tamaiti laiti e to'alua, 'ave ane ma le amo e amo ai e Eliapo i lalo i le āla tele, a e o tamaiti matutua e to'afā e 'aveina mea taumafa ma la'ei mo lenā aso.

O Eliapo ma lona aiga o ni 'ave fe'au fa'amaoni mo le galuega a le Atua. O Eliapo ma Tala ma le to'atele o o lā ālo sa malaga atu i Amerika i le amataga o tausaga o le 1970, ma o lo'o galulue pea isi e fa'asalalau atu le tala lelei i tagata latou te feiloa'i, ma o lo'o ta'ita'i isi i ekalesia i mea o lo'o nonofo mau ai. A e o nisi na i ai pea i le aiga ma fa'aauau le galuega e pele i o latou agaga. O Masefau o se tasi lea o nofoāga sili ona lelei mo galuega ma a'oa'oga fa'ale-'au talavou, ma o taimi nei ua o'o fo'i i ai le ala tele o ta'avale.

O le nu'u o Onenoa e tū i le itū i matū o le pito i sasa'e o le motu o Tutuila. I tausaga o le amataina o le galuega i lenei motu, sa faigatā lava le ala i nu'u o i lea itū ona e le'i i ai ni auala mo ta'avale, ma e faigatā fo'i ona sopo i ai. O le ala tele sa gata mai i Tula, le 'a'ai e tū aupito i sasa'e o Tutuila, ona savavali lea o tagata e latalata i le matāfaga, i tai i le apitāgalu o lea nu'u.

Sa i Onenoa le aiga talavou o Iakopo ma Talatalaga Ierome. I tausaga amata o le 1950, sa malaga ai Tini ma Fuea e asiasi i le aiga o Iakopo, ma na fuafua ai o le a faia iinei su'esu'ega o le Tusi Pa'ia ma sauniga e fa'aaogā ai ata "malamalama." O Iakopo o se tagata e tupuga mai le aiga Aso Fitu e i Fale'ula, Upolu, o Nu'uiali'i, ma e aiga ai ma le tinā o Fuea.

Mai ia sauniga, na talia ai le 'upu moni e le tinā o Talatalaga, ma filifili ai o ia e papatisoina i totonu o le ekalesia Aso Fitu o le Toe Afio Mai. E lē gata i lea, sa tele fa'amalosi'aga mo nei uso pe a latou asiasi i aiga o Iakopo i Fale'ula ma Apia.

E ui i le tele o faigatā ona o tulaga o nei nofoāga i tua o le mauga, a e o le ta'ita'iga a le Atua i lenei aiga sa manuia ai pea la latou savaliga. O Iakopo o ia o se fai fa'ato'aga malosī ma le ma'elegā. Sa ia fauina lo latou fale i le tumutumu o le mauga ina ia lata ai i le fa'ato'aga auā le tausiga o le aiga ma le nu'u. O le tulaga ua i ai nei le aiga ua faigofie lea mo le galuega i le fa'ato'aga, a e peita'i ua faigatā ona ua mamao mo le fanau a'oga. O lana tautua fa'amaoni i lona aiga ma le nu'u sa fa'amanuiaina ai lava latou; sa fa'aaloalogia o ia ina ua fa'ae'e i ai le suafa Feagaimaali'i.

Sa fai ma masani a Iakopo ma lona aiga le sopo i Masefau e fa'atasi ai i le aiga o Eliapo ma Tala mo sauniga i Sapati uma. Ona o le faigatā o le ala, e malaga lenei aiga i Masefau i le Aso Faraille, fa'atasi i ai i le Sapati, ma toe fo'i i Onenoa i le Ulua'i Aso. O le savaliga e ui atu i matāfaga o Aoa, Sa'ilele ma Masausi, po o le āsa aga'i Faga'itua ma toe sopo ai i luga i Masefau. O vaiaso uma, e lalaga ai ato lapopo'a e tu'u ai i totonu le fanau teini laiti e amo ai e le tamā.

O lenei le faiga masani a le aiga o Iakopo ma Talatalaga mo ni tausaga, se'ia o'o ina fa'atasi atu i Pagai (i le vā o Faga'itua ma Alofau) e tapua'i ai i Sapati i le aiga o Anoa'i ma Solofua. E le'i umi a e ua fa'aopoopo atu i ai Moelagi (tuagane o Solofua), o Leiataua ma Falesoa, ma isi mai Alofau na asiasi ane, a e mulimuli ane na 'avea fo'i ma uso ekalesia.

I lea taimi o lo'o fa'atasi ai se 'au uso i Alao i le aiga o Faga Pasā ma Falefia. Sa manatu Iakopo ma le aiga e asiasi i lea fa'apotopotoga ona e tau latalata atu i lo latou nofoāga. Sa tapua'i fa'atasi atu pea lenei aiga i Alao mo ni tausaga se'i o'o ina malaga 'ese atu le aiga o Faga i nu'u mamao, i le tau fa'ai'u o tausaga o le 1960.

Ina ua amata le 1970 sa si'i atu le aiga o Iakopo e tapua'i i Alofau ma fesoasoani i le tau amataina o lea galuega. O uso mai Pagai ua potopoto mai i ai, ma sa fa'atasi lea 'au uso i le fale na fauina i le fanua o Tuato'o. O le failauga nofo aiga o Talalima ma lona faletua o Tapa'au (e aiga ma Tuato'o) sa si'i mai i Alofau e galulue ai. E tele tausaga na fa'atasi mai ai le aiga o Iakopo e tapua'i ma le 'au uso i Alofau. Sa 'avea lava latou ma ni 'au'auna fa'amaoni i lea ekalesia.

I se tausaga ua mavae sa asiasi atu Pr. Neru Nu'uiali'i i lona aiga i Onenoa. Sa ta'u atu e Pr. Neru lona fa'anaunauga mo le amataina o le galuega a le Atua i le itū pito i sasa'e o le motu, e si'i ma mautū atu i ai lo latou aiga i se taimi mulimuli. Na i ai pea lea fa'anaunauga i le mafaufau o Iakopo, ma na fa'atinoina lea mana'oga i le 1997. O le tausaga lea sa vavae'ese mai ai le aiga o Iakopo mai Alofau, ma le amataina o le galuega i le alalafaga o Tula.

O le 1970 na si'itia ai le aiga o Iakopo mai Onenoa i Tula, le nu'u o le tamā o Talatalaga. E sili i le luasefulu tausaga o va'aia pea lenei aiga o lo'o tausavali i Alofau mo sauniga i Sapati uma. O Iakopo ma Talatalaga o ni 'au'auna fa'amaoni, ma sa fa'amanuiaina e le Atua ona o le fa'atuatua e le'i fa'aitiitia ona o faigatā.

Sa fa'aaloaloga e le fono a matai o le nu'u lenei aiga tautua fa'amaoni, ma ua latou talosaga ane ia amata se galuega ma ia fauina se falesā a le ekalesia Aso Fitu i le 'a'ai o Tula. Sa lē mafa'atusaina vi'iga

ma le agaga fa'afetai i le Atua ona o nei fa'amanuiāga e le'i fuafuaina. E tolu tausaga sa fa'atasi ai le 'au uso ma faia sauniga i le fale talimalō o le Aigā Leututufu ma Niuafoa i Tula. E to'atele fo'i aiga ma uso asiasi e fa'apotopoto atu i ai mo sauniga 'ese'ese fa'ale-ekalesia. I lea lava taimi sa fa'aputuina le tupe ma fauina loa le falesā a lenei 'au lotu i le fanua e ta'ua o "Vaitogi," e latalata i le maota talimalō.

O le amataga o le 2001 sa fa'apa'ia ai le falesā fou a le Ekalesia Aso Fitu i Tula. O le molimau e matuā tāua lava lea i le alofa ma le ta'ita'iga a le Atua i olaga o nei 'au'auna fa'amaoni, i le manuia o Lana galuega ona o mea ofoofogia na Ia fa'ataunu'u i lenei itū pito o le motu o Tutuila. Ma o lo'o susulu pea le malamalama o le fe'au o le fa'aolataga e ala i ē o lo'o galulue fa'amaoni mo Ia i lea itū o le tovine.

O Leone, o se a'ai i le itū i sisifo o Tutuila. O le tausaga e 1950, na fa'avae ai A'oga o le Sapati e lua i le itū i sisifo, ma o Tini sa naunau fo'i e galue i lenei vaega o le motu. A o i ai i Leone, na asiasi o ia i le aiga o Pulou Samana.

E asiasi atu Tini o fai le su'esu'ega o le Tusi Pa'ia a Pulou ma lona faletua o Fa'aitū ma ali'i misionare o le isi Ekalesia Kerisiano. Na fa'afiafiaina nei ali'i tala'i ina ua alu atu lenei tagata 'ese ma na fa'aalia atu le fiafia i le latou matā'upu o lo'o fai. Ua fesili loa nei ali'i misionare iā Pulou po'o ai lenei uso fou ua asiasi mai.

"O Tini, o ia lea o le faife'au Aso Fitu i motu o Amerika Samoa," o le tali atu lea a Pulou. Mulimuli ane, na fai atu Pulou iā Tini, "O lou asiasi mai i lenei aso fa'apitoa, o le tali mai lea a le Atua iā ma'ua talosaga."

A o talia e Tini le vala'aulia ia 'auai i le su'esu'eina o le Tusi Pa'ia, na fai mai fa'avave lava nei ali'i faife'au, e fa'atatau lava i le uso fou, "E tele lava mea lelei o le a tatou a'oa'oina e fa'atatau i le Tusi Pa'ia e mautinoa e te le'i iloina."

Mai le amataga, na matuā finau mai nei faife'au e fa'atatau i le Sapati aso fitu, "Aiseā 'ea ua tausia ai pea e tagata Aso Fitu lenei aso malōlō o le Feagaiga Tuai?" Ua fesili nei ali'i ma o lā leo fa'amauululuga lava, ma na fa'aali mai ai ma o lā loto mitamita vale. Ua toe fa'aopoopo mai, "Ua uma ona matou su'esu'eina fa'alautele lenei matā'upu ma ua mautinoa e leai so matou sesē."

E le'i silafia e nei faife'au, o le matā'upu i le Sapati aso fitu, o le matā'upu lava lea na manumalo i le olaga o Tini. E ta'utino fo'i ia ona o le tasi lea o mea silisili ona mana'omia i le savaliga fa'atasi a le tagata Kerisiano ma le Atua, ma ua uma fo'i ona ia su'esu'e mae'ae'a i ai. O nei ali'i a'oa'oina ua fa'aali atu pea lo lā talitonuga e na'o o le Feagaiga

Fou o le Tusi Pa'ia e aogā mo aso nei, a e o lo'o tumau pea Tini ma tausisi o ia i fa'amaoniga o le Tusi Pa'ia atoa lava.

“O le ā so tatou manatu, ua mafai fa'aapefa ona tatou fai le filifiliga po'o fea le vaega o le Tusi Pa'ia e fa'aaogā, a e o fea le vaega ua lē aogā?” O 'upu mulimuli a Tini i nei faife'au asiasi e to'alua, “O a'u lava ia, 'ou te fefe e filifili po'o fea le itū o le a aogā, a e o fea le itū ua lē aogā ina ne'i i ai se mea 'ou te misia ma lē mauaina.” E va'ai atu o ia i ali'i faife'au ua leai se isi e fia tali pe fai mai se manatu, ona 'ata'ata lea ma toe fai atu loa, “Ou te talitonu i le mea lea 'ou te fai atu ai, o le Afioga a le Atua e tatau lava ona tatou faia pea.”

I le i'uga o le taeao, ua iloa e Pulou ua pei e na'o le tasi le itū o le talanoāga o lo'o faia. O le tele o fesili a Tini ua leai ni tali e tali mai ai. O nei ali'i ua foliga mai ua lē fiafia a o fa'amatala ma a'oa'o atu e Tini matā'upu o le Tusi Pa'ia, a e lē fa'aaogāina 'upu o talitonuga ese'ese fa'alelotu.

“E tatau lava ona tatou fa'amatala ma fa'amaonia le Tusi Pa'ia e le Tusi Pa'ia lava,” o le toe 'upu atu lea a Tini. “E leai se isi poto mai fafo atu o le Afioga a le Atua na te mafaia ona fa'amatalaina le fuafuāga ua uma ona faia e le Atua mo le fa'aolataga o tagata. O lenei fuafuāga e aofia ai uma tatou ta'ito'atasi.” O ia 'upu mulimuli a Tini na fai atu lemū ia tau fa'amalū ai lo lā fa'alētonu ua o'o i ai.

Ina ua ō nei ali'i na asiasi mai, ona fai atu ai lea o le faletua o Fa'aitū iā Pulou, “Ua leva ona ta sa'ilia se lotu e talitonu ma a'oa'o mai i le Tusi Pa'ia, a e o Tini lea na te faia tonu le mea lea. Ua ou talitonu nei o Tini na fa'asino mai iā i ta'ua ina ia tā mulimuli ai i a'oa'oga e ta'ita'i ai ta'ua iā Keriso, a e lē o le i'uga e malaia ai. Ia tā fai atu se talosaga mo ni sauniga ia sau le ali'i tala'i e fai i'inei i lo tatou fale.”

Na mavae ni nai aso ona toe fo'i lea o Tini i Leone ma ta'u i ai ua talia fiafia lenei talosaga. Na mavae ni vaiaso, ona fai loa lea o sauniga fa'a-tala'i ma su'esu'ega i afiafi i le fale tele o Pulou. Ina ua talia le 'upu moni e Pulou ma Fa'aitū, sa amata ona lolotu tausavali lo latou aiga i le lotu i Malaeloā mo se taimi. Mulimuli ane ua amata ai fo'i sauniga o le Sapat i le fale tele o Pulou. I le fa'ai'uga o le tausaga, ona fuafua loa lea ma fauina le falelotu o le Ekalesia a Leone i le fanua o le aiga o Pulou. E i ai fo'i isi aiga na fa'aopoopo atu iā Pulou ma lona faletua ma le aiga, e i ai le aiga o Talalelei Malae ma Felāmata'i, aiga o Fa'atiu Iloa ma Taofaga, Fa'apepele ma Fa'aafe, ma Vaolotu Samana ma isi. Ua vave ona to'atele le 'aulotu i Leone, ona toe fai ai lea o le isi malumalu i lenei lava fanua. O tausaga e tele talu le amataga o le Ekalesia Aso Fitu i

Leone, o malumalu sa fa'asolosolo lava ona fa'atetele ona o le fa'aopoopo pea o ē fa'atasi ma fa'atumulia ai.

Ina ua amata e Tini le galuega a le ekalesia Aso Fitu i motu o Manu'a, na ia vala'aulia ai Pulou lā te ō malaga mo lenei la'asaga o le tau 'aveina o le fe'au. O le amataga lenei o le galuega na 'au'auna ai Pulou mo le Ali'i ma Lana Ekalesia.

Na vala'auina Pulou ma le aiga mo le galuega lautele a le Ekalesia ma sa galulue ai i Savai'i ma Upolu mo ni tausaga. Ina ua toe fo'i mai i Tutuila sa toe fa'aauau le tautua i le ekalesia i Leone se'ia o'o ina malaga atu i atunu'u mamao. Na mavae ni tausaga ona toe fo'i mai lea Pulou ma lona aiga i Samoa. O Pulou ma lona faletua o Fa'aitū o ni molimau i so'o se alalafaga po'o se atunu'u e malaga i ai pe aumau ai fo'i.

O LE TOE FO'I I TUA MA LE FALETUA O FUEA

I le fa'ai'uga o le tausaga e 1946, na mafai ai ona fa'atau e le Ekalesia le fasi fanua e tasi ma le afa eka mai le ali'i o Norman Foster, sa tuā'oi o ia ma le fanua lisi o i ai le fale lotu i Satala. E tele le la'au o le 'ulu i lenei fanua. A e mulimuli ane ona fa'aopoopo lea i ai o le ma'umaga taro ma le togāfa'i.

I le taimi na ōge ai le motu atoa, na molimau ai nisi i le a'ao ta'ita'i o le Atua na tausia ai lenei fanua auā ua fa'amanuia ma sa tele pea fua o lenei fa'ato'āga. O o latou tuā'oi ma isi tagata 'ese'ese o lo'o fia maua se mea e tatau ai, ua asiasi mai i le lotu i itula uma o le ao ma le pō, mo ni mea 'ai o lo'o foa'i atu e lē fa'atauina.

O Tini e malaga so'o i Apia i le ofisa ūlu o le Ekalesia ona o fonotaga ma e fa'amatalaina i ai tala ma ripoti o tauālumaga o le galuega i Amerika Samoa. O isi sauniga na ta'ita'iina e le faife'au tala'i o J.B. Conley mai Niu Sila, sa faia i le fale tifaga o le Tivolī i Apia, ma sa 'auai Tini ma faife'au uma i le ono masina. A e o le faletua o Fuea ma toea'ina o le Ekalesia, o Hans Voigt ma Tafeāga Auelua sa tausia le galuega i Tutuila.

A o i ai Tini i le fono i Apia i lo latou tausaga muamua i Satala, na maua le fe'au fa'aulesi mai Tutuila i lona aiga o lo'o ma'i tigāina lava le afafine o Florence i le falema'i. Ua tumu le maota gasegase o le malō, ua lē lava tagata faigaluega ma tausi ma'i, ona vala'au lea o tagata o aiga e ō mai e fesoasoani i ē gasegase.

O lo'o i ai lava le ta'ita'iga agalelei a le Atua, na te'a mai i tua Florence ina ua tele vaiaso i le maota gasegase, a e na soso'o fo'i ma le ma'i tigāina o le afafine la'ititi o Tini, le pepe o Man-Ha. Na 'ave fo'i i le maota gasegase ona o le ma'i lava lea e tasi, o le vela malosi ma le tino gagase. Na i ai i ni nai vaiaso ona te'a mai fo'i lea i tua ina ua manuia.

I ia lava tausaga, na taofia ai fo'i Tini i masina e valu i le maota gasegase i Utulei. Na feiloa'i ai ia ma nisi na i'u ina liua ma ua talia le 'upu moni pei ona a'oa'oina i tala'iga a le Ekalesia Aso Fitu. O le taimi lea na ia faia ai a'oa'oga o le Tusi Pa'ia ma tufa atu pepa a le lotu, le TALA MONI mo i latou o gasegase atoa ma le 'au faigaluega a le falema'i. O i latou na papatiso ai i nei a'oa'oga e i ai Falefatu Utu, Ropeti Hunkin, Filipino Lepulu ma Meleane Lepulu, ma Sape. E ui lava ina i ai ni faigatā e ōno fa'avaivai ma tu'umuli ai nisi i tua, e pei o fa'ama'i, a e sa lelei lava le aiga ma tuputupu pea le galuega a le Atua.

A'o le'i i ai se ta'avale, o le tasi o auala e vave sa fa'aaogā e feoa'i ai tagata mai Satala i le isi itū o le taulaga i Fagatogo o le paopao, e ālo i le isi itū ma toe ālo i le itū o lo'o i ai le lotu. O nisi taimi, e talotalo mai tagata mai le itūvai i Malaloa ona iloa atu lea i Satala alu loa le paopao e aumai ē o lo'o mana'omia e ō mai i le sauniga. O nisi aso e mana'omia le tele o malaga a le paopao e la'ula'u mai ai le 'au uso, a e afai e leai, o le savali lava, auā sa tau leai ni ta'avale.

A o i ai Tini i le maota gasegase, o le tele o taimi sa fa'aaogāina le paopao e feoa'i ai Fuea ma le fanau e asiasi i le tamā, pe fai ai fo'i se fa'atauga mo ni mea e mana'omia mai le fale 'olua mo le aiga. I le tasi o asiasiga, e i ai le mea na tupu e fa'amanatuina ai pea le alofa o le Atua.

O nai teine matutua o Florence ma Puna e masani lava ona ō ma Fuea i le paopao, a e o le tasi aso, ua alu ai na'o le tinā. Na fai le fa'atonuga i teine matutua nei ina ia fa'amuli lelei atu i le fale. Ona ālo fa'avave loa lea o le paopao a le tinā o Fuea ma malaga aga'i i le itū o le taulaga ma fa'asolo atu ai le asiasiga i le tamā o lo'o i ai i le maota gasegase i Utulei.

Ua taunu'u manuia le malaga, a e e le'i umi ona savali atu i totonu o le maota gasegase a e ua feiloa'i ai ma le toea'ina o le Ekalesia mai Satala, le ali'i matua lea o Tafeāga, na sau fo'i ia e asiasi i le faife'au. I le itulā e fā ua mae'a asiasiga ma ua tapuni le falema'i mo ē na asiasi ona ō loa lea o Fuea ma Tafeāga, o le a toe fo'i i Satala i aiga o lo'o fa'atali mai.

I le uafu i Fagatogo o lo'o tau ai le paopao, na fai atu Tafeāga iā Fuea, "Se 'ou te lē mana'o e te alu na'o 'oe i le paopao i le isi itūvai."

Tali atu Fuea, a'o fesoasoani atu Tafeāga e fa'ae'e le va'a, "Ia e manaia lava fo'i pe a na mafai ona tā malaga fa'atasi i le paopao."

Ua fa'atofā ma amata ona savali atu Tafeāga i le auala i Fagatogo e aga'i i Satala, ona toe vala'au mai lea iā Fuea, "Ia manuia lau malaga; ta te toe feiloa'i i le lā itūvai."

Na mata'ia lava e Tafeāga le paopao a'o fa'ase'ese'e atu i luga o le sami malū, e le'i umi a e te'a atu loa mai lana va'ai. "O 'oe se tagata tino malosi ma le to'a, ma e malu pea 'oe i le ta'ita'iga a le Atua se'i e taunu'u atu i le isi itu," o le tatalo lemū lea a le tamā matua a'o savali fa'avavevave pea aga'i i Satala.

Ua o'o le va'a i le loloto i totonu, a e agi fa'afuase'i mai loa le matagi malosi, toe toe a goto ai le va'a. "Le Ali'i e, o lo'o fa'atali mai le fanau mo lo'u taunu'u atu. O lea ua lē o toe mamao ma le matāfaga o le isi itū," na fa'apea ona tatalo lemū Fuea i le Atua mo se fesoasoani. O

lenei taimi ua ia manatua le tala mai le Tusi Pa'ia i le isi afā ma le va'a o le 'au so'o na fa'asaoina e Iesu, ma ua fa'amalosia ai lona loto.

Sa faia pea lana tatalo, ma ua ālo fa'amalosi lona va'a aga'i atu i le fa'ailoga o le ogātotonugalemū o lea itū o le sami, ma ua na iloa lelei atu loa le poe o i luma. Na fa'asaoina fo'i lea va'a e Iesu, ma ua taunu'u ai i le isi itū i le itulā e lima i le afiafi. O lenei malaga na atoa le itulā o alu, a e o le masani e lē atoa se 'afa itulā.

Ina ua taunu'u Fuea i le poe, na taula lona va'a ma fa'atali ai mo se taimi se'ia feololo le matagi ona fa'aauau ai lea lana malaga. Na taunu'u Tafeāga i Satala ma lona popole i le tama'i paopao, auā na ia lagona le malosī o le matagi a'o savali aga'i mai i Satala.

O le taimi lava o le matagi a e o lo'o fa'atali mai Florence ma Puna ma nisi tinā o le nu'u o lo'o fagogota i latou i luga o le uafu, tusa e 'afa maila le mamao mai le āla i le itū e taula ai le paopao. Sa muamua ona va'aia e tinā ua taunu'u le malaga a Fuea, ua iloa e i latou sa fa'atasi le Atua ma na puipuia lenei malaga. O se tasi molimau ofoofogia lenei a tagata i le mana ma le alofa o le Atua.

O LE EKALESIA UA FA'ATAUNU'UINA

Ao tuputupu pea lenei 'aulotu fou, ua o'o ina la'ititi le fale o lo'o fai ai sauniga lotu. Ua faia pea e le aiga o Tini le galuega o le la'u o ā latou meāfale i le isi pito pe a o'o i le Sapati, a e o le isi pito o le fale e fai ai le sauniga. Ua o'o lava i le taimi ua mana'omia tele se fale e fa'aogā lava mo na'o sauniga, auā ua tau lē ofi tagata i totonu. A e o le isi fa'aopoopoga tele, o sauniga mo le 'au talavou, auā ua fa'ateleina ē fa'atasi mai.

Ua fa'avaeina nei le vaega a le 'Au Talavou Laiti (J.M.V.), a e e fesoasoani fo'i i ai le to'atele o ē matutua o le Ekalesia, fa'atasi ai ma i latou ē faufautua ma faia'oga. O le fanau laititi a Tini ma Fuea na fesoasoani i le amataina o lenei vaega. O le tele o tagata e nonofo i Satala, o aiga talavou ma a latou fanau. O le to'atele o le 'au talavou o lenei alalafaga, e talia le vala'au a le fanau a Tini ina ia ō mai i sauniga ma a'oga fa'ale'au talavou sa faia i vaiaso ta'itasi.

Ua to'atele tagata fou ua fa'aopoopo mai i le Ekalesia, ma ua atili mana'omia ai fo'i ma ni ta'ita'i e fesoasoani i le faiga o le galuega. Na amataina loa e Tini ona a'oa'oina o tagata Ekalesia i vaega ese'ese o galuega i le faiga o sauniga. Na amata loa vasega a le 'au fa'atala'i, o le 'au ta'ita'i lotu, ma le 'au failauga, ina ia galulue fa'atasi ē matutua ma le 'au talavou. O se tasi lava lea talitonuga o Tini mo le manuia o le galuega a le Atua, o le galulue fa'atasi lea o tagata uma o le Ekalesia, ia tofua ma lana vaega e fai. O le amataga lenei o le tala fa'asolopito a le 'au faigaluega nofo aiga.

E o'o mai i lenei taimi, ua fā (4) A'oga o le Sapati (Aoga Sā) ua fa'avaeina e fa'aopoopo mai iā Satala, e faia lava lea i fale o aiga. O lo latou naunau i le galuega ua fa'ateleina ai tagata e fa'atasi mai, ma ua atili mana'omia lava se fale e mafai ona ofi ai tagata uma o le Ekalesia mai pito nu'u 'ese'ese, fa'apea fo'i uso e asiasi mai mo sauniga fa'apitoa.

Na fono le 'aulotu ma sa talanoaina ai lenei matā'upu tāua e fa'atatau i se fale e si'itia atu i ai sauniga o le lotu. "O nei fo'i mana'oga na talanoaina ma fa'amalosia mai e le Komiti Tumau a le Ekalesia i Apia i le fono talu ai," o le ripoti mai lea a Tini. Na ioe uma le 'aulotu ia faia se falesā i Satala, a e tu'u ai le fale o le lotu ua uma ona fai e nonofo ai pea Tini ma lona aiga, atoa ma nisi sa 'auina mai e fesoasoani i le galuega, e i ai Uta ma lona faletua o Maletina, ma Pasi ina ua toe fo'i mai.

Ua i ai se avanoa fa'apitoa na fa'aali mai i luma o le 'au lotu. Na feālua'i Tini e sa'ili ni laupapa ma mea e fa'aogāina mo le fauina o se

fale lotu. O le taimi tonu lenei ua amata tala i lalo fale tetele o le malō Amerika e i le malae va'alele i Tafuna, sa fauina i aso o le Taua Tele lona Lua o le lalolagi. O nei fale, e tele laupapa ma mea faigaluega aogā lelei e maua mai ai.

Na alu loa Tini ma lona fa'atuatua ua maumaututū, ua fai lana talosaga i le pule o galuega, ma lana ōfo e selau-ono-sefulu-fā talā Amerika (\$164), e fa'atau mai ai laupapa ma mea faufale uma nei. Na fo'i o ia ma tatalo lemū, "Le Atua e, ua e silafia le tali. 'Ou te fa'afetai atu iā te 'Oe mo le tu'uina mai o le fa'atuatua ua 'ou mafai ai ona fai o la'u talosaga ma le loto talitonu."

Na vave mai le tali, ua talia le talosaga e aunoa ma se fa'alētonu. Na ō loa le 'aulotu tala i lalo le fale o le malō ma la'u mai laupapa i Satala. O Tafeāga ma Taufao, o toea'ina o le Ekalesia, o i la'ua ia o tufuga na fauina le fale lona lua o le Ekalesia i Amerika Samoa. A e na fesoasoani malosi le 'aulotu uma i le fauina o le fale lotu fou, ma mae'a ai i ni nai vaiaso.

Ua fou nei le va'aiga i le galuega a le lotu i Tutuila. O Aukuso 21, 1949 na fa'avae aloa'ia ai le Ekalesia Aso Fitu o le Toe Afio Mai i Satala, fa'atasi ai ma ulua'i tagata e to'afā na amataina le lotu, o le faife'au o Tini, lona faletua o Fuea, Ufanua Bird, ma Pasi Tuiloma. Na fa'aopoopo atu i ai ma i latou e lua sefulu ma le to'afitu (27), ē na papatisoina ma ua taliaina e 'avea o ulua'i tagata fa'amaonia o le Ekalesia. (Va'ai i le lisi o suafa i le fa'ai'uga o le tusi). I le tausaga e 1951, ina ua uma ona fausia le malumalu fou, ua fa'aluaaina le to'atele o le 'aulotu i Amerika Samoa.

I lenei aso na fa'apa'ia ai le malumalu fou, na toe manatua ai e Tini mea sa lē mautinoa ma faigatā sa tula'i mai i le aumaia o le galuega a le Atua i nei motu. Na ia ta'u atu le tele o lu'iga atoa ma le manumalō mautinoa o lo'o i o latou luma nei. Na ia tatalo leo tele e fa'apea, "Le Ali'i e, ta'ita'i i matou i totonu o le isi vaega o Lau galuega o lo'o i o matou luma."

Ona tali mai lea o tagata Ekalesia ma ē na asiasi mai i le leo e tasi, "Amene!"

Ina ua fa'ai'uina le sauniga, na toe fa'afou e Tini lana ta'utinoga a o tatalo, "O lo'o i o matou loto le isi vaega o Amerika Samoa e tatau ona fa'amalamalamaina. O le vaega sili lea ona faigatā, a ua E fa'amaonia mai iā i matou o le a E ta'ita'iina le ala matou te savavali ai."

I ala uma sa uia mo le atina'eina o le galuega i lenei itū o le tovine, e le'i i ai se fa'afitauli i le mafaufau o Tini i le ta'ita'iga a le Agaga o le Atua e mafai ai mea uma. Na i ai pea i lona loto 'upu sa tu'uina mai e

Lana 'au'auna, *"E filifili i le loto o le tagata lona ala; a o Ieova na te fa'atonuina le mea e ui ai o ia"* (Fa'ata'oto 16:9). O le ta'iala lea na ia taumafai e tausisi i ai.

MANU'A, AMERIKA SAMOA

O le vaega o Manu'a e aofia ai motu e tolu i le itū i sasa'e o Amerika Samoa, o Ōfu, Olosega, ma Ta'ū. E leai ni auala ta'avale ma ni ta'avale i lenā taimi, a e o le taimi nei, ua i ai lava auala ma ta'avale e feoa'i ai tagata i nei motu.

I ulua'i tausaga o le Ekalesia Aso Fitu i Amerika Samoa, e lē tele ni taimi e asiasi ai Tini i Manu'a ona e lē gata e mamao, a e tau lē maua fo'i ni āla e malaga ai i le vā ma Tutuila. E le'i i ai ni uafu lelei e taula ai va'a, a e na'o le fa'aopeopea mai lava i tua o le ā'au.

A sauni se malaga, e 'auina muamua le fe'au mai Tutuila i Manu'a, ona sauni ai lea o le nu'u e talia lea malaga. A e le'i taunu'u le va'a i uta a e ua fa'atali mai 'alia po'o paopao e ālo mai i tai e ali'i ma tama'ita'i malolosi o le motu, ona la'uina ai lea o le uta ma 'ave ai le pasese i le lau'ele'ele.

O nisi fo'i taimi e gogoto ai va'a o lo'o ave ai pasese ma le uta ona o le malolosi tele o galu, ona fa'aopeopea lea le uta a e fe'ausi le pasese ma fesoasoani i ai le auva'a ma tagata o le nu'u. O le tele o nei fa'afitāuli e mafua ai le fa'avaivai i ē feoa'i.

Ua iloa e Tini nei tala pe a malaga se tasi i Manu'a. O lana malaga muamua, i le tausaga e 1948 na ō fa'ataasi ai ma se talavou na asiasi mai i Tutuila, a e o lea ua toe fo'i i lona aiga i Manu'a. I le valu itulā na malaga ai, na fa'asoa atu e Tini āna mea 'ai ma vai inu i lana uō talavou a'o lā talatalanoa solo lava i mea o le olaga.

"O a'u o le faife'au o le tala lelei, ma o la'u malaga muamua lava lea i o outou motu." Na fialia Tini e ta'u atu i le talavou o ia e lē masani i nei motu.

Na fialia le talavou ma ua manatu alofa o ia i lenei tagata 'ese. Ona fai mai lea ma le popole i lona leo, "Ou te iloa e te lē malamalama tele e fa'ataatau iā Manu'a." Ua mafaufau o ia ma toe fa'apea atu i lana uō fou, "O lo'u motu e la'ititi ma faigatā, a e ia e fa'aeteete. E i ai taimi e faigatā ai fo'i ma amio a tagata." Na mafaufau pea Tini ma ia fa'ailoa atu lona fialia ona o nei mea ua fa'ailoa mai.

A o lata ina taunu'u le malaga, na fa'ailoa mai e le talavou lona fialia, "Ou te lē malaga so'o ona o le tele o fa'alavelave ma o le faigatā lava o āla. Ua tele fo'i aso ua mavae, a e o lea fo'i fa'ato'ā 'ou toe malaga mai."

Na fa'afetai atu Tini i mea e tele ua na fa'ailoa mai e fa'ataatau i Manu'a. Ina ua taula le va'a, ona la'u loa lea o le uta ma ō loa le pasese i

va'a laiti. Na fesoasoani lea talavou i le uta mamafa a Tini se'ia taunu'u lava le va'a i uta i le lau'ele'ele.

Na fai atu le talavou, "Ia manuia lau malaga, ma talosia ia tausii lelei 'oe e tagata o nei motu." Na fa'atofā mai loa iā Tini ma savali aga'i i le fale o tū lata mai. Toe vala'au mai le talavou a ua tau mamao, "Manatua, o nei nu'u e amo lava lau 'ato ma e savali i lou fale."

O le motu la lenei o Ta'ū, o le motu pito i telē lea i le itū i sasa'e. O Pupuali'i, o ia o le failauga nofo aiga mai Tutuila, e le'i leva ona taunu'u mai ma lona faletua o Emelē ma le aiga, ma o lo'o faia āna sauniga fa'atala'i i afiafi uma. E to'atele tagata o lo'o fa'atasi ma fa'alologologo mai i nei su'esu'ega. Ina ua taunu'u Tini ma āta e fesoasoani e fa'amalamalama ai matā'upu o lo'o faia, ua atili ai ona to'atele tagata e fa'atasi mai ma tau fa'aofiofi i le fia matamata ma fa'alologologo auā e fou nei a'oa'oga iā i latou, ma ua atili fiafia ai. Ua amata fo'i ona tau fesilisili tagata ona o nei matā'upu e le'i fa'alogo muamua i ai.

O Manu'a e lolotu uma tagata i le ekalesia Kerisiano e ōna talitonuga na aumai muamua e faife'au o le Sosaiete Fa'a-misionare mai Lonetona na ui mai Tahiti fa'ato'ā taunu'u mulimuli ai i Samoa. Ina ua fa'alogo tagata o lenei motu i a'oa'oga fou o le Tusi Pa'ia, ona fiafia lea ma ua fo'i fa'avave mai i afiafi mai a latou fa'ato'āga ma galuega. O nei uso ua fa'asolo mai ma fa'atumulia ai le fale o le sauniga ma fafo atu, ona o le fia fa'alologologo i su'esu'ega o le Tusi Pa'ia ma matamata i āta fa'aali a le faife'au tala'i.

O Ta'ū o le totonugalemū lea na fa'amautū ai le malaga muamua i Manu'a. E na'o ni nai vaiaso na galue ai Tini i'inei, ona alu lea i le va'a o le nu'u na faimalaga i le motu o Olosega i le itū i sisifo o Ta'ū. E taunu'u atu Tini i le afiafi lava lea a e ua alu le tala i le faife'au Aso Fitu ma āna ata e fa'aali i le masini e ta'ua o le "malamalama."

O Tini na talia lelei lava e le susuga a Ape ma lona aiga. Na fa'atasi mai le nu'u i le pō lava lea e fia fa'alologologo ma fia matamata i āta o le tala'iga a Tini e ui ina ua vaivai o ia i lana malaga. O le pō na soso'o ai, na toe fa'atumulia le fale tele i tagata na ō mai e fa'alologologo i le su'esu'eina o le Tusi Pa'ia, na toeititi lava o'o i le taeao lenei fa'atasiga.

O le taimi lava lenei ua ōge Manu'a, ua tau leai se mea mata e maua. Ua i ai leoleo a le nu'u e tutū i le mea e fetaula'i ai āla e ō i fanua uma, e va'aia e latou tagata galulue i fa'ato'āga. E ūsu pō mai lava tagata e galulue a o le'i oso le lā, a e fo'i mai i le afiafi i le itulā e lima, ma e su'esu'eina e leoleo a latou 'avega i le ō atu ai i aiga.

O le tasi aso na ōfo ai leoleo i le vave fo'i mai o tagata mai a latou fa'ato'āga, i le itulā e tolu. Na fesili atu leoleo pe aiseā ua vave mai ai a

e o lo'o tele le taimi lelei e fai ai galuega a e le'i afiafi, a e tali fa'atasi mai latou, "Matou te fia o e sauni mo le sauniga."

O le afiafi lea na toeititi lava fa'atasi mai uma le nu'u e matamata ma sa tele a latou fesili na fai mulimuli ane. Na toe o mai tagata i le isi afiafi na soso'o ai, a e o Tini ua sauni lana malaga e alu i le motu o Ōfu, auā ua toeititi uma le uila o le ma'a e fa'aaogā i le masini e fa'aali ai āta o le tala'iga.

O le aso lava lea na alu ai Tini i Ōfu a e na te le'i iloa po'o ai se isi e fa'ataunu'u i ai pe nofo ai pe a o'o i le pō. Na tatalo lemū o ia ina ua latalata i le a'ai, ma na manatu ifo, "O le tagata e muamua fa'atalofa mai iā te a'u, o ia lenā 'ou te mapu i ai." Ua tatalo atu ia i le Atua, "O le aso nei lea ua 'ou i ai i'inei e ta'u i tagata le tāua o Lau fe'au o lo'o 'ou tau 'aveina."

E taunu'u atu Tini o fai le galuega a le nu'u, o lo'o fono upega fagota ma o lo'o fa'afou lo latou va'a fautasi. O le ta'ita'i o le galuega o le faife'au, o le susuga a Tau'oa, ma na fa'atalofa mai e pei o le aganu'u masani a Samoa pe a feiloa'i ma se tagata 'ese. "Se talofa lava lau susuga! Ua malō lava malaga manuia." O le fa'afeiloa'i mai lea a le faifeau agalelei iā Tini, ma vala'au mai loa e lā te malōlō i lona aiga. Ua tali leleia o ia i lenei aiga mo le taimi atoa na i ai i lenei motu.

Ua fa'amatala atu e Tini le uiga o lana asiasiga, ma fa'apea atu, "O a'u o le faife'au o le Ekalesia Aso Fitu i Amerika Samoa. O la'u asiasiga muamua lenei i nei motu." Na pei ua fa'ate'ia le ali'i faife'au o Tau'oa ma ua fa'aali mai lona agaga fialia i lenei feiloa'iga. O lona mafaufau ua pei e toe fa'afo'i i tua i tausaga ua mavae, ma ua fa'ailoa mai lea i lana tala.

"'Ou te masani tele i le lotu Aso Fitu ma le latou galuega tele i motu o Niu Kini. Sa 'ou faife'au i lā matou ekalesia i nei motu i tausaga e tele ua mavae." Sa talanoa fialia mai lenei ali'i, ma ua mafaufau Tini i lenei fa'atasiga matagofie, e pei lava ua leva ona la masani ma ia iloina le agalelei o lenei tagata. Ua aloa'ia le malaga ma talosagaina se sauniga mo le fa'apopotoga.

I le afiafi, na faia ai e Tini le sauniga ma le su'esu'ega o le Tusi Pa'ia i lenei maota tele o le galuega. Na fa'atumulia atoa le maota i tagata na asiasi mai ona o le fia fa'alologologo ma matamata i āta. Na o le vaega lava sa tū ai le laulau e fa'aoso ai le āta i le masini na avanoa, a e o le maota atoa ma fafo atu ua fe'omia'i ai tagata i le fia fa'alogologo ma le fia va'ai i lenei sauniga fa'apitoa.

O le aso na soso'o ai o le Sapati lea (Aso To'ona'i), ona malōlō ai lea o Tini i le fale, a e ua malaga le faife'au o Tau'oa e asiasi i le 'aulotu.

O le Aso Sā (Ulua'i Aso), na fa'atasi ai Tini i le tapua'iga a le alalafaga i le malumalu. Ina ua mae'a le to'ona'i i le aoauli, ona malaga ai lea o Tini ma isi talavou e fesoasoani iā te ia i lana asiasiga pu'upu'u i le tasi alalafaga o Ōfu, a e o le'i toe fo'i i Olosega.

O Sili, o le nu'u i le itū i matū o Olosega. Na asiasi i ai Tini i le faife'au ma lona aiga, ona toe fo'i lea i Olosega e fai le sauniga mulimuli e tasi ona fo'i ai lea i Ta'ū ma sauni ai mo le malaga i Tutuila i le vaiaso o lumana'i ai. E fā vaiaso na i ai Tini i Manu'a i lenei malaga ma sa asiasi i motu e tolu.

I le 1949 sa toe asiasi Tini ma se tasi failauga nofo aiga, o Foāga Tito, i Manu'a. E fā fo'i vaiaso na faia ai galuega i lenei taimi, ma sa tele fa'afitauli ona o le tete'e malosi lava mai faife'au o isi ekalesia Kerisiano sa fa'aaogāina tū ma aganu'u e fai ma sasa i le tala lelei.

O MA'A, TALA FA'ATUSA MA PULOU SAMANA

O le asiasiga mulimuli i Manu'a, i le tausaga e 1951, na malaga ai Tini ma Pulou Samana, o se tasi o le 'au faigaluega nofo aiga mai Tutuila. Na taunu'u i Ta'ū ma tufa loa le pepa a le Ekalesia, o le TALA MONI, ma fa'asalalau atu i aiga uma o le alalafaga e uiga i sauniga o le a faia.

I le amataga lava o lenei asiasiga, na malosi lava le tete'e mai o i la'ua mai itū ese'ese. Na fa'asalalau fo'i e le faife'au Kerisiano a le alalafaga i aiga uma ina ia lē mafai ona faia ai se sauniga. Na tali atu nei ali'i asiasi ona o nei sauniga ua sauniuni lava e faia lea i le malae, a e e lē o se fale o se aiga. Na ta'u e le 'au tala'i lea mata'upu pei ona fa'asino mai e tagata ua fa'asā o latou maota ma laoa ona faia ai ni sauniga, a e o lea fo'i ua toe fa'aailoa mai e isi ua fa'asāina fo'i ma le malae i le a'ai.

A o sauni atu pea i la'ua mo le sauniga, a e ua 'auina mai le ti'ākono e le faife'au, ua fa'apea mai, "E lē avanoa le malae mo a 'oulua sauniga. O tagata o nei nu'u o Kerisiano fa'amaoni ma e i lalo o la'u tausiga." Na 'auina fa'avave fo'i le ti'ākono e le faife'au e ta'u i le nu'u ia usita'i mai i lana 'upu.

O le susuga a Bert Williams, o le foma'i lea na i Manu'a i lea taimi, ma o se ta'ita'i Kerisiano lelei o ia. Na ia vala'auina Tini ma Pulou ia aumai le lā sauniga e fai i le fanua o lo'o i ai le falema'i. "O le fanua fai tele lenei, ma e talia ai tagata uma o lo'o fia fa'alologologo i ā 'oulua sauniga," o le 'upu mai lea a lenei ali'i agalelei o Williams, ma lona fa'amoemoe e leai sē e toe fa'alavelave mai. A e e ui i lea, e poto fo'i lava le ti'āpolo i āna auala e 'avea ma fa'afitāuli.

O 'upu ma amio na fa'aalia e le faife'au ua ta'ita'i ma fa'aoso ai tagata ia lē fiafia ma fa'alavelave i sauniga. O lenā pō ua fetogi i ma'a fale o lo'o fai ai galuega a le falema'i, a e na le'i taofia ai lava le folafolaina o le 'upu moni a le Atua. Na tatalo leo tele lava Tini e fa'apea, "Ma te fa'aailoa atu pea le moni o le fea'u a Lau Afio." Na fai atu lea o Tini i le aofia, "Afai o i ai se tasi i'inei e fefe e tū i luga e tete'e atu Satani, e sili ai pe a tula'i 'ese ma le filemū. A e afai e leai, o le a tatou pepese fa'atasi." O lenei sauniga na faia pea e ui ina ua leva le pō.

I le taeao na soso'o ai, e āla a'e Tini ma Pulou ua tau fa'alētonu lava o la'ua manatu. O mea na tutupu i le pō ua mavae e pei ua tau puaoa ai le va'ai, ua tau lē mautinoa ai ni la'asaga fou e tataua ona aga'i i ai i aso o i luma. Na fa'amoemoe i la'ua e sauni e toe fo'i i Pago Pago i le malaga pito mai a le va'a, pe tusa e toe lua vaiaso ona fo'i mai lea. Ua talanoa

nei i la'ua i le taeao ma ua fesili le tasi i le isi, "O le ā nei le mea o le a tā faia?"

A e e le'i masalosalo ai lava i la'ua i le Atua ma Āna fuafuāga mautinoa mo le i'uga o le lā asiasiga. I a lā talosaga, na ōle atu ai mo le ta'ita'iga sa'o a le Atua i a lā fuafuāga ia tusa ai ma Lona finagalo, ma ia faia e tusa ai ma le taimi o fuafua i ai. A o to'otutuli i la'ua i a lā talosaga, a e fa'aailoa mai loa le tali.

O le alalafaga o Papatea, e i ai le a'oga maualuga mo talavou o Manu'a, e lē mamao ma le aiga sa fa'amautū i ai nei ali'i tala'i. O le pule o le a'oga sa fa'atasi atu ia ma sa fa'afofoga i le sauniga i le pō ua mavae. Na fa'aali lona māsiasi ona o amio lē pūlea a nisi o tagata o le alalafaga, ma lona agaga fa'anoanoa pe a manatu i le avanoa lelei e va'ai ai ma fa'alogo i mea fou, a e o lea ua latou fa'aleaga i ai. Ua alu lenei ali'i a'oa'oina ma mafaufau loloto. O lenei taeao na ia fai atu ai i tamaiti a'oga, pe manana'o e vala'aulia nei tagata 'ese e fai a lā sauniga i le fale o le a'oga. Na toe fa'apea atu pe mafai e nisi ona ōfo mai e leoleoina lelei le fanua pe a faia sauniga. Na ōfo o ia ma 'ave a'e le fa'afetai ina ua loto gatasi i ai le a'oga 'atoa i lana talosaga.

O le talosaga a le pule a'oga iā Tini ma Pulou, na fai atu fa'apea, "Ia 'oulua ō mai i'inei i le fanua o le a'oga e fai ai a 'oulua sauniga. E lē toe mafai e nisi o le 'a'ai ona fa'alavelave mai, ma e leoleo uma e le a'oga 'atoa le fanua se'ia uma a 'oulua matā'upu."

A o fa'alogo atu Tini ma Pulou i le talosaga mai a le pule a'oga, ua o'otia o lā loto i le fiasia ma le agaga fa'afetai. E le'i fa'atuai pe fa'alētonu le filifiliga, a e ua sauni loa e ō i le fanua o le a'oga. A o lata atu i le afiafi, na fai atu Tini iā Pulou ma le loto ua matuā fa'amalosia lava, "E tele lava āla e saunia e le Atua pe a leai ni 'auala e iloa atu e le tagata mo le tau 'aveina o Lana fe'au."

Na amataina le sauniga i le afiafi e aunoa ma se fa'alētonu i le fanua o le a'oga i Papatea. Na fa'atasi ane fo'i i ai ni a'oa'o Kerisiano mai le isi a'oga fa'a-faife'au i Upolu, o ali'i e atamamai tele i le Tusi Pa'ia. Na taumafai lava i latou e fesilisili ma tete'e mai i a'oa'oga a le Tusi Pa'ia o lo'o fa'amalamalamaina e Tini ma ua a'oa'oina e le Aso Fitu. O isi fo'i taimi e fai fa'alu'iga ma tete'e iā Pulou. Fai mai manatu o nei ali'i, e lelei le fesili ma tete'e iā Pulou auā e le'i mautū lona malamalama ona e le'i leva ona lotu Aso Fitu. Peita'i, o Pulou, o ia o se tagata atamai ma ua mautū i lona mafaufau a'oa'oga a le Tusi Pa'ia, ma na saunia lelei lava le 'au tala'i mo le galuega o le tala'iina o le tala lelei.

I le fa'ai'uga o le tasi sauniga, na nonofo mai nei faife'au talavou asiasi, ona fai mai lea o le tasi a'oa'o ma lona leo fa'anoanoa, "O 'oe

Pulou e pei o le alope na ōso i le fuifui vine. Na uma āna togafiti a e na te le'i mauaina le fuifui vine. Ona fa'apea ifo loa lea iā te ia lava, 'e lē afāina ia ona o lea fuifui vine e o'ona, 'ou te lē mana'o i ai'."

Na lagona e Pulou le lē fiafia i lea lu'iga, a e na tali filemū atu lava, "E fa'apenā uma lava la'u ekalesia muamua sa 'ou i ai." Na ia fa'amatala atu loa le ala na 'avea ai o ia ma Kerisiano Aso Fitu, ma lana filifiliga na tula'i 'ese mai ai mai le olaga e leai se fa'amoemoe sa i ai.

Na ia fa'amatala atu le olaga na leai se tasi na fesoasoani mai iā te ia i lana sa'iliga o se mea lelei. "Ou te āla a'e i aso uma ma o'u mo'omo'oga ina ia i ai se tasi e fesoasoani mai ia fa'aleleia ai la'u va'ai i le lumana'i ma lo'u olaga. Sa 'ou faia mea e sili ona leaga a e maise o le inu 'ava o'ona ma ta'alo i ta'aloga e fa'aalu ai tupe. E lē o ni tulaga ia e lelei mo se aiga."

O le tasi aso, na pei ua tau o'o mai ai se malamalama, ina ua 'auina mai e le faife'au o le a'ai le ti'ākono e ta'u mai iā Pulou o ia ua filifilia e 'avea ma tagata fa'amaonia e le ekalesia. "A e o le ā le mea ua tupu i le Agaga Pa'ia? O lo'u manatu o Ia na te saunia muamua lo'u olaga, se'ia o'o ai ina 'avea a'u ma tagata fa'afouina."

Ua lē fiafia Pulou auā ua na iloina e le'i lava sauni o ia, e leai se suiga i lona loto. "Po'o le suiga o le olaga e maua pe a tusia lo'u igoa i le tusi a le ekalesia, ona fa'ato'ā 'ou alu atu ai lea i le lotu?" O lenei manatu ua pei o se mea ula iā Pulou, ua na o le tele ai o le fenumia'i o lona mafaufau ma le lē malamalama. E peisea'i e lē o se mea sa'o lenei vala'au, ma e le'i suia ai lava lona loto.

"Afai 'ou te lē lagonaina se suiga, e lē tatau fo'i lā ona fa'amaonia lenei filifiliga ua 'outou faia mo a'u. O se tou mea fai fa'aulaula 'ea iā te a'u, pe o se tou tofotofoga i lo'u olaga?" O le fesili atu lea a Pulou i le faife'au a o ia talanoaina lona tulaga o lo'o i ai. I le fa'ai'uga, na te le'i talia le latou filifiliga na ōfo mai mo ia.

Ua fa'asaga atu Pulou i a'oa'o ma ua fa'amamafa atu lana tali, "O vine 'o'ona ia na 'ou lē fia tauina." Ua mafaufau ia ali'i i le tali, a e o Pulou ua ia tu'u atu lana a'oa'oga sili o lenei sauniga, e amata lava i matā'upu o lona olaga fa'afouina. E ono vaiaso o lenei asiasiga mulimuli i Manu'a.

O Pulou ma lona aiga na galulue fa'amaoni i le galuega a le Atua mo tausaga e tele. Sa fa'aauau pea le galuega a lenei 'au'auna i lona alalafaga 'atoa ma ōna tuā'oi.

O SE MATĀ'UPU MO LE SAPATI

I na ua i'u manuia le sauniga ma a'oa'oga na faia i Ta'ū i le nofoāga na talanoa ai ma ali'i a'oa'o, ona malaga loa lea o Tini ma Pulou i Faleāsao. O i'inei na fa'atulaga ai le fa'avae ma fuafuāga o lenei asiasiga. Ua mautinoa le manuia o le lūlūina o le Afioga a le Atua i Manu'a, e āla i pepa e tufa atu, o su'esu'ega o le Tusi Pa'ia, o le fa'amatalaina o matā'upu, ma sauniga mo le to'atele e o'o i le fa'aaogāina o āta malamalama.

Ua manatu Tini o le taimi lea ua tatau ai ona fa'avae se A'oga o le Sapati (Aoga Sā) i se nu'u o nei motu, e sili atu i le āfe ōna tagata. Ua uma ona totō le fatu o le tala lelei o le alofa o le Atua ma Lana fa'aolataga, a e mana'omia ia fa'asūsūina pea. Ua mana'omia vave ni feso'ota'iga mautinoa, ma 'ua fuafuaina nei le sauniga ia faia.

O Manu'a o motu mulimuli ia o Samoa ua matuā leai se isi ekalesia 'ese e mafai ona ulufale atu i ai. E fa'apea e na'o le ekalesia lava na 'avatua le fa'a-Kerisiano iā i latou ua fa'atagaina ai. O a latou 'uputu'u, fai mai o le ekalesia mulimuli fo'i lava lenā, ma 'ona pau fo'i lenā o le ekalesia latou te taliaina.

O le 'uputu'u lenei ua fai ma fa'afitāuli i le taumafaiga e folafola le fe'au a le Atua i'inei. O faife'au ma ta'ita'i o le ekalesia ua latou fa'aaogāina lenei fa'ai'uga fa'apei o se tulafono ua fa'amata'u ai tagata o nei motu. O le tulaga o le fa'a-Kerisiano i Manu'a ua faigatā tele, pe a fa'atusatusa atu i isi motu o Samoa.

Ina ua uma le ta'amilosaga fou o isi sauniga i Faleāsao, ona fuafua loa lea e Tini ma Pulou le sauniga fa'apitoa e faia i le afiafi, e fa'aali ai āta ma faia ai fesili ma tali e fa'ai'u ai. I le sauniga fa'ai'u, na papatiso ai Leaisefe'au Aso'au, o le tagata Aso Fitu muamua lea na papatisoina i Manu'a.

O Leaisefe'au, ina ua talitonu o ia i le 'upu moni e fa'ata'u i le Sapati, na ia fesili ma na fia iloa pe mafai fa'apefea e le tagata ona tausia le Sapati ia pa'ia i Manu'a. Fai mai lona manatu, "Ua 'ou iloa e faigatā ona soli 'uputu'u, a e tatau lava ona 'ou faia lenei mea sa'o pe afai 'ou te fa'amaoni i lo'u talitonuga." O le 'upu atu lenā a Leaisefe'au iā Tini ma Pulou i le tasi sauniga.

O le tali atu iā Leai, "O lo'o i ai le fuafuāga ia faia le lotu i le vaiaso o i luma." Ua alu le tala o le a faia le lotu i le Sapati, i le Aso To'ona'i lea. O le nu'u e le'i va'ai se isi i lenei itū'aiga sauniga, ma ua naunau

tagata i le fia va'ai i ai. O le maota o le aiga (o Pōmaao), le faletua o Leaisefe'au na teu lelei e fai ai le sauniga.

O le taeao o le Sapati na sauni ai loa nei ali'i e to'atolu e amataina le sauniga. E tā mai le 'afa o le iva, a e ua to'etele lava tagata 'ese'ese ua fia iloa, ma ua tumu fa'ata'amilo i le oneone i tala ane o le fale, ma ua maimoa mai i le sauniga o lo'o fai.

Na ta'ita'iina e Pulou le A'oga o le Sapati ma na fa'amatalaina le matā'upu o le lesona na su'esu'eina, a e fa'alologologo Tini ma Leaisefe'au. Na uma le lesona ona lauga lea o Tini mo le 'aulotu, o Pulou lea ma Leai, a e o lo'o fa'afofoga ma maimoa mai fo'i ē o lo'o tumutumu i fafo o le fale. Ina ua mae'a le sauniga, ona ta'ape lea o tagata ma ua fo'i i o latou aiga. Ua latou talatalanoaina le matuā 'ese o nei saunigā lotu mai le mea ua masani ai, auā ua latou fa'atasi ma maimoa i ai.

Ina ua tu'ua le lotu a le alalafaga i le Aso Sā na soso'o ai, ona 'auina mai lea e le faife'au le tagata iā Leaisefe'au e su'esu'e pe toe o'o atu i le lotu e pei ona masani ai, pe o le a fa'atasi i le lotu lea e faia i le Aso To'ona'i. Na fesili lea tagata iā Leai, "O 'oe o se ta'ita'i malosi i le ekalesia i lou nu'u. Pe e te talitonu 'ea la e le'i iā te 'oe le 'upu moni a le Atua i nei tausaga uma ua mavae?"

Na tali atu Leai, "O lea ua 'ou maua i'inei le 'upu moni a le Atua. E le'i i ai se mea muamua i lo'u olaga 'atoa na fa'apea ona 'ou iloa ina ma le mautinoa le tāua. O lea ua foliga mai ua 'ou maua le filemū i totonu o lo'u loto, ma ua 'ou lagona ai ua ta'ita'iina a'u e le Agaga Pa'ia." Ua fa'apea atu loa ia ma le leai o se fa'alētonu, "O lo'u aiga e tāua iā te a'u. O lo'u fa'amoemoe, o la'u fanau ma la'u avā o le āla lava lea e tasi o le a matou i ai fa'atasi." Na talanoa atu o ia ma le uiga fa'amaoni, ona ia vala'aulia lea o lona alalafaga e asiasi mai i so'o se sauniga.

Ua o'o mai nei sauāga i le aiga o Leaisefe'au, ua lafo i fafo a latou meafale, ua osofa'ia lo latou aiga ma tutuli 'ese ua pei e lē o ni tagata masani pe aiga. O le tagata lea na 'auina mai e le faife'au ua fesili iā Pōmaao, le faletua o Leai, po o le ā sona lagona e fa'atatau i le lotu fou a Leai. "E te mana'o e tuli 'ese fa'atasi 'oe ma lau tane, pe tāua iā te 'oe le igoa ta'uleleia o lou aiga?"

Na tali atu Pōmaao ma le mautinoa, "'Ou te lē 'auai i le talitonuga o la'u tane." A e o Leai, na tumau pea lona fa'amaoni, e le'i tau maluelue lona fa'atuatuāga fou ua maua.

Na mavae ni nai aso ona sauni lea o Tini ma Pulou e toe fo'i i Tutuila. O Leaisefe'au, o ia o se faia'oga i a'oga a le malō, a e ua mana'o nei ia e malaga fo'i i Tutuila. E le'i umi se taimi a e malaga fo'i

le faletua o Leai ma le aiga atoa i Tutuila. O i'inei na fa'amautū ai le aiga mo nai tausaga, ma faia'oga ai pea Leai i a'oga a le malō. O le faletua o Leai ma o la alo ua matutua ma ua lava lo latou malamalama, na papatisoina i latou i totonu o le Ekalesia.

I se taimi mulimuli ane na talia e Leai ma lona aiga le vala'au mo le galuega lautele a le Ekalesia. Na 'avea o ia ma faia'oga i Savai'i ma Upolu. Na mavae le tele o tausaga i le galuega i Samoa i Sisifo, ona toe vala'auina lea Leai e faia'oga i le a'oga a le Ekalesia i Satala. Ina ua malōlō Leai mai le galuega a le Ekalesia na malaga loa lo latou aiga i Amerika ma fa'aauau ai lā latou molimau atu mo le Ali'i i nofoāga o lo'o aumau ai.

Na amata mai i lenei taimi, ua alu malaga so'o Tini i Manu'a auā ua iloa e tagata le fe'au a le Atua, ma ua ōfo o ia i le tele o talosaga ane mo nisi sauniga. O le tasi o ana malaga na amata atu i Olosega, ona alu atu ai lea i le motu o Ōfu lona tuā'oi pito mai.

Ina ua o'o i le taimi e toe fo'i ai i Olosega, o lo'o loloto le tai ma ua lē mafai ai ona savali atu i le isi motu. E leai fo'i se va'a o maua e alu ai, ona malōlō lea i le matāfaga se'i toe pē le tai, a e te'i ane ua moe ai i lalo o le la'au. E āla a'e i luga, ua ia va'aia tagata e to'alua o lo'o savavali aga'i mai iā te ia.

Na fia iloa e nei ali'i po'o ai lea, a e ua tete'i i le tagata lavalava lelei na lā iloa 'ina ua latalata mai i ai a o moe. "Na mā va'ai mamao mai i le tagata o lo'o moe, a e mā te le'i iloina o lau susuga, Pastor Tini," o le 'upu mai lea a nei ali'i talavou i le faife'au. Na toe fai mai, "O ma'ua o tagata Aso fitu mai Olosega. Na mā lolotu Aso Fitu i le taimi muamua lava na e malaga mai ai ma faia a'oa'oga o le Tusi Pa'ia iinei."

Na fa'alogologo lava Tini i tala a nei ali'i talavou e fa'atatau i o la olaga ina ua liua, o tagata na tosina ai o lā olaga, ma le mafua'aga na lā taliaina ai le fe'au o le 'upu moni a le Atua. E faigofie a lā fuafuāga, a e o lo lā fa'amoemoe i le āla o le ola fa'afouina e fa'amaoni lea. Na lagona e Tini le fiafia ona o le tala matagofie o nei olaga ma o lā loto naunau.

Na umi lava o talanoa to'atolu nei ali'i i lalo o le la'au malū i le matāfaga. Na papa'u loa le tai, ona savavali atu loa lea fa'atasi i le āsaga i uta i Olosega. Mulimuli ane, o i'inā na maua ai le va'a na toe malaga ai Tini i Tutuila.

ATINA'E I LE MALŌ TELE

E tele ni tausaga ua mavae, tele fo'i suiga ma fa'aopoopoga i 'au uso ma nofoāga ua femalagaa'i ai aiga 'ese'ese o le ekalesia. Peita'i o le 'upu moni a Keriso sa tumau pea i loto ma olaga o le fanau a le Atua, o ē na talia le tala lelei mai tausaga sa tau atina'e ai le galuega i motu o Amerika Samoa.

O le tausaga e 1964 sa malaga ai le ali'i faife'au o Tini i Amerika ma sa asiasi i le 'au lotu i le Honolulu Central Church. O i nei sa fa'atasi ai ma uso ua fa'amalōlō mai le galuega i Samoa. O le aiga o Pupual'i ma Emelē Fuāli'i ma Ieti ma Laumua Faletogo na ta'ita'i ai i le vasega e faia fa'a-Samoa o le A'oga o le Sapati. Sa fa'afiafiaina lava nei uso i le feiloā'iga ma lo latou ta'ita'i pele mai aso ua mavae, ma sa vala'auina ai Tini mo se fa'atasiga e aofia ai le ekalesia atoa. Sa maua e Tini le avanoa e fa'aali ai āta ma aumai tala e uiga i le galuega sa latou galulue ai i le atunu'u pele.

E to'atele fo'i isi uso na fa'aopopo mai ai i isi asiasiga mulimuli mai a Tini. O le isi taimi ua i ai le aiga o Ve'ave'a ma Tusi Auelua; sa fa'aopopo mulimuli mai ai aiga o Talalelei ma Felāmata'i Malae, fa'apea ma Toealo ma Ita Taulua, o Lokeni ma Va'aiga Laupola, ma isi. O i latou nei mai ekalesia i Leone ma Malaeloa ma Nu'uuli.

O le fesi'ita'iga o aiga ma nei uso ekalesia mai Samoa ua amata ai ona atina'e o fa'apotopotoga e faia lava i le gagana Samoa. Ina ua taunu'u le aiga o Eliapo ma Tala mai Masefau ma Filipino ma Meleane Lepulu mai Satala, sa latou amata ona fa'atasitasi i le ekalesia i le 'a'ai o San Jose i Kalifonia.

O le to'atele o i latou na ta'ita'i i le fa'amaopoopoina o nei 'au uso, sa a'oa'oina lava i latou i a'oga mo le 'au faigaluega nofo aiga a o i Samoa.

E to'atele aiga sa fa'atasi i Compton, Kalifonia i Saute. O lea ekalesia sa fa'avaeina ina ua aofa'i fa'atasi mai ai aiga Samoa e to'atele o lo'o salalau i 'a'ai ma tuā'oi o Los Angeles. O le amataga sa aofia ai nei aiga e i ai Peseā ma Leāiā Patea, Willie ma Tiana Papu, Tom ma Ilaisa Sipi, Fagia ma Titi Tavai, Fatuana ma Puna Autele, Pupu ma Ake Tamasoa, Man-Ha ma le aiga, Apela ma Ete Tamasoa, Sonny ma Sulu Nomura, Nu'u ma Masae, Vaosā ma Ufiata To'ailoa, Toae ma Faletolu Talalegogo, o Ropeti ma Nu'uuli Hunkin, Tulelei ma Leata, Leuluso'o ma Sā, ma sa fa'aopopo mulimuli mai ai o Pupu ma Emelē Fuāli'i, Filiki ma Sopo'ese Foster, Fagale'a ma Lefu, Lene ma Fa'ataga, Laufuti ma Mareta, Liu ma Tapu Ta'asē, o le aiga o Anoā'i, ma isi.

Ina ua fa'amaopoopoina lenei 'au uso to'atele, sa talosagaina i le ofisa ulu o le matāgaluega o Kalifonia i Saute ina ia atina'eina se galuega e fa'atatau mo tagata Samoa. Sa fautuaina le 'au uso e mana'omia se faife'au fa'au'uina pe ua a'oa'oina i lea agava'a e ta'ita'i i lea taumafaiga. O lea manatu sa fa'atūina i se taimi ua mavae i le asiasiga a Tini i uso i le 'a'ai o San Francisco i le 1964. Sa 'ave le talosaga i le matāgaluega i lea itū o Kalifonia mo le fa'avaeina o se fa'apotopotoga Samoa, ma sa talosaga ina ia ta'ita'i ai le susuga a Sipa'i Tupua. O le fautua mai le ofisa ulu, e mana'omia se tasi ua a'oa'oina fa'afai'au ina ia solo lelei ai le ta'ita'iina o le galuega a le Atua mo tagata Samoa, i lo latou lava gagana. O i latou na aofia ai o Sipa'i ma Solo Tupua, Ariu ma Avasā, Tito ma Meleke Peneueta, Tupua ma Moesogi, o Keresoma ma Louise, ma isi lava.

Sa fa'apea ona fa'alauteleina pea le galuega a le Atua mo 'au uso Samoa i 'a'ai 'ese'ese o Amerika ua fa'amautū ma alaala ai.

UA TOE FO'I I UPOLU

“O Samoa i Sisifo, o se lu'iga e sili fo'i ona faigatā atu i lō o lenei motu o lo'o tatou galulue ai nei,” o le tala atu lea a Tini a o a'ai lo latou aiga i le tasi afiafi. Sa i ai o ia i Apia i le fono a le komiti a le Ekalesia i le vaiaso atoa ua te'a. Na maua ai le fa'ai'uga o le fesuia'iga o le 'au faigaluega. I lona fo'i mai i Tutuila, na ia vala'auina ta'ita'i o vaega uma o le Ekalesia mai 'aulotu ta'itasi ma na fa'ailoa atu i ai lenei vala'au mo lo latou aiga.

“E sili atu i le sefulu tolu nei tausaga o tatou galulue i Amerika Samoa, ma o le to'atele o le aiga na fananau ma ola a'e ai i'inei. O le lu'iga e sili ona telē lea, o le fesuia'iga o le tatou aiga.” Na mafaufau loloto o ia ma na ia manatua ai le taimi na tau fa'amasani ai i mea fa'a-Amerika, e i ai le tupe. A e o le tele o le fanau ua ola a'e latou ma ua masani i le faiga o a'oga fa'a-Amerika. Ona fai mai lea o ia, "E moni e mana'omia lava ni fesuia'iga tetele ia faia mo lo tatou lelei, a e maise fo'i la'asaga o le galuega o lo'o tatou feagai ai.”

O lenei itulau o le soifuāga o Tini ma Fuea, ua tapunia i le manuia ma le manumalō. Mo le sefulufā tausaga, mai le 1944 e o'o i le 1957, o fa'asologa nei o 'a'ai ma alalafaga uma o Amerika Samoa sa faia ai sauniga fa'atala'i ma a'oa'oga o le Tusi Pa'ia: o Taputimu ma Fagatogo na fa'amautū muamua i ai Tini ma le aiga; o Fagasā, Leone, Nu'uuli (le 'a'ai tai) ma Nu'uuli uta (sa nonofo ai Fuea ma le fanau i lona aiga iinei mo se taimi pu'upu'u a o malosi ma vave le aluga o sauniga o lo'o fa'asolo); o Fagamalo, Malaeloa, Futiga, Alao, Masefau, Faga'alu, Vaitogi, Malae'imi, Tula, Pago Pago, Alofau, Faga'itua, Āua, Faganeanea, Afono, Utuloa, ma Satala (sa faia pea lava sauniga iinei ma fa'asolo fo'i ma isi nu'u i le taimi lava e tasi); o motu ma 'a'ai o Manu'a, e i ai Ta'ū, Faleāsao, Fitiuta, Sili, Olosega, ma Ōfu.

I 'a'ai sa feagai ai ma fa'afitauli i pō amata po o lona tolu pe o le fā, ona taofia ai lea o sauniga i lea nofoāga. Peita'i mai i ia fa'aletonu, sa fa'auau ai sauniga i nu'u o isi itū o le motu, ma sa alualu lelei pea la'asaga se'i o'o ina mae'a fa'asologa o sauniga ma soso'o ai ma asiasiga mo ē o lo'o mana'omia pea le fia malamalama atili i mata'upu. O le isi lea vaega tāua o le fa'ailoa atu o le fe'au o le tala lelei.

I le tausaga e 1957, e iva 'au lotu o lenei matāgaluega a le Ekalesia Aso Fitu na fa'avacina ai i itūmalō ese'ese o Amerika Samoa: o Alao, Alofau, Masefau ma Satala i le itū i sasa'e, a o Nu'uuli, Vaitogi, Ili'ili, Malaeloa ma Leone i sisifo. E to'atele tagata matutua i nei Ekalesia, a e

ua sili atu ai ona to'atele le 'au talavou ma le fanau. O le tausaga lava lenei e 1957, ua fa'aluaaina ai le to'atele o tagata o le Ekalesia, e 'ese mai lo le taimi na fa'apa'ia ai le malumalu muamua i Satala.

O lenei aiga misionare, na āfua mai i le amataga o lā la'ua tautua, ua talitonu o lu'iga uma e feagai ma i la'ua i le galuega, o ni fa'amanuiāga fo'i ia o le olaga 'au'auna, ma e tele fo'i laasaga i le lumana'i e tataua ona va'ai atu i ai. Na talatalanoa lemū i la'ua ma fa'amanatuina mea na tutupu i nei tausaga e tele ua mavae, ona fai mai lea o Tini, o lona leo ua mālīe, "E le'i i ai lava so'u masalosalo i le galuega a le Atua o le a manumalō i se ala e sili ona tele i'inei."

"O 'e manatuaina 'auala lau leaga ma le faigatā sa masani ona tatou savavali ai ma tau la'ala'a ai i luga? E ui ina tele le malosī ma le fa'atigā mai, a e le'i fiu ma augatā ai, pe na tatou fa'avaivai ai," o le fa'aopoopo atu lea a Fuea.

Na lā manatua nisi o faigatā o le galuega, a e ua lē toe manatu mamafa nei i ai. Ua talitonu i la'ua i o lā loto, e pei o le 'au'auna a le Atua i le taimi ua mavae, ma na ia fa'amauiina ai nei 'upu fa'amalosī, "*O ē lūlū saito ma loimata, latou te seleseleina mai ma le 'alaga fiafia*" (*Salamo 126:5*). Ua toe ina tusia nei le itulau fou e fa'ataua i le tausiniōga mo le fa'aumaina o le galuega a le Atua, ma o le taimi nei ua tataua 'ona amata ai.

I le tausaga e 1957, na si'itia ai Tini ma lona aiga i Apia, ma ua fa'ataunu'u loa i le a'oga fa'a-faife'au a le Ekalesia i Vailoa e pei ona tofia ai. O teine pito i matutua o Florence ma Puna, o lo'o nonofo pea ma o lā aiga i Tutuila. A e o isi tamaiti e to'avalu, e fa'asolo mai lava i le pepe la'ititi e o'o i ē ua a'o'oga i a'oga maua luga ua malaga i Upolu.

O Vailoa i Saoluafata, o lo'o i ai pea le a'oga e a'oa'o ai tagata o le 'au faigaluega a le Ekalesia. O lenei a'oga e nofo tumau ai lava taulele'a ma tama'ita'i, ma o le tausiga fa'aletino e saunia lava e i latou. O lenei a'oga o Vailoa e i se nofoāga e matuā matagofie le va'aiga i le tasi vaega o Upolu. Ua manatu nei Tini, o ia lea ua toe fo'i mai i lona aiga, auā o i inei na ulua'i ulufale ai i le a'oga ma 'avea ai ma faia'oga, na fa'aipoipo ai, ma mulimuli ane ai lona vala'auina e 'avea ma mua'au mo le galuega i motu o Amerika Samoa. O lea ua fa'aso'oina lana ta'amilosaga. O lana galuega i le taimi nei o le faia'oga lea ma tala'i le tala lelei i lenei itū i sasa'e o Upolu.

E i ai le fanua o le Ekalesia e na'o ni nai maila le mamao, e i le alalafaga o Falevao, i le alu atu lea i luga i le Mafa. O i inei i lenei fanua e fai ai ma'umaga ma fa'ato'āga o la'au 'aina e tausī ai le a'oga i le tausaga atoa. E 'ave so'o lava e Tini le loli tumu i tagata mai le a'oga e

galulue i le fa'ato'āga ma la'u mai mea mata mo le tausiga fa'aletino o le a'oga atoa. O se tasi malaga e fai le galuega na alu i le fa'ai'uga o le isi vaiaso, na toeititi a tupu ai se fa'alavelave.

O le fa'ato'āga e tū i le tasi itū o le alu ifo i lalo mai le Mafa. O le isi itū o le 'auala 'omo'omo ma lau leaga, e fa'amalumalu mai le mauga, a e o le isi itū e i ai le vanu e tusa e selau futu le maualalo, ma e tau ai i le lau'ele'ele lafu lemū o lo'o i lalo.

I lenei aso, e alu atu le loli tumu i tama ma teine ua taunu'u i le tumutumu o le Mafa, a e sau fo'i ma le pasi e tumu lana pasese, o lo'o malaga aga'i i Apia. Ua fetau nei ta'avale tetele i le vaega o le āla e sili ona vā iti, ma ua tau fa'aofiofi ai ina ia sao i le isi itū, a e ua toetoe lava ina pa'u ai le loli i lalo i le tofē, o le vaega i tua o le loli ua tautau fua e leai se ele'ele o tū mau ai.

Na tautala lemū ma fa'amalosi atu Tini i lana 'au galulue o lo'o ua fefefe ma nonofo lē gaoioi i tua o le loli, ua fa'apea atu i ai, "O le a tatou tu'ua fa'asolosolo le tatou ta'avale, ia se'ese'e lemū ta'ito'atasi mai i lalo."

E ui ina popole tele loto o i latou uma, a e na faia pea talosaga i le Atua a'o fai le galuega ina ia fa'asaoina uma le pasese a le loli, ma na fa'ai'uina lava i le fiafia ma le fa'afetai. Na uma ona fa'amautū le tulaga o le loli ona o loa lea o Tini ma le tasi faia'oga i le pasi i Apia, ma fa'anoi mai ai le loli faigaluega tele a Papāli'i John Ryan, le toea'ina o le Ekalesia a Apia. Na fo'i mai loa le 'au malaga ma le loli ma ua toso i luga le ta'avale a le a'oga o lo'o tū fa'alētonu lava le isi ona pito, ma ua saogalemū ai loa i lea taimi.

"E i ai le mafua'aga na tatou o mai ai i'inei, ma o lo'o iā i tatou lava le Atua. O le a tatou faia ia mae'a lenei galuega ona tatou fo'i ai lea," o le tautala fa'amalosi atu lea a Tini ma lona talitonu, ina ia fa'aloto tele ai i latou uma o lo'o ua tau loto fa'avaivai ona o lenei mea mata'utia toeititi a tupu mai.

Ina ua uma ona toe fa'aleleia e Tini nai mea o le ta'avale na fa'alētonu, ona fa'aauau lea o le malaga pei ona fuafua i ai. Na mae'a lava le galuega ua fa'aaouli, ona toe fo'i loa lea o le 'au galulue uma i aiga, ma na 'ave a'e le fa'afetai i le Atua ma Āna agelu sa puipuia ai i latou mai lenei fa'alavelave mata'utia sē manū e afāina ai.

I tausaga e tolu na nonofo ai le aiga o Tini i Vailoa, e to'afā le fanau matutua na fa'atasi atu i le a'oga a le Ekalesia i Lalovaea i Apia. O aso e fai ai a'oga, e nonofo tumau ai latou ia i le aiga o le tinā ua matua o Tini i Lalovaea, e soso'o ma le fanua o le Ekalesia. A e a o'o i le fa'ai'uga o le vaiaso ona toe fo'i ai lea i latou i Vailoa.

O Lalovaea, o lona uiga o lalo ifo o le mauga o Vaea, o le vaega o Apia, ma o le nofoāga lea o le ofisa ūlu o le Ekalesia Aso Fitu o le Toe Afio Mai i Samoa. O le tumutumu o le mauga o Vaea o lo'o lagomau ai le ali'i Tusitala lauiloa o Robert Louis Stevenson mai Sikotilani. O luga o lenei mauga e iloa atu ai le taulaga o Apia, ma fa'asolo atu ai le va'ai i tua atu i maila e tele o le Vasa Pasefika i Saute.

E faimalaga so'o fo'i Tini i Apia e asiase i lona aiga ma momoli ni mea 'ai mata mai le fa'ato'āga i Vailoa. O le isi o āna malaga na leaga ai taofi o lana sipi, ma ua ōso ai mai le pi'oga o le 'auala i tai i le matāfaga. O le taimi lea ua mauualalo le sami, o lo'o pē le tai, ma na iloa atu ai ma'a tetele ma 'alā o lo'o ta'atitia mai i luga o le matāfaga.

O le molimau mulimuli ane a tagata na fesoasoani i ai, fai mai latou, "E i ai lima e le'i mafai ona va'aia,, na 'aveina lenei tama'i ta'avale ma tu'u i luga o le oneone na i le vā o ma'a tetele."

Na le'i i ai fo'i se mea na leaga i le tino o le ta'avale i lenei taimi. O Tini ma lona tuafafine o Moana ma lana tama e lua ōna tausaga na latou malaga fa'atasi, e leai sē tasi o i latou na lavea. Na toe alu fo'i le fe'au i Apia iā Papāli'i John Ryan mo lana loli, na taunu'u ma fesoasoani mai loa e toso mai i luga le sipi i le 'auala. Na fa'asaga atu Tini ma toe fai fa'alelei taofi o le ta'avale na āla ai ona tupu o lenei fa'alavelave, ona toe fa'aauau fo'i lea o le malaga i Apia.

O LE AFI NA SAISAI

O Tini e masani o ia ona fa'asino i le taimi o lana uō aogā. I lona olaga atoa i le tala'iga, e taumafai ia e fa'aogā lelei lenei uō tāua ma ua fai lava o se mea e mātauina ma fa'aalologia ai o ia. O tagata fo'i o lo'o fetaia'i ma ia ma ē na tala'i atu i ai, latou te manatua pea o ia ma le alofa i lenei māsaniga e maoa'e ma lelei. O tagata uma fo'i o Ekalesia e galue ai latou te mautinoa ia tataua ona fa'atasi i ai i le sauniga i le falelotu i le taimi fa'atūlagaina, auā e amata lava e tusa pe tuai mai tagata o le lotu.

I le tasi aso na ō malaga ai Tini ma Fuea e aga'i i Aleipata, e tusa e fā sefululua maila i sasa'e o Apia. O le sauniga na fuafua e amata i le itulā e sefulu i le taeao. O le auala e lau leaga tele ma na 'avea ma mafua'aga ua tau lē mafai ai ona alu sa'o le ta'avale. Ina ua taunu'u i Lepā, ua toe o nai maila ona o'o lea i le a'ai o lo'o fa'atali mai ai uso mo le sauniga, a e ua fa'alogoina ua tupu sina fa'alētonu. Ua iloa e i la'ua ua leaga le āfi o le ta'avale, pe sili nei ona savavali pea se'i o'o i Aleipata, po o le a fa'aogā le taimi e fai ai le ta'avale.

A o tau uli 'ese le ta'avale ia 'auea ne'i tau i le ma'a telē o i le ogātotonu o le 'auala, a e ua ōso ai ma ua pa'ū ai i se 'omo mauualalo. Na lagona e Tini ua i ai se fa'alētonu ua tupu i le āfi o le ta'avale. Na tau fa'alotolotolua o ia, a e na susu'e pea i luga le tapuni o le āfi se'i va'ai po o le ā le mea o lo'o leaga. Ona 'ata'ata lea ma fai atu iā Fuea, "O le mea e la'itiiti, ma e mafai lava ona fai."

"Ua toeititi lava pa'ū i lalo i le 'auala le āfi o le ta'avale," o le 'upu lea a Tini na faifai lemū atu ai. Na toe tau fa'amalamalama atu ia, "O le uaea sa fa'amaui ai le āfi ua matala ma ua motu 'ese ai mai le poloka e tū ai. E lē o se mea e faigatā ona fai pe a maua se mea e sui ai." O lenei fa'amatalaga peisea'i na fai mo ia lava. Na tū loa i luga ma savali aga'i iā Fuea o lo'o i le isi itū o le ta'avale, o lana pupula na fa'aioa mai ai e lē o i ai se mea o fa'alētonu. O Fua fo'i, ua masani ia i lea itū'aiga fa'amalosia'aga ma ua mautinoa i lona loto e leai se mea o le a fa'apopoleina ai.

O le fa'atuatua o Tini ua fa'amalosi atili, auā ua talitonu pea ia e lē fa'atagaina e le Atua ni mea fa'alēmanuia laiti ma le fa'atauva'a e fa'avaivai ai lana 'au faigaluega po o le galuega o lo'o tau 'aveina. O vavega e tutupu mai e fa'amanatu mai ai pea Lona fa'atasi mai. O lo'o manatua lava e Tini o ia o lo'o i ai i le taimi o le Atua, ma o lenei fa'alētonu ua fa'atuai laiti ai, a e o le a lē taofia ai Lana galuega o le

taimi nei. Sa tatalo lemū lava Tini a o mafaufauina se auala e togafiti ai le ta'avale.

Na iloa atu e le 'au malaga se fale o tū e latalata mai i le auala i le mea o lo'o tupu ai le fa'alētonu. Ua lā va'ai atu o lo'o savali mai se ali'i mai le fale, ai e fia iloa pe o le ā le mea o tupu, ma na ia ōfo mai loa lana fesoasoani. "O le pa'ō tele ma le pisa atu na 'ou manatu ai o se tasi ua palasi ma pala i luga o lenei ma'a telē." Na'o le lūlū o lona ūlu ma toe fai mai, "Na 'ou tau fefe e sau e va'ai i le mea ua tupu."

Ina ua uma ona fa'afeiloa'i atu Tini, na ia fa'asino atu loa i le ta'avale, ma fa'amatala atu le āfi ua matala le uaea sa fa'amaui ai. "Se fa'amolemole pe mafai mai sau aga'ese se'i ta mai ai se fasi la'au e fa'apipi'i atu i le āfi e tau fa'asa'o ai ma fesoasoani i le fasi u'amea ua gau?" O le fa'anoi atu lea a Tini i lenei tagata agalelei o lo'o tū ma pupula mai pei e lē talitonu i lenei mea ua ia va'aia.

O lenei tagata mea ua tū, na'o le luelue mai o lona ūlu ma aga'i loa i lona fale, toe sau ai ma le fasi laupapa e lua i le fā inisi le lapo'a a e ua lava ma totoe lona umi e fa'agatasi ai le āfi i le itū na gau. Na va'ai atu o ia ma le ōfo i le vave o le gaoioi a Tini i le fa'aleleia o le itū o lo'o tautau i lalo uaea, ma na toe fa'atulaga sa'o mai i tua le āfi i le itū sa fa'alētonu.

Na fa'afetai atu Tini ma Fua i lenei tagata 'ese na agalelei mai, ma toe fa'aauau fa'avave le malaga ma taunu'u atu ai i Aleipata i le itulā e sefulu tasi. Na fesili mai ma le popole tagata o le 'aulotu pe 'aiseā ua tuai atu ai i la'ua. "E pei lava lau susuga o se tagata fai ta'avale mai le fale ta'avale a le malō," o le fesili mai lea a le isi tagata.

A e na va'ai mai le tasi uso i le ofu tino o Tini e pisipisia i le suau'u uliuli ma ōna tama'ilima fo'i o lo'o palapalā i ga'o o le ta'avale ma ua fesili mai loa, "Na i ai 'ea se fa'alavelave na tupu i lā 'oulua malaga mai i le 'auala?" Na tau lē mautinoa le fa'alētonu ona e foliga mai lava e leai se mea o leaga o le ta'avale.

"Oi, na i ai si fa'alētonu la'ititi na taofia ai i ma'ua a o mā malaga mai i le āla." Na fa'amatala fa'apu'upu'u atu loa e Tini i le 'au uso o lo'o fia iloa ma ua popole lava ona o le mea na tupu, a e ua leai se tasi e pisa, ua na'o le lagona o le alofa tele iā i la'ua i lenei mea na tupu.

"Na leai se masalosalo i o matou loto pe a o tupu se fa'alētonu i le lua malaga, auā e faia e le Atua 'auala e aumaia ai 'oulua mo a tatou sauniga o lo'o fa'atali atu." O le matā'upu na talanoaina e lenei 'au uso ma ua fa'amamafaina le tāua o le fa'atuatua ato'atoa ma le talitonu i mea e fa'atagaina mai e le Atua i o tatou olaga ta'ito'atasi.

Na uma loa le sauniga, ona fesili atu lea o Tini mo se fasi la'au e su'e mai se'i sui ai le la'au lea na taofi mai ai luma o le ta'avale. "A 'ave 'ese

loa lenei fasi la'au ona palasi lea o le āfi i lalo i le 'auala," o le fa'amatalaga pu'upu'u atu lea a Tini a o fa'asino i le āfi, i le vaega o lo'o i ai le fa'alētonu, ma o lo'o va'ava'ai mai uma tagata. Na ōfo le 'aulotu i lenei mea ua va'ai i ai, ua fa'agatasi le āfi o le ta'avale i le fasi la'au, a e saisai i uaea ma le manoa ia pipi'i fa'atasi ai.

Ua uma ona faia o le galuega i le ta'avale, ona toe fo'i loa lea o Tini ma Fua i le aiga o lo'o fa'atali mai i Apia i lea lava aoauli, ma na le'i i ai se isi fa'alētonu na toe tupu mai i lenei malaga.

O ROSARIO MA LE TAUPOU O MARIA

I le ulua'i taunu'u mai o faife'au o itū'aiga ekalesia 'ese'ese i Samoa, na fa'afiafiaina i latou i le va'ai atu i le naunau fa'amaoni o tagata o le ātu motu e fesoasoani i le fa'asalalauina atu o a'oa'oga fou. O nei ekalesia ta'itasi ua fa'apea ona amata a latou galuega, ua fa'aliliuina mai alalafaga ma itūmalō e mulimuli mai iā i latou ma o latou talitonuga.

I le motu o Upolu, e i ai alalafaga e i le pulega a le Ekalesia Katoliko Roma ua faigatā ona tala'i atu i ai le fe'au a agelu e to'atolu pei ona tau 'ave e le Ekalesia Aso Fitu. O fa'afitāuli fa'apenei e taia ai lava le va'aiga fa'ale-tagata, a e o le Atua e i ai Āna fuafuāga mo le fa'aauauina o Lana galuega o le fa'aolataga. O se tasi o ia 'aai e tū latalata mai i Apia.

Na fa'afeso'ota'i e Tini le aiga na fa'alogu muamua i le tala'iga na faia e le faife'au o Papu Siofelē, ma na fiafia i ai. Na talia fiafia lava le asiasiga a Tini ma na amata faia loa sauniga i le maota o le aiga o Pulea ma lona faletua o tinā i Luatuānu'u, e tusa e fitu maila le mamao ma Apia. O le fa'ai'uga o sauniga na tula'i ai le tasi uso na asiasi mai ma ua fa'ailoa lona taliaina o le tala lelei.

O se vavega mautinoa lenei mea ua tupu mai, auā o le tagata lenei na asiasi mai, o le tinā lea o le faletua o Tina, e ōna le maota o lo'o fai ai sauniga. Na o'o mai o ia iinei e asiasi mai i lona ālo tama'ita'i ma lona aiga, a e te'i ua fa'afofoga ma su'esu'e ai i le tala'iga a le Ekalesia Aso Fitu, ona liua ai loa lea o ia. Sa ōfo Tini ona ua ta'ua e ia fa'apea o le taimi muamua lava lenei ua fa'ato'ā fa'alogu ai i se tapua'iga e faia i le Sapati (Aso To'ona'i), ma isi matā'upu na su'esu'eina mai i le Tusi Pa'ia. Sa ta'utino ai loa lenei tinā na asiasi, o Nive le suafa, o ia e fo'i loa i lona aiga o i se tasi alalafaga, ona ia galue loa lea e fa'ailoa atu le 'upu moni ua na maua.

Ina ua fo'i Nive i lona aiga, na fa'ate'ia o ia i lenei mea na tū mai i ōna luma e pei ua fa'ato'ā va'ai i ai. O le taimi muamua lea i lona olaga ua fefe ai e mafaufau i mea tau tapua'iga. E lelei lona aiga, a e ua na lagona le fa'alētonu ma le fenumia'i o lona olaga. Na tū o ia i le ogātotonu o lona fale ma va'ava'ai i mea na ia faia mai tausaga e tele ua mavae. I le tasi itū, o lo'o tū ai le fata e fai ai lotu, o i ai le fa'atusa o le taupou o Maria le tinā o Iesu, o lo'o fa'apipi'i i le puipui i luga a'e o le pā. O lenei tulimanu o le fale ua fa'apitoa e fai ai a latou tapua'iga i le taeao ma le afiafi, e fa'atasi ai le aiga e lau le rosario ma tatalo.

I le taeao na soso'o ai, a o sauni o ia mo le tapua'iga, a e o'o mai loa se mafaufauga lelei ma ua fa'amalosia ai lona loto. Na tatalo filemū loa ma le 'ai'oi o ia mo le ta'ita'iga a le Atua i lona aiga. "Ia E fa'amagalo mai lo'u lē malamalama i Lau Afioga na a'oa'oina ai a'u a o 'ou la'ititi. Ia e aumai nei iā te a'u le poto ma le loto tele e ta'ita'i atu ai lenei aiga iā te 'Oe."

Ina ua potopoto mai le aiga mo lā latou tapua'iga, na fa'apea atu loa le tinā ma lona alofa ma le leo mautinoa, ia va'ai mai uma iā te ia, a e 'aia le toe fa'asaga i le fa'atusa o lo'o i le fata e fai ai lotu, o lea ua uma ona ufiufi i le 'ie 'afu. Ua fa'apea ona lē lauina le rosario, a e ua ūsu le latou pese ma fai le tatalo pu'upu'u, o se mea latou te le'i faia muamua.

Ua uma le latou tapua'iga, ma ua va'ai atu lē tasi i lē tasi ma le fa'alētonu, ma o latou mafaufau ua tau fenumia'i, a e ua fai atu lemū le tinā, "O le taimi nei e pei ua si'itia a'u i luga. E fa'anoanoa le loto ona o le umi o lenei taimi, a e o lea fa'ato'ā tatou a'oa'oina ai le āla sa'o iā Keriso, a e o le mea lea e fialia ai ma fa'afetai a'e, o lea ua tatou iloa nei."

Na mavae ni nai vaiaso, ona faimalaga lea o Tini ma le failauga o Taumaia e asiasi i lenei tinā Kerisiano ma lona aiga i le alalafaga o Vaiusu. O le fale e tū mamao i tua mai le 'auala tele, ma e na'o le āla savali e o'o i ai.

Na matauina e isi tagata o le a'ai le ta'avale ua alu atu i le maota o le aiga e ui atu i lenei 'auala vā iti, ma ua tū le ta'avale ma asiasi ai i le aiga mo se itulā. Na o'o i le taimi na fo'i mai ai la'ua, a e ua tū atu le ma'a telē lava i le mea ua pito vā iti o le āla ma ua pupuni ai, a e sa leai se ma'a i le taimi na sau ai le ta'avale e alu i le fale. O le ma'a e matuā telē lava, ma e to'atele ni tagata na mana'omia e si'i 'eseaina.

Na ō i fafo Tini ma Taumaia mai le ta'avale, ua va'ava'ai ma mafaufau. Na toe ō i totonu o le ta'avale ma fai le lā tatalo, ona fa'au'i 'ese atu loa lea o le ta'avale ua sao ai i luga o le vao māfiafia ma ua toe tau atu ai i le āla savali na ō mai ai, soso'o ma le āla tele ma fa'aauau loa le lā malaga e le'i toe fa'atuai. Ua talitonu ma mautinoa e i la'ua o le Atua e mafai ona faia o so'o se 'auala e mana'omia ina ia fa'aalu ai pea i luma Lana fe'au.

FETAUI MA LE AFĀ

O le tausaga e 1966 ua tusia i tala fa'amauiina i le mamafa o timuga ma le afā mata'utia na o'o i le Ātu Samoa. I le tasi Aso Faraile, na mamafa lava timuga i le ao ma le pō, ma ua tatafe ai vaitafe ma ālāvai e le'i masani ona tutumu fa'apea. E ui i ni fa'alētonu e tutupu mai fa'apea, e talitonu lava Tini e fa'ataunu'uina e le Atua fuafuāga uma lava o le aso Sapati mo Lana 'au faigaluega e fa'atuatua i Lona mana.

O le aso Sapati na fuafuaina e Tini e malaga e fai sauniga ma le lauga i le a'ai o Sale'a'aumua i Aleipata, le itū i le vaega i sasa'e o Upolu. O le itūmalō lenei e i lalo ifo o le va'aiga a Tini i le galuega a le Ekalesia. O le tasi nei o 'au lotu na ia mua'i fa'avaeina i lea itū o lenei motu tele.

O Fuea na āla pō lava i le itulā e lima i le taeao o le Sapati e sauni mea e tatau ai mo le fanau. Na fuafua e nonofo fa'amuli uma i latou i le fale i lenei aso timu pe a tu'ua le saunigā lotu e fa'atasi atu i ai. Na iloa lelei lava e Fuea fa'afitāuli o le 'auala pe a timuga, e mafulifuli la'au ma e tele ai fo'i le otaota e tapunia ai le ālatele. Na fa'atonu atu o ia i se tasi o lana fanau, "Fa'amolemole ia 'ave ifo se sapelu ma le to'i i le ta'avale, e fa'aleoleo ai mo se mea ne'i tupu mai." O tamaiti ua malamalama lelei i latou i 'auala ma mea e tutupu pe a malaga i aso timuga po o matagi fa'apenei.

Na alu loa le malaga ina ua tā le ono i le taeao. O le ālatele e ui atu i tala ane o vaitafe i nisi vaega, a e o isi vaega e lata i le matāfaga ma le sami, ua amata nei ona lolovai ma ua tafe fa'asolo atoa vai i luga o le 'auala tele ma ua tau lē iloa atu ai le āla. I le vaega o le 'auala e lata lava i lo latou fale i Lalovaea, ua tafe ma ua loloto le vai, ua tau lē mafai ai ona alu le sipi i le isi itū.

Mulimuli ane i le itulā e iva, ina ua mavae itulā e tolu ma maila e fā sefulu ma le lua na malaga ai i le 'auala lau leaga, na taunu'u ai loa Tini ma Fuea i le fale lotu i Sale'a'aumua. O le taimi lea ua amata ai ona āgi mai le afā.

Na amata lava le sauniga i le taimi e masani ai, ma ina ua mae'a le saunigā lotu, ona fa'apopototo lea o le 'au lotu mo le to'ona'i ma soso'o ai ma le su'esu'ega o le Tusi Pa'ia, a e o le taimi lava lea ua āgi malosi mai le matagi ma ua amata ona gau'i i lalo lālā o la'au. Na fa'ate'ia le potopotoga ina ua gatete le fale o le lotu ma fa'alogoina se pa'ō tele. Ua o'o mai se isi uso ma fa'apea mai, ua gau ifo le 'ulu o lo'o tū i tafatafa o le fale ma ua tanumia ai le ta'avale sa tū ai i lalo.

Fa'apei ona silafia e tagata Samoa, o le 'ulu o se la'au tupu tele i luga, e tele fo'i ma lapopo'a ona lālā felefele, ma o ōna lau e māfiafia ma lautetele. O fua o le 'ulu e fa'aaogāina i taumafataga a atunu'u Polenisia i totonu o motu ese'ese.

Ina ua su'esu'e atu le tulaga o lenei fa'alavelave, o le la'au ua pa'ū aga'i i le itū mamao mai ma le fale o lo'o tumutumu ai tagata, a e o ōna lālā u'umi na āu mai i le itū o lo'o tū ai le ta'avale ma ua ufitia atoa ai. Na tula'i atu loa tagata o le Ekalesia ua si'i 'ese vaega o le la'au o lo'o i luga o le ta'avale, a e ua 'ave 'ese e Tini le ta'avale i le isi itū. O se vavega na va'aia ma fa'amaonia e le 'au uso i lenei aso, auā o le ta'avale na fa'apea ua malepelepe, sa leai se mea na afāina ona o lea fa'afitāuli mata'utia.

I le itulā e lua, ua fai si leva talu ona mae'a o le sauniga, ona malaga loa lea o Tini ma Fuea ua toe fo'i aga'i i Apia. E le'i umi a e lā tu'ua le itūmalō o Aleipata, a e ua fa'ateleina le malosi o le āgi o le matagi. I le tele o alalafaga ua matuā fa'alavelave le 'auala i le tele o la'au ua pa'ū'ū, a e o nai tagata na galulue malosi i latou e fa'amamā ma tapena 'ese otaota ia fa'aavanoa ai le 'auala. I se taimi mulimuli ane na maua ai e Tini le tala i le mata'utia o lenei afā ma lona malosi ua tele mea ua fa'aleagaina. O lenei Sapatu a'o femalagaa'i o ia i lana galuega fa'amisionare e pei ona masani ai, a e o le malosi o le afā na fa'amaumauina na sili atu i le selau maila i le itulā le saosaoa o lo'o āgi ai.

Pe ua te'a se itulā talu ona alu le lā malaga, a e ua mātauina e i la'ua le leai o nisi o feoa'i i le ala tele. Ina ua tau lata atu i la'ua i le Mafa, a e feiloa'i ai ma se pasi telē e matuā tumu lava le pasese ma le uta, ma ua leai sona fale a e ua pei e foliga na sele 'ese e se isi. O totonu o le pasi na tumu i lālā la'au ma otaota, a e o tagata ua foliga pei ua lē iloa po o le ā le mea o le a fai, ua na'o le femēmēa'i ma va'ai le tasi i le isi.

O luma atu e lē mamao, o lo'o i ai se isi pasi ma se loli ua pa'ū ifo i ai le la'au telē i o lā luga. O lenei la'au ua pa'ū ifo a e o lona tumutumu o lo'o i ai le lālā ua mafa'i atoa, ua pei na togiina e se isi i le isi itū āla o lo'o ō mai ai ta'avale. Na taunu'u atu Tini ma Fuea i lenei va'aiga mata'utia, o lenei la'au telē e ta'atia fa'alava ma tete'eina i itū o le 'auala, a e ua tautau pei o se 'auala laupapa. O le maualuga o le ta'atia a le la'au na mafai ai ona sao tama'i ta'avale ma tagata i le isi itū, a e ua maualalo tele mo le fa'asaoina o le pasi ua 'ave 'ese ai lona fale.

Ina ua o'o atu i la'ua i le mea o potopoto ai tagata, na sau se tasi o le pasese e fa'anoi mai pe mafai ona fa'aaogā le sipi e fai ma tulaga a e se'i taumafai e tutu'u 'ese le la'au o lo'o fai ma fa'afitāuli i le āla ta'avale. O

le to'i na fa'anoi mai i le aiga e lata mai i le āla na fuafua ia faigofie ona tātū'u fa'a'afa ai lenei pogai la'au o lo'o fa'alavelave. O le mea ua tupu e na'o le lua tā o le to'i, a e ua va'ai atu le tagata faigaluega o le malaia tele e tupu, o le a solo atoa mai le palapala o le mauga o lo'o mau ai le isi itū o le pogai pe a ave 'ese lenei ogāla'au. O le 'auala o lo'o lē sao ai ta'avale tetele o le a punitia atoa ma lē sao ai loa ma so'o se itū'aiga ta'avale. Na fa'afetai ane tagata iā Tini ma Fuea i lo lā loto fesoasoani, ona toe ō lea aga'i i Apia.

A o fa'aauau le malaga e leai ma so lā iloa o le taimi lava lea o lo'o fa'asalalau ai le lapata'iga i le leitiō fa'asalalau le afā e o'o mai lona malosi i le Ātu Samoa i le lima i le afiafi lava lenā. O le fa'alētonu lea na tupu i le Mafa, na tupu i le lata i le itulā e tolu, ma e tau fai sina mamao mai Apia. O le 'auala ua matuā faigatā lava ona o le tele o le vai ma le otaota. O le tele o maota ma laoa i alalafaga na ui mai ai ua leai ni o latou tauluga, ma ua tau leai fo'i ni la'au o toe tutū.

Na alualu lemū le ta'avale i le lau leaga o le 'auala. Tusa pe toe tolu maila i Apia, ona āfe lea o le 'au malaga i le aiga o le tasi tagata Ekalesia, ua latou talatalanoa mo nai minute, fai le talosaga ina ia alofagia e le Atua lenei fa'alavelave ua o'o mai i le atunu'u, ona toe alu ai fo'i lea o le malaga. A e le'i fa'amavae i latou, na taumafai lava lenei aiga Kerisiano e fa'atuai le malaga se'i tau fāi ifo le matagi.

O le taimi nei ua lata i le itulā e fā, ma ua fa'ateleina le malosi o le āgi o le matagi, ua sili atu nei i le selau maila le saosaoa ma le mamafa tele o timuga ua atili ai le tafe palapala ma le tapunia o 'auala. O alalafaga uma ua lē iloa ni 'auala a e sa fesoasoani tagata e fa'asino atu le ta'avale a Tini ma Fuea e fa'aui ane i tafatafa o o latou maota auā e tau feōlolo ai le otaota.

O Tini ma Fuea ua naunau tele ia o'o i le aiga auā o lo'o fa'atali mai ai si a lā fanau. I le taimi o le taeao pō na alu ai le lā malaga, e le'i i ai se fa'aaliga lapata'i mo se afā o le a āgi mai i lenei aso. O le tele o le taimi na sau ai le malaga mai le Mafa e aga'i i Apia, e na'o le lā ta'avale lava na va'aia i luga o le 'auala.

Ina ua lata mai i lo latou aiga, a e ua va'ai mai Tini i le niu telē o lo'o ta'atia fa'alava atu i le āla e lata i le fale, ua lē mafai ai ona alu le ta'avale. Ua tafe ma oso i luga le ālavai lea e masani ona latou la'asia, ma ua tele ai le otaota ua fa'atumulia le 'auala e lata i le fale, ua na'o ni nai iata le mamao.

O nai isi tagata na fo'i mai i saunigā lotu i lenā taeao, ua sulufa'i mai i le fale o Tini ma na nonofo ai i le taimi o le afā. Ua ō mai i latou ma fesoasoani e fa'amamā le āla e ui atu ai le ta'avale i le fale.

Ina ua taunu'u ma le manuia, sa fa'apopototo loa Tini ma lona aiga fa'atasi ma nei uō ma ua fai loa la latou talosaga fa'afetai i le Atua. Sa nonofo ai pea fa'atasi nei malō se'ia o'o ina ua uma le afā i le aso na soso'o ai, ona fa'ato'ā ta'ape ai loa lea i ō latou aiga.

O ĀLA PALAPALĀ MA LE TALA'IGA

I le taimi o timuga o le tausaga e 1966, na feagai ai Tini ma le tala'iga i le itū i Faleālilili, le tasi vaega o Upolu e tusa e ōno sefulu maila le vā ma Apia. O le 'au tala'i, o Tini, Fuea, ma tama'ita'i talavou e to'alua, o Isa ma Ulata, latou te malaga lava i le sipi a Tini. E masani ona latou tu'ua Lalovaea i le aoauli, a e malaga loa i tua i aso ua atofaina e fai ai sauniga.

I le tasi aso malūlū a o āgi malosi fo'i le matagi, na latou vave malaga ai i le taeao. "E tataua ona tatou o'o i le Mafa a e o le'i fa'aleagaina le 'auala pe a solo ifo i ai le palapala. 'Ou te iloa o le avanoa lelei lenei, auā o le a tutumu uma 'autu i le palapala ma le vai o lo'o tafe mai i ai ma oso mai ai loa i luga i le 'auala. 'Ou te naunau ia tatou taunu'u i le a'ai a e o le'i pogisā," o le tonu lea a Tini na ta'uina atu i le latou fa'atasiga i le taeao.

E ui lava ina umi ma lau leaga le āla, a e na alu lava le malaga e le'i fa'atuai. Ua latou o'o atu i le alalafaga o Falevao ma ua te'a mai le Mafa, a e e pei ona ta'u mai e Tini a e le'i amataina le malaga, ua matuā tutumu 'autu ma ālāvai ua oso atu le palapala i luga o le 'auala ma ua mase'ese'e ai. Ina ua o'o mai le sipi i le vaega e vā iti o le āla e alu i le 'a'ai, ona sese'e ai lea o pa'u i le palapala, ma ua magoto atu le ta'avale i lalo i le 'autu e tusa e lima futu le mauualalo. Ua vave ona fa'atumulia o le āfi i le vai, ma ua tū fa'atafa le ta'avale i lona itū, a e o uili o le itū taumatau ua lilo i le palapala malū. O le 'au malaga e to'afā ua taufai feosofi 'ese mai le ta'avale ma ua ō i le tasi pito o le āla i le mea o lo'o papa'u ai le vai.

Na momo'e atu Fuea i le aiga o lo'o pito mai le fale mo se fesoasoani. "Ua goto le matou sipi i totonu o le palapala. Fa'amolemole se'i 'aumai se tou maea se'i toso mai ai i luga le matou ta'avale a e e le'i goto tele atu i lalo." Na uma ona fai atu a e aumai loa ma le maea.

O le taimi lea ua taunu'u atu fo'i ma le pasi ma lana pasese to'atele lava. Na fesoasoani mai loa nei tagata ma le 'ave pasi, ua nonoa le maea i le sipi ma toso sa'o mai i luga auā o le a fuli i le isi itū. Ua mae'a le galuega ma ua toe fa'atū lelei le sipi i le itū o lo'o lau lelei o le 'auala. Ua taufai fa'afetai atu i ē na agalelei ma fesoasoani mai i lenei fa'afitāuli.

Ua su'esu'e lelei le tino o le ta'avale ma lona āfi pe o i ai se afāina, a e na leai se mea na fa'alētonu. Na toe fa'apotopoto le 'au malaga ma a latou mea na 'ave i lalo, ona fai lea o le latou tatalo fa'afetai, ma toe alu loa le malaga. E ui ina susū ma palapalā, a e na o'o le malaga i lona

taunu'uga ma e le'i toe i ai se isi fa'alavelave, ma ua talia fiafia e nai uso na fa'atali mai.

Na mavae ni nai masina, ona fai loa lea o le Vaiaso Tatalo mo 'au lotu uma o le Ekalesia. O le taimi lea o lo'o sui peresetene Tini i le Misiona Samoa, ma o le isi ona tiute i lana galuega o le tofia o le 'au faigaluega, e i ai faife'au ma failauga nofo aiga e latou te ta'ita'i i sauniga i 'au lotu ta'itasi o nei motu uma. O lenei vaiaso fa'apitoa e amata lava i le sauniga muamua i le taeao o le Ulua'i Aso ma aso uma e soso'o ai i le taeao ma le afiafi, se'ia o'o i le sauniga mulimuli o le Sapati o i luma. O le aogā lava o nei sauniga e fa'amalosia ai le ola fa'ale-agaga o tagata, ma e fa'amaoni lava tagata e fia 'auai i nei sauniga uma.

O le fesoasoani tele i auala e femalagaa'i ai, o ta'ita'i e i ai a latou ta'avale e tofia i 'au lotu mamao, ona o le lē tele o ni ta'avale faitele e feoa'i. O tagata e fiafia tele i latou ma fa'afetai ona o lenei fesoasoani o lo'o maua mai auā sauniga ma le galuega. E ui i lea e to'atele lava fo'i isi uso e malaga mamao mai ma e tele maila e sopo ai se'i o'o i le ālatele fa'ato'a maua ai loa le ta'avale e fa'ao'o ai i le nofoaga o lo'o fai ai le sauniga.

I le Aso Lulu o lea vaiaso, na ta'ita'i ai e Tini sauniga tatalo e lua i itūmalō o Faleālili. O alalafaga o Salani ma Sapunaoa, e lima maila ma le vai tafe o Salani e vā ai. O le fuafuāga mo nei 'au lotu, e faia le sauniga i le afiafi i Salani, ona fa'aauau ai lea i Sapunaoa e fai le sauniga i le taeao o le aso e soso'o ai.

E pei ona masani ai, na ō fo'i Tini ma Fua e lenei malaga. Na mae'a loa le mea e tatau ai i le afiafi, a e e tusa o le a tā le sefulu, ona tu'ua ai loa lea o Salani. Na vala'aulia i la'ua e se uso mai lea 'au lotu ia malōlō i lona aiga i lenei pō timuga, ona o'o lea i le taeao malaga ai loa i Sapunaoa. "Ua 'ou fa'alogo lava i le tele o le fa'alētonu o le 'auala lea. Ua leva ona lē o toe ui atu le aiga nei i lenā itū talu mai ona timu." O lenei tamā matua ua tau fa'aali atu lona popole mo le faife'au ma le faletua. Ua toe fa'amamafa atu ia, "Ou te lē iloa po'o fa'apefea mai uiga o lenā 'auala. Afai lava e i ai sina fa'alētonu, fa'amolemole ia toe fo'i vave mai i'inei." Ua fa'afetai atu i la'ua ma le fa'aaloalo tele, ona alu loa lea o le lā malaga.

A o lata atu i le vai, sa va'ai o lo'o tapunia le 'auala laupapa ona o lo'o fai ai le galuega. E foliga mai o ta'avale ua fa'aaogā se 'auala fou ma e lē o se ala tumau. Ona o le tetele o timuga, ua tumu ai le āla lea i otaota ma ua māfiafia le palapala ua to'a ai.

Ina ua ui atu le sipi a Tini i lenei 'auala fou, ona amata sese'e lea o pa'u ma goto ifo loa ma ua mau ai le ta'avale i lenei palapala loloto. "E,

o le mea tonu lava lenei na ota popole ai, ua tupu mai!” ua fa’apea le ‘upu a Fuea, o lona leo ua fa’ailoa mai ai le lē lavā.

Na taumafai i la’ua e tau tulei i luma po o tua fo’i le ta’avale se’i gaoioi ai, a e ua lē mafai lava. “Ou te manatu ta te mana’omia nisi tino malolosi e lavea’i ai ta’ua mai lenei fa’afitāuli,” o le ‘upu lea a Tini, o ia fo’i ua lagona lava le alu a’e o le vaivai o le tino.

O lenei taimi ua leva le pō, ma e mamao le a’ai po o se fale mai lenei itū o le ‘auala o lo’o tupu ai lenei fa’alētonu. Ua filifili i la’ua o le a fai sina malōlō la’ititi, ma ua liliu a’e o lā mafaufauga i Lē to’atasi e mautinoa e maua mai ai le fesoasoani.

O le po nei, ua puaoa a e o lo’o to’afilemū. E tasi se pa’ō o lo’o lagona o le tafetafe lemū lea o le vai a o aga’i atu i le sami, e na’o nai iata le mamao. O le taimi nei ua lata i le vaeluāga o le pō. E tusa e sefulu minute na malōlō ai la’ua, a e fa’alogo atu loa i leo o tagata pei o lo’o savavali aga’i mai i le vai ma le nofoaga o lo’o i ai i la’ua. Na mautinoa i o la’ua mafaufau o le tali lea e tusa ai ma le lā tatalo.

Ina ua taunu’u mai loa lenei solo to’atele, o tama ma teine, ua iloa loa e Tini ma Fuea lenei ‘au talavou, o i latou nei mai le aiga lea o lo’o malaga atu i ai i la’ua i Sapunaao. Na ō mai loa tulei le sipi i le ‘auala, ma latou malaga fa’atasi loa i le a’ai.

A o alu le ta’avale, sa fesili atu Fuea, “O fea na tou ō i ai i lenei taimi o le pō? ‘Ou te le’i manatu o i ai se tasi o feālua’i i lenei itū’aiga tau leaga tele ma se taimi fa’apenei ua matuā leva le pō.” O le mea ua mautinoa, ua matuā fa’amaonia le talia o talosaga e le Matai alofa.

Na tali mai le tasi talavou, “Na matou fa’atali mai lava i le fale i lo ‘oulua taunu’u atu, a e te’i ua fai mai se tasi, ‘tatou ō i Salani i le sauniga o lo’o fai e Tini ma Fuea ona tatou ō mai ai lea i le sipi’.”

Na oso a’e le tasi talavou ma lana fa’amatalaga, “E i ai le āla sopo e masani lava ona matou fa’aaogāina i taimi uma e feoa’i ai i le vā o nei nu’u, e ui atu lea i le apitagalu auā e vave tele.” Ua lūlū lona ūlu, ona toe fai mai lea, “Ua lē iloa pe ai se ā na filifili ai matou te ui mai i lenei ‘auala e ui i le togāvaio ma na matou iloa lava e lau leaga. A e o le ali’i lea na fai mai e tataua ona matou ui mai i’inei,” e fai lava ma tusi lona lima i se isi ona tei. Ua malōlō ma mafaufau le ali’i na tautala, ona fai mai lea i lona leo malū, “Ua ‘ou fa’afetai i le Atua i Lana ta’ita’iga mai o matou i lenei āla, ua matou maua ai ‘oulua.” O le fa’apotopotoga atoa ua fa’a-“Amene” fa’atasi.

E taunu’u atu i latou i Sapunaao, o fa’atali mai matua o le ‘au talavou ma ua talia fiafia le ‘au malaga. I le afiafi, na ta’u muamua e le tamā o

Mauli'o i lona aiga e latou te momoe ma Tini ma Fuea pe a taunu'u mai i le pō pe a mae'a le sauniga i Salani. Ua fa'alevaleva le pō a e e le'i taunu'u atu lava la'ua, ma ua amata loa ona popole lenei tamā.

Na fa'amatala atu iā Maui'o ma le faletua le fa'alavelave na tupu, ona fai mai lea, "E silafia lelei lava e le Atua o lo'o taumafai malosi le ti'āpolo e taofia le alu o Lana fe'au. E malō lava le Atua auā o Ia e ōna le galuega o lo'o tatou faia." Na toe fa'apea mai le tamā ma le leo tele, "O le mea e mana'omia ia tatou faia, ia talitonu iā te Ia ona leai lea o se mea e taofia ai i tatou mai le faia o Lana galuega."

Na latou fa'afetai uma i le tele o 'auala a lo tatou Atua e fa'aalu ai i luma Lana galuega mai so'o se mea o lo'o tau taofia ai. O le 'upu teuloto a Tini, "Ia fa'atuatua ma talitonu i āla a le Atua o lo'o fesoasoani mai ai pea e ta'ita'i Ōna lava tagata."

O NU'U POGISĀ MA TALA I AITU

I tausaga o le 1960, o tausaga ia na matuā malosi ai tala'iga ma tele sauniga na faia e Tini i nisi o itūmalō faigatā o le motu o Upolu. O le tele o taimi o nei sauniga e faia fa'atasi i ni nu'u pe fā pe lima, ma e alu ai lava i le vaiaso atoa.

E i ai mea na tutupu e manatuaina pea a o faia le galuega i Savaia ma isi alalafaga o Lefaga i le itū i sisifo o Upolu, ma a'ai o Vavau ma Lotofaga i le itū i sasa'e. E lua aso e i ai i le isi itū o le motu, ona alu fo'i lea o Tini i le isi itū mo isi fa'asologa sauniga. O su'esu'ega e fai ai fesili ma tali e faia i le fa'ai'uga o sauniga ta'itasi i le pō, a e e aoina lava fo'i i isi taimi, e pei o na masani ai.

I taimi o ia sauniga, na tele ai tala i aitu tama'ita'i fai mai o lo'o feōa'i solo i le motu. O i latou lava ua talitonu i le Tusi Pa'ia, ua latou iloa lelei o lo'o taumafai pea le ti'āpolo e taofi le folafolaina o le tala lelei.

O tala mai anamua o le atunu'u e ta'ua fa'apea, o tama'ita'i e to'alua o aitu ia o Letelesā ma Sauma'iafe, ua leva lava ona maliliu i la'ua. A e o talitonuga ma 'uputu'u e fa'apea, o nei agaga e i ai lava aso e fo'i mai ai ma feōa'i solo, ma e ūlu i se teine talavou o lo'o vaivai lona tino i so'o se gasegase, ma ta'ua ai ua ōsofa'ia. Ona avatu lea o lenei tagata ua gasegase ua togafiti i se vai aitu ma toe tau tuli 'ese ai nei agaga leaga.

Ua salalau nei le tala fai mai ua va'aia nei aitu i le leva o le pō, o lo'o malaga mai sasa'e i le ta'avale e tau leai ni moli. E le'i talitonu i ai tagata i le itū i sisifo, auā o nei agaga na va'aia o ō mai i tala ane o Leulumoega, e lata i le mea e i ai o lā aiga, i le vā o le tasi ma le lua i le vaveao.

O le finauga malosi la a tagata o le itū i sisifo, fai mai, "O lona uiga lā e tatau ona lua ta'avale o lo'o feōa'i ai nei aitu tama'ita'i."

I le tasi aso, na ō malaga ai Tini ma Fuaa i le sauniga i le Ekalesia i Lauili'i, o le a'ai i sasa'e e tusa e sefulu maila le mamao ma Apia. Na tu'ua le sauniga ua leva lava le pō, ona ō loa lea o i la'ua o le a toe fo'i aga'i i Apia. Na o'o atu i le pito o le a'ai o Lauili'i, a e ua pusa le asu mai le āfi o le ta'avale. Ua tū loa le ta'avale i tafatafa o le 'auala i le vai paipa, a e se'i fa'atumu ai le vai mo le āfi, a e o lo'o mātā'i mai e le aiga e latalata mai i ai lo latou fale. Na malama le taeao, ona fa'asalalau lea e le aiga i le "ualesi moso'oi," fai mai e to'alua aitu tama'ita'i na tū le lā ta'avale i tala ane o le vai.

Na fai mai i latou ma le mautinoa lelei, "E va'ai mai i le pogisa a ua alu le isi aitu ma le 'apa i lalo i le vai, a e nofo le isi aitu ua susu'e le āfi o le ta'avale. O nei mea uma na faia e aunoa ma se pa'ō."

Na mavae ni nai aso ona toe malaga fo'i lea o Tini ma Fuea i Lau'i, ma ua ō ane ai le 'au uso i le fa'amatala mea na tutupu i le pō talu ai e pei ona fa'alogo i ai. Fai mai a latou, na tala tagata o le a'ai, "O nei aitu e tutū lava i fanua oti o lo'o i tala ane o le vai paipa, i taimi uma e ui mai ai i lenei fa'aitū." O a latou 'upu ua fai ma le fa'aaloalo tele, a e ua fa'ailoa mai fo'i le fefefe i o latou leo. Peita'i ane, na ta'u e Tini i le isi uso Ekalesia le fa'alētonu na o'o i ai le lā ta'avale i le pō lea. Na fa'ailoa atu loa e ia le utugā vai, ona mautinoa loa lea e le 'au lotu o agaga na ta'ua, o le faife'au o Tini ma lona faletua.

"Va'ai outou, o le mea lava lea ua masani ai le ta'avale pe a malaga mamao," o le 'upu atu lea a Fuea. Toe fa'amatala atu, "Na mā manatua le vai paipa o lo'o lata mai i le 'auala, ona tū loa lea le ta'avale. Sa 'ou alu ma le 'apa e fa'atumu mai a e fa'atali atu le faife'au i le ta'avale." Ina ua malamalama i lea fa'afitāuli, ona iloa ai fo'i lea le taumafaiga a le ti'āpolo, ma ua sili atu ai fo'i le fa'apea o se tala mālīe, a e lē o se mea fa'alilolilo.

O le vaiaso na soso'o ai na fai ai sauniga i le itū i sisifo o Apia i le alalafaga o Nofoāli'i. O le 'au tala'i na i ai tama'ita'i talavou o Paepaefoa Sasa ma June Apineru. O le sauniga i le tasi pō, na tu'ua a e ua te'a le lua i le vaveao, ona toe fo'i loa lea o le 'au tala'i e aga'i i Apia.

Ina ua te'a ni nai maila ona fa'apea lea o Tini, "Ua mana'omia e fa'atumu le vai o le āfi o le tatou ta'avale." O se tasi tama'ita'i e masani i lenei itū ua fa'apea e i ai le vai paipa o lo'o tū i tala ane o le fale a'oga i Utuāli'i, le a'ai o lo'o soso'o mai.

Na o'o loa i Utuāli'i, ona tū lea i le mea o lo'o i ai le paipa. O i sasa'e o le fale a'oga, o lo'o tū ai le fale 'apa telē o taulele'a o lenei alalafaga. O nei taulele'a, ua na o na tilotilo mai i latou ina ua va'aia le ta'avale o aga'i mai ma ōna molī e tau leai se malamalama.

Na tu loa le ta'avale ona fa'apea atu loa lea o Tini i le 'aumalaga, "O le a 'ou nofo e tatala le āfi ma sauniuni, a e ō 'outou e fa'atumu mai a tatou 'apa vai. A vave lava ona fai o le tatou ta'avale, o le vave fo'i lea ona tatou toe ō ia o'o i o tatou aiga a e le'i atili leva le pō."

Ina ua fo'i mai le utugā vai, fa'asaga atu loa Tini e galue i le āfi, a e o tama'ita'i ua nonofo ma talatalanoa i tauālumaga o le afiafi ma ua usuusu lemū a latou pese. Na fa'alogo mai i ai taulele'a o lo'o i le fale 'apa, ona taufetuli mai lea e va'ai po'o le ā lenei mea o lo'o tupu.

“O ai ‘ea ‘outou? E tasi le mea mautinoa, e lē o outou ni aitu.” O le fesili lea a taulele’a a o latou si’omia le ‘au pepese ma le ta’avale. Ua pei e fa’ate’ia nei tama’ita’i i le fesili uiga ‘ese, ma ua fia malamalama i le uiga o le fesili a taulele’a pe o le ā le latou mea o faia i’inei i lenei itulā ua leva le pō. Ona fa’amatala loa lea o le tala a taulele’a.

“O matou fa’ato’ā taunu’u i lo matou fale a e fa’alogoina loa le ta’avale o sau, ma ōna molī ua tau lē ōla,” o se tala fai fa’avave mai lea a le isi talavou, a e o isi ua na’o na tutū ma feva’aia’i e pei ua tau matamumuli e fa’auma le tala.

Ona fai mai lea o se tasi talavou, “Ua tou fa’alogo i fāfātala o lo’o fe’avea’i i lenei taimi, i aitu o lo’o feōa’i ma alalafaga o lo’o va’aia ai?”

Ua fa’aauau e le isi le tala, “Na matou va’ai mai i le ta’avale e tau lē ōla molī, ona matou fefefe ai lea ma ua pulolou o matou ‘ie ‘afu ma fala.”

Ua ‘ata le isi taule’ale’a ma fai mai, “Ana se’i ‘outou va’ai iā i matou! Ua feōsofa’i lava le tagata ma su’e le mea e maūlu i ai, so’o se ‘ie po’o se fala e maua. O isi ua tapa sesē, a e se’i va’ai lā i le tagata e le’i maua se mea e ‘afu ai!”

O se isi talavou na sili atu lona fia iloa i lo o le fefe ua ia autilo mamao mai i lalo o lona ‘ie pe o ō atu aitu iā i latou. Ona fai mai lea o ia, “Ua ‘ou lē malamalama ina ua ō nei aitu i le vai ma toe fo’i i le ta’avale. Na ‘ou va’ai atu o tatala le āfi e le tamaloa ma ua sasa’a i ai vai mai le pakete.”

Ua fa’alogo mai ia i le pisapisaō ma pese, ona fa’apea lea se’i alu e va’ai pe o le ā tonu lea mea. “Sa vave ona tia’i o lo’u ‘ie’afu ma ‘ou savali lemū aga’i mai i le ta’avale. Ai ua va’ai mai le matou vaega lea, sau loa le tuli ma mulimuli mai iā te a’u.”

Ua ‘ata’ata le taule’ale’a ma fa’apea, “E tasi le mea ua ‘ou mautinoa, o outou e lē o ni aitu.” Ona tau fai pisa ai lea ma taliē fa’atasi latou uma i lea taimi.

Na uma loa ona fa’atumu le vai o le āfi, ona fa’amavae loa lea Tini ma lana ‘au malaga o le a fa’aauau le malaga i Apia. “Tofā soifua ma ‘ia manuia lā outou malaga,” o taulele’a ia ua fa’amavae atu a o feōsofi le ‘au tala’i i le ta’avale.

“Atonu tou te asiasi mai i se isi taimi matou te fai sauniga mai ai i’inei,” ua vala’au atu fa’apea Tini, a e ua savavali taulele’a aga’i i lo latou fale. “E talia fiafia ‘outou pe a tou fa’atasi mai. Ma o le isi lea ala e tou te matuā mautinoa ai e lē o matou ni aitu!” o le fa’aopoopo atu lea a Tini a o pasi ane le fale o taulele’a. Ua alu pea le malaga i Apia ma toe fo’i le ‘au tala’i i o latou aiga.

O le Ulua'i Aso na soso'o ai, na umi le sauniga o le pō i le alalafaga lava lea o Nofoāli'i. Ua uma le sauniga ona alu lea o le malaga e fo'i i Apia. Na o'o atu ua latalata i fanua maliu i le a'ai o Vaitele, a e ua taofi mai le ta'avale e ni taulele'a e to'a ōno. "Ai fo'i o nisi e fia fesili e uiga i aitu," o le tala lea a Tini iā Fuea, o lo'o ua amata ona moe ia.

Ina ua tū le ta'avale, ua savali aga'i mai se talavou e masani i ai Tini, ma ua fesili pe o fea na lā malaga mai ai. "E sa'o lava la'u va'ai atu o le ta'avale a lau susuga," o lana tala lea ma fa'asino i le sipi.

Na savali atu fo'i ma le isi talavou ma ua va'ai atu ma le alofa iā Fuea o lo'o tautulimoe mai lava i le isi itū. "Ai fo'i fa'ato'ā uma sa oulua sauniga, a Pastor Tini?" Ua fesili ma le popole lenei taule'ale'a.

Ua fa'amatala fa'avavevave atu lava e Tini sauniga na lā feagai ai, a e manatua loa e ia e mamao tele le alalafaga na ō mai ai nei talavou. Ona fesili atu lea auā ua taufai fo'i si ōna popole, "A e o le ā le tou mea o lo'o fai i luga o le 'auala i lenei taimi ua leva le pō?"

Na taufai tali mai loa i latou, "Ua matou fa'alogo i le tala i aitu tama'ita'i e to'alua ma le lā sipi e tau lē susulu lelei molī, fai mai e sau mai Leulumoega e alu aga'i i Apia i le itulā e lua i le vaveao. O lea ua matou ō mai ai e fa'atali matou te fia iloa pe fa'amaonia ia tala."

O lea ua latou iloa lelei nei le tala sa'o ma le fa'amaoni, ona fai mai ai uma loa lea o nei taulele'a talavou, pei o sā latou ta'utinoga, "E faigofie tele i le ti'āpolo ona fa'asesē mafau fau o tagata o lo'o tumu i mea e tele o le olaga e lē aogā, ma e lē o i ai le Atua. A e e i ai lava le āla a le Atua e tuli'esea ai Satani ma lana galuega leaga."

SAVAI'I: MOTU TELĒ, GALUEGA TELĒ

O Savai'i, o le motu pito i sisifo ma aupito telē i motu uma o le Ātu Samoa, a e o le aofa'i o ona tagata e ititi ifo i le tasi o vaetolu o tagata faitau aofa'i uma o Samoa i Sisifo. O Savai'i e sili atu i le fituselau maila fa'atafā, e lafuā nisi vaega auā na māfua i mauga mū. O le tausaga e 1900 na pā mulimuli ai le mauga mū, ma ua ufitia ai le isi vaega o le laufanua i le lava, le ma'a vevela lea na tafe e pei o se vaitafe, ma e la'ititi nai la'au ua ola ai i lea ogā 'ele'ele a e e lelei le tele o le lau'ele'ele e ōla lelei ai taro, fa'i, fa'ato'āga koko, niu ma le tele o la'au 'aina.

O Savai'i na taunu'u muamua i ai le faife'au misionare o Ioane Viliamu (John Williams) mai Egelani i le tausaga o le 1830. O lo'o i ai nei le ma'a fa'amanatu e manatua ai pea lenei ali'i Kerisiano ma lana galuega i nei motu.

O ala ma magāāla o Savai'i e sasa'o, e lautetele, ma e ta'amilomilo i tafatafa ane lava o le sami i isi vaega o le motu. E tele lava la'au 'aina e ōla i tafatafa o le 'auala i isi itū.

I tausaga o le 1960, na ta'ita'i ai le faife'au o David Hay i le matāgaluega a le Ekalesia i Savai'i, o ia lea na malaga mai Niu Sila. O le taimi fo'i lea ua si'itia ai Tini i le ofisa o le Ekalesia i Apia. Na tofia ai loa ia e ta'ita'i i le galuega fa'atala'i a le Ekalesia, atoa ma le galuega fou e fa'aaogā ai a'oga fetusia'i o le Tusi Pa'ia, o le "Leo o Valo'aga" ma le "Fa'atuatuāga mo Aso Nei."

O le tele ma le mamafa o vaega o le galuega na i lalo o le va'aiga a Tini, na tāua ai iā te ia āna asiasiga fai pea i alalafaga ma motu uma o le Ātu Samoa. E tele sauniga fa'atala'i ma ni sauniga o fa'au'uga na faia mo i latou ua fa'ai'uina a latou lesona i a'oga fetusia'i o le Tusi Pa'ia. E pei ona masani ai o ia, e taumafai lava e fa'aaogā uma le taimi e faia ai a'oga ma vasega mo vaega ese'ese uma o le galuega. O le tele fo'i o taimi, e faia lava sauniga fa'atala'i i ni nu'u po o le tolu pe fā e asiasi i ai.

O le tele o tagata fia fa'afofoga i le tala'iga, a misi le sauniga i lo latou alalafaga, ona fa'atasi lea i le isi alalafaga o pito mai e fa'afofoga ai i le fa'amatalaina o le Tusi Pa'ia. E i ai fo'i tagata ese'ese lava o alalafaga e sau ai le savaliga a e o lo'o mulimuliu i le 'au tala'i, e ō mai fo'i latou ona o le fia iloa le fe'au i nei sauniga.

Na i ai se asiasiga e lua aso na malaga mai ai, ma na fai ai sauniga i nu'u e lima, e alu ai lava le ao atoa ma le pō i le taimi na atofaina. Na amata lava le malaga mai i le tasi itū o le motu o Savai'i, fa'afeso'ota'i ai

ma asiasi i 'aulotu fa'avaeina uma, ma fa'ata'amilo ai lava se'ia so'o le motu. Ona o le pu'upu'u o le taimi o nei itū'aiga asiasiga, e tele lava fo'i taimi e tū ai le ta'avale i 'autafa o le 'auala, a e malōlō pe fai sina moe a le 'au malaga pe a lagona le vaivai.

I se tasi o asiasiga i le alalafaga o Asau, na fo'i i latou ua aga'i i Si'ufaga a e ua leva lava le pō. E le'i umi ona alu le malaga a e ua lagona lava le vaivai. Na tau atu i le isi fa'ato'āga niu, ma e leai se fale o lata mai i lea nofoaga. O le aso sa tumu ma tele ōna gaoioiga, ma o le malaga ua umi fo'i. O Pastor Hay le ta'ita'i matāgaluega i Savai'i, o ia sa 'aveina le ta'avale, ma ua manatu o se taimi ma le tulaga lelei tonu iinei e tū ai ma malōlō mo nai itulā o totoe o le pō.

O i latou na malaga ma faife'au o Hay ma Tini ma Fueva, o To'ese Ah Sam (o le taimi lea sa 'avea ai o ia ma faife'au fesoasoani, a e o le amataga o le 1970 na 'avea ai ma faife'au ta'ita'i o le Ekalesia Aso Fitu mo Samoa i Amerika), o tama'ita'i o Paepaefoa ma June Apineru o le 'au faipese, ma se isi ali'i talavou. O To'ese ma le talavou na feōsofi i luga o le fale o le ta'avale e tau fa'alolua ai o la tino ua vaivai, a e o tama'ita'i o lo'o malōlō i latou i le nofoa o i tua. O Tini ma Pastor Hay na momoe nonofo fo'i i luma o le ta'avale.

Ua fa'alēmanuia le malōlōga a le 'aumalaga ona e pei o se 'au tau ua ōsofa'ia i latou, ua ūtia i latou e namu. I se taimi mulimuli ane, na fa'ailoa ai e se isi i le 'au tala'i, o le itū lea e i ai Asau e sili ona tele namu. E ui lava ina fia fai se malōlō, a e na tatalo i le Ali'i ia toe maua pea le malosī e fa'aauau ai le malaga i le nu'u e fai ai le sauniga o soso'o mai.

I le tausaga e 1963, na malaga ai Tini ma lona atali'i fai, o Siaosi, i Savai'i. Na taunu'u i la'ua i Si'ufaga, le nu'u lea e i ai le ofisa o le Ekalesia mo lenei motu tele. Sa sauni loa i la'ua mo le sauniga fa'apitoa i le Sapati e faia lea e Tini i le alalafaga o Tāga, e fai fo'i si mamao i le itū i sisifo.

O le vaitaimi lea sa tau leai ni pasi la'u pasese e feōa'i i lenei motu, ona fa'aaogāina ai lea o le ta'avale a le faife'au o le misiona. Sa fuafua ma fa'amoemoe e toe taunu'u mai le ta'avale i le afiafi i Si'ufaga auā o le ta'avale e fa'aaogāina fo'i mo le fe'avea'iina o tagata o lo'o asiasi ma fa'atasi mai i sauniga fa'atala'i o lo'o faia i le malumalu i Si'ufaga. O le ma'a fo'i o le ta'avale e fa'aaogā i le masini e fa'aali ai āta e fa'amalamalama ai a'oa'oga o le Tusi Pa'ia.

E lua sefulu maila le vā o Tāga ma Si'ufaga. Na tumu tagata ma manuia fo'i le sauniga i Taga. Na mae'a le sauniga i le aoauli ona sauni lea o le 'au uso mo le to'ona'i, soso'o ai ma le su'esu'ega o le Tusi Pa'ia,

a e te'i loa ua ōso fa'afuase'i mai le matagi malosi lava fa'apea ma le timuga. Ua vave lava ona fa'agaloina le taumafataga, auā o le itū'aiga tau fa'apea e tele ina fa'alecagaina ai le ālatele o lo'o femalagaa'i ai. Ua alu loa le malaga a Tini ma Siaosi, ma ni fanau laiti e to'alua e toe fo'i i le misiona i Si'ufaga.

Na taunu'u atu le malaga i le alalafaga o Puleia, a e ua tafe malosi le vai i le 'auala, ua faigatā ona la'asia le vaitafe. Sa i ai le tasi faife'au Aso fitu o lo'o malaga fo'i ia i Si'ufaga i se ta'avale la'u uta ua tauvala'au mai ina ua taofia le ta'avale na malaga ai ona ua musu le 'ave ta'avale e fa'aauau le malaga ona o le malosi tele o le vaitafe. Na vala'au mai le ali'i faife'au iā Tini e 'aua ne'i sopo'ia le vai o lo'o tafe malosi tele.

E le'i i ai se fa'atali po o se 'upu a Tini a e ua ia toe liliu loa le ta'avale ma toe fo'i latou i le āla na sau ai ma ua lata i le alalafaga na fa'ato'ā ō mai ai. Ua manatu mamafa lava ia i le tāua o se āla ia mafai ai ona fa'aauau pea le malaga. "Le Ali'i e, fesoasoani mai ma fa'asino se āla vave ma le faigofie e sao ai i le isi itū vai," o le tatalo lē leoa lea a Tini. Ua fai atu loa iā Siaosi ia tau mafaufau i se ala e ui ai. "Tusa lava po'o se mea e fa'afuase'i ona fai ni apa'au," ua ata'ata lemū o ia, ma ua tau fa'aילו atu ai o lo'o taumafai e fa'ato'a filemu loto ua popole.

A o alualu lemū le ta'avale, a e tau atu loa i le pā e fai i ma'a tetele o lo'o vaelua ai fanua ma fa'ato'āga e lua. Na fa'atū le ta'avale ma ōso loa i lalo Tini se'i va'ai lelei i le pā, ona vala'au lea iā Siaosi ia alu atu. "A lea ua maua le tatou āla," o le tala lea a Tini a o fa'asino lona lima i le pā ma'a.

Na fa'avave loa ona la'u ni ma'a lapopo'a i luga o le ta'avale ia fa'amamafa ai, ma ua toetoe ina pāpā ai pa'u. Na nofo loa Tini i le nofoa o le 'ave ta'avale ma ua sui i le kia maualalo o le ta'avale, ona toe fo'i loa lea i le vai. O le taimi nei ua lata i le tā o le lua, ma ua tumu lava tagata ma ta'avale fo'i o fa'atali e fia o'o i le isi itūvai. O le 'auala i lea taimi sa ui i lalo i le ālāvai, a e ui i lea e talitonu lava Tini o le fe'au a le Atua e alu pea i luma ma e lē fa'alagolago i taumafaiga fa'aletagata.

Ua toe ōso fo'i Tini i lalo mai le ta'avale ma savali atu i le vai ina ia fuafua le itū e sili ona loloto o le 'auala, ona toe fo'i lea ma fa'aōla loa le āfi o le ta'avale. Ua tauvala'au atili mai tagata ia 'aua ne'i sopo'ia le vaitafe, auā o le latou ta'avale ua foliga mai ua tau malepe.

Ina ua o'o pa'u i le loloto o le 'auala, ua mau loa i mavaevae o le simā ma ua lē mafai ona alu i luma a e na'o le ta'avivili lava. E ui ina o ōla malosi pea le āfi, a e ua amata ona fa'atumulia le ta'avale i le vai. O le 'au pasese laiti ua fefefe ma ua amata ona fetāgisi i la'ua. Ua fa'asaga

atu Tini ua ōpo mai nei tamaiti i ona tafatafa ma tautala lemū e fa'amalosi atu i ai.

“O lo'o fa'atali mai lo 'outou aiga iā te 'oulua. 'Ou te mautinoa lava e popole nei pe a tatou tuai atu.” Ona fa'aopoopo atu lea Tini ma lona leo filemū, “Ō maia se'i ūsu se tatou pese atonu e fesoasoani ai e fa'agaoioi ai la tatou ta'avale.” Ua tau pulapula a'e o lā mata ma foliga lē malamalama iā Tini, ona amata lea ona pepese lemū.

O Tini e matuā talitonu lava ia o le tatalo o le 'auala lava lea e soso'o ai le vā o ia ma lona Matai. Ua tatalo lava ia ma lona loto naunau ina ia mafai ona fa'aauau pea le malaga ma taunu'u i le taimi na fa'amoemoe i ai. Sa tago loa ua sui fa'amauualo le ōla o le āfi o le ta'avale, ma ua mafai ai ona a'e i luga i le isi itū o le vai ma toe alu ai se'ia taunu'u i Si'ufaga. Ina ua sao le ta'avale, na su'esu'e e Tini le āfi po'o lelei mea uma, a e ua fa'ailoa lava le tele o vavega na faia i lea aso ona o le fa'atuatua ma le fa'amoemoe.

O tagata uma na va'ai i lenei vavega na molimau i latou, fai mai e na'o le Atua ma Āna agelu ma le tagata e malosi lona fa'atuatua e mafai ona saogalemū i taimi fa'apenei. Na fiafia tagata uma ma ua tatalo fa'afetai i le Atua ona o Lana ta'ita'iga iā i latou. Na taunu'u lava le malaga i Si'ufaga i le tā o le ōno, e pei ona atofaina e alu ai le ta'avale e la'u mai uso mai alalafaga ese'ese o ē tataua ona fa'atasi mai i le sauniga e faia i le fitu i le afiafi lava lea.

Na fa'amatala e Tini ma Siao i le 'au uso na potopoto tauālumaga o lā latou malaga, na tocititi a fa'alētonu. Sa tau lē talitonu le Susuga Afa'ese, auā o lana ta'avale lea na fa'aaogā i le malaga lenei. Na fai atu ma le fa'aulaula iā Tini, “O le ā 'ea le itū'aiga tagata o le a ta'u ai lau susuga?” Ua 'ata'ata ma lūlū lona ao, ona toe fa'apea atu lea, “O le mea e sili ua 'outou taunu'u manuia mai. A e o si a'u ta'avale, talofa, ua tele le mau vavega ma lu'iga ua sao mai ai i lenei aso.”

O MANONO, O LE LU'IGA, MA LE LOLI

I le tausaga e 1965, na faia ai e Tini le galuega fa'atala'i i le motu o Manono, Samoa i Sisifo. O Aso Sā uma mo le sefulu tolu vaiaso e tu'ua ai Apia i le aoauli, e ō ma Fuea ma le 'au faipese a tama ma teine talavou, e i ai Paepaefoa Sasa ma June Apineru, o Oliva Safotu, o Uli, ma Peka. O le malaga e alu, ona tu'u lea o le ta'avale e tū lata i le sami a e malaga i tai i le va'a.

E taunu'u atu i le motu ona malōlō lea ma fai se tausiga o le afiafi, a e a tā loa le 'afa o le fitu ona amata ai loa lea o pesepesega. E tā a'e le valu a e ua fa'atumulia atoa le fale o le sauniga i tagata, o ē matutua se'i o'o lava i tamaiti. O le masani lava e fai muamua le su'esu'ega o le Tusi Pa'ia, fa'aali ai lea o āta i le masini e fa'amalamalama atili ai le matā'upu ona toe fa'ai'u ai lea i fesili ma tali e uma ane ua leva lava le taimi o le pō.

O Manono o ōna tagata e fa'atasi i latou i se isi Ekalesia Kerisiano. A e o le to'atele o i latou na fa'atasi mai e matuā fa'amaoni lava e lē misia se sauniga i pō ta'itasi. E to'atele fo'i ē na fa'aali manatu e uiga i sauniga. "O se mea lelei tele le fa'alogo i mea fou ma malamalama i uiga fou o mea ua leva ona tatou iloa mai le Tusi Pa'ia," o le 'upu mai lea a le tasi uso na asiasi mai i se isi afiafi. Na toe ta'utino mulimuli ane lenei ali'i, "Ua 'ou fiafia tele e su'esu'e i nisi mea 'ou te le'i fa'alogo muamua i ai, auā o le Tusi Pa'ia ua tumu i a'oa'oga ua 'ou iloa e tatau ona tatou malamalama i ai."

Na tāua iā Tini le vaega a le 'au talavou ma lo latou loto naunau i le su'esu'eina o le Tusi Pa'ia, e matuā tele lava a latou fesili e faia. Na fa'amalosia atili o ia i nei lu'iga uma ua fa'aavanoaina mai, ona tali atu lea i le isi afiafi, "O le a matuā taumafai e tali a 'outou fesili a o tatou su'esu'e fa'atasi i le Tusi Pa'ia."

I le tasi afiafi na fa'amatala ai le matā'upu i le Sapati ma lona suiga, "Pe na fa'apefea ona suia, ma o ai fo'i na suia le aso." O le matā'upu lenei e pele i le loto o Tini. E talitonu o ia o le fa'avae lava lea o le fa'atuatūaga fa'a-Kerisiano, e pei fo'i ona iloa e ia ma suia ai lona olaga. A o fa'amatala atu le poloā'iga i le Sapati, na fiafia le to'atele o tagata, a e o isi ua lē fiafia ma ua ō 'ese mai ma le sauniga. O lea vaega na toe fo'i mai i se isi taimi mulimuli ma latou fetogi i ma'a ma la'au le fale o lo'o fai ai le sauniga.

O lenei afiafi na vave fa'auma le sauniga ona o le popole ina ne'i lavea se tasi o lo'o fa'atasi mai. O le fatu o le 'upu moni e uiga i le

Sapati, o lea ua totōina, ma ua fa'amoemoe Tini e fa'asūsū lenei fatu ma a'oa'oina lemū lenei matā'upu i le taimi ua atofaina i le lumana'i. O le tele o i latou na fiafia mai pea, na fa'aloto tele atu i ai Tini ma ua tu'u atu i ai se lu'iga, e fa'atatau lea i lana ta'avale.

"A i ai se tasi na te maua mai se mau i le Tusi Pa'ia e fa'amaonia ai na sui e le Atua Lana poloā'iga ia fa'aaloalo ma tausi le aso muamua o le vaiaso e fai ma Sapati, ia aumai i le sauniga o lo'o soso'o mai." Na 'ata'ata o ia ma fa'aopoopo atu, "O la'u lu'iga lenei mo so'o se tasi o 'outou, tusa pe matua pe la'ititi. O le tagata na te mauaina mai se mau, e avatu ma ia la'u ta'avale fou."

O lenei ta'avale e le'i leva ona fa'atauina mai ona o le mana'omia i le tele o femalagaa'iga mo le galuega. O si ta'avale tuai na i ai ua aga'i ina malepe, ua leva lava fo'i ona fa'aaogāina. O se tasi talavou na malaga fa'atasi ma le 'au tala'i i le va'a i le afiafi, ua ia manatua se ta'avale fou o lo'o tū i tafatafa o le 'auala.

"O le ta'avale 'ea lenā e te ta'uina o le ta'avale samasama foliga fou o lo'o tū i ga'uta i le 'auala?" Ua fesili le talavou a e o lo'o fa'amalamalama mai e Tini lana lu'iga. Na tali atu Tini, "O lea lava," a e ua 'ata'ata le uso na fesili, ma fa'aali mai e foliga o se lu'i e fa'alēmautinoa.

Na fiafia le aofia ma le 'au talavou, a e o le manatu o le tasi tagata a iloga lava e moni lenei folafolāga. Fai mai lea o lona manatu, "Se, 'ia 'aua lava lā ne'i e toe fe'alo'alofa'i pe a maua mai e se tasi se mau e fa'amaonia ai le suiga o le Sapati."

Na toe fa'amamafa atu e Tini le uiga o lana lu'i ma ua fa'amalosi atu i le 'au potopoto ina ia taumafai ona su'esu'e ma sa'ili so'o se fesoasoani mo lenei matā'upu tāua tele. "Afai o e manatu ua sesē le fa'amatalaga o lenei talitonuga i le Sapati, e lelei pe a tatou fa'alogoma i ai i le tatou sauniga o lo'o soso'o mai. A i ai se fesili po'o se manatu 'ese, ia e manaia fo'i pe a tatou taumafai e su'esu'e fa'atasi uma i ai," o le toe 'upu lea a le failauga a o le'i ta'ape le sauniga o lenei pō.

I le sauniga na soso'o ai, ua lē pisa lava se tagata. Ua fiu latou e su'e se mau i a latou Tusi Pa'ia i lenā vaiaso atoa, a e le'i maua lava. E to'atele fo'i ē na fesili i o latou ta'ita'i Ekalesia ma faife'au mo ni mau tusia e fa'amaonia ai le suiga o le Sapati, a e leai lava. Ua i'u ai lava ina toe fa'apotopoto mai a e ua leai lava se tasi ua mafai ona ta'utino pe aumai se molimau 'ese mo le Sapati. Na'o le mea ua maua ua atili fa'amaonia le pa'ia ma le mamalu o le Sapati na faia mai i le amataga e le Atua.

“Ua ‘ou iloa nei le leai o se aogā ma le ma’imau o le taimi e fesiligia ai fua le Atua ma finau ai fo’i i Lona Sapati,” o le ‘upu mai lea a le isi tagata atamai iā Tini i totonu o le sauniga. E tele lava fo’i isi āna fesili fa’alelotu po’o talitonuga, a e na fai atu lava Tini o tali e aupito silisili ona sa’o ma e lelei e maua mai lava i le Tusi Pa’ia, le Afioga lea a le Atua.

Na i ai pea le ‘au tala’i i le pō atoa i Manono. Ina ua lata i le fā i le vaveao, ona ta’apena loa lea o a latou mea ma aga’i i le uafu ma malaga ai loa i latou i le va’a muamua e alu i uta i le motu tele o Upolu. O le tele o nei va’a usu muamua e tumu lava i tagata faigaluega ma tamaiti e a’o’oga i Apia. Na taunu’u loa le va’a i uta, ona fa’ae’e lea o le ta’avale ma aga’i loa i Apia ma ta’ape ai i o latou aiga.

FA'AMALAMALAMAINA E LE TALA LELEI

I tausaga tau fa'ai'u o le 1960 e o'o lava i le 1976, ona o le fesoasoani mai o le Agaga Pa'ia, sa galulue malosi lava le 'au tala'i na ta'ita'iina e Tini ina ia fa'asusulu atu le malamalama o le fe'au a le Atua i ni nu'u ma alalafaga sa fa'afitāuli, e i ai Vaiusu ma Falelātai, i le itū i sisifo o le motu o Upolu. I le amataga o le galuega, na faigatā ona talia fiafia i latou e tagata. O tagata o nei alalafaga o ni Kerisiano fa'amaoni lava i isi ekalesia. O le mana o le Agaga Pa'ia e lē ma-taofia pe a ua o'o i le taimi o le galuega o le fa'amalamalamaina lea o le 'upu moni.

Mo lenei galuega tele, e to'afā i le to'alima le 'au tala'i e masani ona nonofo ai pea i ni vaiaso i alalafaga o lo'o fai ai le tala'iga. I le ao, e ō atu ai e tufa pepa i aiga ma vala'aulia i latou i sauniga e faia i le afiafi. O le tele fo'i o taimi e faia lava e Tini su'esu'ega o le Tusi Pa'ia i aiga o lo'o talosaga mai, pe faia fo'i talanoāga e tali atu ai i ni fesili ese'ese lava e fa'atatau i le Tusi Pa'ia po'o matā'upu fo'i o le olaga i aso fai so'o.

O le agaga tala'i fo'i o Tini e faia ai ni fesili ia fa'atosina ai loto o tagata ia naunau e su'esu'eina 'upu moni mai le Tusi Pa'ia, o lea e fiafia ai e fa'atasi mai i sauniga. O lenei galuega na faia fa'apitoa mo sina taimi pu'upu'u, a e na matuā faia ma le malosi e tatau ai ona o le fa'atasi mai o le Agaga o le Atua. O na o le faigatā fo'i o āla e femalagaa'i ai, sa taumafai ai e faia ia soso'o fa'atasi nei sauniga i ni alalafaga e ōno pe fitu.

A o tau amataina lenei galuega tāua sa malosi na'uā le tete'e mai, a e maise lava o ta'ita'i o alalafaga ma isi ekalesia. O le mea ua tupu mai ua fa'aōso ai ma amio fa'alē-manuia a tagata. O Tini ma le 'au tala'i na taumafai lava e fa'amalosi le tasi i le isi, e fai a latou tala mālīe ma talatalanoa i amio a tagata ese'ese o lo'o fa'aali.

E pei ona masani ai, o ni fa'afitāuli e tau tupu ai le loto fa'avaivai ma le popole, e vave lava ona fa'agaloina auā e tetele atu fo'i fa'alētonu ona o le latou ta'avale e feōa'i ai. I se tasi pō ina ua tu'ua se su'esu'ega sa faigatā ma le tele ai o le 'au fa'afitāuli, ona alu loa lea o le malaga. A fa'apea na i ai ni loto fa'alētonu o le 'au tala'i, ua vave lava ona galo ona ua leva le pō ma ua pāpā uma pa'u e fā o le ta'avale i se togāvao e mamao ma se a'ai.

O se tasi afiafi a o alu le malaga aga'i i le sauniga, a e fa'alogoina le pa'o'o mai i lalo o le ta'avale. Na fa'atū loa le ta'avale, ōso i lalo Tini ma fai atu ua mana'omia se malōlō. A e le'i fesili se isi, na tusi lona lima i le fasi u'amea o lo'o ta'atia i le 'auala, ma fa'apea atu, "Se'i fai le

tatou ta'avale ona tatou toe ō ai lea.” Na malamalama le ‘au malaga i lea mana’o, ona o le amio a Tini e fa’amasani lana vaega ia ‘aua ne’i popole i se mea e tupu fa’afuase’i mai, a e maise “ia lava ma malosi le fa’atuatua ōla.”

O lenei la pō ua na’o le taliē ma feōsofi i lalo, ona ‘ave ane lea o le masini e fa’aali ai āta ua sulu i le ma’a o le ta’avale a e fa’amalamalama ai le galuega o lo’o fai. Na vave lava ona toe fa’apipi’i le u’amea na pa’ū, toe fa’ae’e loa ma fa’aauau le malaga. O tofotofoga fa’apenei ua ta’ua lava e latou o gaua’i mo le fa’aumaina o le fe’au mulimuli, o fa’amalosiga ia ‘aua ai ne’i fa’atamala.

O le isi amio e fa’amasani ai le ‘au tala’i o le mataāla ma ia vave le gaoioi. Afai ua o’o i le taimi o le a malaga ai a e o lo’o fai le mea e tatau ai, ia tamo’e lava le tagata ma ‘ave lana mea tausami i le ta’avale. E o’o loa i le taimi e tatau ona ō ai, alu loa le ‘ave ta’avale fa’aōla le ta’avale ma amata āluālu lemū loa. E vave lava ona ta’apena o mea, pe tu’u fo’i e fa’a’uma le tausiga i le alalafaga o lo’o soso’o mai.

O le tele o nei sauniga e o’o lava i le vaveao o fa’aauau. O tagata ua masani lava, a ua vaivai e ō i o latou aiga, pe e faia lava le faiga fesili a’o ta’oto’oto mai i o latou aluga ma fala e masani ona aumai e fa’aaogā i sauniga pe a umi fa’apenei. O le masani fo’i a Tini ma le ‘au tala’i e feōa’i lava ma ‘ave o latou molī e ōla i le kerosini e fa’amalamalama ai sauniga i le pō, auā o le tele o nei alalafaga e le’i o’o atu i ai le eletise i lenā vaitaimi.

A o galue Tini i le tufaina o pepa fa’atala’i i nei alalafaga, sa masani ona ‘a’afia ai o ia i galuega a le nu’u po o aiga fo’i. O se tasi aso e tau atu o saunia se faigā suāvai tele lava a le isi aiga, ona alu atu lea ua fesoasoani i ai i le fofō’eina o fa’i ma valu taro, o mea taumafa masani lava ia a Samoa. O isi fo’i aiga a mae’a ona vala’aulia lea o Tini latou te tali sua. E talia fiafia e ia le fa’aaloalo pe a lava lona taimi. E lē fa’atamala fo’i i le vala’aulia o aiga i sauniga i le afiafi. E talia fiafia fo’i e le tele o aiga lenei vala’au, ma na fa’atumulia ai nei sauniga.

I Samoa i Sisifo, o le isi a latou galuega masani o le saliina lea o le popo ma fa’alāina pe o le fa’amago i le ogāumu. E tele le mau alaalfaga e taunu’u atu i ai Tini a e o fai mai se galuega i le popo, ona alu atu ai fo’i lea ma fesoasoani ai. E fa’ai’u ane fo’i ua masani ai i tagata o lea a’ai, ma ua latou silafia ai le mafuā’aga o lenei asiasiga ma lana fo’i galuega. E tele foi nisi e galulue fo’i ma tau tu’ufesili i matā’upu ese’ese, ma i’u ai fo’i i fesili fa’ataui i le Tusi Pa’ia.

O lona ‘au’aumea fa’atasi ma masani ai ma tagata i galuega e fai, o le isi āla lea na faigofie ai ona ia fa’aofi lemū atu ai le fe’au o le toe afio

mai o Iesu, ma Lana fa'aolataga i nisi alalafaga faigatā. O le malamalama o le tala lelei ua na tafi 'esea le pogisā o lo'o i totonu o talitonuga o lotu ma le fa'ailoga tagata, ma ua to'atele ai ē na taliaina le Afioga a le Atua. O lea fo'i le agaga na taumafai ai Tini ia fa'amamafaina ma malamalama ai i latou uma ē fia 'auai i le galuega o le tala'iina o le alofa tunoa o le Fa'aola.

“IA OUTOU Ō!”

O lea le ‘upu autū e fa’asino i lenei vaega o le galuega a le Atua na soso’o ai mo le faife’au o Tini. I na ua tapunia le a’oga tumau o Vailoa i Saolufata i le tausaga fa’ai’u o le 1950, na si’itia atu ai loa Tini ma lona aiga i Lalovaea, le a’ai o lo’o i ai le nofoāga o le misiona a le Ekalesia Aso Fitu o le Toe Afio Mai i Samoa. Ona o feuia’iga ma āla e fa’amaopoopoina ai le galuea’iina o vaega ese’ese o le galuega lautele, ua mana’omia tele nei fesuia’iga o galuega ma tiute tau ‘ave na feagai ai ma le ‘au faigaluega.

Sa tofia Tini mo le ta’ita’iina o le vaega a le ‘Au Matutua a e maise i latou ua vala’auina e ‘avea ma failauga nofo ‘aiga. O i latou nei na ‘avea ma ta’ita’i po’o fesaoasoani fo’i i ‘au ekalesia ta’itasi, po o toea’ina pe o ti’ākono fo’i ua i ai tofiga fa’a-failauga. Mai le amataga o lana galuega tautua ma le folafola atu o le tala lelei, sa tāua lava iā Tini le vala’au a Iesū i Ōna ‘au so’o uma, ma Āna ‘upu fa’amalosi mo i latou, “**Ia ‘outou ō** atu e fai nu’u uma lava ma so’o... ia ‘outou a’oa’o atu... fa’auta, Ōu te iā te ‘outou i aso uma lava, e o’o lava i le gata’aga o le lalolagi” (Mataio 28:19, 20). Na ia talitonu o lenei vala’au, o le vala’au lava lea mo tagata uma o ē fia mulimuli ma faia le finagalo o le Matai, auā e telē le galuega a e ua pu’upu’u le taimi.

O le malosi o le aga’i i luma o le galuega, o le molimau fo’i lea i fa’amanuiāga o na o le loto su’esu’e ma le ta’ita’iga a le Agaga Pa’ia. O le tele o tamā ma tinā ua papatiso i totonu o le ekalesia na ‘auai i vasega failauga. Mulimuli ane sa to’atele lenei ‘au galulue na tu’ua nu’u masani ai ma aiga a e ō atu latou ma fa’atasi ai i le galuega lautele a le ekalesia mo le Ali’i.

I lalo ifo o lana ta’ita’iga, sa taumafai lava Tini e fa’amalosia le feso’ota’iga a ‘au lotu uma ma ē ta’ita’i. O le loto galue a ‘au uso ta’ito’atasi ua fa’amanuiaina i tusiga e fa’aילוa ai tulaga o le galuega i itū ‘ese’ese. Sa tatalo Tini i le Atua ia fa’asino mai se āla e mafai ai ona fa’alauteleina le feso’ota’iga ua mana’omia ma ‘au lotu uma ta’itasi, o lenei ua atili fa’ato’ateleina e lē na’o le Ātu Samoa a e o fafo atu i nu’u ese’ese o le lalolagi.

Sa i le laumua o le Ekalesia i Apia i lenei taimi mea faigaluega ma masini mo le lolomiina o tusi ma pepa fa’ale-lotu, e fa’aaogāina i le fa’alauteleina o galuega mo le tala’iina atu o le tala lelei i itū ese’ese o le atunu’u. O nei matā’upu e i ai su’esu’ega o le Tusi Pa’ia e fa’aaogāina i A’oga o le Sapatī (Sabbath School), po’o sauniga a le ‘au talavou ma le

‘Au Molimau (JMV, MV, ma le AY i le taimi nei), o fa’asologa o mau ma a’oa’oga mai le Tusi Pa’ia mo ta’iala o aso ta’itasi (daily devotionals po’o le “Leoleo o le Taeao”), ma fa’asologa o lesonea na fa’a-Samoaina e Tini mai a’oga fetusia’i o le tala lelei, e i ai le “Leo o le Valo’aga” po’o le “Ave Fe’au o le Malamalama” (“Voice of Prophecy” and “Light Bearers”).

Ua mautinoa le alu i luma ma le manuia o le tulaga ua i ai le galuega a le Atua i lenei vaitaimi. O lo’o fa’asolo pea le ta’ita’iga a le Atua ma ua la fa’aali mai āla e mafai ona fa’aaogāina atili ai mea faigaluega o lo’o i ai. Ua tupu tele le su’esu’e ma le fa’aaogāina o matā’upu ua fa’avasegaina mo a’oga fetusia’i. Sa fa’aopoopoina le ‘au faigaluega nofo ‘aiga, ma ua fa’ateleina talosaga mo a’oga mo le ‘au failauga ua galulue ai i ‘au lotu e i alalafaga ese’ese. O lea le galuega ua matuā’i mana’omia lava le fesoasoani i le taimi nei. E le’i fa’atuai le tali mai le Atua.

I le ogātotonu o le tausaga e 1958 sa amataina ai, i lalo o le ta’ita’iga ma le fesoasoani a le Agaga Pa’ia, le lolomiina o le pepa **“Ia ‘Outou Ō”** ma tufaina atu loa i le ‘au faigaluega ma failauga nofo ‘aiga uma o le Ekalesia. O le uiga ma le agaga naunau na fa’aaogāina ai lenei mea faigaluega, ua fa’aalia mai lava e le faife’au o Tini i āna ‘upu tomua sa tusia i le lomiga muamua (Aukuso, 1958):

*“Ua saunia lenei pepa ma le fa’amoemoe tatou te maua ai pea le feso’ota’iga felāta’i i le galuega a le Matai, o Lana fa’atonuga mulimuli lea ua ‘avea ma igoa o la tatou pepa, **‘Ia ‘Outou Ō!’**”*

*Sa manumalō le Ekalesia e amata mai i ōna pō o Iesu ma le ‘au Aposetolo, ona o le tausisi atu o la latou sauniga o le ‘Folafola atu Keriso ua fa’asatauroina.’ O lo’o manumalō pea lava le Afioga ola a le Atua, ma e āfe ma āfe agaga ua tosina iā Iesu ona o le folafolaina o le **mana** o Keriso, o le āla lea e tasi e fa’aolaina ai.*

Ua faia lea galuega e le Ekalesia a le Atua; o faife’au tala’i, faia’oga o le Tusi Pa’ia; lauga i luga o le ‘ea; o āta gaoioi ma āta e alu i le televise; o a’oga fetusia’i o le Tusi Pa’ia ma isi lava āla e tele. A e lē fa’atauva’a ai fo’i le galuega tele o lo’o faia e le ‘au faigaluega nofo ‘aiga ma failauga, o ali’i ma tama’ita’i o ē ua i ai i o latou luma o le fa’aaliga, o le ‘lavea’iina lea o agaga’ mo Keriso ma Lona malō. E maua lava i so’o se vaega o le lalolagi lea vasega, ma o nisi lava nu’u e lē o i ai ni faife’au ma ni a’oa’o. O le vasega lava lea o ali’i ma tama’ita’i ua fa’apa’iaina o latou olaga ma lō latou taimi mo le Atua, ua latou molimau atu i so’o se āla lava latou te mafai ona au’auna atu ai.”

O le manatu autū sa fa'amamafaina i matā'upu ese'ese o lenei pepa, o le tāua o le taimi, ua pu'upu'u lava. O se fa'amalamalamaga ua tu'u mai i nei lomiga e fa'apea:

“O le taimi e galue ai – **o nei;**

O le āla e i'u manuia ai le galuega, o le fa'agalogalo lea – **o ananafi;**
A e fa'amoemoe mo mea tetele – **o ā taecao.”**

I a'oa'oga uma na tu'uina mai i itulau o lenei pepa, sa fa'amanatu so'o lava le agaga e su'esu'e ma fa'aaogāina ai le Tusi Pa'ia. O le fautua mo tagata ekalesia uma a e maise ē tala'i, ina ia sa'o ma tonu matā'upu uma e si'i mai le Afioga a le Atua. Sa fa'amalosia le fa'aaogāina o fa'ata'oto ma a'oa'oga fa'a-fa'atusa ia fa'amalamalaina atili ai matā'upu o su'esu'ega, pei ona tusia mai i tala'aga o galuega a Iesu. O uiga ma fa'amatalaga e tatou ai ia faia lea ma auala e manino ai le va'ai a ē o fia iloa le 'upu moni, ma fa'a-faigofie ona malamalama i matā'upu o su'esu'eina.

O se tasi o talitonuga o Tini, e i'u lelei le galuega pe a loto gatasi le 'au galulue. Sa saunia ma le fa'aeteete matā'upu ma tala ese'ese mo lomiga ta'itasi uma o le **“IA OUTOU Ō.”** O lea na tu'ufa'atasia ai mafaufauga ma manatu o ē ta'ita'i i le galuea'iina o le Ekalesia Aso Fitu aoao ma tusia ai i lenei pepa, ina ia galulue ma le loto gatasi le 'au faigaluega o lo'o tau 'aveina le fe'au a le Atua. O le taunu'uga e mana'omia mo lenei galuega fa'apitoa, ua fa'amaninoina mai i le a'oa'oga mai le fale malamalama, sa tusia i se tasi o lomiga, e fa'apea:

O lo tatou olaga ua o se fale malamalama,

I luga o le lalolagi souā;

E fa'asusulu atu le malamalama

Mai le pupula o le Atua Lē alofa.

O va'a tetele, fa'apea va'a laiti

O latou faimalaga i le sami faigatā,

Latou te iloa i lo tatou susulu atu,

Ua latou lata atu i le taulagā.

A e afai tatou te fa'atamala

I lo tatou tiute, po o le tu'umuli;

O na tauau lea ina mate le malamalama,

Ma i'u lava ina si'omia i le pōuliuli.

Se'i manatu i le tele o va'a

E fano i lea pogisā;

O na ua tatou to'ilalo ma fa'atamala,

Ma ua lē fa'asusulu atu le malamalama.

O lenei le āla galue na ta'ua le aogā ma le mana'omia e le 'au faigaluega, ma sa fa'aaogāina lava mo tausaga e tele. Sa fa'aleoina lava e le to'atele o ē na faitau i lenei pepa lo latou fiafia ona o matā'upu sa tu'uina mai ai. O tala fa'alototele ma 'upu fa'amalosi fa'ale-agaga sa taumafai ia tau 'aveina lava i tusitusiga uma. E talitonu i le ta'ita'iga a le Atua na mafai ai ona fa'amanuiaina lenei vaega o le galuega, a e maise lona tāua mo lea lava vaitaimi.

I na ua malōlō le ali'i faife'au o Tini mai le galuega a le Atua, sa fa'agataina ai le lomiga o le pepa fa'amisionare, **“IA OUTOU Ō.”** Sa le'i gata ai i inei le naunau ia fa'aauau atili le tala'iina o le fe'au mulimuli, ma ia vave ai ona afio mai o Iesu. I le fa'ai'uga o lenei pepa, sa ia toe fa'amanatu lava ma lona alofa i le 'au faigaluega ma 'au uso o ekalesia uma, le fa'atonuga mai le Atua mo le Ekalesia i ōna pō nei, ua fa'apea: “O Lana galuega e lē o le liua lea o malō o le lalolagi, a ia liliuina olaga o tagata ta'ito'atasi.”

TALA'IGA: "O FAIA'OGA MA FA'AU'UGA"

O le tausaga e 1960, i le ta'ita'iga a le Agaga, na fa'ailoa atu ai e Tini i tagata Samoa le a'oga fetusia'i o le "Leo o Valo'aga." O ia o le ta'ita'i o le 'au tala'i o le Ekalesia Aso Fitu i Samoa i lenei vaitaimi. Na manatu o ia e fa'aaogā lenei mea faigaluega ua ia mautinoa e fa'atupu ai le naunau o tagata i le su'esu'eina o le Tusi Pa'ia.

Na tāua lava iā Tini le feso'ota'iga ma ta'ita'i po'o le 'au faigaluega i āla ese'ese, o faifea'u fa'au'uina pe leai fo'i, a e o lona mana'oga ia fa'amalosia le feso'ota'iga lea. Na ia fuafuaina ma lomia loa i masina ta'itasi le nusipepa mo failauga-nofa-aiga ma tagata o le ekalesia, e ta'ua lea o le "IA OUTOU Ō" (GO). O lea pepa e fa'amatala atu ai su'esu'ega mai mau o le Tusi Pa'ia, o galuega a Ekalesia ta'itasi o motu o le Ātu Samoa, o tala'iga o lo'o faia i alalafaga ese'ese e le 'au faigaluega, fa'apea ma mea o tutupu i le galuega lautele a le Atua e lē gata i Samoa a e fa'apea le lalolagi atoa, ma sa fiafia tagata 'aulotu uma e faitau i ai. O lenei pepa fa'amisionare na lomia lava i tausaga e tele se'ia o'o ina malōlō o ia mai le galuega a lona Matai.

O Tini sa toe fa'aliliuina i le gagana Samoa matā'upu e luasefulu-fā o le isi su'esu'ega fetusi-a'i a le Ekalesia, e ta'ua "O LE MALAMALAMA O LE LALOLAGI" (Light Bearers). A e o le faife'au o Tavita Niu na fesoasoani i le fa'a-Samoaina o matā'upu e luasefulu-fā o le su'esu'ega mo le 'au talavou laiti.

Na uma ona saunia ma lolomiina nei matā'upu ona tufa atu loa lea i Ekalesia uma ma so'o se tasi e mana'o mai i ai. Sa to'atele tagata na mana'omia ni su'esu'ega, e amata mai i ē matutua e o'o i le 'au talavou, so'o se talitonuga e aofia i ai. O nisi na vave tele le latou su'esu'e ma toe talosaga mai mo nisi matā'upu.

"Ua tatou maua tonu lava le āla i loto o tagata, auā o se mea e fiafia tagata e faia i aso ta'itasi," o le 'upu atu lea a Tini i se isi o le 'au faigaluega i le tasi aso. "E tele tagata, pe laiti pe ua matutua latou te fiafia ma naunau i le su'esu'eina o le Tusi Pa'ia, e ui lava ina lē malamalama i latou i mea o lo'o latou su'esu'e i ai. O le Tusi Pa'ia o se tusi tāua ma mana'omia e tagata Samoa, ma 'ou te mautinoa e tofua le aiga ma le Tusi Pa'ia." O lenei uso na talitonu fo'i ia i lea manatu.

A uma loa le lesona mulimuli a le tagata sa a'oga, ona 'auina atu lea o le tusi vala'aulia mo le fa'au'uga e faia i le Sapati o lata mai. E ta'u atu e Tini i le tusi i lea uso, o le sauniga e amata i le iva i le taeao, ma e tu'u atu i ai le avanoa i lea tagata ia filifili ia pe e fia 'auai, a e maise fo'i

e fa'amalosia ai le fa'atasi mai o i latou uma o le a fa'au'uina i sauniga i le aso Sapati.

O le ta'ita'i o le matagaluega o le Pasefika i Saute mai Ausetalia na asiasi mai i le galuega i Samoa i se tasi vaitaimi. Na 'auai o ia i le tasi o fa'au'uga. Na matuā ōfo o ia i le to'atele o tagata na fa'atumulia ai le malumalu sa fai ai le sauniga i lea alalafaga.

Na fa'apea mai lenei ali'i, "Ou te le'i manatu e fa'apea le to'atele o tagata lotu iinei." Na ia mātauina le naunau mai o tagata, e ui lava ina ua tumu ma ua tau fa'aofiofi i le malumalu, a e sa latou fifilemū ona o le fia fa'atasi i le sauniga ma le fia fa'alogi i le failauga.

Na tali atu lava lea ma fa'amalamalama atu Tini, "O le to'atele o i latou nei e ō mai i isi ekalesia Kerisiano mo lo latou fa'au'uga ona ua mae'a a latou matā'upu o a'oga fetusia'i o le Tusi Pa'ia." Na atili ōfo le ali'i faife'au asiasi i le fa'atasi mai o nei tagata ma 'auai i sauniga o le aso Sapati atoa. Na fesili le ali'i faife'au i lona fia iloa pe fa'apefea ona vala'uina tagata ina ia mafai ai ona fa'atasi mai i sauniga uma o le aso.

Na fa'amatala atu e Tini, "Ou te faia lava le mea 'ou te lagona ua fa'asino mai e le Agaga Pa'ia e tatau ona fai mo le fa'asalalauina atu lea o le 'upu moni a le Atua. E tele lava 'auala ese'ese ua ia fa'ailoa mai iā i tatou e fai ai lenei galuega lelei." O lenei ali'i asiasi mai na ia maimoa ma iloiloiloina le tusi tala'i na 'auina atu e Tini e vala'aulia ai tagata ta'ito'atasi.

Ua lagona e lenei ali'i le aogā o lenei galuega o lo'o faia e Tini ma le 'au faigaluega i lenei tōvine, ma manatu ai o ia e tatau fo'i ona fa'ata'ita'i ma faia i le galuega a le Atua mo le lalolagi lautele. "Ou te mafaufau i le lelei o le su'esu'eina o le Tusi Pa'ia mo tagata ta'ito'atasi ma tagata e to'atele e fa'atupu ai lo latou fiasia, a e o le sauniga o le fa'au'uga e fa'atāuaina ma aloa'ia ai i latou na su'esu'e ma le fa'amaoni," o lana 'upu mai lenā iā Tini e fa'ailoa ai lona fiasia. E le'i matuā ato'atoa lona malamalama i le manuia o le sauniga i lenei Sapati.

I nu'u o lo'o faia ai sauniga fa'atala'i, e fa'ailoa atu ai lesonea o le a'oga fetusia'i o le Tusi Pa'ia, ma tufa atu loa i ē o lo'o fiasia mai i ai pe a tu'ua le lotu. E to'atele lava i latou e uma a latou lesonea o le matā'upu atoa a e e le'i uma le aofa'i o sauniga o lo'o faia i lea a'ai, ona faia fo'i lea o lo latou fa'au'uga i le pō o le sauniga mulimuli. O i latou o le a fa'au'uina e matuā sauni ma o latou la'ei lelei e pei o le sauniga mo le Aso Sā, ona fa'atalitali loa lea ma le naunau i lenei sauniga o le fa'au'uga.

I le fa'ai'uga, e to'atele i latou ua taliaina Keriso e āla i le a'oga fetusia'i o le Tusi Pa'ia, ma ua va'ai atu loa i luma i le taunu'uga o lo

latou sa'ili atu i le 'upu moni, o le sauniga lea o le papatisoga. I le malamalama o lo latou fa'atuatuāga fou ua maua, ma le ta'ita'iga a Keriso ia 'avea ma tagata fa'asusuluina atu le malamalama, e to'atele isi o le a faia pea lenei galuega o le fa'asalalauina atu o le fe'au o le tala lelei, e lē gata i o latou lava tuā'oi a e so'o se mea fo'i e 'auina atu i ai.

O FAILAŪGA MA PAGOTĀ

O le isi galuega tele a Tini na fai o le a'oa'oina lea o failauga nofo 'aiga, o i latou e a'oa'o ma ta'ita'i i le folafolaina o le tala lelei i alalafaga e i ai. O lenei vaega o le 'au faigaluega na sili le aogā ma le malosi i aso o le fa'avaeina ma le tuputupu a'e o le Ekalesia i alalafaga ma a'ai ese'ese o motu uma o le Ātu Samoa. Na faia pea e Tini lenei galuega tāua ma le lelei se'ia o'o lava ina ua malōlō mai le galuega a le Ekalesia.

I le tele o āna malaga i Niu Sila ma Amerika ma nofoāga e tele ai uso Samoa, e fai ai e ia vasega mo failauga o lo'o fiafia ma talosagaina mai. E amata mai lava i le aso e tasi e o'o i le vaiaso atoa le u'umi o nei vasega. Na ia matuā fa'amamafaina lava le mafutāga a le Atua ma ōna tagata ta'ito'atasi, fa'apea ma le vā feāloa'i o le tagata ma le isi ōna uso a tagata. O ali'i ma tama'ita'i, pe matutua pe talavou, e tumu mai lava i nei vasega e a'oa'o ai 'auala 'ese'ese ma 'auala fou e mafai ona galulue ai ia lelei feso'ota'iga.

I Samoa, a i ai se mana'oga e o'o mai mo se a'oga fa'apenei, e taumafai lava ia fa'apotopoto uma 'au lotu o se itūmalō i se Ekalesia e tasi, ona faia ai lea o le vasega, o su'ega, ma le sauniga e faia ai le fa'au'uga fa'apitoa. O le tele lava o tagata ua leva ona i ai i le Ekalesia, e fiafia i latou i nei a'oa'oga e fa'afouina ai le malamalama a e maise o ni matā'upu ua fou mai, ma e fesoasoani atili ai ma fa'amalosia mo le aga'i pea i luma o le galuega a le Atua.

I le 1959, i le isi itūmalō tele i le itū i sisifo o Upolu, na tatalaina mai ai le faitoto'a i le Ekalesia Aso Fitu. Na faia e Tini le a'oga fa'apitoa a failauga i le alalafaga o Le'auva'a, o se alalafaga e sefulu-lima maila lona mamao ma le taulaga i Apia. Ina ua fa'ai'uina lea sauniga, na 'avea ma lu'iga iā i latou na 'auai le fa'atonuga a Iesu i Ōna 'au so'o, "Ia outou ō ma a'oa'o atu" (Mataio 28:20).

Na mavae ni nai vaiaso ona alu lea o le tasi ali'i talavou na i ai i lea a'oga ua fa'ata'ita'i 'ona molimau atu e pei o le mea na ia a'oa'oina mai i le vasega. Na feiloa'i ia ma le isi talavou mai le alalafaga latou te tuā'oi, ma ua ia vala'aulia lea uso e sau e fa'alologologo i a'oa'oga o le Tusi Pa'ia i le sauniga o le Sapati. Na ōfo o ia ina ua talia e le talavou lana vala'au, ma e lē gata i lea sa ia fa'ailoa mai lona naunau e fa'atasi mai i le sauniga i le Sapati o lo'o lumana'i ai. Na tu'ua le sauniga ona fa'afetai mai lea o le talavou ma lona agaga fa'aaloalo, a e na sili ai lona

fiafia i le fa'amatalaina ma le talanoaina o le matā'upu o le A'oga o le Sapati i le taeao.

“Ou te talitonu na ta'ita'i mai a'u e le Atua i nei sauniga, auā o lea ua tali ai le tele o fesili sa i lo'u mafaufau mai tausaga e tele,” o le 'upu mai lea a le talavou ma lona fiafia tele. Na toe fa'apea mai lea, o lona leo ma ōna foliga ua iloa ai lona loto fa'anoanoa, "Ma'imaui pe 'ana iinei lo'u tamā se'i ona fa'alogo ma a'oa'oina ai fo'i lenei lava 'upu moni e tasi. E, ma'imaui pe 'ana i'inei lo'u aiga atoa se'i o matou fa'alogo fa'atasi ai i lenei tala lelei ua 'ou maua." O le taimi lava lea na tatalo lemū ifo ai lona loto, a e ua ia fa'apea mai i le leo tele, "O la'u tatalo faifai pea lava lea."

Na fa'afogaina e le Atua le tatalo naunau a lenei talavou. O le Aso Gafua na soso'o ai, na taunu'u ai i le ofisa o le Ekalesia i Apia le talosaga mo se su'esu'ega fa'ale-Tusi Pa'ia ia faia i lenei lava a'ai. A e le'i uma le aso, a e ua fa'atulaga loa ma amata fai sauniuniga mo su'esu'ega i se aso lata mai lava i le maota o le aiga o lenei talavou i le alalafaga o Afega.

I le amataga o sauniga, sa na'o le aiga lava na fa'atasi ai. A o fa'aauau pea sauniga ma ua loloto matā'upu ua su'esu'eina mai le Tusi Pa'ia, sa fa'atumulia le maota ma fafo i tagata na fa'atasi mai o na o le fia fa'afogaga i le fe'au.

O le tasi o i latou na taliaina le fe'au o le Toe Afio Mai, o le ali'i matua o le alalafaga o Maulolo Kuka. Na ia vala'aulia i latou uma na talitonu ia fa'atasi mai i lona maota ina ia amata ai loa le lotu. Na fa'apea atu o ia i le latou 'aulotu fou, "O le fe'au a le Atua e tatau ona fa'amuamua ma mua'i fa'atāua i mafaufau o i tatou tagata Kerisiano uma. E tatau fo'i ona tatou fa'a'iloa atu lenei tala mai se nofoāga lelei ina ia silafia uma ai e tagata."

Na va'aia e le ali'i fofoga fiafia o tagata, ona 'ata'ata loa lea ma toe fa'apea atu, "O le asō, 'ou te mana'o e vala'aulia tagata uma iinei ma e so'o se tasi e fiafia mai, o le a amata le sauniga i lo'u fale. Atonu e na'o se taimi pu'upu'u e fai ai i'inei o na mafai lea ona fa'avae loa le lotu i so tatou nofoāga fou."

O le ali'i o Maulolo ma le Ekalesia fou i Afega, na naunau lava i latou e fa'aali atu ma tosina mai o latou aiga ma fanau, ina ia fa'atasi ai i le aiga o le Atua. O lea le talosaga fai so'o e lenei tamā ma lona agaga fia 'au'auna fa'amaoni.

Mo ni nai masina na fa'apea ona fai ai saunigā lotu i lenei alalafaga i Sapati ta'itasi, e lē gata i o latou aiga a e to'atele fo'i nisi na fa'alogologo ma su'esu'e muamua i taimi o sauniga, a e o lea ua asiasi mai nei i ai. O

lenei Ekalesia ua vave ona tupu ma fa'ateleina, ma ua mana'omia ai e toe sa'ili se nofoāga e telē atu ia ōfi ai uma tagata. Na fai loa le fono a le Ekalesia auā ua mana'omia ona fau se malumalu e fai ai a latou tapuā'iga.

Na vave lava ona uma le fauina o le malumalu, ma sa tofia se tasi o faife'au nofo aiga e galue ma na tausia lenei Ekalesia fou i lona tuputupu a'e. Peita'i na fa'aauau pea e Tini le va'aia ma le ta'ita'iga o le aga'i i luma o le galuega lautele mo tausaga e tele o lumana'i ai.

Ina ua mavae tausaga e ōno o le atina'e ma le tuputupu o lenei Ekalesia, ona faia loa lea o le sauniga fa'apitoa e fa'avae aloa'ia ai le Ekalesia Aso Fitu o le Toe Afio Mai i Afega. O mea na tutupu ma fa'ai'uga lelei mai i lenei alalafaga o se molimau lea i le tāua o le galuega a failauga nofo aiga ma i latou ua ta'ita'iina e le Agaga Pa'ia.

E tele lava mea na tutupu mai i vaega ese'ese o le galuega. Na i ai le pagotā lauiloa lava i Samoa i Sisifo na ia taliaina le 'upu moni ma suia ato'atoa ai lona olaga. O Matila na i totonu o le fale puipui i le tele o tausaga, a e na i'u lava ina 'avea o se tagata tausī Sapatī. Na 'avea le tala iā Matila o se matā'upu mālie ma ua fai ai tala fa'aulaula a tagata e le'i talitonu i ai.

Na ōfo tagata ma fai mai pe ua liua moni 'ea le olaga o Matila. Ona fai lea se fesili a se isi e foliga fa'atausua i le olaga o Matila e fa'apea, "E iloa 'ea e se isi po'o ta'alo'alo le ali'i lea i o tatou mafaufau e pei o se tagata fai tifaga ia tatou talitonu atu ai?"

Na fa'aopoopo ane ma se isi, "Pe mata 'ea e mafai e lenei tagata o Matila ona liua ma 'avea ma Kerisiano fa'amaoni? O se aso fa'apitoa lenā pe afai ua tupu se mea fa'apenā."

O le molimau a le tasi tagata na fai mai, "O la'u ia va'ai iā Matila ua lē toe fa'alialia ma mitamita vale, ma ua lē toe amio fia tagata leaga, a e ua loto maulalo ma fialia e fesoasoani i tagata. O ōna foliga e pei ua mana'o e fa'ailoa atu o ia ua mitamita i le suiga ma le fa'afoūga ua o'o i ai lona olaga."

Mai lenei suiga ma 'upu fa'atauemu a tagata a e o lenei ua 'avea o 'upu ōfo, na fa'afetai a'e Tini ona o le ta'ita'iga a le Agaga Pa'ia ua amata tosina mai ma ua fia iloa e le to'atele lenei fe'au ua suia ai le olaga o lea tagata sa matuā leaga.

I le tasi o nu'u lata ane, na va'ai ai Sa'uila iā Matila ma na talitonu ai lava ua sui lona olaga, ua liua fa'amaoni ma sa mautinoa o lo'o fesoasoani i ai le Atua. Na galue le Agaga Pa'ia i le loto o Sa'uila ma ua ia sa'ili loa i le fe'au a le Atua lea na manumalō ma liua ai Matila. Na

fa'apea ifo lea uso i lona loto, "Afai e mafai ona suia ma fa'afou le olaga o Matila le pagotā, e tatau fo'i ona mafai ona suia lo'u olaga."

Na lagona e Sa'uila le leo na musumusu o le Agaga Pa'ia i lona loto, ma sa ia filifili loa ma ua mulimuli i ai i le fe'au o lo'o fa'amamafaina mai. Na faigofie loa ona tosina mai lona faletua ma lona aiga ia latou su'esu'eina le fe'au e fa'atatau i le Sapati lea o lo'o tausia e le Ekalesia Aso Fitu.

"E leai se isi mea e sili iā te a'u nai lo'u va'ava'ai atu i lo'u aiga ua matou malamalama fa'atasi i le uiga moni o le tala lelei ma poloā'iga a le Atua," o le 'upu lea a Sa'uila iā Tini i le tasi aso na lā feiloa'i ai. "Ua matou talitonu uma lava o 'oe na 'auina mai e le Atua iinei e fesoasoani iā i matou i le su'esu'eina o Lana Afioga."

Ina ua mavae le vaiaso e tasi na latou su'esu'e fa'atasi ai i le Tusi Pa'ia, na faia e lenei aiga se filifiliga tāua na suia ai lo latou soifua fa'ale-agaga, e lē na'o le aiga a e na suia ai le soifuāga ma le silasila a lenei alalafaga atoa. Na 'auina mai le talosaga a Sa'uila ma lona aiga i le ofisa o le Ekalesia i Apia ina ia amata se lotu i lo latou aiga latou te tausia ma fa'amamaluina ai le Sapati o le Atua.

I le vaiaso na soso'o ai i le masina o Me, 1962, na tatala ai e Tini le sauniga ma amata le lotu fou i totonu o le alalafaga o Sale'imoa, e tusa e lua sefulu-lima maila i le itū i sisifo o Apia. O Sa'uila ma lona aiga atoa na papatisoina ai ma 'avea i latou o sulu malamalama mo Iesu i lenei alalafaga ma o latou tuā'oi.

Na tuputupu pea le galuega i Sale'imoa ma ua tele fo'i tagata na fa'aopoopo mai. O Matila le pagota, lea na muamua liua lona olaga, na maliu o ia ina ua mavae nai tausaga, a e o lona soifuāga liua na 'avea ma molimau sili ona malosi mo le galuega a Keriso i lenei itū o le motu o Upolu.

GALUEGA FESOASOANI MO LE LELEI LAUTELE

I le amataga o le tausaga e 1964 se'i o'o i le 1975, na ta'ita'i ai Tini i le fa'alapotopotoga a le Toreka, le vaega o le Ekalesia e fesoasoani atu i ē o mafatia ona o so'o se fa'avelave e tupu mai, po'o se afā, timuga, lolovai, po o ē gasegase i le maota gasegase po o aiga, ma ē o lo'o nofo pologa i le fale puipui. E masani lava ona malaga lenei faife'au mo feso'ota'iga e fa'atatau i lenei lava galuega.

Na matuā lavea ma fa'aleagaina lava motu o le Ātu Samoa i le afā malosi o le tausaga e 1966, a e o le tali mo se fesoasoani mai le galuega lautele a le Ekalesia na matuā vave lava ona taunu'u mai. Na vave lava fa'agaoioiga a le vaega o le Ekalesia aoao e fa'atatau i fesoasoani mo puapuāga ma fa'avelave tutupu i so'o se vaega o le lalolagi, ma na amata loa ona taunu'u mai i Samoa uta tetele e i ai lavalava, mea taumafa, ma vaila'au. Peita'i na taofia nei fesoasoani i le fale o le malō e su'esu'eina ai 'oloa ma mea uma mai fafo.

Sa te'i ma ōfo Tini ina ua maua mai le tala e uiga i lenei fa'alētonu, ma na ia tatalo ma mafaufau i se āla vave ma le faigofie e fa'ataga mai ai i tua lenei fesoasoani. Na vave ona alu ia i le ofisa o le malō ma lana talosaga na foufouina ina ia fa'ataga ona aumai lenei ūta i le fale o le Ekalesia e fa'avasega ma fa'asoaso ai.

Ina ua taunu'u i le ofisa, na fesiligia o ia e le pule o le fale e tiute ai 'oloa, pe o fea e aumai ai nei pusa, o ai na aumai ai, ma o ai fo'i e 'ave i ai. "Ou te lē talitonu lava a'u o se uta lenei mo se tagata e to'atasi, a e e tatau lava ona iloilo uma nei pusa ona o le tulafono fa'ale-malō i mea tau 'oloa e aumai i le motu," o le 'upu mai lea a le pule o tiute, ua foliga mai o lo'o fa'ato'ese iā Tini.

"O tagata lotu o le Ekalesia Aso Fitu i le lalolagi atoa, o le tasi lea o galuega lautele e tumau ma faifai pea, o le aoina lea o so'o se mea lava e fa'aaogāina mo fa'avelave, e fesoasoani ai i so'o se itū o le lalolagi e mana'omia mai," o le fa'amalamalamaga pu'upu'u atu lea a Tini e uiga i le galuega a le vaega fesoasoani a le Ekalesia.

Na toe fa'apea atu, "O i inei i o tatou motu, o tama'ita'i ia e fai le latou toniga lanu meamata, e fa'ailoa atu ai le latou galuega e fai. E asiasi i maota gasegase ma fale puipui, o aiga ma alalafaga e o'o atu i latou ma tufatufa atu i ai mea o lo'o mana'omia mai, e lē fa'avasegaina pe fa'ailogaina e i latou ē mana'omia le fesoasoani pe o ā fo'i o latou talitonuga ma tapuā'iga e fa'atasi i ai." A o fa'amatala atu e Tini le

galuega a tama'ita'i ma ta'u ai ma le toniga lanu meamata, ua ata'ata le ali'i pule auā ua na silafia.

O le pule o lea ofisa e masani ia i lenei galuega fa'amisionare o lo'o fa'amatala atu e le ali'i faife'au. Na ia fa'atagaina loa lenei ūta telē ia 'ave i le ofisa o le Ekalesia ma ia 'aua ne'i toe fa'atuai ma ia leai se tupe e totogiina mo le tiute.

Na fa'afofoga mai le tasi ali'i o le ofisa i le talanoāga, o le ali'i lea o lo'o taunu'u mai i ai talosāga mai alalafaga ta'itasi mo ni fesoasoani, ona fa'ao'o atu lea o lana talosāga iā Tini mo se fesoasoani mo le nu'u o Solomona Fou. Na aumai le talosāga i le malō mo se fesoasoani i se taimi ua mavae, a e ua fa'alētonu le latou tali ona ua leai ni mea o maua e faia ai ni galuega fesoasoani e le malō.

Ua manuia lenei talosāga ona 'ua vave ona taunu'u mai o le ūta o le fesoasoani mai le Ekalesia Aso Fitu i atunu'u i fafo, o le fesoasoani muamua fo'i lea na taunu'u mai i le atunu'u auā nei puapuagā fa'afuase'i. Ona ua lē maua e le ofisa o le malō se tasi e tapa atu i ai mo se fesoasoani, ona talosāga ai loa lea i le faifea'u o Tini.

Na fa'avavave ona sauniuni ma tu'u fa'atasi ni ūta e tali ai lenei mana'oga. A o sauni le malaga e asiasi i le nu'u, na maua e Tini fa'amatalaga e uiga i le alalafaga o Solomona Fou e fa'apea, o nei tagata na aumai e le malō mai le Ātu Solomona i le Vasa Pasefika i Sisifo. Na aumaia latou e galulue i le fa'ato'āga tele a le malō o Samoa i Sisifo a o i lalo o le pule'aga a Siamani i le amataga o le 1900. O lenei lau'ele'ele e i ai fa'ato'āga sa i lalo o le pulega a se tasi ekalesia Porotesano, ma o le ali'i sa va'aia o se tagata fa'autauta tele lava.

Sa fa'alologologo lava Tini ma lona naunau e asiasi i nei uso o lo'o tagi mai, ma ua saunia loa afifi e i ai lavalava, mea taumafa, ma vaila'au. Na ia muamua fa'afeso'ota'i le sosaiete fa'a-Toreka e i le alalafaga o Faleāsi'u-uta, i le Ekalesia Aso Fitu fa'avaeina ma e lata i le a'ai o lo'o fuafua atu i ai. E taunu'u atu Tini ma lana ūta, a e ua fa'atali mai tama'ita'i e to'afā latou te malaga fa'atasi.

Ina ua taunu'u le 'au asiasi, na latou va'ai ma le ōfo i tulaga o lo'o soifua ai nei tagata ma o latou 'au aiga. Na fa'asaga loa e fai le galuega o le tufa atu i aiga ma tagata uma na fa'atasi ane, mai ē matutua e o'o i le fanau laiti, na tofu ma lana afifi. O le 'au asiasi uma na matuā momomo o latou loto ma ua fa'ailoa e lē tasi i lē tasi le agaga alofa tele ona o nei tulaga pagātia na va'aia.

O le Aso Lulu lea na alu ai le asiasiga i Solomona Fou, na fo'i i le ofisa ma sauni ai afifi e tufaina mo aiga e to'a fā-sefulu. O nei aiga e tusa e sefulu i le sefululima tagata matutua ma tamaiti e i ai i le aiga e

tasi. O lenei aso fa'apitoa i mafaufau o nei tagata, na fa'ai'uina i le agaga fialia ma 'upu fa'afetai.

Ina ua sauni le 'au asiasi o le a fo'i, a e ua toe ta'u ane o lo'o i ai nai aiga e sefulu ma le fā na le'i fa'atasi atu i lenei aso, ma e mana'omia fo'i se fesoasoani. Na toe talosagaina ni fesoasoani mo le lumana'i. "E matua taliaina ma le fialia 'outou i lenei nu'u. Fa'afetai tele mo le alofa mai," o le 'upu lea a se isi ta'ita'i matua iā Tini.

Na toe fo'i Tini i Apia, ona feiloa'i ai lea ma le ali'i o le ofisa o le malō e va'aia ma taliina talosāga mo fesoasoani, ma na ia fa'aalia ai le galuega ma le fesoasoani na latou faia mo nei alalafaga. Sa fialia lenei ali'i ma ua fa'afetai ona o le vave o le tali i lana talosāga, a e maise ua mafai ona talia atoa ma fa'ao'oina i le aso lava lea e tasi. Na tū ia ma le fa'aaloalo tele, a ua solomuli le faife'au o le a alu i fafo, ona fa'apea atu lea iā Tini, "Ia fa'amanuia atu pea le Atua iā te 'outou."

I le isi toe asiasiga i Solomona Fou, na fa'amatala mai ai e le isi tamā matua le tala'aga o lo latou āumau i Samoa. Na ia fai mai, o le tele o tausaga ua mavae na 'aumaia ai i latou e tagata Siamani i Samoa e galulue i fa'ato'āga niu tetele o le malō. I le taimi o le Taua Muamua o le Lalolagi, na pulea ai loa Samoa i Sisifo e Peretania, i lalo ifo o le Pulega a Malō (League of Nations). Mulimuli ane, ona tu'u lea o Samoa i le pulega a Niu Sila i lalo ifo o le va'aiga a Malō 'Aufa'atasi (United Nations), ina ua uma le Taua lona Lua o le Lalolagi.

O nei tagata na fialia lava i latou i le filifiliga na tu'u atu i ai mo lo latou lumana'i. O nisi o i latou na toe fo'i i lo latou atunu'u moni, o motu ia o le Ātu Solomona, a e o isi ua fialia lava e nonofo ma galulue pea i le fa'ato'āga mo le pule fou o lo'o va'aia nei fanua.

O i latou na nonofo, sa tu'u atu i ai le sa'olotoga ia nonofo i so'o se mea e maua pe fia o i ai. Na tu'u atu fo'i i ai ma le avanoa e 'avea ai ma tagata nu'u moni o Samoa. Na o atu loa i latou ma atina'e lo latou nu'u i le fanua na tu'u atu e le tasi ekalesia Porotesano. Ua amata nei ona fa'aipoipo le 'au talavou i tagata o isi ekalesia ese'ese ma ua soifua sa'oloto ai lava i Samoa le to'atele.

Na tele tausaga na galuea'ina ai nei fasi lau'ele'ele e aiga na nonofo ai, ma ua tau lē lava le fanua e totō ai mea e fa'atau atu mo se tupe e maua mai, auā e pau lea o le mea e mafai ona maua ai le tupe e tausi ai o latou aiga. Na sa'ilia loa e latou ni galuega i fa'ato'āga a isi tagata o lo'o latou tuā'oi, ma o loa galulue ai mo se tupe e fa'atau ai mea e mana'omia mo le soifua i aso ta'itasi, a e maise o taulaga i le lotu ma isi lāfoga e fa'ae'e mai auā le fa'aaogāina o le lau'ele'ele.

I le tausaga e 1974, na toe fetaia'i fo'i nei tagata ma le sosaiete a le Toreka, auā se fesoasoani ua mana'omia. Ona o le lē lava o 'olua na mauaina e 'au Ekalesia e lata ane i ai, sa talosāgaina se fesoasoani fa'aopoopo mai le ofisa o le Ekalesia i Apia. Na taumafai lava Tini ia fa'afeso'ota'i ma fa'amalilieina ta'itasi nei mana'oga uma.

Na taunu'u le talosāga mai se alalafaga e valu maila i le itū i sisifo o Apia. Na fa'apea 'upu o le ōlega, "O tagata galulue o lenei nu'u ua matuā mana'omia lava se fesoasoani mo ni mea e ōla ai, fa'amolemole." Na maua e Tini le fa'amatalaga, o nei aiga na tu'ua e latou le fa'ato'āga telē sa nonofo ai ona ua lē toe mana'omia i latou ona ua to'atele tele tagata faigaluega.

Ona vala'au atu lea o le pule o le fa'ato'āga o lo'o nonofo ai nei, ina ia ō mai e galuea'iina le lau'ele'ele lea. Sa ōna fauina fale e nonofo ai aiga, ma ua atina'e ai fa'apea. Peita'i, e laititi tele le fanua, ona ō fo'i lea o le 'au talavou ma ē mafai ona galulue e su'e galuega i fafo atu o lo latou alalafaga pe a uma galuega o le fa'ato'āga i le afiafi.

Sa asiasi loa Tini ma lana 'au fesoasoani pei ona talosāgaina. Ina ua taunu'u i le 'a'ai ona tu'u ai lea o le ta'avale ma le uta a e ua savavali aga'i i le fa'ato'āga o lo'o galulue ai tagata e to'atele. Na alu pea le savali aga'i i fale o lo'o tutū mai e si'omia le malae. O le fale lava na muamua tau atu i ai e nofo ai le ali'i pule o le nu'u. O lenei faife'au ua lē malie lava ma na lafo mai 'upu lē manuia i le 'au asiasi, ona ua fa'apea ua ō mai latou e gaoi āna mamoe. Na lūlū mai ōna lima ma fai mai ma le leo tele lava, "Matou te lē o mana'omiaina se fesoasoani."

Na tali lemū atu le 'au asiasi ma loto ua fa'anoanoa ona o lenei fa'alētonu, "Na matou malaga mai e 'aumi sina fesoasoani laititi mo ē o lo'o mafatia. Matou te le'i o'o mai e gaoi pe tosina mai nisi."

E ui i lea fa'afitāuli, a e le'i fa'avaivai ai le galuega alofa a ē fia fesoasoani. Na faia pea le galuega i lea alalafaga mo se taimi umi lava. Sa maua se tagata na feso'ota'i ma le 'au lotu o le a'ai e lata ane i ai, na 'avea ma 'ave fe'au e aumai ai suafa o ē o lo'o fia maua le fesoasoani. A o'o i le pō e fo'i ai i lona aiga i le fa'ato'āga ona alu lea ma afifi fesoasoani e tufa mo nai uso.

O le tele o tausaga na ta'ita'iina e Tini lenei vaega, sa latou asiasi i ē mafatia i le maota gasegase fa'apea fo'i talosāga mai ē gasegase i aiga. O le sosaiete a le Toreka na latou faia fo'i le galuega o le asiasi ma tala'i atu le alofa o le Atua i uso i fale puipui. Sa tele lava tala i mea lelei ma le tāua na faia e lenei lālā o le galuega a le Atua i Samoa, na i ai fo'i tagata na fiefia ona ua suia ai o latou olaga, e lē na'o le fa'ale-tino a e maise lava fo'i le fa'ale-agaga.

O LE MALAGA FA'APU A SE TINĀ

O Atonaugaaleuitoga o se tama'ita'i mai le alalafaga o Saoluafata, tusa e luasefulu maila i le itū i sasa'e o Apia. O Saoluafata o se tasi lea a'ai e na'o le tasi lava le ekalesia e fa'atagaina ai, o le L.M.S. lea, po o le Congregational Christian Church in Samoa. O tagata o isi ekalesia e malaga atu i fafo o le nu'u mo a latou tapuā'iga. O lenei tama'ita'i na tupu a'e ia a o la'ititi i le Ekalesia Katoliko Roma, ona liua lea i le L.M.S. ina ua taunu'u ia ma lona aiga ma ua nonofo mau ai i lenei alalafaga. O Atonauga o le ālo ia o se tasi o ali'i o le alalafaga ma o se tama'ita'i fo'i e tāua lona tulaga ma e aloa'ia i lenei a'ai.

Na malaga le ali'i faife'au tala'i o Tini i Amerika mo le fa'au'uga a se tasi o le fanau mai le a'oga fa'a-tausima'i a le Ekalesia e i le a'ai o San Diego i Kalifonia, i le tausaga e 1964. I lea malaga na lā feiloa'i ai ma Etenauga, le ālo o Atonauga, ma o ia o se uso o le faletua o Fuea. Ina ua toe talii mai Tini i lana malaga i Samoa, na manatu e asiasi i le aiga o le tinā i Saoluafata, ina ia fa'ao'o alofa'aga ma le affi o le fa'amomoli a le tinā na aumai i lona ālo.

Ua te'a nai vaiaso se lua, ona malaga lea i Lalovaea Atonauga ma si āna tama la'ititi i le Ulua'i Aso e feiloa'i ma le malaga ma e fia maua se tala mai le fanau o āumau i nu'u mamao, a e maise Etenauga lana tama teine, ma le fa'amoemoe e toe fia fo'i i Saoluafata i le Aso Lua. O le vaitaimi tonu lea o lo'o feagai ai Tini ma sauniga fa'atala'i i le alalafaga o Fale'ula, e tusa ma le sefulu maila i le itū i sisifo o Apia.

Ua alu loa le malaga a Atonauga i Lalovaea ma e taunu'u atu a e o lo'o sauni Fuea ma le tama'ita'i tuā'oi, o Gasu, e malaga i Fale'ula i le pasi o le afiafi. Na foliga e le'i malamalama le tinā i le mafua'aga o le malaga, ma ua fesili iā Fuea, "O le ā le mea o le a lua ō ai i le pasi, ma o fea lua te ō i ai? O ā a lua mea o fai?"

Na toe fa'amalamalama atu lea Fuea, "O ma'ua o lo'o sauni e ō i Fale'ula o lo'o fa'atali mai ai Tini mo le masini e fa'aali ai āta lenei na 'ou sau e 'avatu, e fa'aaogā nanei. E tatau ona taunu'u le pasi lea ma te malaga ai i le tā o le lima."

E le'i fa'atuai le filifiliga a Atonauga, a e ua fesili pe mafai ona latou ō atu i Fale'ula. Ua fa'ate'ia Fuea i le fesili, ona e le'i manatu ia o le a fia fa'atasi le tinā i lenei malaga. E le'i malamalama fo'i Fuea i le uiga o lenei talosāga, a e ua 'ave a'e lana fa'afetai ona o lenei avanoa. Na te le'i māiiloa fuafuāga o le lumana'i, a e fa'ailoa e le Atua i Ōna lava taimi.

E i le alalafaga o Fale'ula ni aiga o le tinā matua o Atonauga ma o le aiga tonu lea o lo'o fa'amautū i ai sauniga fa'atala'i ma su'esu'ega fa'ale-Tusi Pa'ia o lo'o faia e Tini. E le'i fa'avaivai le loto o Atonauga ma sa talosāga se'i latou malaga fa'atasi. Ina ua taunu'u le pasi i le a'ai, ua fa'atū loa i lumāfale o le aiga o lo'o i ai le tama'ita'i o Taulua, le maota lava lea o le ali'i o Nu'uiali'i ma le faletua o Temukisa. E le'i luasefulu la'a aga'i i le faletele a e ua iloa mai le 'au malaga e le tinā o Taulua, ua tula'i ma aga'i mai e fa'afetaui le solo o lo'o alu atu.

O se feiloa'iga fiafia na maua ma na ōso mai le tama'ita'i o Taulua ma ua ōpo mai le tinā o Atonauga, ma fa'apea mai, "Oi, talofa e i si o'u tinā ua leva ona ta'asē i le lalolagi!"

Ina ua fa'alogo Atonauga i ia 'upu na fa'afeiloa'i mai ai, ua tau fāi ifo lona fiafia, a e ua me'i loa i tua ma tali atu, "Fa'apea o a'u se tagata fa'apaupau. 'Ou te alu i le lotu i Aso Sā uma, 'ou te fai taulaga fo'i. E lē misia lo'u fai alofa mo le faife'au. O a'u 'ou te tausi le poloā'iga a le Atua." Na fa'apea ai ona felafolafoa'i nei tama'ita'i ma fefinaua'i ai lava se'i o'o ina vala'au mai mo le taumafataga o le afiafi, soso'o ma le sauniga o le pō.

O le mataupu autū o le sauniga, "O le fa'amasinoga a le Atua," e aofia ai ma le tausiga o Āna poloā'iga. Na matuā fa'atumulia lenei nofoāga i lea pō mo le sauniga, ma sa to'atele ē na fa'amuli mo le taligā fesili mulimuli. Na galueina e Fuea le masini na fa'aaogāina ai pea āta mo le fa'amalamalamaina o le matā'upu.

Ina ua mae'a fesili ma tali, ona vala'aulia lea o i latou uma o ē fia su'esu'e atili i le Afioga a le Atua, e fa'aaogāina ai lesona e lua sefulu fā matā'upu na saunia e le "Leo o Valo'aga." Sa taliaina e le tinā o Atonauga lea vala'au fa'apitoa, ua maligi ōna loimata ma na ia ta'utino i lea lava taimi, ua fa'apea, "Oi se manaia o le sauniga ma a'oa'oga na fai. Ai o le fa'atasi mai o le Agaga o le Atua, ua matuā fa'atumulia lava lenei sauniga, ua 'ou malamalama ai fo'i i lenei fe'au tāua." Na tagi le tinā ma lona loto ua o'otia lava, ma ua fai lana ta'utinoga i le matagofie o le tala lelei ma a'oa'oga e fa'ataui i ai ua ia maua.

Ua uma fa'amavaega, ona aga'i atu lea Gasu ma Atonauga i nofoa e pito i tua o le sipi mo le malaga i Apia. A o alu le malaga, sa fa'alologologo mai Tini ma Fuea i le talanoāga a Atonauga ma Gasu e uiga i le sauniga, ua fa'apea atu Atonauga iā Gasu, "'Amu'ia lava 'outou. Ai o nei matā'upu o lo'o su'esu'eina e iloa lelei lava ma malamalama ai i latou ua i ai le Agaga o le Atua."

Sa tali lemū atu lava le tinā o Gasu, "Ioe, e moni lava a 'oe. O mea lava ia e tataua ona su'esu'eina e tagata o lo'o i ai le agaga o le tala lelei,

ina ia maua atili ai lenei Agaga e ta'ita'iina ai i aso uma o le olaga." Na alu pea lenei talanoāga se'ia taunu'u.

Na taunu'u manuia le malaga i aiga i Apia, a e peisea'i ua i ai se manatu popole i le tinā o Atonauga. Sa fuafua e toe fo'i ia ma si āna tama na lā malaga mai i Saoluafata i le taeao o le Aso Lua, ona e i ai sauniuniga mo le fa'apotopotoga a tama'ita'i o le nu'u e faia lea i le Aso Lulu. Peita'i, sa manatunatu lava le tinā i le sauniga e tāua atu fo'i na folafolaina mo le Aso Lua, ina ia fa'aauau le matā'upu na su'esu'eina.

Ina ua malama le taeao o le Aso Gafua, na fa'asaga atu loa le aiga i la'asaga masani o le aso. Ua ūsu malaga Tini i le ofisa mo galuega fa'ale-Ekalesia, ma ua ta'ape atu fo'i le fanau i a'oa'oga. O Fuea ma Atonauga ua fa'asaga i la'ua mo le malū o le taeao. Ona fa'apea lea o Atonauga, "Ai lava o le Agaga o le Atua na i ai i le sauniga, ua mafai ona manino ma 'ou malamalama ai i ia matā'upu." E leai se tali a Fuea, ona toe fa'apea atu lea le tinā, "Ua leva ona 'ou ta'asē i le lalolagi a e matuā leai se mea lelei na 'ou maua ai."

Na manatua e Fuea 'upu fa'afeiloa'i a Taulua i le afiafi ua te'a. A e o 'upu ua tautala mai ai Atonauga ma lona leo malū, a o to'ulu ifo ōna loimata, ua fa'aalia ai le naunau o lona loto i se suiga mo lona olaga. "Ua 'ou lagona lava lo'u fia fa'atasi ma 'outou i lenei 'upu moni ua leva ona 'ou 'alo 'ese mai ai. 'Amuia lava 'outou," o Atonauga lava lea.

I lona olaga atoa, e iloa e Fuea e le'i fa'atasi ona fa'alogoa ia o tautala Atonauga e uiga i le tala lelei po o le 'upu moni. E le'i manatu ia e vala'aulia pe fa'amalosia le tinā ina ia fa'atasi i sauniga na feagai ai i le aso ua mavae. Na fa'aeteete fo'i ma ua ia lē fa'amanatuina le folafolāga mo le sauniga o i lumana'i. Peita'i, na manatua e Fuea taumafaiga e tele ma taimi uma na vala'auina ai le tinā ma ona aiga i sauniga ma su'esu'ega fa'apea i aso ua mavae. O le tele lava na lē taliaina, a e a tautalagia le 'upu moni, le Sapati, po o le Afioga a le Atua, ona uma ai lea o se talanoāga, ma ua fa'aigoaina ai lava Tini ma Fuea o "le 'au Aso Fitu."

Ua alu lava lenā aso o lo'o fai atu pea Atonauga ma lona leo fa'anoanoa, "'Amuia lava 'outou."

Ua malamalama lelei Fuea i le loloto o 'upu a le tinā o lo'o faia ma lona naunau fa'amaoni, ma ua matuā fa'afiafiaina ai lona loto i lenei suiga, ona tali lemū atu ai lea, "Va'ai 'oe, o lea le mā galuega, ua leva tausaga o fa'asaga atu i ai. O ma'ua e ō e fai sauniga, e vala'aulia ai tagata uma o ē o lo'o fia malamalama i le 'upu moni pei ona tu'uina mai i le Afioga a le Atua. E tele ē na ōla i ni olaga leaga ma le faigatā, a e ina ua maua le 'upu moni ma suia o latou olaga, ua maua e i latou le fiafia e

lē ma-fa'atusaina." Ua mafaufau Fuea i lenei avanoa ua leva ona tagi atu i le Atua ia foa'i mai. Ona toe fa'apea atu lea o ia i se leo malū a e ua lagona le agaga manumalō, "O 'oe le tinā, o se tinā alofa. Ua leva ona e fa'afofoga mai i nei tautalaga ma a'oa'oga e fa'asino i le tala lelei, a e na'o lou tete'e ma fai 'upu mai. E tasi le mea, na tauanau ma tu'u pea i le Atua ia ta'ita'iina o tatou olaga ina ia tatou galulue fa'atasi ma Ia i Lana fe'au."

Na manatua loa e Fuea le fuafuāga e toe fo'i le tinā i Saoluafata i le taeao o le Aso Lua, a e ua fa'alētonu ona o lona naunau e fia fa'atasi i le sauniga i lenā pō. Ua faia loa e Fuea lana filifiliga, ma ua tali atu i le tinā, "Ua lelei. A 'e malie i ai, nofo mai ia se'i tatou ō i le sauniga i le pō o le Aso Lua, ona tatou ō ai lea e momoli 'oe ma si āu tama i le taeao o le Aso Lulu a e le'i o'o i le tou fa'atasiga."

I le aoauli o le Aso Lua, na fo'i vave mai Tini i le fale se'i momoli Atonauga ma si āna tama mo le malaga i Saoluafata i le pasi afiafi. Na fa'amatalaina atu e Fuea mana'oga o le tinā o Atonauga ma lona fia fa'atasi ai i le sauniga o lenā pō. O Tini ua fa'afiafiaina fo'i lona loto i lenei mana'oga ma ua ta'utino i le tinā e taunu'u lava i lona alalafaga i le taeao o le Aso Lulu a e le'i o'o i le taimi o lā latou fa'atasiga e pei ona fuafuaina.

O se fiafiaga na maua e le tinā ina ua toe fa'atasi i le sauniga i lenā afiafi. Ua na o le fa'afetai ma vivi'i ona o fa'amanuiāga ua maua mai i su'esuega ma fa'amalamalamaga, "Ua pei ua fa'atoā fa'apupulaina o'u mata," o lona 'upu lea ina ua mae'a le sauniga. O Fuea fo'i ua lagona le fa'amāmāina o lenei 'avega mamafa, ona o le tinā ua va'aia le galuega a le Agaga Pa'ia i lona loto. O lea le fa'amanuiāga ua sili le maoa'e auā o le ōla ua suia, o lona tinā e pele iā te ia.

Ina ua malama le taeao o le Aso Lulu ona malaga lea o Tini ma Fuea pei o na fuafuaina. A o alu le malaga, ua fesili Fuea i le tinā pe mata o āfea e toe sau ai se asiasiga. Na foliga mai sa mafaufau Atonauga i lea fesili, a e le'i i ai sana tali mai.

I le afiafi o le Aso Faraile, sa fa'ate'ia le aiga o Tini i Lalovaea ina ua tū mai se ta'avale la'ititi o malaga mai ai Atonauga ma si āna tama ma le ūta o 'ato mea mata. O le malaga ua sauni mai mo le fa'ai'uga vaiaso ma le aso Sapati. O se fa'atasiga fialia na maua e le aiga atoa ona o lenei avanoa matagofie a e maise e le'i masani ai. Na fa'aalia loa e Fuea fuafuāga mo le Sapati ma le Ulua'i Aso, ona o lo'o sauni i la'ua e malaga i le alalafaga o Samatau mo le fa'atasiga a le 'au faigaluega nofo aiga mo nu'u ma 'au lotu mai Fale'ula e o'o i Samatau, e fa'amaopoopoina ma ta'ita'iina lava e Tini. O nei fuafuāga ua fetaui ma le fa'atasi mai o le

tinā, ona talosāga lea o Fuea ia mafai ona fa'amuli atu ai Atonauga i le aiga ma le fanau uma i Lalovaea, ma ina ia fa'ataunu'u ona fa'atasi atu ai i sauniga uma o le aso Sapati.

E fā vaiaso ma Sapati soso'o o fa'apea le malaga mai o le tinā o Atonauga i Apia ma fa'atasi ai i sauniga uma ma asiasi mai ai i le aiga o Tini ma Fuea.

I se taimi mulimuli, na fa'amatala Atonauga e uiga i nei malaga na fai atu i Aso Faraile. O le Aso Tofi o le vaiaso muamua, na fa'atonu si āna tama tama mo se fuāla'au ma mea mata e mana'omia mo le lā malaga i Apia i le aso e soso'o ai. Ona fesili lea o le tama pe aiseā o le a toe malaga ai. A e tali le tinā, "Se'i 'ou alu e fai lo'u pepa fanau."

Ua tali atu fa'apea le tama i lona tinā, "A e o taeao le Sapati o le aiga lenā i Apia. Se'i mea oulua i lua lotu Aso Fitu ane." O lea tali na faia e aunoa ma se manatu mamafa i ai auā e le'i i ai se masalosalo e iai se mea fa'apenā e tupu.

Mo nei vaiaso e fā na faimalaga ai Atonauga i Apia, sa fesiligia ai fo'i ni mea taumafa e mana'omia, ma le mafua'aga lava fo'i o le malaga o se fe'au e mana'omia ai i Apia. Ina ua fa'ai'u le Sapati lona fā, ona fa'apea atu lea o Atonauga iā Tini ma Fuea, "O a'u ma si a'u tama o le a mā lē toe ō mai tatou te fai Sapati, a e o le a mā ō e lolotu i Vailoa."

O Fuea ua fa'atumulia lona loto i le fiafia, ma ua lē iloa se 'upu e fa'ailoa atu ai ōna lagona. Na ia fai lana fa'afetai lē leoa i le Atua, ma ua tali lemū atu i le tinā, "Ia ua lelei tele; so'o se mea lava e te finagalo e te fia faia e fa'afaigofieina ai le fa'atasi atu i le lotu, ua manaia lava mea uma."

Ina ua fo'i le tinā i le aiga i Saoluafata, ona fe'au lea ina ia fa'apotopoto mai uma lana fanau, o tama ma o latou aiga. Ua fa'aleo e Atonauga ōna mana'oga ma fa'apea atu, "Ia fa'alogo mai 'outou ina ia 'outou malamalama lelei. O le mea lea ua 'ou fia ta'u atu iā te 'outou, o a'u ua 'ou fa'atasi i le Ekalesia Aso Fitu. Ua 'ou maua se malamalama matagofie, ma ua 'ou fia mulimuli i ai. O a'u ua leva tele ona 'ou ta'asē ma 'ou faia mea uma fa'ale-lalolagi. O mea uma na 'ou faia e le'i i ai ma se fa'autauta po o se fa'atautu i ni mea lelei mo se ōla e sili atu i lō o lenei. O lea ua 'ou fia fa'ailoa atu le ōla filemū ma le matagofie ua 'ou lagonaina nei, ma ua matuā 'ou fiasia lava i ai."

Ua mae'a le tautalaga a le tinā, a e o le latou aiga ua leai ma se isi e pisa. Ona tali lea o Evaimalo Laufau, le ūlumatusia a Atonauga, o ia lava o le ta'ita'i o le aiga, ua fa'apea mai, "O 'oe o lō matou tinā. O le mea ua 'e lagonaina e tatau ona e faia, e matou te fiasia fo'i i ai. O lea mea ua e fai mai ai i le lotu, o se mea lelei tele fo'i. Fa'amalō atu lava i lou loto

su'esu'e." Ua ta'ape loa le aiga ma le fiafia ona o lea la'asaga ua filifilia e le tinā. Na amata mai i lea vaiasosā ona fa'atasi ai Atonauga i sauniga i Vailoa.

Na alu le tala i le a'ai e uiga i lenei tinā, fa'apea fa'alapotopotoga a le nu'u o tama'ita'i, ona ua liliuina o ia i le talitonuga o le Ekalesia Aso Fitu. Na amata mai ai i lea taimi ua ta'uina ia "o le Aso Fitu." Na fa'atasi atu lava Atonauga i sauniga ma tapuā'iga a le Ekalesia i Vailoa se'i o'o i le taimi na tu'uina atu ai lona ōla iā Iesu ma papatisoina ai iā Aperila 19, 1965, tusa ua fā masina talu ona fa'alogo i le fe'au, "O le fa'amasinoga a le Atua," i sauniga i Fale'ula. E moni lana ta'utinoga ua leva ona ia ta'asē i le lalolagi, a e o le Agaga o le Atua lava na fa'ailogaina le taimi e liua ai ōna manatu, ina ia malamalama lelei ai i le fe'au o le fa'aolataga. E le'i toe fa'atali pe fa'atuai ia, a e na talia le vala'au a Lona Fa'aola, "Inā mulimuli mai iā te A'u."

O Atonauga o se tinā matuā fa'amaoni ma alofa i le Ekalesia na vala'auina ia mulimuli i ai. A e pagā, i le amataga o Iuni, o lona lua lea o masina talu ona fa'amauina lona taliaina o le 'upu moni i le papatisoga, a e ua fa'agasegasea ia ma 'ave ai i le maota gasegase. Na o le tolu aso na ta'oto mafatia ai i inā, ona toe fa'afo'i ai lea o lona tino gasegase i lona aiga i Saoluafata, ma malōlō ai lona soifua iā Aukuso 29, 1965, ma o lo'o fa'atali ia mo le vala'au a Lona Fa'aola i Lona afio mai.

I le taimi a o gasegase le tinā, na fa'atasi mai i aso uma lava ona uso a Ekalesia mai Vailoa, o ē pele i lona loto. Na latou fai sauniga tatalo i tafatafa o lona moega i taeao ma afiafi. Na fai sauniga fa'apitoa o le Fa'amanatuga ma le fa'au'uina i le suāu'u, ma fai tapuā'iga i aso uma e le'i i ai se malōlō. Na talitonu lava Atonauga ma le loto atoa na ta'ita'iina lona olaga e le Agaga Pa'ia ina ia taunu'u i se i'uga fa'apenei, auā ua ia maua le tala lelei ma maua ai le avanoa na ia taliaina ai lona Ali'i Fa'aola.

Ua fa'afetai a'e Tini ma Fuea ona o le avanoa na ta'ita'iina ai le tinā o Atonauga i le faitoto'a o le alofa tunoa, o le 'upu moni lava lea, na latou fa'afeiloa'i ai i le amataga o le liliuina o lenei soifuāga. O i la'ua na fa'atasi ai ina ua tu'uina atu lona agaga i le Atua ina ua malōlō. Sa talitonu lava Tini o le soifuāga o lenei tinā o se molimau ōla e fa'amaonia ai le mana e leai se tuā'oi o le Atua, e mafai ai e so'o se tasi ona manumalō mai so'o se agasala. E leai se itū lilo o i le lalolagi e o'o i ai se tagata auā e o'o Lona alofa tunoa i mea uma.

O LE MOTU O UEA: GALUEGA FA'APITOA

I le tausaga e 1967, na talanoaina ai e le Komiti Tumau a le Ekalesia Aso Fitu i Samoa le fe'au o le Toe Afio Mai ia fa'ailoa atu i le Motu o Uea (Wallis Island). Sa loto gatasi i latou, ma ua tofia ai loa Tini e asiasi i ai ina ia su'esu'e ma fuafua se āla ia fa'ataunu'uina ai lenei galuega.

O Uea ma Futuna, o motu ia e i totonu o ātumotu e tusa e fā selau maila i le itū i sisifo o Samoa, ma e i lalo ifo o le pule'aga a le malō o Farani. O nei tama'i motu e tusa e fitu sefulu lima (75) maila fa'atafafa atoa o latou lau'ele'ele.

Na fai loa fuafuāga a Tini ma ali'i faife'au o David Hay, o le peresitene lea o le Ekalesia Aso Fitu i Samoa, o le a malaga Tini i le va'alele mai Samoa, o lea ua fa'atagaina mai e le malō āna malaga i Uea.

O le malaga muamua a le Samoa Airlines i Uea na tusia ai loa e Tini lona igoa. Na o lana 'atopa'u la'ititi ma lana la'au fa'alologologo (radio) na 'ave e fa'ata'ita'i ai pe o'o atu i ia motu le fa'asalalauga a le fale ualesi mai Samoa. O lea vaitaimi o lo'o fa'asalalau atu ai su'esu'ega ma matā'upu o le Tusi Pa'ia a le Ekalesia Aso Fitu e faia e le "Leo o Valo'aga." O le fa'atatau a Tini, afai o o'o atu i Uea lenei fa'asalalauga, ua tasi lenā mea faigaluega ua avanoa mai e fa'ailoa atu ai le fe'au o le toe afio mai o Iesu i tagata o ia motu.

Na uma le talanoāga pu'upu'u a le Komiti e fa'atatau i se galuega e faia i Uea, ona alu loa lea o le faife'au o David Hay ua momoli Tini i le malae va'alele mo lenei malaga. O le tinā o Fuea, na ia iloina le malaga a Tini, a e na lē malamalama o ia i ni fuafuāga o le malaga.

O Uea o se tasi lea motu na puipuia ma fa'aaogāina e 'autau o le vaega e i ai Amerika (Allies) i le taimi o le Taua Tele lona Lua a le Lalolagi. O lo'o i ai pea ma o lo'o fa'aaogāina e o'o mai i le taimi nei le malae va'alele tele na fauina e fitafita tau Amerika i na aso faigatā.

Na malaga loa Tini ma taunu'u i Uea. Ua alu atu ia i le fale e su'esu'e ai pepa ma 'ato a tagata malaga, a e na foliga e leai se tasi e galue ai i lea fale tele. Na manatu loa Tini o le a savali aga'i i le fale talimalō o lo'o tū i le isi itū o le 'auala. Sa tatalo pea Tini i le Atua mo Lana fesoasoani a o fa'aauau le savaliga.

E i ai tagata na latou fetau i le 'auala, na fia fesili atu i ai mo se fesoasoani, a e pei e leai se isi e amana'ia mai ia. Sa taunu'u atu i le ofisa o le fale talimalō mo sona potu e malōlō ai, a e le'i i ai se tagata e maua ai se fesoasoani. Ua fai si leva ona fa'atali, a e sau loa ma le tagata

faigaluega ma ua amata fesili mai, a e lē malamalama i ai Tini i le gagana o lo'o tautala mai ai.

Na iloa e le tagata ofisa le fa'alētonu, ona toe tautala mai lea i le gagana Farani. Na lūlū atu le ūlu oTini, ma fa'apea atu, "E na'o le gagana Peretania ma le fa'a-Samoa 'ou te tautala ai. O a'u 'ou te sau mai Samoa."

Ua fa'alogo mai lenei tagata o ta'u atu e Tini o ia o le Samoa, ona fai mai loa lea o lo'o i ai le Samoa i inei i le motu. O nei 'upu na malamalama lelei i ai Tini. Na tago atu loa lea tagata i le 'atopa'u ua si'i i luga ma fai atu iā Tini e mulimuli atu, ma ō loa i fafo mai le fale talimalō.

E tusa pe lua maila na savavali ai ona taunu'u lea i se fale telē e i le 'a'ai, ona fa'atali lea o Tini i fafo a e alu le tagata ofisa ua talanoa ma le tama'ita'i e nofo i lenei fale. E pu'upu'u le talanoāga, a e ua ōso mai lenei tama'ita'i mata fialia ma ua fa'a-feiloa'i mai iā Tini. O Tini ua te'i, a e na fesili atu loa po o ia o se Samoa. Na vave mai lava le tali, "Toe, o a'u o le Samoa." Na toe tatao atu le tama'ita'i, "O le ā le umi e te nofo ai i inei?"

Ina ua ta'u atu e Tini ma lona lē mautinoa lelei e lua vaiaso, ona fai mai loa lea o le tama'ita'i, "E tatau lā 'ona e sau tatou te nonofo i lo matou fale." Ua manatu ma le fa'afetai Tini i le Atua mo nei fa'amanuiāga, o na tali atu lea i lona leo fialia, "Fa'afetai tele le alofa."

E le'i i ai lava se tala a Tini i le taimi lea, e le'i iloa e se tasi lona igoa ma lana galuega na sau ai i lenei motu. E le'i i ai fo'i se avanoa ua ta'uina atu ai lona igoa i lenei tama'ita'i āgaalofa, a e o lea ua ia talia lelei mai ia. E lē gata i lea, e le'i iloa fo'i e Tini le suafa o le tama'ita'i agalelei. Na o le mea mautinoa, ua iloa nei e Tini le ta'ita'iga a le Atua iā te ia mo le isi nofoāga e tala'i ai le tala lelei.

I ni aso e soso'o ai, na fa'alogo ai Tini i le tala iā Leogia, le tinā e ōna le fale lea ua fa'amautū i ai, pe na fa'apefea ona sau i Uea ma nofo ai. O se tagata mai Uea sa nofo i Samoa i ni aso ua mavae, ona fa'aipoipo lea i le uso matua o Leogia. Na ō mai i latou i Uea, ma sa sau ai loa ma Leogia a e ua sefulu-fitu ōna tausaga. Ona o le leai o ni va'a e malaga tu'u sa'o i le vā o nei atunu'u, ua lē mafai ai ona toe fo'i Leogia i Samoa i lona aiga. Ona nofo mau ai loa lea i Uea, i'u ina fa'aipoipo fo'i ia i se isi talavou o le motu. I tausaga mulimuli ane, ua maliliu le uso o le tama'ita'i ma lona to'alua, ona tausi lea e Leogia le fanau e to'atolu a lenei ulugali'i. E le'i leva se taimi, a e malii fo'i le tane a Leogia.

E taunu'u atu le malaga a Tini i Uea, a e ua sili atu i le lima-sefulu tausaga talu ona i ai Leogia i lenei motu. O teine e to'alua ma le tama na

tausi e Leogia ua matutua ma ua fai o latou aiga, a e o lenei tinā e le'i toe o'o lava i lona aiga i Samoa, ma ua leva ona leai se feso'ota'iga ma i latou. Na fa'amatala e Leogia iā Tini ōna mafauauga ma mo'omo'oga e uiga i lona aiga ua leva ona ia tu'ua, ma fa'apea mai, "Ailoga lava o toe ōla se tasi 'ou te iloina, ma ai ua leai se isi na te manatuaina mai a'u." A o talanoa mai fa'apea lenei tinā, sa lagona lava le fa'anoanoa i lona leo ma āna 'upu, ma fa'anaunauga o lona loto o lo'o ōna fa'aali mai.

Ua nofo nei Tini i le aiga o Leogia, a e na te le'i ta'uina lava i ai o ia o le faife'au, e le'i ta'uina fo'i le mafua'aga o lana malaga. Na iloa e ia o le motu o Uea o ni Kerisiano Katoliko Roma uma tagata. O iinei o lo'o fai ai le a'oga fa'a-faia'oga ma le fa'a-faife'au a lea Ekalesia, ma o lo'o 'auina mai i ai ali'i talavou mai motu 'ese'ese o le Pasefika, e aofia ai fo'i ma Samoa.

O taulele'a Samoa uma e i le a'oga e talia fiafia i le fale o Leogia, ma e ta'ua e ia o lana fanau uma. E to'atele ua fa'ai'uina a'oa'oga ma toe fo'i i Samoa, ua ia lē toe iloa po'o fea ua o'o i latou i ai. I le taimi o le asiasiga a Tini, sa i ai pea nisi i lea a'oga.

E tolu aso o Tini, ona amata lea ona malamalama i le gagana a le motu ma ua mafai lava ona talatalanoa ma tagata o le nu'u. E asiasi solo ia i nofoāga 'ese'ese e fiafia ai i le ao, a o le pō na tau fai ai lana galuega ina ia mafai ona fa'alologologo i lana la'au fa'aualesi. Na tele tagata na fia iloa ma ō ane iā Leogia e fesilisili i ai e uiga i le tagata asiasi. E fesili latou po o ai lea tagata e i lona fale, a e o le tali atu lava a Leogia, "O la'u tama mai Samoa. O ia o se faia'oga."

O se tasi o lesona muamua na maua e Tini e fa'ataua i le aganu'u ma na mālīe i lana va'ai, o lavalava o tagata. O le 'ie lavalava e sulu tutusa e tagata uma, po o se tama, teine, tagata matua pe la'ititi, e pupu'u i luga a'e o tulivae ona saisai fa'ata'amilomilo lea i le pui manava. E lē pei o le sulu lavalava a Samoa e u'umi i lalo ifo o tulivae mo tama, pe umi fo'i i lalo o tapuvae o tama'ita'i.

O nisi tama'ita'i ma teine na fia malamalama i lea tagata 'ese ma ōna lavalava matuā 'ese le faiga, ona ō ane lea ua fesili iā Leogia pe 'aiseā e ufiufi uma ai vae o lana tama, pe i ai se fa'alētonu ma pe afāina i se fa'ama'i. Na ta'u loa e Leogia iā Tini uiga o fesili a nei tagata, ma ua tu'utu'u loa i luga ōna lavalava pei ai o lavalava o tagata o le nu'u.

I le tasi aso, na ō ai Leogia ma Tini e matamata i le nu'u ma ua aga'i ai i le fale o le tupu o le motu. Na feiloa'i le 'au matamata ma lenei aiga tupu, ma ua vala'aulia ma talia fiafia i la'ua i lea aiga. Ua 'ave ane mea alofa o le 'ie laufala fa'apitoa, ma nisi mea o galuega tau lima a le

atunu'u, ma ua fa'aילוa mai lo latou āva ma le fa'aaloalo i lenei tagata 'ese ua asiasi mai.

Na maua e Tini le tala i feso'ota'iga a malō lea na mafai ai ona maua o lenei avanoa na malaga mai ai i le motu. I le amataga o le tausaga nei, na malaga mai ai le Afioga a Matā'afa Fiamē, le Ao o le malō o Samoa, ma Eugene Paul, le pule o le va'alele Samoa, ua fai feso'ota'iga auā se āla e mafai ai se femalagaa'iga i le vā o nei motu. Sa faigatā lea matā'upu ona e leai se isi o le malō o Uea e malamalama i le gagana Peretania po o le fa'a-Samoa fo'i. Ma e le'i malamalama fo'i nei ali'i asiasi mai Samoa i le gagana Farani po'o le fa'a-Uea. Na 'aami Leogia e fesoasoani i lea fa'afitāuli ma na 'avea o ia o le fa'amatala 'upu, ma ua vave lava ona fa'ai'uina o taualumaga o nei feagaiga.

O tagata o le motu o Uea e lē fa'aaogāina e i latou ni ta'inamu pe a momoe i le pō. O o latou fale e fai puipui, e lē pei o fale Samoa e tatu'u i lalo pola. Ua o'o loa i le pō ona potopoto lea o le to'atele o le nu'u ma ua toso o latou fala ma moega, ma ua momoe ai i lumā fale i luga o le oneone. E ui ina lē masani ai Tini i lenei aganu'u a e na fa'ata'ita'i ma o fa'atasi ai lava ma le aiga o Leogia.

O le Aso Sā muamua lava o Tini i Uea, na mātauina lava e ia le nu'u a'o gasolo uma aga'i i le malumalu mo le tapuā'iga. Na vave filifili loa ia e fia 'auai i le sauniga. Ua fai ōna lavalava lelei ma fesili atu mo se Tusi Pa'ia se'i ōna fa'aaogāina, a e tu'u ane le tusi Katekisimo, ona alu loa lea ma ia i le lotu.

E tele lava taro, ufi, ma fa'i i Uea. O le ogāumu e 'eli le lua, ma o le faiga masani e fa'avela i le ogāumu malala ma ma'a a'asa, ona ufiufi lea i lau la'au mo se itulā atoa po o le sili atu fo'i. A vela loa ona 'eli lea ma fu'e i luga, ona tu'u lea i se fata ua uma ona fau. E leai se taimi fa'atulagaina e fai ai mea e tatau ai, a e tu'u lava i le mana'o o le tagata, e pule ai i le taimi ma le mea e tausami ai. E leai se laulau e saunia mo se taumafataga faitele a le 'au aiga, se'i vaganā pe a i ai se tagata asiasi, pei o Tini.

O le i'a le mea taumafa e fa'aaogā tele e le motu. E alu faiva ma fagotaga e aofia ai ali'i, tama'ita'i, ma le tupulaga. O mea uma e maua mai e fa'avela lelei mo taumafataga o lea lava aso. E leai se mea e totoe e teuina mo le aso e soso'o ai.

O le masani a tagata o lenei motu o Uea, a saunia a latou mea ta'umafa e lē fa'aaogāina ai se masima po o se isi lava mea fa'amanogi. O lenei fo'i aganu'u ua masani ai Leogia, a e na ia talosāgaina pea se masima mai le fale'oloo. O Tini ua 'ata'ata ina ua tu'u mai le masima, o

le ituā'iga patupatu e le'i fa'amamāina, ma e fa'aaogāina mo le fa'amagoina o i'a ma isi a'ano o manu.

I le fa'ato'ā taunu'u o Tini, na maua ai e ia le fa'amatalaga e fa'atatau i le aiga o Leogia i Samoa, ma o le tele o suafa na ta'u ane e masani ai. O le to'atele o tagata o nei aiga e alala i a'ai e lata ane lava i le a'oga a le Ekalesia Aso Fitu i Vailoa, Saoluafata.

A o talatalanoa i la'ua i se isi aso, na fesili lemū atu ai Tini iā Leogia, “E te fia asiasi i Samoa?” E silifia lelei lava e Tini ua sili atu i le lima sefulu tausaga o āumau lenei tinā i le atunu'u nei, ma e le'i toe i ai se feso'ota'iga ma lona aiga talu ona o'o mai.

Na fa'ate'ia lava Leogia i lenei fesili ma e le'i i ai sana tali, auā e le'i mautinoa e ia o se fesili na faia i se agaga fa'amaoni. Sa faigatā ona talitonu ia i lenei fa'amanuiāga, auā ua tele tausaga o faia lona aiga ma nofoāga e fa'amautū mai i ai le tele o le 'au a'o'oga mai Samoa, ma sa fa'aali atu fo'i i ai ōna mo'omo'oga. A e pagā, e leai lava sana talosāga na fa'ataunu'uina. O le taimi nei, ua leai se fa'amoemoe e toe va'ai ia i lona aiga i Samoa.

I lona ia lava mafaufau, e lē tatau e se tagata 'ese ona fa'ataunu'uina ni ōna mana'oga. Ona tali lemū atu fo'i lea o ia, “Ua leva lava ona 'ou fia fo'i i lo'u aiga, a e 'ona e leai se tupe e maua ai se pasese e alu ai.”

Ua fa'amatala Leogia e uiga i tagata o nei motu, o le 'au talavou ma ē malolosi e mafai ona galulue, e malaga i Niu Kaletonia (New Caledonia), o motu tetele ia e pulea e Farani, e i le itū i sisifo o Uea. O tupe e maua e fa'aaogā mo le tausiga o aiga ma ē o fa'amuli i le motu, auā e pei fo'i o Samoa, e tausi aiga tagata uma. O fanua po'o 'oloa tau aiga, e fa'asoa mo le aiga atoa. E fa'aipoipo ma fai aiga lava le fanau a'o laiti. O le a'oga e fa'amalosia se'i o'o i le sefulu fā tausaga o le tamaitiiti, ma o le taimi fo'i lea e fa'aipoipo ai le tele o fanau teine.

Ina ua fai atu Tini iā Leogia e sauni loa o le a lā malaga i Samoa, na matuā mautinoa e ia o Tini o se vavega na 'aumaia mo ia, auā o ia se tagata 'ese na tū fa'afuase'i mai i se taimi ua leai lava sona fa'amoemoe e toe va'ai i lona nu'u ma aiga. Na amata loa le sauniuniga mo le malaga, ua pei o se fa'afiafiāga ma ua aofia ai ma le nu'u atoa o lo'o silafia lenei fuafuāga.

A'o malaga Tini i Uea, sa fesiligia ai le 'au faigaluega iā Fuea pe o fea 'ea o alu malaga i ai le faife'au. O le fa'alavelave, o Fuea e le'i mautinoa fo'i e ia le tulaga o lenei malaga fa'afuase'i, ma e le'i malamalama fo'i ia i lenei motu e ta'ua o Uea. Ina ua toe fo'i mai Tini, ona fa'ato'ā fa'amalamalama ai loa lea o le tala'aga ma mafua'aga o lenei asiasiga.

E le'i ma-fa'amatalaina le fiafia o le tinā o Leogia ina ua taunu'u i Samoa ma lona aiga. E tasi le masina na nofo ai i Solosolo i lona aiga, ona lā toe fo'i ai lea ma Tini i Uea. I le taimi na asiasi ai ma toe tau fa'amasani ma lona aiga ua leva ona tete'a, ona malamalama ai loa lea o Leogia e uiga iā Tini, ua iloa o ia o se faife'au tala'i lauiloa lava i nei motu. Ua manatua e le tinā lana 'upu e tali ai fesili e uiga i lenei tagata 'ese o lo'o i lona aiga, "O ia o se faia'oga."

Ina ua toe taunu'u i la'ua i Uea, ona fuafua ai lea e talosāgaina ni talavou laiti e malaga ma Tini ma Leogia pe a toe fo'i i Samoa. Ua fa'atagaina mai loa o tama e to'atolu ma le teine e tasi. O nei tamaiti uma na tausia lava e Leogia a'o tutupu a'e, o fanau a lona uso. Na toe fo'i mai i Samoa le 'au malaga lea e to'aōno i le vaiaso na soso'o ai, ma ina ua taunu'u na filifili loa le tinā o Leogia o le a nofo mau ai i lona aiga i Samoa.

O le fanau a Leogia mai Uea, sa nonofo i latou i Apia i le aiga o Tini ma a'o'oga ai i le a'oga a le ekalesia i Lalovaea. E to'alua tama na toe fo'i vave i Uea a e le'i uma le tausaga. O le tama ma le teine na totoe, na alualu lelei a lā a'oga, ma sa filifili i la'ua e papatiso ina ua mavae nai tausaga o le mafutāga i Samoa.

Na matuā maoa'e ma ōfoōfogia le malamalama na maua mai e Tini i lana asiasiga i le motu o Uea. O lona fa'atuatua ma le fa'autauta na mafai ai ona talia fiafia ia, o se tagata mai se atunu'u 'ese. A e ona o fa'afitāuli i le gagana ma aganu'u, ma le faigatā o āla e femalagaa'i ai i vā o nei ātumotu, o lo'o faigatā pea ma fa'atuai ai ona ūlufale se galuega mo le tala'iga o le fe'au a le Atua fa'apei ona tu'uina mai i le Fa'aaliga.

O tagata nu'u Uea ua mafai ona malaga atu i fafo, ua tu'ua aiga ma le motu ona o le sa'iliga o se soifuāga fou, a e maise e fa'amoemoe i se manuia e maua i nei nofoāga tetele. O nisi o i latou ua maua ai le 'upu moni a le Atua, a e to'aitiiti fo'i nisi e toe fo'i ma nonofo mau ai i lo latou motu.

O le motu o Uea e pei o se tagata o moe pea lava, e leai se manatu e fa'aōsafia ai se suiga, ma ua tumau pea i le talitonuga ma le ta'ita'iga a le Ekalesia Katoliko Roma.

O LE FA'AI'UGA

I le tausaga e 1968, na feagai ai Tini ma fa'asologa o sauniga fa'atala'i i le itū i sasa'e o Upolu atoa ma a'oga fa'afailauga mo le 'au faigaluega a Ekalesia. A o faia le sauniga i se tasi afiafi, ua lagona e ia lona tino ua gagase ma ua vaivai lava. Na faia su'esu'ega a ali'i foma'i i le maota gasegase, ma fa'ailoa mai ai ua afāina lona tino i le gasegase e ta'ua o le Parkinson. Na malaga loa lea ia i Ausetalia e sa'ili ai se togafiti, ma na ia maua ai le fesoasoani mai le 'au faigaluega o le tala lelei o i le ofisa o le Matāgaluega. Na malōlō o ia i le maota gasegase a le Ekalesia i le a'ai o Sini, ona ta'oto ai lea ma togafitia ai lona gasegase.

E le'i umi sana malōlōga, a e fa'afetai i le Atua na toe fa'afo'i le malosi, ma mafai ona ia toe fo'i vave i Samoa ma le galuega o lo'o pele i lona agaga. Mo le isi sefulu tausaga sa fa'aauau pea lana galuega fa'atala'i, atoa ma le a'oa'o atu o ē fia 'auai i le galuega o le ta'ita'iina o agaga i le Atua. I ni taimi ua mafai ai se fa'amalōlōga, ona malaga ai lea o Tini ma Fuea e asiasi le fanau o lo'o nonofo i a'oa'oga i Amerika.

I le 1976, o le tausaga lea sa fuafuaina e fa'amalōlō ai le ali'i faife'au mai le galuega a le Atua, o lea ua sili atu ma le fā sefulu tausaga o galue ai, a e peita'i, na le'i fa'ataunu'uina lea fuafuāga. Sa toe talosāgaina i la'ua mo le galuega i Tutuila mo nisi tausaga se'i taunu'u mai se tasi e ta'ita'i i le Matāgaluega i Amerika Samoa.

Na fa'aauau pea le galuega ma le tautua, a e pagā, o le taimi nei i le olaga o lenei 'au'auna loto galue, ua tele ōna tausaga ma ua tau fāi ifo lava le malosi, ua gese fo'i le savali ma ua faigatā lava ona a'e i āla maualuluga. A e peita'i, o lona agaga o lo'o naunau pea ia aga'i i luma le galuega e ui i le tele o fa'afitāuli e feagai ma ia.

Na feagai pea Tini ma vasega fa'atala'i po o a'oga mo le 'au faigaluega i Ekalesia uma e vala'auina ai i atunu'u po o motu e malaga i ai. E tele fo'i taimi na fesiligia ai mo āna fautuāga i ni faigatā e tula'i mai po'o se matā'upu e mana'omia ai se fesoasoani. I se taimi na tupu ai se fa'afitāuli i ni 'au lotu, ona malaga ai lea ma le susuga a Fereti Puni i Niu Sila ina ia tau fofōina le fa'alētonu na tupu mai i le 'au uso Samoa.

O se tasi vaega o le galuega e matuā fa'afiafiaina ai lona loto, o le avanoa na ia maua ma lona fesoasoani atu lea i le atina'e o aiga. E to'atele ni aiga sa aofia ai ma ia fa'apa'iaina a o i ai i le galuega i ia tausaga e tele, a e o le fa'amanuiāga sili iā te ia o lana vaega ma lona fa'atasi ai i le fa'avaeina ma le fa'apa'iaina o nisi o aiga o le fanau ua pele iā te ia.

Ina ua taunu'u le faife'au e aveia ma ta'ita'i matagaluega mo Amerika Samoa i le amataga o le 1978, ona tu'umuli ai loa lea o Tini ma

ua malōlō mai le galuega a le Atua. Ua fa'ai'uina lana galuega, o le ta'ita'iina mai lea o agaga mo le malō o lona Fa'aola pele, a e o lo'o tumau pea le agaga o le galuega i lona mafaufau ma lona loto.

I le taimi na malōlō ai, ona malaga fa'asolo lava lea o Tini ma Fuea e asiasi i le fanau i nu'u ma atunu'u o alaala ai, ma ua faia lava ia ma o lā aiga fa'amautū mo le taimi o fa'atasi atu ai. I a lā malaga, na asiasi i la'ua i a'ai o Los Angeles ma San Francisco, iā i latou o āumau i a'ai o lo'o i setete o Oregon ma Washington, ma Hawai'i fo'i, a e fa'apea ma i latou i Samoa. I le amataga o le 1992, ona fo'i mai ai lea i la'ua i Samoa ma nonofo tumau ai i Tutuila i le tele o taimi, ina ua amata faigatā ona toe malaga.

Na fa'amanatuina e Samoa i le 1991 le galuega a le Ekalesia Aso Fitu i lona selau o tausaga talu ona amataina i nei ātu motu. I le tausaga e 1891, na taunu'u ai i le Ātu Samoa le va'a misionare o le Pitikeni (Pitcairn) ma faife'au tala'i a le Ekalesia mai Amerika. Peita'i, o motu o Amerika Samoa na tumau pea i latou i tapuā'iga e masani ai. E le'i o'o mai le galuega o le tala lelei mo se taimi e sili atu i le lima sefulu tausaga, ona fa'ato'ā taunu'u mai ai loa lea o le faife'au talavou o Tini ma lona aiga.

O le fa'aaloalo na fa'aali atu iā Tini ma Fuea mo le amataina o le galuega i nei motu, na fa'ailoa i le ma'a fa'amanatu na tu'uina atu ma le āva ma le alofa mai ē ua liua soifuāga i le manuia ona o le lā ta'ita'iga fa'ale-agaga. O la'ua o ni muā'au fa'amaoni mo le Atua.

O le ripoti na tusia i le CENPAC NEWS (o le nusipepa lea a le Matāgaluega Tūtotonu o le Pasefika a le Ekalesia Aso Fitu o le Toe Afio Mai), fa'apea: "O se taimi pito i matagofie ua taunu'u i ai, se taimi o le a manatua lava pea i tala'aga o le Ekalesia Aso Fitu. E ui ina ua gasegase lona tino, ua loa ōna tausaga, ma ua faigatā fo'i le savali, a e na fa'atasi ai le susuga a le ali'i faife'au o Tini Inu Lam Yuen, o ia o le muā'au o le galuega i Amerika Samoa, o le ta'ita'i i le folafolaina o le tala lelei i nei ātu motu, na ia tula'i mai ma taliaina alofa'aga, fa'afetai, ma le fa'aaloalo a ōna uso a tagata ona o lana tautua fa'amaoni i le Atua. O le ma'a fa'amanatu matagofie lava na saunia mo i la'ua, o se molimau i lo lā olaga au'auna, o lo'o tusia ai 'upu o le Isaia 52:7 i totonu o se Tusi Pa'ia o lo'o fofola ōna lau, *"E matuā matagofie i luga o mauga o vae o lē ua fai mai le tala lelei...ua fa'ailoa mai le olataga; ua fai mai iā Siona, 'O lo'o pule lo'u Atua.'"*

Na fa'atasi ai i ōna tafatafa i lenei sauniga le tinā o Fuea, auā o ia o se fesoasoani fa'amaoni, na lā galulue fa'atasi i tausaga e tele i le tovine

a le Matai. E tu'u atu fo'i le fa'amalō ma le fa'afetai.” (*CenPac News*;
Suva, Fiji. June 6, 1991.)

O MANATU MULIMULI

Na fai se miti a se tagata i le tasi pō. Sa nofo pogisā o ia i luga o lona moega i le vaeluāga o le pō, o lo’o tau faia ōna lavalava e sauni e malaga i le maota gasegase e asiase i se tamā o lona aiga. A o sauni, a e ua va’aia e ia se malamalama o lo’o aga’i mai i le mea o lo’o nofo atu ai. O lenei malamalama na amata mai o la’ititi lava, a e ina ua fa’asolo ua lata mai lava, ua fa’ateleina ai fo’i lona pupula ma le lautele o lona malamalama. Ua amata loa ona popole lona loto, ua fefe ma ua lagona le gatete o lona tino.

Na ia mata’i pea lenei malamalama, ua foliga o se poutū, o lea ua fa’amalamalamaina atoa ai le potu, ma ua tau lē mafai ai ona pupula atu o ōna mata. Ina ua taunu’u le pou malamalama i lona moega ma ua tū i ōna tafatafa, na va’aia e ia tagata e to’alua i totonu o lenei malamalama, ma ua iloa atu ai foliga o Tini ma Pulou Samana. Ua la’ei i la’ua fa’apei o lo’o sauni e malaga i se sauniga, ma o lo’o ta’ita’i mai a lā ‘ato e fa’atumulia i pepa ma tusi a le lotu sa fa’aaogāina i le lā galuega.

Ina ua tutū mai i ōna luma, na tepa a’e ōna mata, ona fesili atu lea i ai pe o le ‘a fa’apefea la’ua. Ua ata’ata mai iā te ia, ma ua tali mai, "O lea o le a mā ō; ua uma le mā galuega." Na amata loa ona toe savavali i la’ua ma ua moū atu i fafo o le potu, o lea ua toe pogisā.

Ua ala le ali’i mai lana miti, ona tū lea i luga ua sauni ma alu fa’avave loa i le maota gasegase, o lo’o gasegase ai le susuga a Pulou.

Na malōlō le ali’i faife’au tala’i o Tini mai le galuega pele na galue ai ia mo le Ali’i i lona olaga atoa. O lona fa’atuatua na lē fa’aititia lea i so’o se taimi, ma o lona fa’amoemoe i le afio fa’alua mai o lona Fa’aola na tumau lea ma fa’amalosia ai pea lana tepataula’i i le lumana’i ma Iesu, se’ia o’o ina malōlō lana savaliga i lenei lalolagi faigatā i le tausaga e 1996. I ōna toe sauniga, na fa’atasi ai lana uō pele ma le fa’amaoni, ma le uso ā au’auna fa’atala’i, o Pulou lea.

Na mavae tausaga e tolu, ua gasegase fo’i le tamā matua o Pulou. E le’i umi aso na ta’oto ai lenei ‘au’auna a le Atua i le maota gasegase, ona malōlō ai lea o ia mai nei mafatiāga fa’ale-tino. O lana feagaiga ma lona Matai, sa tumau lava lea i lona loto, ma ua malōlō o ia ma le fa’amoemoe sili, o le toe tū a’e lea i le ola e fa’avavau.

O LE TOE FA'AALIGA

Pago Pago, Amerika Samoa:

O le Aso Faraile o le vaiaso talu ai, Me 10, 1996, na tu'umalō filemū ai le faife'au o Tini Inu Lam Yuen i lona maota i Taputimu. E maliu Lam Yuen ua 79 tausaga o lona soifua, ma o ia na ulua'i fa'atūina le Ekalesia Aso Fitu i Amerika Samoa.

I se molimau mai a se tasi o ōna alo, le ali'i o Lam Yuen Jr., o lona tamā o se tagata e loto fesoasoani, loto alofa, e fa'amaulalo, toe fa'aaloalo tele i ōna uso a tagata. Na ia ta'ua fo'i e fa'amuamua lava e lona tamā tulaga tau a'oa'oga, ma o le tau i lona fa'amaoni i lea tulaga o le i'u lelei uma mai o ōna alo mai kolisi maua luga na fa'atasi atu i ai.

O le tala iā Lam Yuen o se ālo fa'asaga iā Mataiumu Tulifua o Taputimu, ma Lam Woo Yuen o Foochow i Saina. O le tele o lona olaga talavou na soifua a'e ai o ia i Samoa i Sisifo, ma a'oga i le A'oga a Malisi (Marist) i Mulivai. O le 17 o ōna tausaga na avea ai Lam Yuen ma sui 'auai i le Ekalesia Aso Fitu, ma fa'asolo ai ona a'oa'oina o ia i tulaga fa'afaife'au se'ia i'u i na fa'au'uina o ia i le tofi Faife'au o le ekalesia i le 1947.

I le 1937 na fa'aipoipo ai o ia iā Fucainaula Mu Tagaloa o Saoluafata, Samoa i Sisifo, a o i ai pea ia i le seminario a le Ekalesia i Vailoa, Saoluafata. E to'a sefulu o lā ālo, fitu ālo tama'ita'i ma tama e to'atolu, ma e o'o mai i le taimi nei ua 83 alo o ōna alo a e 36 alo o alo o ona alo.

A o i ai lava Lam Yuen i le a'oga fa'afaife'au i le 1944, na tapena mai ai loa o ia ma si ona aiga i Amerika Samoa i luga o le Ekalesia, ma fa'atūina le ulua'i fa'alapotopotoga a le Ekalesia Aso Fitu i Satala. E le'i gata ai i inā galuega fa'afaife'au a Lam Yuen, a e sa fa'apea o na femalagaa'i lava o ia i luga o lana galuega i Upolu ma Savai'i, ma toe fo'i mai ai i Amerika Samoa, ma fa'amalolo ai i le 1978.

A o galue fa'afaife'au Lam Yuen, o nisi o vaega o lana tautua o le fa'a-evagalia, faia'oga i le seminario, pule a'oga, fa'apea ma le tele o isi tofiga e na te taliaina pe a vala'au o ia e tautua mo le Ekalesia.

O toe sauniga o le tamā iā Lam Yuen e faia lea i le Malumalu o le Ekalesia Aso Fitu i Iakina, Iliili, i le Aso Gafua nei, Me 20, 1996, ona molimolio'o lea o lona tino maliu i lona aiga i Taputimu e lagomau ai.

Tusia e Lave Tuiletufuga

SAMOA NEWS, Pago Pago, Amerika Samoa

Monday, May 20, 1996

“Ua ‘ou tau le taua lelei, ua i’u iā te a’u le tausiniōga, ua ‘ou taofi i le fa’atuatua. O lenei, ua teuina mo a’u le pale o le amiotonu, e foa’iina mai iā te a’u i lea lava aso o le Ali’i le fa’amasino amiotonu; e lē gata fo’i iā te a’u, a o i latou uma lava o ē fiafia i lona fa’aali mai” (II Timoteo 4:7, 8).

FA'AALIGA FA'AOPOOPO

Na maliu filemū le tinā pele o Tululautū Fueainaula Tagaloa Lam Yuen i le maota gasegase i Faga'alu i le vaveao o le Aso Sapati, Aperila 27, 2013. E maliu o ia ua 97 tausaga o lona soifua, ma o ia fa'atasi ma lona ali'i, Tini Inu Lam Yuen sa amataina le galuega a le Ekalesia Aso Fitu o le Toe Afio Mai i Amerika Samoa i le 1944.

Sa soifua o ia iā Fepuari 8, 1916 i Amaile, Aleipata, i Samoa i Sisifo, o le ālo o Musamoa Tagaloa ma Atonaugaaleuitoga Tagaloa o Saoluafata ma Gautavai. Na soifua a'e ia i le tele o lona olaga talavou i le aiga o le faife'au Metotisi o Tanielu ma le faletua o Loimata, le uso o lona tinā. O āna a'oa'oga sa amata mai i le a'oga mo teine a le Metotisi i Fale'ula, Upolu, a e fa'ai'u ai i le a'oga a le Ekalesia Aso Fitu i Vailoa, Saoluafata. O iinei sa la feiloa'i ai ma Tini Inu Lam Yuen ma fa'aipoipo ai i le 1937. O tausaga ia sa amataina ai lo la tautua mo le Ali'i.

O lana galue e lē faitauina i ni tausaga na soifua ai o ia. So'o se mea po o se tulaga sa mana'omia ai o ia, pe itiiti ma fa'atauva'a pe telē ma maua luga le tāua, na fa'asaga lava ia e faia ma lona loto atoa. Pe e fa'atatau i mea fa'ale-agaga, po o le talosaga a se faife'au, pe o le fesili a se tamaititi, sa iloilo ma ia tali atu i le agaga o le tagata ua loa tausaga o su'esu'e loloto i Afioga a le Atua. O lona agaga galue sa i ai pea se'i o'o i le i'uga.

O le toe sauniga o le tinā peleina sa faia i le Aso Gafua, Mē 13, 2013 i le 10 i le taeao, i le malumalu a le Ekalesia Aso Fitu o le Toe Afio Mai i Iakina, Ili'ili. Ina ua mae'a le sauniga ona molimoli atu lea o lona tino maliu ma lagomau ai i Le'alā, Taputimu.

""Ou te fa'apea atu iā Ieova, o lo'u malu o Ia ma lo'u 'Olo; o lo'u Atua 'ou te fa'atuatua iā te Ia" (Sala. 91:2).

SAUNIGA O LE FA'AVAEINA O LE EKALESIA I SATALA, PAGO PAGO AUKUSO 21, 1949

O le Ulua'i Aso, Aukuso 21, 1949 na fa'ataunu'uina ai lea sauniga. O lea sauniga sa ta'ita'iina e ali'i faife'au o H. B. Christian (Misi Kirisi) ma S. Neru Nu'uiāli'i; o i la'ua sa 'avea ma sui o le Komiti o le Misiona i Samoa, atoa fo'i ma le Matāgaluega i Fiti (Central Pacific Union). Sa muamua ona laulauina ta'itasi ma fa'amanatuina matā'upu fa'avae o le Fa'atuatuāga o le Ekalesia Aso Fitu (Beliefs and Doctrines). Ona vavae'eseina mai ai lea o uso e to'afā, o i latou ia o uso na mua'i ulufale i le 'upu moni (Charter Members).

O i latou nei, o Fuea Lam Yuen, Ufanua Bird, Pasi Tuiloma, ma Tini Inu Lam Yuen, o le to'afā lea. Sa mua'i fesiligia i latou mo lo latou taliaina o matā'upu e pei ona sa mua'i laulauina, ma ua latou si'i lima i ai e taliaina. Sa vala'auina loa ta'ito'atasi uma uso papatiso, e amata mai i le Papatisoga o le tausaga 1946 e o'o mai i le Papatisoga o le 1949, ma ua fa'aulufaleina ta'ito'atasi i latou i le Ekalesia i le si'itia o 'a'ao, ina ua fa'apea ona latou taliaina le feagaiga e tusa i Matā'upu fa'avae ua uma ona fa'amalamalamaina.

Sa filifilia loa e le 'au uso o le Komiti Filifili latou te faia tofiga o le Ekalesia. Na soso'o ai ma le si'itia o 'a'ao taumatau o le 'au Ekalesia e fa'amaonia ai tofiga nei e fa'apea:

Toea'ina	Tini Inu Lam Yuen
Ti'ākono Ali'i	Tafeāga Auelua
Ti'ākono Tama'ita'i	Ufanua Bird ma Ta'a Taufao
Teutupe	Fuea Lam Yuen
Failautusi	Fa'auliuli Papu

Sa fa'atasi ai ma Misi Kirisi (Pastor Christian) e fa'atonutonuina o ulua'i tofiga o lenei Ekalesia fou ua fa'avaeina.

O le 'au uso papatiso i le fa'avaeina o le ulua'i Ekalesia Aso Fitu o le Toe Afio Mai i Satala, Amerika Samoa, e to'a luasefulu fitu lea. O latou suafa nei:

1. Papu Siofelē	6. Tafeāga Auelua
2. Fa'auliuli Papu	7. Sifea Ta'ata'ai
3. Ta'aitumalō Taufao	8. Pupuali'i Fuaali'i
4. Salatua	9. Emelē Pupuali'i
5. Siniva Tafeāga	10. Taufao Faifua

11. Se'ese'ei Salatua	20. Naimanu Salatua
12. Fa'ai'u Fuata'i	21. Fe'i Ālo
13. Fuata'i Auelua	22. Saofa'i Palafu
14. Fa'ataga Fuata'i	23. Palafu Falana'i
15. Filiki Noma	24. Lee Low Asu'ega
16. Ve'ave'a Auelua	25. Foāga Tito
17. Ta'ata'ai Tupuola	26. Tusifolau Petaia
18. Nu'uuli Ropeti	27. Petaia Samuelu
19. Ropeti Hunkin	

Na saunia ma fa'amauina lenei ripoti e Tini Inu Lam Yuen, Ta'ita'i o le Galuega i Amerika Samoa.

O LE 'AU PAPATISO I TUTUILA E O'O I LE 1957

1. Mr. Papu Siofelē	41. Mrs. Tala Samoa
2. Mrs. Fa'auliuli Papu	42. Mr. Aumavae Toloumu
3. Mr. Salatua	43. Mrs. Malama Mafatau
4. Mrs. Se'ese'ei Salatua	44. Mrs. Fetuia'i Siologa
5. Mrs. Ta'aitūmalō Taufao	45. Mr. Faga Pasā
6. Mr. Taufao Faifua	46. Rose Leutu Alai
7. Mr. Tafeāga Auelua	47. Mr. Falefatu S. Utu
8. Mrs. Siniva Tafeāga	48. Mr. Atimani Ālo
9. Mrs. Sifea Ta'ata'ai	49. Mrs. Seu Atimani
10. Mr. Ta'ata'ai Tupuola	50. Mr. Ieti Faletogo
11. Mr. Fuata'i Auelua	51. Mrs. Laumua Ieti
12. Mrs. Fa'ai'u Fuata'i	52. Mr. Siaumau Samātua
13. Mr. Palafu Falana'i	53. Mrs. Siniva Siaumau
14. Mrs. Saofa'i Palafu	54. Mr. Petaia Samuelu
15. Mr. Fe'i Ālo	55. Mrs. Tusi Petaia
16. Mr. Eli	56. Mr. Filiki Noma Foster
17. Mrs. Fa'api'o Eli	57. Mrs. Fa'ataitaia Filiki
18. Mr. Sogā Eli	58. Mr. Pulou Samana
19. Fa'ataga Fuata'i	59. Mrs. Fa'aitū Pulou
20. Mr. Pupuali'i Fuaali'i	60. Mr. Ropeti Hunkin
21. Mrs. Emelē Pupuali'i	61. Mrs. Nu'uuli Ropeti
22. Mr. Malae Talalelei	62. Sinabada Talatonu
23. Mrs. Felāmata'i Malae	63. Mr. Filipo Lepulu
24. Mr. Ve'ave'a Auelua	64. Vaolotu Samana
25. Mr. Foāga Tito	65. Florence Lam Yuen
26. Mr. Eliapo To'a	66. Mr. Leaisefe'au Aso'au
27. Mrs. Tala Eliapo	67. Mrs. Pōmaāo Leaisefe'au
28. Mr. Fa'apepele	68. Fa'atupu Sasa
29. Mrs. Fa'aafe Fa'apepele	69. Mr. Sitai'ai Ma'ilēoi
30. Mr. Fa'atiu Ilaoa	70. Mrs. Meleane Filipo
31. Mrs. Taofaga Fa'atiu	71. Mr. Sape Sape
32. Mr. Lokeni Laupola	72. Lēgalo Eli
33. Mrs. Va'aiga Lokeni	74. Mr. Silao Fautanu
34. Mr. Talauna Solaita	75. Mr. Po'uā Leafuamua
35. Mrs. Ema Talauna	73. Mrs. Saumolia Puia'i
36. Mr. Samātua Lēao	76. Mr. Iakopo Fuata'i
37. Mrs. Malia Samātua	77. Mrs. Sā Iepala *
38. Mr. John Ufuti **	78. Mrs. Saunoāga Falana'i
39. Mrs. Aimeāmiti Ufuti **	79. Lee Low Asu'ega
40. Mr. Samoa Utuga	80. Naimanu Salatua

81. Ta'e Samātua	89. Mr. Uta Isaia *
82. Puna Lam Yuen	90. Mrs. Maletina Uta *
83. Mrs. Falefia Faga	91. Mrs. Ufanua Bird *
84. Mrs. Fāiga Curry	92. Pr Tini Inu Lam Yuen*
85. Mr. Ūluga'ono Osooso	93. Mrs. Fuea Lam Yuen*
86. Mrs. Tausaga Ūlu	94. Mr. James Weiden **
87. Mr. Hans B. Voigt *	95. Mrs. Edmee Weiden **
88. Mr. Pasi Tuiloma *	96. So'o Tuitama*

* O i latou na papatisoina i Upolu a e na si'itia mai i Tutuila.

** O i latou na papatisoina i Ekalesia i isi atunu'u, a e na si'itia mai i Tututula.

O LE FANAU SE'I O'O I LE 1957
TUTUILA, AMERIKA SAMOA

1. John Bird
2. Sosene Bird
 3. Toto'a Palafu
 4. Leala Tini Lam Yuen
5. Marie Bird
6. Elisa Papu
7. Leaisetulaga Palafu
8. Samuelu Petaia Jr.
9. Momoi Ropeti Hunkin
10. Lam Lam Yuen Tini
11. Eseta Palafu
12. David Bird
13. Tusipa Talauna
14. Saito'atasi Petaia
15. Etenauga LamYuen
16. Fa'afetai Taufao
17. Fuaolesinapi Filiki
18. Lily Samana
19. Solipō Palafu
20. David Hunkin
21. Fa'amanuia Bird
22. Aimeāmiti Petaia
23. Peato Lokeni Laupola
24. Johnny Samana
25. Arthur Lam Yuen
26. Noma Filiki Foster
27. Ioasa Ropeti Hunkin
28. Anetele'a Lokeni Laupola
29. Saunoāga Palafu
30. Fa'afofoga Taufao
31. Florence Atimani Alo
32. Elena Filiki
33. Setu Ieti
34. Simati Lokeni Laupola
35. Asofitu Palafu
36. Tini Lam Yuen Jr.
37. Ropeti Hunkin Jr.
38. Vaotā Eliapo

- 39. Malō Lokeni Laupola
- 40. Leaisefe'au Aso'au Jr.
- 41. Ema Talauna
- 42. Elaine E. Lam Yuen
- 43. Filiki Noma Jr. (George)
- 44. Ierome Filipo Lepulu
- 45. Pulusi Talauna
- 46. Fa'atiu Ilaoa Jr.
- 47. Ulua'iaso Palafu
- 48. Siaosi Neru Vailoa
- 49. Jane Voigt
- 50. Siauau Eliapo
- 51. Joe Ropeti Hunkin
- 52. Leatuiva Leai Aso'au
- 53. Hannacho Lam Yuen
- 54. Ruta Filiki Foster

Tini ma Eua Lam Yuen

Tini ma Fueva ina ua fa'aipoipo, 1937

Ulua'i fale a le ekalesia i Amerika Samoa (Satala) sa nonofo ai le aiga o Tini ma fai ai sauniga uma

Tini ma Papu Siofele i le ulua'i papatisoga i Am. Samoa, 1946

Tini, Fueva ma le fanau o Puna, Florence ma Man-Ha ua sauni e malaga i Amerika Samoa, 1944

'Aufaigaluega a le Misiona Samoa i le fa'apa'iāga o le malumalu i Apia, 1947

Aofa'iga atoa o le ekalesia Aso Fitu i Amerika Samoa i tausaga amata o le galuega, 1949

Misi Kirisi, peresitene Misiona Samoa, ma tagata ua papatiso i Amerika Samoa, 1947

Malama Aumavae Mafatau ma Samātua Kitara

Papatisoga 1952. Ieti, Laumua, Filipino, Florence, Eliapo, Tala, Falefatu

Fauina le ulua'i falesā ina ua uma ona fa'avae le Ekalesia Aso Fitu o Amerika Samoa, 1951

Papatisoga o Pulou ma Fa'aitū Samana. Iulai 4, 1953

Papatisoga 1951. Soga, Va'aiga, Lokeni, Atimani, Pōua, Felamata'i, Malae, Fa'api'o, Eli

A'oga Failauga nofo aiga, Vailoa, 1958

Vasega Au Failauga, Laulii, Samoa, 1959

A'oga Failauga nofo Aiga, Apia, 1961

Fuea ma le fanau a o sauni e malaga ina ua si'itia le aiga i Apia, 1956

Tini ma lana "loli fa'amisionare."
Apia, 1966

Tasi o ulua'i vasega fa'au'u a le a'oga o "Le Leo o Valo'aga" i Apia, 1958

Faifeau o Hay, Tini ma To'ese, 1980

Tini ma Galea'i Poumele, Sui Kovana o Amerika Samoa, i sauniga fa'amanatu o le 100 tausaga o le ekalesia i Samoa, 1991

Tini, Fueva ma le fanau e to'asefulu

Filipo Lepulu

A'oga o le Sapati i Satala, 1962

'Au Papatiso 1948. Ta'ata'ai, Ve'ave'a, Filiki, Fa'ataga, Fuata'i, Fa'ai'u

'Aufailauga a Amerika Samoa ma faife'au o Afa'ese, Sasagi ma Tini, 1958

Fanau, 1949. Florence, Lam, Puna, Man-ha,
Leala, Sulu, Fa'asegi

Papatisoga o Pomaao, 1954

Tini ma le aiga ma le "sipi" fa'amaoni, 1954

Teine foma'i muamua (R.N.)
o Amerika Samoa, Rose Leutu
Alai i luma o le Maota
Gasegase, Utulei, 1949

Saunoaga, Palafu, Saofa'i,
Asofitu, 1955

Kalapu JMV a le ekalesia Vaitogi

Leutu Alai, Foaga, Etenauga,
1951

Eliapo ma Tala ma le fanau, Silao, Sasagi
ma Pa'ulua, 1955

Robert Hunkin ma le aiga, Moemoe,
Florence ma Man-ha

Leai ma Pomaao ma le fanau ma le
tamā matua o Aso'au

Rachel, Faiga ma Fay Curry

Samoa Utuga ma le tinā
o Leutu, 1955

Fa'amavae iā Sinapi. Filiki, Fa'ataitaia,
Florence, Hans

Mikaio ma John Bird ma
Samuelu Fruen

Fa'amavae iā Puna. Faiga, Meleane, Pomaao,
Fuea, Fanua, 1962

Naimanu, Fa'ataga ma le pepe, ma
Rose Leutu Alai, 1949

Falefatu Utu, 1952

Eliapo, Tamafili ma Tini, 1979

Rose Leutu Alai (McNeave) ma
Ufanua Bird, 1952

Samatua, Fa'atiu, Faga Pasā, 1954

Ta'aloga voli a le Kalapu JMV a Satala, 1954

Hans ma Fe'i, 1951

Ta'ata'ai, Fei ma Iakopo i le faiga
o le falesā, 1951

Ve'ave'a ma Filiki

Fa'auiuli i le falema'i o lepela i Tafuna, 1946

Va'aiga ma Fa'ai'u, 1951

Tafaoga a le ekalesia i Tafuna.
Tausaga fou 1949

Tafaoga 'au lotu Satala, 1951

Papatisoga Nov., 1950. Saunoāga, Fa'ataitaia, Iakopo, Ruta, Leutu Alai

Papatisoga Tese, 1953. Fa'apepele, Fa'atiu, Vaolotu, Taofaga, Fa'aafe

Vasega a le JMV i Satala, 1948

Pasi Tuiloma, Tini ma le tinā o Umu Lam Yuen

A'oga Aso Sapati a le fanau i Satala, 1961

Papatisoga, 1954. Talauna, Ema, Leai, Lēgalo, Sape

'Aulotu muamua i Amerika Samoa, 1947

Papatisoga, 1952. Falefatu, Eliapo, Tala, Filipino, Florence, Laumua, Ieti

'Aufailauga o Am. Samoa. Iosefa, Siaumau, Fa'aapepele, Fuata'i, Sasagi, Samoa, Silao. 1955

Pupualii ma Emelē ma Harold Voigt, 1962

Papatisoga, 1949. Ropeti, Nuuuli, Naimanu, Fe'i, Palafu, Saofa'i, Lee Asuega, Foāga, Samuelu, Tusifolau

'Au lotu Samoa i Tamarind, Kalif. ma Tini ma le faifea'u o Pr. Steed, 1969

Faia'oga Misionare mai le Univesite i Walla Walla, mo le A'oga i Si'ufaga, Savai'i, 2001-02

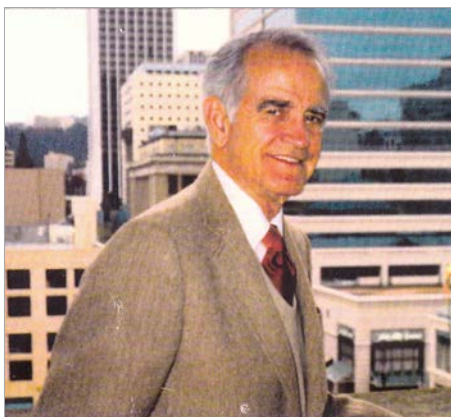
Faia'oga Misionare mai le Univesite i Walla Walla i le A'oga i Iakina, Tutuila, 2000-01

Tini ma Fuea, o ta'ita'i o le Toreka a le Misiona Samoa, 1964

Oliva Safotu ma lana faia'oga o Tini, 1966

O le Faife'au o Sylvester Francisco ina
— ūā malolo mai le galuega

O lenei tusi o se tala fa'asolopito e moni ma le fa'amao-
ni, i le olaga o se tasi o auuuna a le Atua ma le galuega
fa'amanuiaina ona o le ta'ita'iga a le Agaga Pa'ia. O le tala
fo'i lenei i e sa filifili e tu'u atu o latou olaga e tala'i ma
fa'asalalauina atu le tala lelei o le fa'aolataga i motu o le
Atu Samoa.

O lo'o tu'uina mai i nei laupepa le fe'au o le alofa ma
Lana ta'ita'iga, o vavega ma olaga manumalo. E le gata i
lea e lai le manumalo mai fa'avaivaiga, a e maise tau'i le
ma-faitaula mai tofotofoga ma fa'afitauli fa'ale-olaga. Ia

avea nei upu o se fa'amalo-
s'aga mo i latou o fia
tali le vala'au a fesu, 'la
outou o...."

